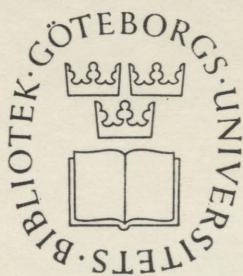

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

100152 8949

Centralbiblioteket

OM

O

* 86/84

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

GOVERNMENT OF THE STATE OF TEXAS

14000

000002722

INSTITUTET
FOR RATIONEL VITENSKAPLIG FORSKNING
| CXXXVI

SJUKPENNING-
GRUNDANDE
INKOMST

NORSHEDIS

om

o

86/84

SJUKPENNINGGRUNDANDE INKOMST

INSTITUTET
FÖR RÄTTSVETENSKAPLIG FORSKNING
[CXXVI]

LOTTA WESTERHÄLL

SJUKPENNING-
GRUNDANDE
INKOMST

NORSTEDTS

Mångfaldigande av innehållet i denna bok, helt eller delvis,
är enligt lag om upphovsrätt av den 30 december 1960 förbjudet
utan medgivande av förlaget, Norstedts Förlag, Stockholm.
Förbudet gäller varje form av mångfaldigande genom tryckning, kopiering,
bandinspelning etc.

© Lotta Westerhäll, Norstedts Förlag, Stockholm 1985

ISBN 91-1-867051-2

Omslag: Rolf Hernegran

Studentlitteratur AB

Lund 1986

Förord

Föreliggande arbete kan ses som en fortsättning på min avhandling "Sjukdom och arbetsoförmåga. Om rätten till sjukpenning", Norstedts 1983. När jag påbörjade min forskning rörande sjukpenningförsäkringen var avsikten att i ett arbete behandla samtliga förutsättningar för rätten till sjukpenning, dvs sjukdom, arbetsoförmåga, bosättning i Sverige samt inkomst från förvärvsarbete. Jag fann dock efter hand att ett dylikt arbete skulle bli alltför omfattande, varför jag beslöt att dela upp det i tre olika framställningar. Detta arbete, "Sjukpenninggrundande inkomst", är följaktligen det andra i ordningen. I det tredje arbetet avser jag att behandla "Bosättningsbegreppet inom sjukpenningförsäkringen". Åtskilligt av det material som ligger till grund för denna bok insamlades under den tidsperiod då jag arbetade med min ovannämnda avhandling. För god hjälp med material under arbetets gång tackar jag varmt riksförsäkringsverket och försäkringsdomstolarna. Professor Rune Lavin har läst igenom hela manuskriptet och därvid gjort många värdefulla påpekanden, vilka varit mig till stor nytta och hjälp. För allt detta känner jag stor tacksamhet.

Arbetet har finansierats med medel från Delegationen för social forskning. För detta bistånd tackar jag varmt. Jag tackar också för bistånd från Institutet för rättsvetenskaplig forskning, vilket även ställt sig välvilligt till att låta trycka boken i sin skriftserie. Detta är mycket värdefullt för mig.

Åkarp den 6 augusti 1985

Lotta Westerhäll

Innehåll

	Förkortningslista	11
1	Inledning	13
2	Begreppet SGI	18
2.1	Lagtext	18
2.2	Förvärvsarbete	19
2.3	Arbetstagare	22
2.4	Inkomst	30
2.4.1	Kompensation för inkomstbortfall	30
	2.4.1.1 Lagförarbeten	30
	2.4.1.2 Begränsningar som påverkar kompensationen	36
2.4.2	Inkomstunderlag	39
3	Fastställande av SGI	49
3.1	Anmälan och kontroll av SGI	49
3.2	Ändring av SGI	53
3.2.1	Lagtext och förarbeten	53
3.2.2	SGI-anpassning till löneutvecklingen	55
3.2.3	Väntetid	57
3.2.4	Tidpunkten för inkomständring	58
3.2.5	Riktigheten av uppgift om inkomständring	60
3.2.6	Beviljad förtidspension	61
3.2.7	Beviljad delpension	63
3.3	Beräkning av SGI	63
3.3.1	Problemställning	63
3.3.2	Stadigvarande, regelbundet återkommande och tillfälligt arbete	65
	3.3.2.1 Författningar och förarbeten	65
	3.3.2.2 Rättstillämpningen	67
	3.3.2.2.1 Studier	68
	3.3.2.2.2 Arbetslöshet	72
	3.3.2.2.3 Havandeskap och barnavård	74
	3.3.2.2.4 Långvarig sjukdom, resa, provanställning m m	79

3.3.3	Slutsatser	80
3.4	Det följande problemområdet	83
4	Förvärvsavbrott p g a arbetslöshet	89
4.1	Problemställning. Bakgrund. Disposition	89
4.2	Rättstillämpningen 1974–1979	91
4.2.1	Förutsättningar för SGI vid arbetslöshet	91
4.2.2	Åtgärder rörande SGI vid arbetslöshet	94
4.3	Rättstillämpningen efter 1979	99
4.3.1	RFV:s kungörelse och bakgrunden till denna	99
4.3.2	Förutsättningar för SGI vid arbetslöshet	101
	4.3.2.1 "Stå till arbetsmarknadens förfogande"	101
	4.3.2.2 "Anmäld hos arbetsförmedlingen"	105
	4.3.2.2.1 Allmänt om innebörden av denna förutsättning	105
	4.3.2.2.2 Tidpunkten för anmälan	108
	4.3.2.2.3 Avbrott i anmälan som arbetssökande	109
4.3.3	Åtgärder rörande SGI vid arbetslöshet	112
4.3.4	Partiell arbetslöshet	113
	4.3.4.1 Deltidsarbete	113
	4.3.4.2 Beredskapsarbete	115
	4.3.4.3 Säsongarbete	116
4.4	Slutsatser	120
5	Förvärvsavbrott p g a studier	123
5.1	Problemställning	123
5.2	Förarbeten och författningar	123
5.3	Förutsättningar för SGI vid studier	136
5.3.1	Problemställning	136
5.3.2	Av arbetsgivaren beviljad tjänstledighet p g a studier	137
5.3.3	Lön under studietiden	139
5.3.4	Eget yrkesområde	145
	5.3.4.1 Etablering inom yrket	145
	5.3.4.2 Sambandet mellan tidigare förvärvsarbete och studierna	148
	5.3.4.2.1 Problemställning	148
	5.3.4.2.2 Grundskolestudier	149
	5.3.4.2.3 Gymnasiestudier	155
	5.3.4.2.4 Yrkesinriktade studier inklusive högskolestudier	157
5.3.5	Studier förmedlade av arbetsmarknadsmyndighet m m	171

5.4	Åtgärder rörande SGI vid studier	174
5.5	Slutsatser	175
6	Förvärvsavbrott p g a havandeskap och vård av nyfött barn	182
6.1	Problemställning	182
6.2	RFV:s regler och tillämpningen av dessa	183
6.3	Förutsättningar för SGI vid havandeskap och vård av nyfött barn	193
6.3.1	Arbsetablering	193
	6.3.1.1 Problemställning	193
	6.3.1.2 Ändrat arbetsomfång	193
	6.3.1.3 Arbetslöshet	195
	6.3.1.4 Studier med lön	197
	6.3.1.5 Sjukdom och graviditetskomplikationer	198
6.3.2	Återinträde på arbetsmarknaden	198
	6.3.2.1 Allmänt	198
	6.3.2.2 "Lämplig" tidpunkt samt beviljad tjänstledighet	199
	6.3.2.3 Semester- och kompensationsledighet	200
	6.3.2.4 Svårighet att ordna tillsyn för äldre barn	200
	6.3.2.5 Tillfälliga hinder	201
6.4	Slutsatser	202
7	Förvärvsavbrott p g a långvarig sjukdom	209
7.1	Problemställning	209
7.2	Frågan om relationen mellan arbete/arbetsomfång och SGI	210
7.3	Kopplingen mellan ej styrkt arbetsoförmåga och SGI-beräkningen	217
7.4	Löneanpassning	220
7.5	Slutsatser	222
8	Förvärvsavbrott p g a pension	228
8.1	Bakgrund och problemställning	228
8.2	Allmän ålderspension	231
8.3	Tjänstepension	233
8.4	Slutsatser	236
9	Avslutning	239

10 *Innehåll*

Litteratur 247

Rättsfallsregister 252

Sakregister 263

Förkortningslista

AD	Arbetsdomstolen
AFL	Lag (1962:381) om allmän försäkring
AMI	Arbetsmarknadsinstitut
AMS	Arbetsmarknadsstyrelsen
AMU	Arbetsmarknadsutbildning
AST	Allmänt avlöningsavtal för statliga och vissa andra tjänstemän
ATP	Allmän tilläggspension
df	Den/de försäkrade
DsB	Departementsbetänkande från byggnadsdepartementet
DsS	Departementsbetänkande från socialdepartementet
FD	Försäkringsdomstolen
fk	(De) allmänna försäkringskassor(na), (den) allmän(na) försäkringskassa(n)
fp	Föräldrapenning
FR	Försäkringsrätt(en), (er), (erna)
FRM	Försäkringsrätten för Mellansverige
FRN	Försäkringsrätten för Norra Sverige
FRS	Försäkringsrätten för Södra Sverige
FT	Förvaltningsrättslig Tidskrift
FÖD	Försäkringsöverdomstolen
HD	Högsta domstolen
hp	Havandeskapspenning
InU	Inrikesutskottet
JO	Justitieombudsmannen (s, -männens ämbetsberättelse)
KR	Kammarrätt(en)
LU	Lagutskottet
OE	Ombudsenheten vid RFV

12 Förkortningslista

PGI	Pensionsgrundande inkomst
P-handbok	Handbok rörande pensionsfall som handläggs på utrednings- eller pensionsavdelning på fk
prop	Kunglig/Regeringens proposition
RegR	Regeringsrätten
RFA	Riksförsäkringsanstalten
RFFS	Riksförsäkringsverkets författningssamling
RFV	Riksförsäkringsverket
RRV	Riksrevisionsverket
rskr	Riksdagens skrivelse
RSV	Riksskatteverket
SFS	Svensk författningssamling
SfU	Socialförsäkringsutskottet
SGI	Sjukpenninggrundande inkomst
S-handbok	Handbok rörande sjukfall som handläggs på sjukförsäkringsavdelning på fk
SN	Socialstyrelsen
Sof	Socialförsäkring
SOU	Statens offentliga utredningar
sp	Sjukpenning(-en)
SvJT	Svensk juristtidning
SVUXA	Särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa
TAF	Tidskrift för allmän försäkring
TfR	Tidsskrift for Rettsvitenskap
T2	Andra tillsynsbyrån vid RFV
U-handbok	Handbok rörande sjukfall som handläggs på utredningsavdelning på fk

1 Inledning

Det finns ett flertal olika former av stöd inom vårt nuvarande bidragssystem, vilka syftar till att ge en grundläggande försörjning för vuxna personer, som i olika situationer är förhindrade att försörja sig genom förvärvsarbete. Flertalet av dessa stöd är ersättning för förlorad förvärvsinkomst. Orsaken till inkomstbortfallet kan vara sjukdom, havandeskap, barnafödande, vård eller tillsyn av barn och arbetsskada. Dessa ersättningsbelopp bestäms enligt principen, att beloppet utgår som en viss procentandel av inkomstunderlaget med begränsning uppåt i form av 7,5 basbelopp.

Detta arbete kommer att behandla konstruktionen av den inkomstrelaterade ersättning som utges vid sjukdom. Storleken av denna ersättning baseras på en försäkrads sjukpenninggrundande inkomst (SGI).

Syftet med den följande undersökningen är att belysa innebörden av de principer enligt vilka SGI:n är uppbyggd men framför allt att undersöka om och i vilken omfattning ett förvärvsavbrott inverkar på en fastställd SGI. Jag kommer följaktligen att skilja på två olika situationer, nämligen den då den försäkrade (df) innehar förvärvsarbete, då sjukdomsfallet inträffar och den, då df inte förvärvsarbetar. Jag har dock valt att koncentrera mig på de SGI-problem som uppkommer vid förvärvsavbrott; jag har inte lagt tonvikten vid SGI-beräkningen i mera teknisk bemärkelse. Visserligen behandlas även SGI-problem för försäkrade som förvärvsarbetar men detta sker främst för att skapa underlag för den fortsatta behandlingen av frågorna om SGI i samband med förvärvsavbrott. De vanligaste förekommande orsakerna till förvärvsavbrott är arbetslöshet, studier, havandeskap och barnafödande, långvarig sjukdom och pension.¹ Eftersom sjukpenning (sp) är en ersättning som utges som kompensation för ett inkomstbortfall som df åsamkats vid ett sjukfall, kan ifrågasättas om df bör behålla sin SGI under den tid förvärvsavbrottet pågår. Df har som regel inget inkomstbortfall

under denna tid, eftersom df inte uppbär lön. Lönen är ju i de flesta fall direkt avhängig av att df utför förvärvsarbete. Eftersom beräkningen av SGI:n i sin tur är avhängig av att lön utbetalas och av lönens storlek, kan alltså göras gällande att det saknas underlag för beräkning av SGI, då df ej erhåller lön. De frågor som ställs i det följande handlar om huruvida och i vad mån en försäkrad har rätt att behålla den av fk beslutade SGI:n i någon av de uppräknade förvärvsavbrottssituationerna. Vidare behandlas frågor om på vilken rättslig grund en sådan eventuell SGI vilar, enligt vilka principer den beräknas och enligt vilka principer den förändras.

Försäkrade som aldrig har förvärvsarbetat har som huvudregel inga möjligheter att tillgodoräkna sig en SGI. Visserligen finns en garantinivå inom sjukpenningförsäkringen, den s k hemmamalesjukpenningen utgörande 8 kr/dag. Men det är då fråga om försörjningsstöd på enhetlig nivå till personer, som normalt inte förvärvsarbetar eller också har låg inkomst. Stödet utges i behovssituationer, där i motsvarande fall de förvärvsarbetande erhåller en inkomstrelaterad ersättning. Syftet med ett dylikt grundbidrag har ofta ansetts i vaga ordalag såsom att ge skälig levnadsstandard, bereda grundläggande försörjningsstöd eller tillförsäkra ekonomisk grundtrygghet.²

Om en försäkrad, som endast i ringa utsträckning varit förvärvsverksam, har för avsikt att förvärvsarbeta men inte erhåller något arbete p g a svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden, kan en SGI som är konstruerad enligt principen om kompensation för ett inkomstbortfall leda till att en försäkrad kan få stora svårigheter att komma i åtnjutande av sjukpenningförsäkringen. Dessa fall aktualiseras främst då df avslutat studier och söker sig ut på arbetsmarknaden. I praktiken blir situationen liktydig med ett förvärvsavbrott, eftersom df måste ha innehaft någon form av förvärvsarbete, om än mycket kortvarigt, för att över huvud frågan skall uppkomma om df har rätt till SGI.

Jag har valt att avgränsa ämnet så att enbart reglerna om SGI baserad på en anställningsinkomst blir föremål för undersökning. Detta innebär att egenföretagarnas SGI lämnas därhän. SGI-beräkningen är litet annorlunda för försäkrade med inkomst från annat förvärvsarbete än försäkrade med anställningsinkomst. Eftersom rättsfrågorna rörande SGI för försäkrade med anställningsinkomst är desamma oberoende av typen av anställning och eftersom frågorna är så talrika, har jag funnit denna gränsdragning vara helt adekvat. En omständighet av stor betydelse är också, att de anställda utgör

4.088.193 personer av samtliga 4.431.804 med SGI (841231), dvs egenföretagarna utgör en mycket liten grupp i förhållande till de anställda.

Huvudsyftet är att ge en verklighetsnära bild av rättstillämpningen på olika nivåer. Man kan ge en realistisk bild av rättstillämpningen på olika sätt och med olika metoder. Den metod som jag använt för undersökningen kan närmast betecknas som deskriptiv. Förutom en beskrivning av regelbildning och rättstillämpning har en systematisering skett av undersökningsmaterialet liksom en teoretisk bearbetning och utvärdering av antingen förklarande eller kritiserande natur.

Syfte, metod och material är avhängiga av varandra. Jag avser att något utveckla vilka val jag gjort härvidlag för att underlätta förståelsen av den följande framställningen.

Syftet är inte i första hand att beskriva vad som är gällande rätt utan hur rättstillämpningen ser ut ur df:s synvinkel. En trygghetslagstiftning som sjukpenningförsäkringen är intressant att studera sedd ur den enskilda människans eller ur särskilda gruppers perspektiv, emedan lagens trygghetskaraktär blir klart synliggjord då. Redan genom att syftet med arbetet är att beskriva rättstillämpningen, har val av metod och material påverkats. Den traditionella rättsdogmatiska metoden kännetecknas av det praktiska syftet att omtala för rättstillämparen vad som är gällande rätt, dvs att för domaren/beslutsfattaren beskriva de regler som anses gälla och som hon/han har att tillämpa, eller att rekommendera en viss lösning av ett rättsligt problem, då lagtext eller sedvanerätt inte tillhandahåller en regel. En rättsdogmatisk metod av denna typ har starka deskriptiva inslag genom att innehållet i rättskällorna anses viktigt att fastställa. Endast rättstillämpningen i högsta instans uppfattas som en rättskälla och som sådan viktig att beskriva och analysera för att fastställa vad som är gällande rätt. Att ge en beskrivning av rättstillämpningen på lägre nivå anses sakna intresse, om syftet är att fastställa gällande rätt. Då jag avser att beskriva rättstillämpningen ur den enskilda försäkrades synvinkel, är följaktligen den traditionella rättsdogmatiska metoden inte helt lämplig. Jag använder därför en modifierad form av rättsdogmatisk metod, där deskriptionen av samtliga instansers avgöranden är viktig. Eftersom df i flertalet fall inte begär att fk:s beslut skall överprövas av högre instans, är givetvis ur df:s synvinkel tillämpningen på kassanivå av intresse. Även om det rättsfallsmaterial jag använder mig av företrädesvis utgörs av mål, som gått upp

till högsta instans, kommer jag även att beskriva fk:s beslut i dessa mål liksom mellaninstansens avgöranden. För df är alla beslut rörande hennes/hans möjligheter till ekonomisk trygghet viktiga. Då mitt syfte också är att ge en så fullständig bild som möjligt av rättstillämpningen, dess utveckling och förändring, räcker det inte att enbart ge en beskrivning av sista instansens syn på det rättsliga problemet.

Samtidigt är det också av största vikt att avgöra, vilket organ som styr rättstillämpningen. Eftersom det finns skäl att tro, att det är den högsta dömande instansen, som sätter sin prägel på innehållet i rättstillämpningen, kommer helt naturligt största vikt att läggas vid domar från denna instans. Lagtext och förarbeten ger i flera avseenden inte svar på alla de rättsliga problem som kan uppkomma i samband med fastställande av SGI, varför rättspraxis på detta område blir en viktig rättskälla. Detta talar också för dessa domars stora betydelse. Den som vill använda den följande undersökningen i syfte att få vetskap om vad som är gällande rätt på området kan därför mycket väl göra detta, emedan det kunskapsstoff, som är nödvändigt för att fastställa gällande rätt, finns beskrivet. Slutsatserna om vad som är gällande rätt får dock läsaren själv dra. Förhoppningsvis kan därför min undersökning även vara användbar för den praktiskt verksamma beslutsfattaren.

För att beskriva innebörden av begreppet SGI har jag undersökt lagstiftning, förarbeten och doktrin som berör området. Det mest omfattande och för undersökningen tyngst vägande materialet är dock Försäkringsdomstolens (FD) – Försäkringsöverdomstolens (FÖD) domar från 760101–840630 och åtskilliga domar från försäkringsrätterna, Försäkringsrätten för Södra Sverige (FRS), Försäkringsrätten för Mellansverige (FRM) och Försäkringsrätten för Norra Sverige (FRN). Någon systematisk genomgång av försäkringskassornas (fk:s) beslut i ärenden, som inte gått vidare till högre instans, har ej gjorts. De domar från FD/FÖD och FR, som hänvisas till och redogörs för, har jag sökt utvalja så, att de skall ge en representativ bild av rättstillämpningen avseende den aktuella rättsfrågan.³ Samtliga dessa domar finns angivna i ett rättsfallsregister i slutet av boken.

Material utarbetat av Riksförsäkringsverket (RFV) har också beaktats. Materialet omfattar författningar, cirkulärskrivelser och handböcker för fk samt även vissa utredningar och utbildningsmaterial.

Framställningen har disponerats på följande sätt. Kapitel 2 behandlar begreppet SGI,⁴ nämligen förutsättningar för SGI och kap 3 behandlar fastställande av SGI. Förutsättningar för SGI är att df har ett förvärvsarbete, är arbetstagare samt uppbär inkomst. Dessa förutsättningar blir föremål för anlays. Under rubriken Fastställande av SGI undersöks anmälan och kontroll av SGI, ändring av SGI samt beräkning av SGI. Reglerna skiftar beroende på om anställningen är stadigvarande, regelbundet återkommande eller tillfällig.

I kapitel 4–8 behandlas förvärvsavgift p g a arbetslöshet (kap 4), studier (kap 5), havandeskap och barnafödande (kap 6), långvarig sjukdom (kap 7) och pension (kap 8). En rad olika rättsfrågor uppkommer inom dessa kapitel, såsom frågan om df är etablerad på arbetsmarknaden, om df står till arbetsmarknadens förfogande, om df har förvärvsavsikt, om df har rätt till löneanpassning m m. Framställningen avslutas med några sammanfattande synpunkter (kap 9).

Noter kapitel 1

- ¹ Situationerna är inte alltid renodlade utan ibland kan exv df vara både arbetslös och barnafödande, studerande och barnafödande eller arbetslös och långvarigt sjuk.
- ² Se om hemmamesjukpenningen i min bok Hemmamesjukpenningen och havandeskapspenningen. Socialförsäkringsrättsliga uppsatser i Skrifter utg av Juridiska Föreningen i Lund 1984 samt min uppsats Det privata omsorgsarbetet och sjukförsäkringen i Årborg for Kvinderet 1983 s 50 ff. Hemmamesjukförsäkringen kommer fr o m 1 januari 1986 att bli en frivillig sjukpenningsförsäkring och regleras i AFL 21 kap (se prop 1984/85:78, s 94 ff).
- ³ Angående beteckningen av domar från FD/FÖD och FR, se min bok Sjukdom och arbetsoförmåga. Om rätten till sjukpenning, 1983, s 17.
- ⁴ Eftersom förkortningen "SGI" används som ett särskilt begrepp inom försäkrings-administrationen, har jag funnit det praktiskt lämpligt att göra detsamma. Detta medför att sammansättningar kommer till användning, vilka ur språklig synvinkel framstår som något stötande, t ex SGI-beräkning, SGI-ändring.

2 Begreppet SGI

2.1 Lagtext

Lagtexten rörande förutsättningarna för en SGI finns i AFL 3:2. Denna för begreppet SGI grundläggande paragraf redovisas nedan i det närmaste i sin helhet:

”Sjukpenninggrundande inkomst är den *årliga inkomst* i pengar eller naturaförmåner, i form av kost, bostad eller bil, som en försäkrad kan antas komma att tills vidare få för eget *arbete*, antingen såsom *arbetstagare* i allmän eller enskild tjänst (inkomst av anställning) eller på annan grund (inkomst av annat förvärvsarbete). Som inkomst av anställning räknas dock inte ersättning från en arbetsgivare som är bosatt utomlands eller en utländsk juridisk person, om arbetet har utförts i arbetsgivarens verksamhet utom riket. I fråga om arbete som utförs utomlands av den som av en statlig arbetsgivare sänts till ett annat land för arbete för arbetsgivarens räkning bortses vid beräkningen av sjukpenninggrundande inkomst från sådana lönetillägg som betingas av ökade levnadskostnader och andra särskilda förhållanden i sysselsättningslandet. Den sjukpenninggrundande inkomsten fastställs för försäkringskassan. Inkomst av anställning och inkomst av annat förvärvsarbete skall därvid var för sig avrundas till närmast lägre hundratal kronor.

Vid beräkning av sjukpenninggrundande inkomst bortses från sådan inkomst av anställning och annat förvärvsarbete som överstiger sju och en halv gånger basbeloppet. Det belopp som sålunda skall undantas skall i första hand räknas av från inkomst av annat förvärvsarbete. Ersättning i pengar eller naturaförmåner för arbete som någon utför för någon annans räkning utan att vara anställd i dennes tjänst skall, såvida ersättningen under ett år uppgår till minst 1.000 kr, anses som inkomst av anställning. I fråga om ersättning som utgör inkomst av rörelse som bedrivs av den som utför arbetet eller av jordbruksfastighet som denne brukar, gäller vad nu har sagts endast under förutsättning att den försäkrade och den som utger ersättningen är ense om detta. I nu angivna fall skall den som utför arbetet anses såsom arbetstagare och den som utger ersättningen såsom arbetsgivare. Kan ersättning för arbete för någon annans räkning under året inte antas uppgå till minst 1.000 kr, skall ersättningen från denne inte tas med vid beräkningen av den sjukpenninggrundande inkomsten i annat fall än då den utgör inkomst av rörelse eller jordbruksfastighet. –

Inkomst av arbete för egen räkning får ej beräknas högre än som motsvarar skäligen avlönad för liknande arbete för annans räkning. Om

inkomsten helt eller delvis utgörs av naturaförmåner i form av kost och bostad, skall dessa förmåner uppskattas efter de regler som tillämpas vid beräkning av preliminär skatt. Värdet av naturaförmån i form av bil skall uppskattas enligt de grunder som gäller för värdering av förmånen vid debitering och uppbörd av arbetsgivaravgift till sjukförsäkringen.”

Begreppet SGI byggs upp av tre faktorer som måste vara förhanden för att df skall få tillgodoräkna sig en SGI, nämligen ett innehav av förvärvsarbete, en arbetsgivar/arbetstagarrelation och en inkomst. Jag kommer nedan att närmare beskriva dessa tre förutsättningar för möjligheten att erhålla en SGI.

2.2 Förvärvsarbete

Lagtext och lagförarbeten innehåller ingen definition av begreppet förvärvsarbete.¹ Det finns inte heller någon allmän lagstiftning om förvärvsarbetsavtal, i vilken närmare anges innebörden av förvärvsarbete, tjänst, anställning, arbetstagare, arbetsgivare m m. Det torde dock i de flesta situationer inte medföra några större svårigheter att särskilja förvärvsarbete från icke förvärvsarbete, om man med det förra avser betalt arbete och det senare icke betalt arbete.² Gränsdragningen mellan arbetstagare och andra förvärvsarbetande kan däremot vara svårare att göra. I ett följande avsnitt behandlas begreppet arbetstagare (se 2.3).

Begreppet *förvärvsarbete* ingår som en del av definitionen av det inkomstbegrepp som används inom den svenska sjukförsäkringen. Härvid skiljer man på å ena sidan inkomster av förvärvsarbete och å andra sidan övriga inkomster, såsom exempelvis inkomster av kapital. Dylika kapitalinkomster kan utgöras av exv räntor, pensioner, livräntor, aktieutdelningar, hyror och arrenden. I vissa fall kan tveksamhet uppstå huruvida en utbetald ersättning gäller utfört förvärvsarbete eller t ex stipendium, belöning eller bidrag för studier.³ Kapitalinkomster ingår inte i den inkomstberäkning som ligger till grund för fastställande av en försäkrads SGI utan endast inkomst från förvärvsarbete.

Bland förvärvsinkomsterna skiljer man på inkomst av anställning (eller tjänst) och inkomst av annat förvärvsarbete. Den vars inkomst härrör från anställning kallas arbetstagare eller löntagare. Den för vars räkning vederbörande utför arbete benämnes arbetsgivare. Den

som har inkomst av annat förvärvsarbete kan vara rörelseidkare, självständig företagare, fri yrkesutövare eller uppdragstagare.

Vanligtvis torde det inte vara svårt att avgöra huruvida en anställning eller ett arbetstagarförhållande föreligger. Beträffande många kategorier, såsom hantverkare, försäkringsackvisitörer och artister kan dock tveksamhet föreligga, huruvida vederbörande är arbetstagare eller inte.

Lundberg-Malm framhåller att man ibland hos allmänheten möter uppfattningen att begreppet "anställd" är mera begränsat än begreppet "arbetstagare".⁴ Därvid reserveras begreppet "anställd" för fall då det är fråga om fast anställning eller en huvudsyssla. Inom socialförsäkringen har de båda begreppen samma innebörd och man kan vara anställd eller arbetstagare även om det gäller ett tillfälligt arbete eller en bisyssla.

I brist på lagbestämmelser har de rättstillämpande myndigheterna vid gränsdragningen mellan arbetstagare och andra förvärvsarbete sökt ledning i allmänna rättsgrundsatser och den praxis, som utvecklats på området. Till belysning av gränsdragningsfrågan anförs nedan några rättsfall av intresse.

I FD:s dom 770616 dnr 2475/76 hade de rättstillämpande organen att avgöra om arvode för predikoverksamhet som resepredikant erhöll skulle hänföras till inkomst av anställning eller till inkomst av annat förvärvsarbete. Df gjorde gällande att han av häradsskrivare fått upplysningen att han var att anse som anställd av de frikyrkoförsamlingar som han predikade för. Df hade framhållit detta dels för församlingarna dels för olika fk. RFV framhöll dock att "enligt gällande praxis är resepredikant, som på motsvarande sätt som df erbjuder sina tjänster åt olika församlingar, inte att anse som arbetstagare i förhållande till dessa församlingar. Överenskommelse kan dock träffas om att utgiven ersättning skall anses såsom inkomst av anställning". FD fann att df och "de frikyrkoförsamlingar från vilka han erhållit ersättningar för utfört predikoarbete från och med den 1 augusti 1971 varit ense om att dessa ersättningar skulle anses som inkomst av anställning, men att i målet inte framkommit någon omständighet som bort föranleda att C:s sjukpenningförsäkring före december 1972 skulle grundas på inkomst av anställning."

Royalty motsvarande skälighets arbetsinsats utgör inkomst av annat förvärvsarbete än anställning enligt exv FRS 800428 mål nr 7123/79. Avgörandet var i linje med den praxis som utvecklats på området. FÖD fann också i ett något senare refererat pleniavgörande, FÖD 81:1, att försäkrad som uppburit författararvode i form av royalty är skyldig att erlagga sjukförsäkringsavgift och avgift till arbetsskadeförsäkringen.⁵ – Lokal skattemyndighet hade funnit att df:s royalty från Liber Grafiska AB var att hänföra till inkomst av annat förvärvsarbete (rörelse). Till följd härav påfördes df viss sjukförsäkringsavgift, socialförsäkringsavgift till folkpensioneringen och arbetsska-

deförsäkringsavgift. Df anförde besvär hos FRM och yrkade att befrias från skyldighet att erlägga sociala avgifter för år 1977. Han uppgav att han och en annan person under år 1976 träffat avtal med Liber Förlag om utgivande av en bok. Enligt avtalet erhöll författarna ett belopp a conto utan återbetalningsskyldighet, varjämte förläggaren betalade honorar enligt viss procentsats på cirkapriset för varje försäld exemplar av boken. Boken var den första df utgivit och sannolikt den enda han skulle komma att utge. Han ansåg att han inte bedrev yrkesmässig litterär verksamhet. – FRM fann i dom 790709 ifrågavarande inkomst vara att anse som inkomst av rörelse med hänvisning till bestämmelser i kommunalskattelagen, varför df var skyldig att erlägga ifrågavarande avgifter. – I besvär hos FÖD yrkade RFV att df:s inkomst av royalty, med hänsyn till att han endast utgivit en bok och enligt egen uppgift sannolikt inte skulle komma att utge flera böcker, inte kunde anses vara inkomst av eget arbete enligt AFL 3:2, varför df inte skulle påföras sjukförsäkringsavgift eller avgift till arbetsskadeförsäkringen. – FÖD fann i dom 801022 dnr 976/79 – med utgångspunkt i domstolens i tidigare avgjorda mål intagna ståndpunkt att författares royalty är att hänföra till intäkt av rörelse – att df:s ifrågavarande inkomst utgjorde inkomst av annat förvärvsarbete enligt AFL 3:2. Vid sådant förhållande skulle df påföras såväl sjukförsäkringsavgift som avgift till arbetsskadeförsäkringen. Domstolen lämnade därför besvären utan bifall.

Följande rättsfall rör SGI-beräkningen för en idrottsutövare, där gränsdragningen mellan anställning och annat förvärvsarbete också aktualiseras.

Df, som var motorcrossförare, skadades den 13 maj 1978 vid en tävling i Finland och var sedan dess sjukskriven. Df uppgav att hans inkomst för år 1978 skulle ha uppgått till totalt 63.354 kr om han inte blivit skadad. Han hade enligt uppgift från skolkontoret erhållit 2.667 kr i ersättning, från UNOX 5.000 kr och från redan körda tävlingar 4.773 kr. Df, som för år 1978 hade nominerats att köra VM-tävlingar, hade åtta sådana tävlingar kvar att köra när han skadades. Ersättningen för dessa skulle totalt ha uppgått till 11.112 kr i startpengar, dvs ett garanterat belopp som utbetalas till föraren av arrangören. Han hade dessutom anmälts till fem tävlingar i Holland och Frankrike mot totalt 12.618 kr i ersättning. Enligt df:s manager hade han dessutom möjlighet att få ytterligare åtta körningar utomlands under år 1978. Ersättningen för dessa beräknades till 20.184 kr. Df beräknade vidare att han för deltagande i SM och någon enstaka tävling i Sverige skulle erhålla 1.000 kr i prispengar. Han hade även åtagit sig att vara instruktör för motorklubben Jämkes knattesektion mot en ersättning av 6.000 kr. – Fk ändrade inte df:s SGI. Df överklagade och yrkade att hans SGI skulle fastställas till 63.354 kr. – RFV medgav att df:s SGI ändrades i anledning av den inkomna inkomstuppgiften, varvid 8.600 kr, dvs instruktörsarvodet och ersättningen från skolkontoret, skulle hänföras till inkomst av anställning och övrig inkomst till inkomst av annat förvärvsarbete. RFV anförde härvid att df:s inkomst av idrottsverksamhet, som var hans huvudsakliga sysselsättning, skulle anses som inkomst av förvärvsarbete. Enligt praxis

skulle såväl pris- som startpengar hänföras till inkomst av förvärvsarbete. – FRS fann i domen 810309 mål nr 2368/79 att df:s verksamhet som motorcrossförare varit hans huvudsakliga sysselsättning. Inkomsten från denna verksamhet skulle anses som inkomst av förvärvsarbete. Vid beräkning av df:s SGI skulle instruktörsarvodet, 6.000 kr, och ersättningen från skolkontoret, 2.667 kr, hänföras till inkomst av anställning. Vid fastställandet av df:s SGI av annat förvärvsarbete än anställning borde enligt rätten beaktas, att df först år 1978 tävlat i VM-sammanhang och härigenom kunnat erhålla högre ersättningar i de tävlingar som han kontrakterats för. På grund härav fann rätten, att ersättning från tävlingar df eventuellt skulle haft möjlighet att delta i, inte skulle beaktas. Med hänsyn härtill fann FRS, att df:s SGI av annat förvärvsarbete skulle fastställas till 34.500 kr. – En ledamot var skiljaktig. I likhet med majoriteten fann han att df var berättigad att erhålla en SGI av anställning grundad på arbete som idrottsledare. Han kunde emellertid inte finna att df kunde anses berättigad att erhålla en SGI grundad på sportutövning.

I följande rättsfall utgörs den egentliga rättsfrågan inte av gränsdragningen mellan anställning och annat förvärvsarbete men denna gränsdragning är ändå synbar, varför det synes berättigat att anföra fallet i detta sammanhang.

FD:s dom 781229 dnr 1834/77 gällde en försäkrad kvinna, som hade en SGI baserad på inkomst av anställning som affärsbiträde i en skoaffär. Sedan affärsverksamheten omorganiserats övertog df på kommissionsbas affären, där hon var anställd. Fk hänförde då hennes inkomst som "affärsinnehavare" till inkomst av annat förvärvsarbete. Knappt ett år senare avvecklade df "affärsrörelsen" p g a sjukdom. Df fick sedan halvtidstjänst som arkivarbetare. Fk fastställde df:s SGI till samma belopp som hon haft som "affärsinnehavare" men ändrade inkomstslaget till inkomst av anställning i stället för inkomst av annat förvärvsarbete. – Df hemställde om retroaktiv höjning av sin SGI. FD fann i likhet med RFV att df:s SGI skulle anpassas till löneutvecklingen inom hennes yrkesområde som skobiträde och inte till hennes inkomst av annat förvärvsarbete ("affärsinnehavare").

Rättsfallet är egentligen också hänförligt till kap 7 nedan om förvärvsavbrott p g a långvarig sjukdom. Man kan av detta utläsa att en SGI baserad på inkomst från annat förvärvsarbete kan bli en SGI baserad på anställningsinkomst, om df p g a sjukdom tvingas sluta sin verksamhet som egenföretagare och bli arbetstagare, som i detta fall på halvtid.

2.3 Arbetstagare

Arbetstagarbegreppet inom svensk socialförsäkringsrätt har en lång utvecklingshistoria. Utvecklingen fram t o m början av 1960-talet

finns beskriven i Axel Adlercreutz' bok *Arbetstagarbegreppet*⁶ och utvecklingen under tiden därefter fram t o m 1983 finns beskriven i Bratthalls och Stenbergs kommentar *Lagen om allmän försäkring*. Som sammanfattning på utvecklingen fram t o m början av 1960-talet kan följande framhållas: Den av HD och även AD, Försäkringsrådet och FD använda metoden att avgöra, om en person skulle kvalificeras som arbetstagare eller självständig företagare, kännetecknades av en strävan att göra en helhetsbedömning med hänsyn till en rad olika fakta. Metoden har uppfattats som smidig. En nackdel var att den krävde en detaljerad utredning om en mängd olika förhållanden och därför var svårhanterlig för myndigheter, som saknade möjligheter att tillämpa moderna vedertagna processprinciper och att ägna avsevärd tid åt varje gränsfall.

Domskälen fick sin prägel av metoden. Det nämndes ofta ett flertal omständigheter som pekade i ena eller andra riktningen. Detta gjorde rättsfallen föga användbara som prejudikat. Man kom ofta att sväva i okunnighet om den inbördes betydelsen av olika faktorer. Av betydelse var dock att domstolarna genom denna teknik blev mindre bundna, vilket ansågs vara en fördel på detta område som var under stark utveckling. En nackdel var däremot, att resultatet i det konkreta fallet kunde vara svårt att förutse med därav följande rättsosäkerhet.

Det svåra och även riskabla med att fastställa ett eller ett par fasta kriterier på detta område sammanhänge dels med att olika omständigheter fick betydelse på olika yrkesområden, dels med att fasta regler gav större möjligheter att kringgå lagen genom att avtalsförhållandet ordnades med ledning därav.

Metoden angavs av HD i ett principuttalande i NJA 1949 s 768 vara att tolka innebörden i ett avtal, dock med hänsynstagande till alla i samband med avtalet och anställningen förekommande omständigheter. Avtalet ställdes liksom i AD:s gamla praxis i centrum.⁷

Gällde det en kvalifikation av ett arbetsförhållande, en subsumtion under ett i lag använt begrepp, var det enligt Adlercreutz inte lika självklart att avtalstolkning måste vara det enda riktiga förfarandet. De uppställda handlingsreglerna var visserligen en betydelsefull del av de fakta som tillmättes betydelse, men detta medförde inte med nödvändighet att de skulle ha högre dignitet än andra fakta. Sättet för användande av arbetskraft, den sociala situationen eller vad man vill kalla det, uppfattades vara det avgörande. Detta synsätt hade enligt Adlercreutz sin grundval mera i lagtolkning och därmed

förbundna praktiska överväganden än i avtalstolkning. Adlercreutz framhöll dock att som grundläggande rekvisit för ett arbetstagarförhållande skulle krävas en relation grundad på avtal, låt vara att några höga krav inte kunde uppställas för att ett sådant avtal skulle anses vara förhanden. Avtalet skulle gå ut på att ena parten skall prestera arbete för motpartens räkning. Däremot skulle inte krävas att vederlag utgick i det konkreta fallet. Ett krav skulle dock vara att den arbetspresterande personligen deltog i arbetet.⁸

Adlercreutz framhöll dock att den inbördes avvägningen mellan olika faktorer knappast alls framgick av rättspraxis, och de delvis kritiska synpunkter som anförts gick ut på att söka få fram vilka som var ägnade att karakterisera den sociala situation det gällde att fånga. Somliga hade närmast karaktär av indicier, medan andra kunde tillmätas mera självständig betydelse och borde kunna fungera som variabla bestämmingar i arbetstagarbegreppet.

Vid behandlingen av lagstiftning och rättspraxis har som en viktig frågeställning beaktats i vad mån enhetlighet eller differentiering med avseende på arbetstagarbegreppet eftersträfvats eller kommit till uttryck. Under 1940- och 50-talen samt början av 1960-talet har utvecklingen av arbetstagarbegreppet på olika rättsområden gått mot allt större enhetlighet. Vid den sistnämnda tidpunkten fanns det starkt fog för att tala om ett i sina grunddrag enhetligt arbetstagarbegrepp, vilket ytterligare förstärktes genom utformningen av arbetstagarbegreppet i propositionerna till AFL och till ny semesterlag. HD:s socialt betonade – smidiga och tånjbara – bedömningsmetod bidrog till denna utveckling. Om man gör en uppdelning av olika lagområden med hänsyn till de olika ändamål som dessa är avsedda att tillgodose kan noteras, att socialförsäkringslagstiftningen mer än andra lagstiftningsområden t ex semesterlagstiftningen, kräver enkla och fasta normer för gränsdragningen. En viss grad av schablonisering i rättstillämpningen har ansetts nödvändig med hänsyn till den stora frekvensen av fall, där frågan aktualiseras och till att de rättstillämpande organen i första instans inte har möjlighet utifrån vare sig processuella eller tidsmässiga utgångspunkter att verkställa gränsdragningen på det ur rättssäkerhetssynvinkel bästa sättet. Nödvändigheten av en schablonartad bedömningsmetod har framhållits i flera lagförarbeten från denna tidsperiod. I SOU 1961:57 anfördes följande:

”Den praxis i fråga om tolkningen av arbetstagarbegreppet, som tillämpas av HD och AD och som förutsatts skola följas inom socialförsäkringen, har

utbildats utan tanke på att den skulle lända till efterrättelse vid det praktiska handhavandet av en hela befolkningen omfattande socialförsäkring, som innehåller olika regler för arbetstagare och andra förvärvsarbetande. En på dylikt sätt konstruerad försäkring har ett mycket starkt behov av enkla och fasta normer för prövningen av vilka som är arbetstagare och vilka som är icke arbetstagare. I det stora flertalet fall torde några svårigheter ej föreligga att avgöra, vilka som hör till den ena och vilka som hör till den andra kategorin. Inom vissa yrkesgrupper, som befinner sig i skarven mellan de rena arbetstagarna och de rena uppdragstagarna, är arbetstagar- och uppdragstagarindicierna emellertid så blandade med varandra att socialförsäkringens behov av enkla och fasta gränsdragningsformer inte synes kunna tillgodoses om målsättningen samtidigt skall vara att i varje enskilt socialförsäkringsfall uppnå samma resultat, som skulle kunna förväntas om fallet prövades i en process vid HD eller AD. Om socialförsäkringen skulle kunna fungera på ett tillfredsställande sätt torde det i fråga om dylika yrkesgrupper bli nödvändigt att tillämpa en något schabloniserad bedömningsperiod, som mera anknyter till vad som anses normalt för de olika grupperna än till de speciella förhållandena i det enskilda fallet. En sådan bedömningsmetod är inte helt främmande för socialförsäkringen.”⁹

Detta uttalades även i prop 1962:90: 9³²⁶

”Den stora mängd ärenden, som årligen skall avgöras inom socialförsäkringen, och de former i vilka sådana avgöranden måste träffas torde dock framtinga en praxis som i större utsträckning följer schablonartade normer. Utredningen har starkt understrukt denna synpunkt, som också vunnit gillande av de organ som närmast bär ansvaret för rättspraxis på detta område, nämligen försäkringsdomstolen och riksförsäkringsverket.”¹⁰

I propositionen framhölls också att det arbetsrättsliga arbetstagarbegreppet skulle komma att följa det socialförsäkringsrättsliga och att detta i sin tur skulle komma att påverka rättstillämpningen. En sådan utveckling skulle då leda till ett enhetligt arbetstagarbegrepp.¹¹

Nödvändigheten att få gå utöver den gängse metoden för att avgöra om någon är arbetstagare eller inte, framträdde klart vid tillkomsten av tilläggs pensioneringen. Om administrationen på detta område skulle kunna fungera tillfredsställande, erfordrades i möjligaste mån enkla och klara gränsdragningar, som inte förutsatte inträngande analys i varje enskilt fall.¹²

I rättspraxis har målen under 1970-talet och därefter främst gällt frågan att undgå arbetsgivaravgift. I lagförarbeten under denna tidsperiod framhålls att det inte längre finns någon skillnad på det civilrättsliga och det socialförsäkringsrättsliga arbetstagarbegreppet. Metoden att avgöra om någon är arbetstagare eller inte genom en samlad bedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet har inte inneburit en enkel summering av antalet faktorer som pekar i

den ena eller andra riktningen. Olika omständigheter har tillmätts olika vikt, och något mekaniskt hänsynstagande till att en viss eller vissa omständigheter faktiskt varit förhanden eller ej varit förhanden har det inte varit fråga om. I betänkandet SOU 1975:1 anförde arbetsrättskommittén följande:

”Omständigheter vilka tyder på att den arbetspresterande parten är att betrakta som arbetstagare brukar anses vara: 1) Han har att personligen utföra arbetet vare sig detta utsagts i avtalet eller får anses vara förutsatt mellan kontrahenterna. 2) Han har faktiskt helt eller så gott som helt själv utfört arbetet. 3) Hans åtaganden innefattar, att han ställer sin arbetskraft till förfogande till efter hand uppkommande arbetsuppgifter. 4) Förhållandet mellan kontrahenterna är av mera varaktig karaktär. 5) Han är förhindrad att samtidigt utföra liknande arbete av någon betydelse åt annan, vare sig detta grundar sig på direkt förbud eller bottnar i arbetsförhållandena, såsom exempelvis då hans tid eller krafter ej kan räcka till annat arbete. 6) Han är beträffande arbetets utförande underkastad bestämda direktiv eller närmare kontroll vare sig detta gäller sättet för arbetets utförande, arbetstiden eller arbetsplatsen. 7) Han har att i arbetet använda maskiner, redskap eller råvaror, som tillhandhålls honom av medkontrahenten. 8) Han får ersättning för sina direkta utlägg, exempelvis för resor. 9) Ersättningen för arbetsprestationen utgår åtminstone delvis i form av garanterad lön. 10) Han är i ekonomiskt och socialt hänseende jämställd med en arbetstagare.

Omständigheter som talar för att den arbetspresterande parten är att betrakta som uppdragstagare (självständig företagare) brukar anses vara: 1) Han är ej skyldig att personligen utföra arbetet utan kan på eget ansvar överlåta arbetet helt eller delvis åt annan. 2) Han låter faktiskt på sitt ansvar annan helt eller delvis utföra arbetet. 3) Arbetstagandet är begränsat till viss eller möjligen vissa bestämda uppgifter. 4) Förhållandet mellan kontrahenterna är av tillfällig natur. 5) Varken avtalet eller arbetsförhållandena hindrar honom från att samtidigt utföra liknande arbete av någon betydelse åt annan. 6) Han bestämmer – fränsett inskränkningar som påkallas av arbetets natur – själv sättet för arbetets utförande samt arbetstid och arbetsplats. 7) Han har att i arbetet använda egna maskiner, redskap eller råvaror. 8) Han har att själv stå för utgifterna vid arbetets utförande. 9) Vederlaget för arbetsprestationen är helt beroende av verksamhetens ekonomiska resultat. 10) Han är i ekonomiskt och socialt hänseende jämställd med en företagare inom verksamhetsgrenen. 11) Han har för verksamheten erhållit personligt tillstånd eller auktorisation av myndighet (exempelvis tillstånd till yrkesmässig automobiltrafik) eller fått egen firma registrerad.”¹³

Arbetsrättskommittén framhöll uttryckligen i sitt betänkande att det inte var fråga om ett mekaniskt hänsynstagande till att viss omständighet faktiskt var eller inte var förhanden.¹⁴

RFV framhöll under remissbehandlingen av promemorian DsB

1980:10 ("Den grå arbetskraften och skattekontrollen"), att registreringen till mervärdeskatt i stort sett är utan intresse när det gäller att bedöma om en person enligt sociallagstiftningen är att anse som arbetstagare eller uppdragstagare. Avgörande är i stället sådana omständigheter som arbetets art, under vilka förhållanden det har utförts, sättet och grunderna för bestämmandet av ersättning, om den part som utför arbetet härigenom ådrar sig något ekonomiskt ansvar samt parternas ekonomiska och sociala situation.

Liknande uttalanden möter sedan i flera olika lagförarbeten såsom i prop 1982/83:177 om bestämmelser som begränsar småhus- och lägenhetsägarnas uppgifts- och avgiftsskyldighet och i socialförsäkringsutskottets betänkande SfU 1983/84:3. Sociallagstiftningens bestämmelser om skyldighet att betala arbetsgivaravgifter är knutna till begreppet arbetstagare. Ett arbetsgivar/arbetstagareförhållande föreligger mellan den som får ett arbete utfört åt sig och den som utför arbetet. Skyldighet att betala arbetsgivaravgifter föreligger dessutom när den som utför arbetet enligt sociallagstiftningen är att anse som uppdragstagare. Med uppdragstagare förstås enligt sociallagstiftningen den som utför arbete för annans räkning utan att ett anställningsförhållande föreligger och utan att arbetet ingår i uppdragstagarens rörelse eller jordbruk.

En uppdragsgivare kan i vissa fall få svårigheter att bedöma om arbetsgivaravgifter belöper på en uppdragsersättning eller inte bl a mot bakgrund av att sociallagstiftningens och uppbördslagstiftningens arbetstagarbegrepp inte är identiska. Sociallagstiftningens begrepp är något vidare. Detta beror på att man i rättspraxis med hänsyn till denna lagstiftnings grunder och syften tillmäter olika omständigheter en något annan betydelse än vad som är fallet när det gäller skattelagstiftningens arbetstagarbegrepp. Exempel på sådana omständigheter är arbetets art, under vilka förhållanden det har utförts, sättet och grunderna för bestämmandet av ersättning, om den part som utför arbetet härigenom ådrar sig något ekonomiskt ansvar samt parternas ekonomiska och sociala situation. Följden har blivit att den som är arbetstagare enligt uppbördslagstiftningen regelmässigt bedöms vara arbetstagare också enligt sociallagstiftningen, medan den som är arbetstagare enligt sociallagstiftningen inte alltid anses vara arbetstagare också enligt uppbördslagstiftningen.¹⁵

I enlighet med förslag i prop 81/82:88 överflyttades handläggningen i överinstans av mål om arbetsgivaravgifter¹⁶ från FRM och

FÖD till KR i Stockholm med RegR som slutinstans. Besvärssordningen i fråga om PGI och bestämmande av underlag för egenavgifter blev samtidigt: lokal skattemyndighet – länsrätt – kammarrätt – regeringsrätten. – Dessa lagändringar trädde i kraft den 1 april 1982.

Uppgiften att med utgångspunkt i bl a de ovan återgivna förarbetena utforma arbetstagarbegreppet inom socialförsäkringen och då särskilt vad gäller AFL var alltså under tiden juli 1961 – mars 1982 anförtrödd åt FD/FÖD. Domstolens avgöranden rörande begreppet arbetstagare – i runt tal 3.000 domar – har tillkommit under medverkan av lekmanaledamöter med särskild erfarenhet av arbetsförhållanden.

RFV har fram till dess besvärssordningen ändrades varje år haft att avgöra 2–3.000 ärenden rörande arbetstagarbegreppet. RFV har i november varje år publicerat en vägledning för bedömningen av vem som är att anse som arbetstagare eller uppdragstagare enligt AFL m fl författningar. Vägledningen har fortlöpande reviderats under hänsynstagande till domstolens domar.

RFV:s ombudsenhet, OE, har hos RegR överklagat sådana domar av KR i Stockholm rörande arbetstagarbegreppet som verket funnit strida mot FÖD:s praxis. När RegR avgjorde sitt första mål rörande begreppet arbetstagare inom socialförsäkringen motsågs domen med stort intresse och uppfattades som ett principiellt viktigt avgörande.

Målet gällde en kvinna som under år 1978 utarbetade förslag till planscher och teckningar samt främställde diverse reklammaterial åt bl a ett företag i vars verksamhet ingick sådant arbete. RFV:s avgiftsbyrå fann i beslut år 1980 att kvinnan var att anse som arbetstagare i förhållande till nämnda företag. KR fann efter besvär av företaget i dom år 1982 att "övervägande skäl" talade för att arbetet ingått som ett led i en av kvinnan bedriven rörelse och att hon därför inte var att anse som arbetstagare. RFV:s ombudsenhet anförde i sina besvär hos RegR: KR:s dom strider mot hittillsvarande praxis inom socialförsäkringen. Redan med hänsyn till verksamhetens ringa omfattning kan tvekan råda om kvinnan har bedrivit rörelse. Hon har såväl 1978 som 1979 utfört reklamarbete huvudsakligen åt företag i vilkas verksamhet ingår bl a sådant arbete. Den som utför arbete huvudsakligen åt företag i vilkas verksamhet arbetet i fråga ingår som ett naturligt led anses inom socialförsäkringen i regel inte driva rörelse.

RegR framhöll i sin den 19 december 1983 meddelade dom (nr 4486–1982) följande: "Av förarbetena till lagstiftningen och doktrinen på området framgår att lagen om allmän försäkring bygger på det civilrättsliga arbetstagarbegreppet. Vanligen används en bedömningsmetod som tillämpas av högsta domstolen och arbetsdomstolen, dvs en helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. I vissa fall har emellertid en något mer schabloniserad bedömningsmetod kommit till användning varvid man sett

mera till vad som är normalt inom en yrkesgrupp eller inom en viss kategori av arbete än till samtliga omständigheter i det enskilda fallet." Efter redogörelse för förhållandena i målet konstaterar RegR att kvinnans verksamhet i skatterättslig mening måste vara att anse som rörelse och anförde: "Även med hänsynstagande till behovet av schabloniseringar vid tillämpningen av arbetstagarbegreppet inom socialförsäkringen finner regeringsrätten vid en helhetsbedömning på grundval av de framkomna omständigheterna att den ersättning som kvinnan under 1978 uppburit från företaget vid tillämpning av lagen om allmän försäkring skall anses som rörelseintäkt för henne. Till följd härav skall denna ersättning vid beräkning av underlag för arbetsgivaravgift för företaget inte anses utgiven till arbetstagare. Regeringsrätten lämnar besvären utan bifall."

Bratthall-Stenberg framhåller i sin kommentar till AFL att domen uppenbarligen utgör ett alltför bräckligt underlag för antagandet att ledamöterna i RegR inte skulle i och för sig vara beredda att ge arbetstagarbegreppet samma omfattning som det erhållit i FÖD:s praxis. Det är därför enligt deras mening alltså en öppen fråga om RegR kommer att finna förutsättningarna uppfyllda "för en smidig samordning av försäkringsdomstolarnas praxis med de principer som tillämpas inom skatteprocessen".¹⁷

RegR har pekat på båda bedömningsmetoderna som används för att fastställa vem som är att betrakta som arbetstagare, nämligen dels en helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet dels en schabloniserad bedömning. Den senare bedömningsmetoden har domstolen beskrivit så, att man sett mera till vad som är normalt inom en yrkesgrupp eller inom en viss kategori av arbete än till samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Vilka kriterier som "bygger upp" vad som skall uppfattas som normalt har dock inte närmare berörts. RegR framhöll, att det inte var att betrakta som arbetstagare. En tolkning av RegR:s dom är att domstolen velat prioritera den bedömningsgrund som innefattar en helhetsbedömning i förhållande till schablonmetoden. Den senare metoden torde enligt domstolen ha fått en alltför vidsträckt tillämpning inom socialförsäkringen, varför en viss åtstramning kan skönjas genom ifrågasättande domslut. x

Schabloniserad
helhets
bedömning

2.4 Inkomst

2.4.1 Kompensation för inkomstbortfall

2.4.1.1 Lagförarbeten

Socialvårdskommittén utformade i sitt betänkande Förslag till lag om allmän försäkring (SOU 1944:15) de grunder, efter vilka sp-ersättningens storlek i det enskilda fallet skulle bestämmas och gjorde dessa avhängiga av arbetsinkomster. Enligt kommitténs mening var ett system med lika sjukhjälp för alla inte det lämpliga sättet att skapa en rättvis trygghet.¹⁸ Orsakerna härtill var åtskilliga, såsom att man inte skulle ernå erforderlig effekt på dyrorten, att ersättningen skulle bli hög för den som under sjukdomen helt saknade inkomster och andra tillgångar, att utgifterna skulle bli stora, att betydande risker för överförsäkring i de lägre inkomstgrupperna skulle bli följd, att behovet av kontant sjukhjälp stod i viss direkt proportion till den normala arbetsinkomsten särskilt vid mera kortvariga sjukdomar och att det ur social synvinkel inte var önskvärt med en större standardförskjutning utan att det tvärtom var önskvärt att upprätthålla standarden under övergående perioder av arbetsoförmåga. De anförda skälen mot en enhetlig sjukhjälp speglade den fördelningspolitik som kommittén fann vara den lämpliga. Det kommer av de följande kapitlen, där olika situationer av förvärvsavbrott beskrivs, att framgå, att ifrågavarande skäl fortfarande äger aktualitet i rättstillämpningen. Kommittén valde i stället ett ersättningssystem, som innebar, att den enskilde försäkrade skulle kompenseras för sin inkomstförlust.

Enligt kommitténs mening behövde relationen mellan storleken av arbetsinkomsten och sp:s storlek inte vara densamma beträffande alla försäkrade. Sp skulle också bestämmas med hänsyn till storleken av df:s *försörjningsbörda*, så att ersättningen var lägst för ensamstående och högst för försörjare av stor familj. Kommittén föreslog därför införandet av familjetillägg i form av barntillägg och hustrutillägg.

Av olika metoder att sätta ersättningen i relation till inkomsten avfärdade kommittén det tillvägagångssätt som bestod i att sp skulle motsvara viss procent av arbetsinkomsten. Den stannade i stället för införande av en sjukpenningskala med lika sp inom varje grupp på denna skala. Man motiverade valet med dess administrativa fördelar och möjligheten att inom sjukförsäkringen ta tillvara progressivitets-tanken. Denna innebar, att ersättningen skulle vara proportionellt

större i de lägre inkomstgrupperna. Regler om karenstid, tvåårigt sjukhjälpstöd samt hempenning vid sjukhusvård var också av betydelse för storleken av den kompensation som df i det enskilda fallet erhöll för sitt inkomstbortfall. Kommittén preciserade också vad som skulle innefattas i begreppet "årsinkomst av förvärvsarbete". Begreppet definierades som den framtida genomsnittsinkomst av regelbundet återkommande karaktär som df beräknade att förtjäna under ett år.

De reformer av socialförsäkringen, som genomförts efter det att klassplaceringssystemet infördes, bl a den successiva utbyggnaden av sjukpenningsskalan med allt större sjukpenningbelopp och högre kompensationsnivå förändrade de ursprungliga förutsättningarna för systemet. Skattens andel av förvärvsinkomsten blev större, som en följd av inkomstutvecklingen och i fråga om kommunalskatten på grund av inträffade höjningar av de kommunala utdebiteringarna. Dessa höjningar och den statliga inkomstskattens progressivitet kom att accentuera svagheterna i klassplaceringssystemet. Den ojämnheter i kompensationsgraden mellan olika inkomster i samma sjukpenningsskala och närliggande inkomster i olika klasser, som var en del av konstruktionen i det schabloniserade klassplaceringssystemet, skärptes särskilt i de högre sjukpenningsskalerna. Som riktpunkt för obeskattad sp gällde, att den skulle ge omkring 80% kompensation för inkomstbortfallet under sjuktiden. Den sjuke fick dessutom en ytterligare kompensation i form av skatteåterbäring vid den slutliga skatteavräkningen. Vid ett införande av beskattad sp skulle möjligheter öppnas att göra den totala kompensationen tillgänglig redan under sjuktiden. Med hänsyn härtill befanns en förstärkning av kompensationsnivån inom sjukförsäkringen vara befogad. En kompensationsnivå på 90% av inkomstbortfallet ansågs försvarbar från samhällsekonomisk synpunkt.

År 1972 publicerade sjukpenningutredningen sitt betänkande "Beskattade förmåner vid sjukdom och arbetslöshet m m" (SOU 1972:60). Frågan om beskattning av sp hade tidigare diskuterats i samband med utökning av antalet sjukpenningsskalor och höjning av ersättningsgraden. ¹⁹ I direktiven till sjukpenningutredningen angavs att en skattepliktig sp förutsatte högt sjukpenningbelopp, varvid sp skulle bli mer jämförbar med sjuklön. Den skulle då på ett enkelt sätt göras pensionsgrundande för ATP.

"Därför kan ges möjlighet att skapa ökad jämlikhet mellan grupper som enbart har socialförsäkringen att lita till och andra grupper – främst

tjänstemän – som uppbär ersättning från arbetsgivaren vid sjukdom och olycksfall.”²⁰

Detta syfte var av klar *fördelningspolitisk* natur. Beskattning av sjukpenningförmånerna skulle leda till rättvisa för de grupper av försäkrade som hade sjuklön från sina arbetsgivare å ena sidan och dem som inte hade sådan sjuklön å andra sidan. Man varnade samtidigt för den risk för överkompensation som blev en följd av att df under sjukdom uppbär sjuklön från arbetsgivare och försäkringsförmåner från annat håll eller att df samtidigt uppbär förmåner från olika försäkringar. Önskan att undvika överkompensation hade närmast ett *resursfördelande* innehåll men med tydliga *styrpolitiska* effekter. Ingen skall lockas att sjukskriva sig av den anledningen att socialförmånerna framstår som särskilt ekonomiskt fördelaktiga.

Stor vikt lades vid de i samband med en dylik omläggning uppkommande *administrativa* problemen. Det gällde frågor om databehandlingen, om företagens uppgifts- och uppbördsskyldighet, om schablonregler vid skatteavdrag på sp och om arbetsgivarinträde. Kombinationen av beskattad arbetsinkomst och skattefri ersättning vid bortfall av denna inkomst vållade ett av de centrala problemen i detta sammanhang.

En bärande tanke vid utformningen av försäkringen var att på något sätt anknyta förmånens storlek till det beräknade *individuella inkomstbortfallet*. Utredningen framhöll, att den som drabbas av sjukdom har utgifter, som regelmässigt är anpassade efter arbetsinkomstens storlek. En hastig och drastisk omläggning av ekonomin genom nedskärning av utgifterna i samband med en sjukdomsperiod är i flertalet fall knappast möjlig.

Vid utformningen av sjukpenningförsäkringen intog kompensationsprincipen en central plats på så sätt att ersättningen inom klassplaceringssystemets ram individuellt anpassades till beräknat inkomstbortfall.

Utredningen menade att den dåvarande metoden att bestämma df:s ersättning vid sjukdomsfall på grundval av en inplacering i viss sjukpenningklass inte var lämplig, emedan kompensationsgraden varierade avsevärt inom varje klass liksom mellan de olika klasserna. Spridningen i kompensationsgrad utgjorde omkring 15% i flertalet klasser, men det fanns också de, där spridningen översteg 20%, ja t o m inemot 30%.

Genom att df:s avgifter till sjukförsäkringen debiterades på grundval av klassplacering ansågs det nödvändigt att upprätthålla

kravet på att klassändring inte fick ske under sjukdom. I annat fall skulle det ges möjlighet till spekulation. Om ändring av sjukpenningklass fick ske vid insjuknandet, skulle det nämligen vara möjligt att anmäla en låg inkomst och därmed bli placerad i en låg sjukpenningklass i syfte att hålla egenavgiften nere. Skulle man bli sjuk kunde man i samband därmed anmäla ökad inkomst och få högre sp.²¹

Undersökningar gav också vid handen, att df:s klassplaceringar i stor utsträckning inte svarade mot de verkliga inkomstförhållandena. Anledningen härtill torde ha varit, att klassplaceringssystemet för sin funktion i så hög grad var beroende av inkomstenmätan från den enskilde.

Föredraganden i prop 1973:46 uttalade att genom utredningens förslag att klassplaceringssystemet skulle avskaffas och sp utgöra viss procentuell andel av SGI:n undveks problemen med varierande kompensationsgrader inom varje sjukpenningklass och en språngvis förändring av kompensationsgraden vid klassgränserna. Sp kom alltså att kompensera bortfallet av förvärvsinkomst med en för samtliga sjukpenningberättigade lika stor andel av den bortfallna inkomsten i och med att lagförslaget upphöjdes till lag med verkan fr o m 740101.

Sjukpenningkommittén fick i juni 1978 i uppdrag att göra en översyn av sjukpenningförsäkringen.²² Översynen skulle i första hand röra frågorna om sjuklön, om compensation vid korta sjukfall, om retroaktiv löneökningens betydelse för SGI:n och om egenföretagares sp. Kommitten uppmanades också att lämna förslag till behövliga följdändringar i andra närliggande ersättnings- och tilläggsdirektiv, vilka anknöt till prop 1980/81:20 om besparingar i statsverksamheten m m, konstaterades, att även sjukförsäkringen måste underkastas en granskning i syfte att begränsa kostnadsökningar. Sjuklönen sågs som ett sätt att uppnå erforderliga besparingar. Huvuduppgiften för sjukpenningkommitten angavs vara att komma till rätta med vissa nackdelar rörande kompensationsgraden som vår nuvarande konstruktion av sjukpenningförsäkringen ger upphov till, såsom den lägre kompensationsgraden vid korta sjukfall och för delårs- och deltidsanställda. Rent allmänt sett leder denna konstruktion till att vissa försäkrade får en i förhållande till andra försäkrade lägre compensation, dvs regelsystemet slår inte rättvist och likformigt. Uppgiften för sjukpenningkommitten att komma till rätta med dessa problem kan därför betecknas som en fördelnings-

politisk uppgift. Syftet med kommittens förslag var en ekonomisk omfördelning av befintliga resurser så att tidigare missgynnade grupper blev bättre tillgodosedda.

I enlighet med direktiven prövade kommittén såsom ett alternativ för att komma till rätta med dessa ogynnsamma effekter möjligheterna att införa en sjuklöneperiod, dvs att låta arbetsgivarna svara för sjukersättningen under viss tid av sjukfallen. Vidare behandlade kommittén möjligheterna att genom ändring av reglerna för sp:s beräkning skapa en bättre anpassning av sp till inkomstbortfallet vid sjukdom. Kommitten prövade därvid även frågan om att kombinera det sistnämnda alternativet med ett sjuklönesystem.

Kommittén framlade också i enlighet med sina direktiv underlag till olika alternativ för att uppnå kostnadsbesparingar inom sjukersättningssystemet genom en ökad självrisk i form av karensdagar, lägre kompensationsnivå eller en kombination av båda.

Utan att gå närmare in på de olika förslagen framstår det fördelningspolitiska motivet klart, då man samtidigt som man vill förbättra kompensationsgraden för vissa underkompenenserade grupper, generellt vill sänka kompensationsnivån för alla. Samtidigt som man föreslog att ta bort reglerna om insjuknandedag och fridagar, föreslog man en ökad självrisk i form av karensdagar. Och samtidigt som förslaget om sjuklönesystem är ett led i fördelningspolitiska omgrupperingar, kommer ett sådant förslag, om det skulle genomföras, också att få styrpolitiska konsekvenser. Genom ett sjuklönesystem skulle sp-ersättningen vid sjukdom komma att bli ett arbetsmarknadspolitiskt instrument av annan karaktär än vad den är idag. Genom att sp-ersättningen bygger på kompensationsprincipen är den visserligen redan idag en ersättningsform som avspeglar mer än en resursfördelning. Genom ett sjuklönesystem skulle df bli direkt avhängig av en aktuell arbetsgivare, vilket skulle innebära, att de grupper av försäkrade som inte har någon aktuell arbetsgivare, skulle komma att hållas utanför ett sjuklönesystem. Dessa grupper är exv de arbetslösa, de föräldralediga, personer i arbetsmarknadsutbildning och de vuxenstuderande, dvs de grupper som jag i det följande kommer att uppehålla mig vid. Visserligen menade kommittén att de grupper, som skulle stå utanför sjuklönesystemet ändå skulle omfattas av sjukpenningförsäkringen och att man ville undvika att göra förändringen till det sämre för arbetslösa och studerande.²³ En sjuklön torde dock ha en utstöttnings- och utestängningsfunktion, som skulle komma att verka hårdare på grupper som redan idag inte

har den starka ställning på arbetsmarknaden, som regelsystemet är "skräddarsytt" för.

Förslaget ledde endast till vissa punktvisa lagändringar.

Den 1 januari 1985 ändrades AFL 3:16 delvis och gavs bl a följande lydelse:

. . . "Regeringen får meddela föreskrifter om sjukpenningberäkning och handläggning av sjukfall för arbetstagare hos staten som omfattas av sådant avtal" . . .

För arbetstagare anställda hos staten skall arbetsgivaren ensam svara för administrationen av de korta sjukfallen. Ett kort sjukfall definieras som en sjukperiod som pågår högst 14 dagar i en följd. Av prop 1983/84:109 framgår att:

"Under de första 14 dagarna av sjukfallet bör således den statlige arbetsgivaren svara för alla åtgärder i anslutning till sjukfallet. Detta innebär att arbetsgivaren betalar ut sjuklön till den anställde, svarar för sjukkontroll, infordrar läkarintyg etc i mån av behov och med tillämpning av de statliga sjuklönbestämmelserna. Någon särskild prövning av varje enskilt sjukfall enligt sjukförsäkringens regler är inte motiverad för den sjukperiod det här gäller (de första 14 dagarna)."

Beräkning av sjukpenningbeloppen schabloniseras på så sätt att sp beräknas utgöra en viss procentandel av utgiven sjuklön. Vid beräkningen av schablonen har man tagit hänsyn till att reglerna för rätt till sp enligt AFL inte i alla delar överensstämmer med reglerna för rätt till sjuklön. Exempel på sådana skillnader är rätt till sp för insjuknandedagen, fridagsregeln, sjukhusvårdsavdrag, rätt till sp under utlandsvistelse m m.

Arbetsgivaren svarar för sjukkontrollen. Om arbetsgivaren av någon anledning önskar att fk skall utföra sjukkontroll i ett visst fall, kan fk utföra sådan kontroll. Förutsättningen för att fk skall kunna utföra sjukkontroll för arbetsgivarens räkning är dock, att arbetsgivaren skickar över ärendet i sin helhet till fk för fortsatt handläggning, dvs fk skall i dessa fall ha möjlighet att pröva rätten till sp osv. Men huvudregeln är att fk inte befattar sig med de korta sjukfallen. Departmentschefen uttalade dock följande i prop 1983/84:109 s 5:

"Den omständigheten att försäkringskassorna inte längre kommer att handlägga kortare sjukfall innebär inte att kassornas övergripande ansvar som försäkringsgivare minskar. Enligt min mening bör kassorna i fortsättningen ha en stödjande och rådgivande roll i myndigheternas sjukfallshandtering. Deras insatser bör därvid inriktas på att aktivt verka för en effektiv sjukfallshandtering hos enskilda myndigheter."

2.4.1.2 Begränsningar som påverkar kompensationen

Det finns i stort tre alternativ för beräkningen av den förvärvsinkomst som skall ligga till grund för sp, nämligen 1) förvärvsinkomst under viss förfluten tid, t ex den senast taxerade inkomsten, 2) inkomsten vid sjukfallets inträdande och 3) den inkomst som df kan förväntas få under den närmaste tiden. Det tredje alternativet är det som för närvarande används i Sverige.

Med SGI avses i regel den inkomst i pengar eller naturaförmåner som df kan antas komma att få under tolv månader framöver antingen som arbetstagare eller på grund av annat förvärvsarbete (se ovan). SGI:n får högst motsvara sju och en halv gånger basbeloppet vid årets början.

Systemet bygger på att en viss årsinkomst i förväg anmäls och registreras samt att denna inkomst delas upp (periodiseras)²⁴ över årets alla dagar, oberoende av hur df arbetar.²⁵

En SGI bestående av en beräknad framtida inkomst innehåller dock i nu gällande rätt vissa begränsningar. Begränsningarna består bl a däri, att inkomst som ej uppgår till visst minsta belopp per år inte registreras och att hänsyn inte tas till tillfälliga inkomständringar (se nedan 3.3.2).

Den minsta SGI, som berättigar till sp är för närvarande till 6.000 kr per år. Detta belopp motsvarar grundavdraget vid den kommunala inkomsttaxeringen. Denna gräns medför att ett stort antal personer som inte fått fastare anknytning till förvärvslivet, t ex feriearbetande studerande, inte får någon inkomst registrerad. De drabbas även av den andra begränsningen om att tillfälliga inkomster inte skall medräknas. Kravet på viss regelbundenhet tolkas av fk så, att inkomst av ett feriearbete skall ha förelegat under minst två år i följd eller att den studerande gör klart, att avsikten är att en anmäld ferieinkomst kommer att finnas även nästkommande år.²⁶

En annan begränsning är åldersgränsen på 16 år. Först vid denna ålder sker inskrivning hos fk, vilket är en grundförutsättning för att SGI skall registreras. Denna åldersgräns har sin motsvarighet i bl a arbetsmiljölagen (1977:1160), vari föreskrivs att den som inte fyllt 16 år inte får anlitas till annat än lätt arbete som inte är ägnat att inverka menligt på den minderåriges hälsa eller skolgång. Skolplikten upphör normalt även vid 16 års ålder (skollagen 1962:319 6:30). Före 16 års ålder krävs också samtycke från vårdnadshavare för ingående av anställningsavtal (FB 6:12). Med beaktande av dessa

bestämmelser kan det således förekomma att någon har förvärvsarbete, trots att han inte uppnått 16 års ålder.

Hur har man sett på detta inkomstbegrepp, för vilket nu redogjorts, i de utredningar som gjorts under slutet av 1970-talet och början av 1980-talet?

Socialpolitiska samordningsutredningen förordade ett enhetligt inkomstbegrepp, byggt på en beräknad framtida inkomst som registrerades i förväg och med utgångspunkt i den aktuella inkomsten när inkomstsuppgiften lämnades. Även sjukpenningkommitten fann en beräknad framtida inkomst mest tilltalande, om en omfattande utredning i varje särskilt fall skulle kunna undvikas. En registrering av SGI:n såsom för närvarande sker borde därför i huvudsak bestå enligt kommittén. Den menade dock att det var osäkert om de begränsningar som nu finns för registrering skulle finnas kvar. För ett bibehållande av begränsningarna talade dock att ett visst mått av schabloner måste finnas i ett så omfattande system som den allmänna sjukförsäkringen, för att denna inte skulle bli ohanterlig. Kommittén framhöll:

”Kravet på en fullständigt rättvisande ersättning för den enskilde står således mot den administrativa belastning och de kostnader för det allmänna som ett tillgodoseende härav medför. Härtill kommer att det även torde leda till krångel och besvär för den enskilde att få till stånd en extrem följsamhet i inkomstregistreringen. Beträffande blott tillfälliga inkomster torde även kunna göras gällande att kravet inte framträder med så stor styrka.

Den administrativa belastning, de besvär och de ökade sjukpenningutgifter som otvivelaktigt skulle följa med ett upphävande av dessa begränsningar torde således medföra att de bör bibehållas.”²⁷

Den begränsning som åldersgränsen utgör blev föremål för särskild diskussion. Framställning om att slopa åldersgränsen hade gjorts från LO:s sida. Kommitten fann att åldersgränsen på 16 år för rätt till sp kunde upphävas. En registrering av SGI borde för den som är under 16 år göras efter anmälan av den enskilde. I övrigt skulle iaktas samma förfarande som nu gäller vid inskrivning hos försäkringskassa (se AFL 1:5).

Om inkomstunderlaget och dess registrering i stort således skulle vara oförändrat övervägde kommittén en ändring av delningstalet (periodiseringen). De nackdelar den nuvarande ordningen medför är till stor del orsakade av att inkomsten periodiserats över 365 kalenderdagar. Andra delningsgrunder övervägdes därför. Dessa delningsgrunder borde för att en rättvisande inkomstersättning

skulle kunna erhållas för varje enskild försäkrad anpassas till dennes från tid till annan gällande arbetstidsmått och fördelningen härav. Utgångspunkten vid beräkningen borde således vara att anknyta till arbetstid. Det torde enligt kommittén vara omöjligt – av samma skäl som gäller i fråga om utredning av aktuell inkomst – att vid en registrering periodisera efter vars och ens individuella antal arbetade dagar per år. Någon enkel och praktiskt hanterbar schablon ansågs därför nödvändig såsom mått på antalet arbetade dagar. Detta mått, som skulle anges med utgångspunkt i en heltidsarbetande årsanställd skulle dock kunna brytas ner i mindre tal för att anpassas till olika grader av deltids- eller delårsarbete. Enligt kommittén skulle därvid väljas dag framför en mer finstämd avvägning i timmar, eftersom detta troligen skulle ställa sig alltför administrativt betungande och för övrigt inte rimmade med det förhållandet, att man hade att röra sig med beräknad framtida inkomst och arbetsinsats.

Eftersom basbeloppsbegränsningen har betydelse för inkomstberäkning inom ATP-systemet, borde den enligt kommittén bibehållas även framgent. Som en följd av beräkningsmetoden med en anknytning till arbetsdag skulle gränsen emellertid uttryckas inte som ett tak för i första hand en årsinkomst utan som ett maximum för sjukpenningbeloppet per dag. Annars skulle orimligt höga dagsbelopp utgå. Dessutom blev det nödvändigt att vid utbetalning göra en fortlöpande avräkning av utbetalda sjukpenningbelopp mot årsmaximum. Det skulle även kunna inträffa, att någon ersättning inte kom att utgå under lång tid på grund av att årsmaximum var uppnått.

När det gällde tidpunkten för ändring av SGI hade tidigare sjukpenningutredningen föreslagit att tiden ändrades till 15 dagar. Enligt sjukpenningkommittén skulle risken för spekulation ha minskat, sedan reglerna för avgiftsberäkning och debitering ändrats. I propositionen till 1974 års lagändring²⁸ framhöll departementschefen, att det var nödvändigt att fk:s kontrollmöjligheter utnyttjades. Socialpolitiska samordningsutredningen föreslog dock att ändring av inkomstunderlaget skulle kunna verkställas utan karenstid.

Av hänsyn till den handläggningstid vid fk som erfordras och till utredningsskäl fann kommittén att beslut om inkomständring även framgent borde gälla först efter viss tid. Väntetiden skulle emellertid kunna nedbringas till 14 kalenderdagar. Eftersom förslaget inte gick igenom, gäller fortfarande en väntetid om 30 dagar.²⁹

2.4.2 Inkomstunderlag

Som framkommit ovan stadgas i AFL 3:2 vad som avses med SGI. Med SGI avses den inkomst i pengar eller naturaförmåner³⁰ i form av kost, bostad eller bil som df kan antas komma att få av eget arbete under det närmaste året antingen som arbetstagare (inkomst av anställning) eller på annan grund (inkomst av annat förvärvsarbete).

Hänsynstagandet till värdet av bilförmån vid beräkning av underlaget för SGI är en konsekvens av företagsskatteberedningens förslag i SOU 1977:86. Beredningen hade menat att i underlaget för arbetsgivaravgifter borde inräknas förmånen att för privat bruk få disponera en arbetsgivarens tillhörig eller av honom förhyrd bil. I specialmotiveringen till bestämmelsen³¹ har uttalats, att värdet av förmånen skall uppskattas efter schablon.

I 3:2 stadgas ett undantag från huvudregeln att i underlaget för SGI skall inräknas all inkomst av förvärvsarbete. Lagstiftaren har nämligen här eftersträvat att upprätthålla principen att ett samband bör råda mellan rätten till ersättning och avgiftsskyldighet till försäkringen. Med hänsyn härtill undantas vid beräkning av SGI ersättningar från utländska arbetsgivare för arbete som har utförts i arbetsgivarens verksamhet utomlands.³² Bestämmelsen har betydelse endast i de fall inkomsten härrör från en utländsk arbetsgivare utom Sverige. Om den däremot härrör från en verksamhet som den utländske arbetsgivaren bedriver i Sverige, ingår inkomsten i underlaget för SGI:n. Ytterligare ett annat problem gäller för försäkrade som är anställda utomlands av svenska företag och som under utlandsvistelsen avregistreras från fk. I en publicerad dom, FÖD 84:43 (840703 mål nr 1714/83:9) fann domstolen i enlighet med RFV:s besvär att försäkrad som på detta vis är etablerad på den svenska marknaden och som under utlandsvistelsen upprätthållit anknytning till denna arbetsmarknad samt omedelbart efter hemkomsten visat förvärvsavsikt, exv genom att anmäla sig som arbetsökande på arbetsförmedlingen, har rätt till SGI.

1985-07-01 infördes regeln att vid beräkning av SGI för statens utsända tjänstemän skall bortses från sådana lönetillägg som betingas av ökade levnadskostnader och andra särskilda förhållanden i sysselsättningslandet.

AFL 3:2 innehöll tidigare också bestämmelse rörande undantagande från försäkringen. Möjligheten till undantagande upphörde med utgången av år 1981 (jfr FÖD 831221 mål nr 323/82:5, ref FÖD 84:8).

I 3:2 andra stycket finns regler om när SGI:n skall betraktas som inkomst av anställning trots att något anställningsförhållande inte föreligger. Ersättning för arbete som någon utför för annans räkning utan att vara anställd i dennes tjänst (s k uppdragstagare) anses nämligen som anställningsinkomst om ersättningen uppgår till minst 500 kr under ett år. (Som uppdragstagare betraktas bl a den som innehar förtroendeuppdrag, t ex som styrelseledamot, eller har tillfälligt uppdrag att förrätta bouppteckning, verkställa besiktning och värdering, att hålla föredrag eller liknande.) För rörelseidkare resp jordbrukare gäller emellertid denna regel endast under förutsättning att den som utför arbetet och den som utger ersättningen är ense om att betrakta ersättningen som anställningsinkomst för den som utför arbetet (likställighetsavtal, se nedan). I nu nämnda fall anses den som utför arbetet såsom arbetstagare och den som utger ersättningen som arbetsgivare.

Det finns emellertid enligt paragrafen en inskränkning i möjligheten att förvärva förmåner. Den avser småinkomster som grundar sig på anställning eller på uppdrag som inte ingår i rörelse eller jordbruk. Ersättning i pengar eller naturaförmåner för arbete för någon annans räkning skall sålunda, när ersättningen för utfört arbete under året inte kan antas uppgå till minst 500 kr inte beaktas vid beräkning av SGI.

Av lagtexten framgår alltså att inkomst av anställning som regel är den lön som df erhåller för utfört arbete. Till lön i penningar hänföres – förutom kontant avlöning i gängse mening – även bl a provision, tantiem, vinstandelar, drickspengar, gratifikationer, semesterlön, semesterersättning, helgdagsersättning, vikariatsersättning, övertidsersättning, företagsnämndsarvode, kosterersättning, mättningsarvode, permitteringslön, allt i den mån ifrågavarande förmån erhålles på grund av ett anställningsförhållande.³³

Angående beräkning av semesterlön kan följande fall från rätts-tillämpningen anföras:

I FÖD:s dom 810623 mål nr 1160/79:6 (FÖD 81:24) fastslogs att SGI som inkluderar semesterlön beräknas med schablon, nämligen faktorn 12,16 multiplicerad med lönen beräknad för månad. Domstolen motiverade sitt domslut på följande sätt: "Enligt den fr o m den 1 januari 1978 gällande semesterlagstiftningen utgör semesterlönen 12% av arbetstagarens under intjänandeåret förfallna lön i anställningen. Intjänandeåret är därvid förlagt till perioden den 1 april – den 31 mars året före det, varunder semestern uttages (semesteråret). Semesterlönebestämmelserna innebär att semesterlönen inrymmer en viss överkompensation jämfört med storleken av

ordinarie lön för motsvarande tid. Försäkringsöverdomstolen finner att överkompensationen skall beaktas vid bestämmandet av sjukpenninggrundande inkomst. För uppskattning av den inkomst inklusive semesterlön som enskilda arbetstagare kunde antagas för år räknat komma att tills vidare åtnjuta i sina anställningar skulle – om försäkringskassan i varje individuellt fall sökte göra en konkret bedömning – ingående utredningar behöva göras om de semesterlöne- och inkomstförhållanden som varje försäkrad haft och skulle komma att få under den närmaste tolv månadersperioden. Detta skulle innebära särskilda svårigheter i fall då den försäkrade utnyttjat den numera införda möjligheten att spara den femte semesterveckan. Svårigheter skulle också uppkomma i fall där det träffats kollektivavtal med avvikelser från de enligt semesterlagen gällande semesterlönebestämmelserna beträffande särskilda grupper av arbetstagare. Med hänsyn till dessa svårigheter och det avsevärda merarbete för försäkringskassorna som ett sådant förfarande skulle medföra och då beräkningen av försäkrads sjukpenninggrundande inkomst under alla förhållanden inrymmer en viss skönsmässig bedömning vid uppskattningen av den förväntade förvärvsinkomsten finner domstolen det erforderligt att söka en lämplig schablon för beräkningen av inkomst inklusive överkompensationen. Härför talar även att ett schabloniserat beräkningssätt är ägnat att underlätta också för de försäkrade att utan större omgång beräkna sina sjukpenninggrundande inkomster. Vid valet av schablon finner domstolen lämpligt att med beaktande av nu rådande överenskommelser på arbetsmarknaden och för tillgodoseende av semesterlagens åsyftade överkompensation använda samma schablon som efter överenskommelse mellan Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) och Privattjänstemannakartellen (PTK) används vid beräkning av pensionsmedförandelön och sjuklön, nämligen faktorn 12,16 multiplicerad med lönen beräknad för månad.” (Samma lösning hade FRS redan 791112 i mål nr 6419/79.)

FRS fann i domen 811020 mål nr 5425/79 att df:s yrkande vid fastställandet av df:s SGI om ett tillägg för av df beräknat avstående från semester vilken var förenad med semesterlön inte kunde beaktas. I stället följde rätten den av FÖD genom domen 810623 mål nr 1160/79:6 angivna schablonregeln. Enligt den skulle df:s normala årsinkomst inklusive semesterlön beräknas till 169 timmar per månad $\times$ 27:21 kr $\times$ faktorn 12,16 jämte övertid. FÖD ändrade inte FRS:s dom (820608 mål nr 1881/81:7).

Genom begränsningen till ”lön” avses bl a att avskilja sådana inkomstdelar, som normalt är avsedda att täcka särskilda med anställningen förenade utgifter, s k kostnadsersättningar. Som exempel på sådana ersättningar kan nämnas resekostnadsersättning, traktamentsersättning, representationsbidrag, felräkningspengar, verktygsersättning och beklädnadsbidrag. Även om sådana ersättningar skulle vara fastställda så att de innefattar en förtäckt löneförmån, har de inte tidigare uppfattats som lön i här förevarande sammanhang. Jag anför nedan ett rättsfall som dock utvisar viss

osäkerhet om hur man skall förfara vid SGI-beräkningen i detta hänseende.

Df var fr o m den 2 november 1978 försäkrad för en SGI om 77.000 kr av anställning. I inkomstuppgift, som inkom till fk den 6 augusti 1979, uppgav df att han beräknade sin framtida årsinkomst till 80.000 kr av anställning som resemontör. Df:s månadslön var 5.513 kr. Df uppgav att skillnaden i inkomstuppgifterna berodde på, att han utöver lönen uppbar traktamentsersättning med 123 kr om dagen, att han vid taxering endast kunde göra motsvarande kostnadsavdrag med 87 kr om dagen samt att han vid sin inkomstberäkning till lönen lagt överskjutande belopp, 36 kr om dagen. Fk fastställde df:s SGI till $(5.513 \text{ kr} \times 12 \text{ mån}) 66.100 \text{ kr}$. Df besvärade sig och anförde att den del av traktamentsersättningen, för vilken han vid taxering inte beviljades avdrag, dvs 36 kr om dagen, borde utgöra SGI, eftersom beloppet lades till inkomsten och sålunda var skattepliktigt. – FRN menade att utredningen i målet gav vid handen att df, utöver fast månadslön, under en följd av år uppburit traktamentsersättning för långtidsförrättningar med belopp som överstigit det av riksskatteverket fastställda beloppet för största normala ökning i levnadskostnaden (normalbeloppet), för vilket avdrag som regel medges. Den del av traktamentsersättningen som överstiger normalbeloppet jämföras vid taxering med lön eller arvode och är sålunda skattepliktig. Mot bakgrund härav fann FRN att angivna del av traktamentsersättningen skulle tas i beaktande vid fastställande av df:s SGI. Denna bestämdes till 75.000 kr (FRN 801124 mål nr 3137/79). – I besvär hos FÖD yrkade RFV att df:s SGI fastställdes till 66.100 kr. Verket framhöll att df utöver sin lön uppburit ett traktamente. Vid taxeringen har han medgivits avdrag för fördyrade levnadsomkostnader – dock med ett något lägre belopp än vad han fått i traktamente. Traktamentet har i sin helhet ansetts vara kostnadsersättning och därför inte tagits med vid beräkningen av pensionsgrundande inkomst eller legat till grund för avgiftsberäkning. Verket ansåg inte heller att någon del av traktamentet är sjukpenninggrundande (OE dnr 02/2229:80). – FÖD fann i likhet med RFV att den omständigheten, att df vid inkomsttaxeringen medgivits avdrag för fördyrade levnadsomkostnader med lägre belopp än traktamentet, inte kunde medföra att överskjutande del av traktamentet skulle beaktas vid fastställande av df:s SGI. På grund härav upphävde domstolen rättens dom. I enlighet med den schablonregel som antagits av FÖD genom domen 810623 mål nr 1160/79:6 bestämdes df:s SGI fr o m den 1 juli 1979 till hans månadslön i juli 1979 multiplicerad med faktorn 12,16 $(5.513 \text{ kr} \times 12,16 = 67.038 \text{ kr})$, dvs 67.000 kr (811103 mål nr 83/81:5).

Ersättning som på grund av s k konkurrensklausul eller eljest utgått till tidigare anställd för tid efter anställningens upphörande räknas inte som lön. I den mån ersättningen motsvarar lön under avtalad eller eljest såsom skälig ansedd (arbetsfri) uppsägningstid, anses dock ersättningen som lön.

Ibland ordnar arbetsgivare för vissa anställda en särskild pensio-

nering vid sidan av den allmänna pensioneringen. Denna särskilda pensionering bekostas till en del av arbetsgivaren och till en del genom avdrag på den anställdes lön. I förarbetena till tilläggspensioneringen har uttalats, att vid tillämpningen av den lagstiftningen det avdragna beloppet – men däremot inte det belopp som arbetsgivaren bestrider – skall anses ingå i lönen till den anställda.³⁴

Lundberg-Malm framhåller,³⁵ att i undantagsfall har belopp som formellt utgjort pension, i praxis behandlats som inkomst av förvärvsarbete. Sålunda har för sådan personal vid försvaret, som avgått med ålderspension och därefter förordnats på arvodesbefattning varvid arvodesbeloppet bestämts under hänsynstagande till pensionen, summan av pensionen och arvodet ansetts som inkomst av anställning. Däremot har för privatanställd, som efter uppnådd pensionsålder och erhållen SPP-pension fortsatt sitt arbete hos arbetsgivaren med lön vars storlek begränsats med hänsyn till pensionen, pensionen inte ansetts som inkomst av förvärvsarbete.³⁶

Av lagtexten ovan framgår att SGI även kan utgöras av naturaförmåner, nämligen kost, bostad och bil. Värdet av kost och bostad uppskattas efter de regler som tillämpas vid beräkning av preliminär skatt och av bil vid debitering och uppbörd av arbetsgivaravgift till sjukförsäkringen.

Andra naturaförmåner såsom fri el-ström utan samband med fri bostad, fri telefon, fri uniform, fri tvätt, fria resor o d räknas inte som anställningsinkomst, när det gäller sjukpenningförsäkringen. Förmånen av fri värme, men däremot inte av fritt lyse, i samband med fri bostad anses ingå i bostadsförmånen och alltså i den här aktuella inkomsten. Fritt bränsle utan samband med fri bostad utgör däremot inte sådan naturaförmån, som ingår under rubriken inkomst av anställning i här förevarande sammanhang.

Förmån för affärsanställda att uttaga mejeriprodukter och andra matvaror gratis eller mot lägre pris anses däremot ej omfattas av uttrycket fri kost. Detta torde vara tämligen sällsynt nuförtiden.

Ersättning för arbete för annans räkning, utan att anställning föreligger, skall behandlas som inkomst av anställning, om ett s k likställighetsavtal föreligger. Likställighetsavtal inom sjukförsäkringen blir giltigt endast under förutsättning att motsvarande avtal träffas i fråga om tilläggspensioneringen. Med hänsyn bl a till de svårigheter, som kan föreligga i det enskilda fallet att avgöra, huruvida det är fråga om en anställning eller om annat förvärvsarbete, har lagstiftaren infört en möjlighet för parterna i ett arbetsför-

hållande att under vissa omständigheter själva träffa avtal om att ersättningen för arbetet skall likställas med anställningsinkomst. Genom ett sådant avtal kan parterna föra över en inkomst från uppdragsinkomst till anställningsinkomst och komma överens om att viss inkomst i här förevarande hänseenden skall behandlas som anställningsinkomst, oavsett till vilken inkomstgrupp myndigheterna skulle hänföra inkomsten efter en prövning av arbetsförhållandets natur. Parterna slipper genom ett sådant avtal risken att i efterhand bli utsatta för obehagliga överraskningar i fråga om skyldighet att betala avgift till försäkringssystemet.³⁷

Likställighetsavtal kan träffas endast i fråga om ersättning för arbete, som någon utfört för annans räkning, dvs vad man kan kalla uppdrag. Är det fråga om en arbetsprestation av sådan natur, att den inte kan betecknas som arbete för annans räkning – något som i allmänhet är fallet om arbetet faller inom ramen för jordbruk, handel eller industri som bedrivs av den arbetspresterande – torde överenskommelse inte kunna träffas. Är det däremot fråga om en rörelse av sådan art, att den huvudsakligen består av en samling fortlöpande uppdrag för annans räkning kan likställighetsavtal ingås.³⁸

Avtal av här ifrågavarande slag kan träffas endast i fråga om vad som utgör ersättning för själva arbetet och som skulle omfattas av termen "lön", om det gällt en anställning. Om en person under samma år fullgjort flera uppdrag åt någon annan, är det inte nödvändigt att ett likställighetsavtal mellan parterna avser ersättningen för samtliga dessa uppdrag.³⁹

Noter kapitel 2

¹ Ett såsom ersättning för förlorad arbetsförtjänst utgående skadestånd behandlas inte som inkomst av förvärsarbete inom socialförsäkringen. Inte heller ersättning – även periodiskt utgående – till bortrationaliserad tjänsteman eller på grund av s k konkurrensklausul har ansetts som inkomst av arbete, i den mån ersättningen inte motsvarat lön under viss uppsägningstid. – Se härom Lundberg-Malm, Hitta rätt i allmän försäkring, s 22.

² Vårdbidrag är inte SGI-grundande (se exv FRM 810318 mål nr 10680/79). Detta framgår bl a av FD:s dom 760511 dnr 427/76. Vårdbidrag är alltså inte en ersättning för utfört arbete utan ett bidrag som utges om vissa förutsättningar är uppfyllda. Redan 741202 meddelade exv Malmöhus allmänna försäkringskassa i cirkulär nr 558/1974 att "Riksförsäkringsverket har i ett besvärssärende fastställt att *vårdbidrag* enligt 9 kap 4 lagen om allmän försäkring inte är att hänföra till inkomst av anställning eller inkomst av annat förvärsarbete och skall sålunda *icke beaktas vid beräkning av sjukpenninggrundande inkomst*."

Samma kassa meddelade 750616 i cirkulär S 15/1975 att "Hemsjukvårdsbidrag upptas som inkomst för vårdaren om bidraget utbetalas som lön till denne.

Motsvarande gäller om bidraget utbetalas till den vårdbehövande och denne anställer någon. Är däremot maken vårdare uppstår inte arbetstagareförhållande. Bidraget blir i sådant fall inte inkomst för någon av makarna."

- ³ Lundberg-Malm framhåller i Hitta rätt i allmän försäkring, s 22, att den inkomst, som elev vid en till kommunal yrkesskola hörande s k inbyggd skola uppbär från det företag där hon/han utför i undervisningen ingående yrkesarbete, betraktas som inkomst av förvärsarbete, närmare bestämt som inkomst av anställning. Motsvarande gäller eleverna i de vid industrierna anordnade s k företagsskolorna samt sådana elever vid centrala verkstadsskolor, vilka deltagar i s k växelutbildning.

I FD:s dom 1971:9 (jfr FD 1967:30 I och II) rörande placering i sjukpenningklass av en kammar skrivarelev förklarade FD, att då ett företag – såsom fallet var med tullverket i målet i fråga – drev yrkesutbildning och det väsentliga syftet härmed och med anskaffandet av elever till utbildningen var att få tillgång till arbetskraft samt företaget utgav ersättning till eleven under utbildningstiden, denna ersättning skulle anses ha åtnjutits av eleven som arbetstagare i företagets tjänst. Ifrågakavande ersättning bedömdes alltså som inkomst av förvärsarbete.

Enligt FD 1969:32 har domstolen funnit att då sjuksköterskor under fortlöpande anställning hos huvudman genomgått utbildningskurser vid Statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor, med tjänstgöringsskyldighet hos huvudmannen under kursferier och med åtnjutande av oavkortade löneförmåner från huvudmannen de under kurstiden uppburna löneförmåner skulle anses som inkomst av förvärsarbete (inkomst av anställning). Sådana deltagare i samma kurser, som saknade kommunal eller statlig huvudman fick av statsmedel utbildningsarvode motsvarande viss lönegrad. Detta arvode anses emellertid i praxis som ett studiebidrag och inte som inkomst av förvärsarbete.

- ⁴ Hitta rätt i allmän försäkring, s 25.

- ⁵ På förmånssidorna finns nästan inga skillnader mellan inkomst av anställning och inkomst av annat förvärsarbete. Det finns dock möjlighet att välja vissa karenstider av olika längd i fråga om sp, som grundas på annan arbetsinkomst än av anställning. På *avgiftssidan* är det av avgörande betydelse om inkomsten kommer från anställning eller från annat förvärsarbete. Är det fråga om anställningsinkomst, är den som betalar ut lönen, dvs arbetsgivaren, skyldig att betala hela den på ifrågakavande lön belöpande avgiften till folkpensioneringen och till försäkringen för tilläggs pension och löntagaren slipper alltså motsvarande avgifter. Arbetsgivaren har vidare att betala en särskild avgift till sjukförsäkringen beräknad på utgiven lönesumma. – Angående undantagande för tiden före 820101 (se SFS 1981:692), se exv FRS:s dom 830128 mål nr 416/82 (FÖD gav ej prövningstillstånd 840207 mål nr 406/83:11).

- ⁶ Institutet för rättsvetenskaplig forskning (XXXIX), Norstedts 1964.

- ⁷ Adlercreutz ställde frågan varför det över huvud skulle vara fråga om avtalstolkning vid denna gränsdragning: "Man synes så snart det är tal om det civilrättsliga arbetstagarbegreppet utgå från som ett axiom att det måste vara fråga härom, eftersom vad som skall bedömas är ett avtalsförhållande mellan två parter och dessa inom avtalsfrihetens gränser fritt kan ordna sina mellanhavanden. Detta torde också stå i överensstämmelse med de principer som vanligen användes vid gränsdragning mellan olika avtalstyper. – När det gäller fastställandet av de handlingsregler som skall anses gälla mellan parterna, är det enligt gängse rättsprinciper givet att avtalstolkning är den metod som skall tillgripas.", s 219.

⁸ S 287.

⁹ S 215.

¹⁰ S 326.

¹¹ SOU 1962:90, s 326.

¹² 2 LU 1962:27.

¹³ SOU 1975:1, s 721 f.

¹⁴ Kommittén anförde härvid några rättsfall och fortsatte: "Även om man bortser från att omständigheterna i de två förnämnda fallen knappast kan sägas ha varit jämförbara, utgör exemplen uppenbarligen ett alltför bräckligt underlag för antagande, att de allmänna domstolarna – eller AD – inte skulle i och för sig vara beredda att ge det civilrättsliga arbetstagarbegreppet samma omfattning som det erhållit i FD:s praxis . . . – Däremot bör understrykas, att den bedömningsmetod som numera tillämpas vid gränsdragningen mellan arbetstagare och uppdragstagare (självständig företagare) uppenbarligen lämnar utrymme för att gränsfall, vari omständigheterna är likartade, kan komma att bedömas på skilda sätt av olika domstolar utan att detta beror på principiella skillnader i rättsuppfattning. Tydligt är också, såsom upprepade gånger understrukits i förarbetena till olika lagar, att man på förevarande område bör räkna med en fortgående rättsutveckling som kan medföra att ett rättsförhållande som vid en tidpunkt kvalificeras som ett uppdragstagarförhållande vid en senare tidpunkt bedöms som ett arbetstagarförhållande." Se SOU 1975:1, s 725.

¹⁵ S 9.

¹⁶ Betydelsen av erläggande av arbetsgivaravgift framgår av FD:s dom 770602 dnr 1904/76. Även om denna omständighet i sig skulle medföra att df:s inkomst var att anse som inkomst av anställning och ej av annat förvärvsarbete, ansåg domstolen att fk inte haft anledning att ompröva df:s SGI för tid då fk saknat kännedom om att df:s arbetsgivare erlagt arbetsgivaravgift.

¹⁷ S 414.

¹⁸ S 114 ff. Angående tillhörigheten till en obligatorisk försäkring, se Hemmameksjukpenningen och havandeskapspenningen. Socialförsäkringsrättsliga uppsatser, s 9 ff.

¹⁹ Prop 1966:113.

²⁰ SOU 1972:60, s 11.

²¹ SOU 1972:60, s 111.

²² Dnr 1978:56, tilläggsdirektiv till sjukpenningkommittén (S 1978:04) 1980–10–02.

²³ SOU 1981:22, s 206 ff. Angående lön eller dagpenning under sjukdom, se Ruth Nielsen, Laerebog i arbejdsret, s 178 ff.

✓ ²⁴ För att åstadkomma en riktigare kompensation i de fall där sp utgår med ett "felaktigt" belopp måste antingen inkomstunderlaget eller periodiseringen, var för sig eller i förening, på något sätt förändras. Dessa två delar utgör grundelementen i den nuvarande försäkringens konstruktion.

²⁵ Reglerna om insjuknandedag och den s k fridagsregeln innebär dock, att hänsyn tas till arbetad tid (se AFL 3:10).

²⁶ Se inom avsnittet 3.3.2.2.1.

²⁷ SOU 1981:22, s 198.

²⁸ Prop 1973:40.

²⁹ Se nedan under rubriken Väntetid, 3.2.3. – Frågan om inkomstbortfallskompensation vid halv sjukskrivning (halv arbetsoförmåga – ej inkomstbortfall med hälften) aktualiserades i följande rättsfall, där df var halvt sjukskriven utan att df:s inkomst minskades med hälften: I FRN:s dom 810212 mål nr 2999/79 gjorde df, som avlönades genom att hans tjänster inom byggbranschen arvoderades, gällande, att hans inkomst inte minskat med 50 % under ett år (1978) i jämförelse med föregående år, trots att han minskat sin arbetsinsats med mer än hälften under år 1978. Då df inte längre ansågs halvt arbetsoförmögen höjdes df:s SGI. FÖD ändrade inte FRN:s dom (820223 mål nr 650/81:8). – Angående villkoret arbetsoförmåga för rätt till sp, se min bok Sjukdom och arbetsoförmåga. Om rätten till sjukpenning.

³⁰ Socialvårdskommittén framhöll i sitt betänkande SOU 1944:15, s 213: – Såsom

inkomst av förvärvsarbete skall anses icke blott kontanta inkomster utan även *naturaförmåner*. Detta är i förevarande sammanhang ingalunda helt självklart. Hemmavarande barn, som utföra arbete åt föräldrarna, torde sålunda i regel kunna påräkna att vid sjukdom få behålla sina naturaförmåner, även om de gå miste om den kontanta lön, som de eventuellt äro tillförsäkrade, under det att annan lejd arbetskraft efter en kortare tids sjukdom i regel förlorar alla sina förmåner. En viss risk för överförsäkring kan alltså föreligga, om man försäkrar de hemmavarande barnen för deras totala arbetsinkomst. Kommittén har emellertid funnit, att konsekvenserna skulle bli mindre tilltalande, därest hemmavarande vuxna barn, vilka utföra samma arbete som den lejda arbetskraften, skulle försäkras på annat sätt än denna.

³¹ Prop 1978/79:202. Samma schablon som gäller för värderingen av förmånen vid bestämmande av underlaget för arbetsgivaravgift till sjukförsäkringen skall tillämpas vid beräkning av SGI (se AFL 3:2 tredje stycket. Se även RFFS 1982:23 och 1983:20 angående uppskattning av värdet av naturaförmån i form av bil).

³² Prop 1981/82:199. Jfr följande rättsfall: Sedan df hos Malmöhus allmänna försäkringskassa anmält att hon beräknade sin årsinkomst till 45.000 kr som ekonomibiträde vid polis-skola i Danmark, beslutade kassan att df skulle vara försäkrad för enbart sjukvårdsförmåner. Kassan underställde beslutet RFV:s prövning. I yttrande till FR yrkade RFV att fk:s beslut fastställdes, vilket också FRS gjorde i domen 791205 mål nr 3033/79 (RFV 620/79). – Df, som var gift svensk medborgare och som tidigare varit bosatt i Norge, kyrkobokfördes i Sverige och inskrevs i fk. Fk beslöt samma dag att hemmamakeförsäkra df. Df överklagade och yrkade att hennes SGI skulle bestämmas med hänsyn till den inkomst hon hade i Norge. – Enligt AFL 20:15 får regeringen träffa överenskommelse med främmande makt angående utsträckt tillämpning av denna lag eller om undantag i vissa fall från vad i lagen är stadgat. Med stöd av bemyndigandet har en överenskommelse träffats den 6 februari 1975 (SFS 1975:477) mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge om förmåner vid sjukdom, havandeskap och barnsbörd. Enligt artikel 9 i överenskommelsen blir den som flyttar från ett fördragsslutande land där han är tillförsäkrad sp och bosätter sig i ett annat av de fördragsslutande länderna i och med bosättningen tillförsäkrad sp i inflyttningslandet. Om det vid flyttningen utgår sp från utflyttningslandet skall fortsatt sp utbetalas från inflyttningslandet enligt detta lands bestämmelser som om den flyttande haft sin förvärvsinkomst där. – Sp utges i Norge intill 312 dagar för samma sjukdom. Om df varit arbetsförmögen minst ett år, sedan hon/han uppbär sp, anses ny arbetsoförmåga orsakad av ny sjukdom. – Utredningen i målet gav vid handen att df vid tidpunkten för flyttningen till Sverige inte uppbär sp och inte heller var tillförsäkrad sp i Norge. Med hänsyn härtill och då df inte kunde förväntas erhålla en inkomst av förvärvsarbete om minst 4.500 kr per år fann FRS i domen 801117 mål nr 4031/79 att fk:s beslut att sjukpenningförsäkra henne som hemmamake var riktigt.

³³ Lundberg-Malm, Hitta rätt i allmän försäkring, s 38. Förf framhåller att dricks-pengar anses som lön (från arbetsgivaren) även om de inte "passerar" arbetsgivar- en. Och beträffande distriktsveterinärer är inte bara deras fasta lön utan också av dem uppburna taxeburna arvoden att anse som lön och alltså som inkomst av anställning (hos huvudmannen).

³⁴ Se prop 1962:90, s 132 ff.

³⁵ Hitta rätt i allmän försäkring, s 21.

³⁶ Såsom inkomst av anställning anses sådan del av lön, som enligt AST (allmänt avlöningsavtal för statliga och vissa andra tjänstemän) avdrages från lönen på grund av till tjänstemannen utgående yrkesskadelivränta.

- ³⁷ Angående likställighetsavtal och överförandet av inkomsten av kommunala förtroendeuppdrag till inkomst av anställning, se FD 770614 dnr 1386/76.
- ³⁸ Detta gäller exv verksamhet som advokat, revisor med egen revisionsbyrå, arkitekt med eget arkitektkontor, reklamkonsulent med egen reklambyrå eller konsultande ingenjör.
- ³⁹ Enligt FD:s dom 1969:9 har godkänts likställighetsavtal, som begränsats till ersättningen för uppdrag, som varit artskilt och klart avgränsat från övriga uppdrag från samme uppdragsgivare.

3 Fastställande av SGI

3.1 Anmälan och kontroll av SGI

AFL 3:2 tredje stycket första meningen lyder:

”Beräkningen av den sjukpenninggrundande inkomsten skall, där förhållandena inte är kända för försäkringskassan, grundas på de upplysningar som kassan kan inhämta av den försäkrade eller dennes arbetsgivare eller som kan framgå av den uppskattning, som vid taxering gjorts av den försäkrades inkomst.”

AFL 3:6 lyder:

”Försäkrad är skyldig att så snart ske kan och senast inom två veckor till den allmänna försäkringskassan anmäla sådan ändring i sina inkomstförhållanden, som påverkar rätten till sjukpenning eller sjukpenningens storlek. Allmän försäkringskassa skall i den utsträckning det skäligen påkallas genom förfrågningar hos de försäkrade eller på annat lämpligt sätt inhämta uppgifter om den försäkrades inkomstförhållanden och andra omständigheter som ha betydelse för sjukpenningförsäkringen.”

När en försäkrad skrivs in hos fk skall kassan utreda df:s inkomstförhållanden. Om df:s beräknade årsinkomst av förvärvsarbete uppgår till minst 6.000 kr skall kassan fastställa hennes/hans SGI. I sådant fall anges också i beslutet om SGI:n är baserad på inkomst av anställning eller inkomst av annat förvärvsarbete. För den som blir sjukpenningförsäkrad som hemmamaake anges detta. När SGI fastställs i samband med inskrivning, gäller inkomsten fr o m tidpunkten för inskrivningen. Df erhåller besked om beslutet rörande sin SGI i form av ett s k försäkringsbesked. Inkomstberäkningen skall, om annat inte är känt för fk, grundas på upplysningar som kassan får av df eller hennes/hans arbetsgivare eller på inkomsttaxering för tidigare år.¹

Redan socialvårdskommittén framhöll att anmälan och kontroll av df:s inkomst av förvärvsarbete skulle baseras på upplysningar och tidigare taxering.

”Sjukkassas beslut rörande någons inkomst av förvärvsarbete skall i första hand grundas på de upplysningar, som kassan kan inhämta av medlemmen själv eller hans arbetsgivare. Medlem skall vara skyldig anmäla mera avsevärda och stadigvarande ändringar av sin arbetsinkomst. Är det icke möjligt för kassan att genom medlemmen eller hans arbetsgivare erhålla erforderliga uppgifter, torde den i vissa fall vid sitt beslut kunna stödja sig på medlemmens taxering till kommunal inkomstskatt för inkomst av rörelse samt av tjänst eller tillfällig förvärvsverksamhet. Det låter sig dock, såsom tidigare påpekats, icke göra att utan vidare fastställa årsinkomsten till de taxerade beloppen. Därtill kommer att långt ifrån alla äro taxerade för sådan inkomst. I fall, då erforderlig ledning ej heller kan erhållas genom taxeringsuppgifterna, har kassan att grunda sitt beslut på ”eljest för kassan kända förhållanden”. Särskilt på landsbygden torde kassorna mången gång äga ganska god kännedom om vederbörandes sysselsättnings- och inkomstförhållanden. Arten av vederbörandes yrke samt upplysningar angående eventuell hjälp från det allmänna äro exempel på sådana förhållande, som kunna vara för kassan kända. I många fall torde även den utvägen kunna väljas, att såsom medlemmens arbetsinkomst anses den inkomst, som i orten plägar åtnjutas av en person med motsvarande förutsättningar och färdigheter som medlemmen.”²

Sjukförsäkringsutredningen framhöll vikten av kontinuerlig kontroll av df:s inkomstförhållanden.

”För att anpassa sjukpenningförsäkringen efter mera varaktigt ändrade inkomstförhållanden måste sjukkassorna utöva en kontinuerlig kontroll. Denna kontroll bör ske med ledning av senaste uppgifter angående medlemmarnas taxeringar. Utredningen förutsätter sålunda att en kassa varje år får tillgång till taxeringslängden. Om vid denna kontroll framkommer mera väsentliga öoverensstämmelser mellan en medlems sjukpenningförsäkring och uppgifterna i taxeringslängden skall kassan – såvitt möjligt efter utredning – ändra försäkringens omfattning. Föreligger endast smärre öoverensstämmelser behövs ingen åtgärd från kassans sida. Taxeringsuppgifterna avser nämligen en tid, som ligger ett eller ett par år tillbaka. Den kontroll, som utövas med hjälp av taxeringslängderna, bör sålunda ha till enda syfte att tillse, att medlemmarnas sjukpenningförsäkring i stort sett är riktig. Det torde inte vara lämpligt att genom föreskrifter i lagen reglera formerna för denna kontroll, som tid efter annan kan behöva anpassas efter vunna erfarenheter och ändrade förhållanden. Även andra kontrollmöjligheter än taxeringsuppgifterna kan behöva utnyttjas.”³

Arbetsgivare har enligt lagen 1954:269 skyldighet att lämna uppgift rörande arbetsanställning till fk såväl vid anställnings påbörjande som vid dess upphörande. Skyldigheten avser alla arbetsgivare, dock med möjlighet att undanta statliga verk och inrättningar samt kommuner. Anmälan skall ske för alla arbetstagare, vilkas anställning är avsedd att vara längre tid än fyra veckor, och inges till kassan

senast en vecka efter anställningens början. Vid anställningens upphörande skall också anmälan inom en vecka ske för de fall anställningen varat över fyra veckor. Uppgifterna i anmälan skall lämnas på en särskild blankett. Underlåtenhet att fullgöra uppgiftsskyldigheten är straffsanktionerad med böter. Avvikten med uppgiftsskyldigheten är bl a att fk därigenom får möjlighet att kontrollera df:s SGI.⁴

För att ge några exempel på hur dessa frågor har gestaltats i rättstillämpningen anföras nedan några rättsfall, där frågan om df:s skyldighet att meddela fk uppgifter om inkomst aktualiserats. Även några fall rörande avsaknad av respektive felaktig information från arbetsgivare redovisas liksom fall rörande fk:s kontroll av df:s allmänna självdeklaration, pensionsgrundande inkomst och faktiskt utförda arbete.

Att det är df:s uppgift att meddela fk att df har inkomst som kan vara SGI-grundande framgår av Uppsala läns allmänna försäkringskassas beslut 820422. I besvärsskrivelse hade df, som var utlänning, uppgivit att han inte fått någon information vare sig från arbetsförmedlingen, arbetsgivare eller fk om att det var hans plikt att anmäla inkomst som skall läggas till grund för sp. Df yrkade därför att hans SGI skulle gälla retroaktivt. FRM ändrade ej fk:s beslut (821125 mål nr 2609/82). FÖD beviljade ej prövningstillstånd (831129 mål nr 91/83:10).

FRM fann i domen 800911 mål nr 7615/79 att begränsad allmänbildning och kompetens, som medförde att "det absolut översteg df:s förmåga" att göra en anmälan till fk om inkomständring inte var någon "ursäkt". Df, som tidigare varit försäkrad för enbart sjukvårdsförmåner, erhöll SGI av anställning 30 dagar efter det fk fått kännedom om df:s inkomstförhållanden. FÖD ändrade inte rättens dom (FÖD 810902 mål nr 1520/80:4).

FÖD ändrade 800422 i mål nr 991/79:6 ej FRM:s dom 790626 mål nr 6773/79, som innefattade ett avslag på df:s yrkande att från en tidigare tidpunkt få tillgodoräkna sig en högre SGI. Df framhöll, som ursäkt för att han inte vid denna tidigare tidpunkt gjort anmälan om annan SGI till fk, att han under tiden 790102–790209 fullgjorde civilförsvartjänstgöring. 790118 hade fk erhållit inkomstuppgift rörande högre SGI, vilken fastställdes fr o m 790217. Domstolarna fann alltså inte, att den omständigheten att df fullgjorde civilförsvartjänstgöring och av den anledningen glömde göra anmälan i rätt tid skulle leda till en annan bedömning vad gällde tidpunkten för fastställandet av en högre SGI.

FRM fann i domen 810409 mål nr 8327/79 att utebliven underrättelse från arbetsgivare till barnledig anställd om löneändring ej utgjorde giltig anledning att frånga kravet att det är df:s skyldighet att begära ändring av SGI enligt AFL 3:5 (se nedan 3.2). Domstolen utgick från det datum då inkomständringen kommit till kassans kännedom och ändrade df:s SGI 30 dagar härafter.

I följande rättsfall hade df visserligen uppfyllt sin skyldighet att meddela fk sin inkomst men denna uppgift visade sig vara felaktig. Skall df:s i god tro lämnade uppgift om inkomstens storlek bilda underlag för fk:s beslut om df:s SGI eller skall den "riktiga" inkomsten göra detta?

Df:s SGI var sedan den 18 september 1980 fastställd till 75.200 kr av anställning. Med anledning av ett moderskapsintyg, som inkom till Stockholms läns allmänna försäkringskassa den 21 januari 1981, företog kassan utredning om df:s inkomstförhållanden. Kassan kontaktade den 9 februari 1981 df:s arbetsgivare. Vid samtalet framkom att df varit anställd som icke behörig lärare under höstterminen (icke behöriga lärare anställdes bara terminsvis). Hennes inkomst skulle bli 67.676 kr per år. Vidare framkom att df under de två första månaderna felaktigt erhållit för hög inkomst från sin arbetsgivare. Vid kontakt med df den 13 februari 1981 framkom att hon inte hade haft för avsikt att arbeta under ferierna. – Fk beslöt den 19 februari 1981 att fastställa df:s SGI till 67.600 kr fr o m den 20 februari 1981. Df yrkade att sp och fp skall baseras på 75.200 kr. Df framhöll att hon inte visste vilken hennes rätta lön var förrän den 23 november 1980 samt att hon ansåg att till henne utgående sp och senare fp skulle baseras på de förhållanden som var kända för henne då hon blev sjukskriven den 19 november 1980. – FRM fann i domen 821021 mål nr 3011/81 att fk haft fog för sitt beslut att fr o m den 20 februari 1981 fastställa df:s SGI till 67.600 kr av anställning. – FÖD meddelade inte prövningstillstånd (831129 mål nr 2896/82:7).

Att fk i sitt utredningsarbete rörande fastställande av df:s SGI ibland frångår df:s uppgifter om sin inkomst och låter andra uppgiftskällor få större betydelse som underlag för fk:s beslut om df:s SGI framgår av FD:s dom 770301 dnr 1385/76.

Df hade en SGI om 40.000 kr av anställning baserad på en uppgift av df. När kassan gjorde utredning befanns, att df var anställd som "verkställande direktör" i ett aktiebolag, som bar hennes namn och som ägdes av henne och hennes familj. Fk företog kontroll av df:s allmänna självdeklaration och pensionsgrundande inkomst. Fk fann att df:s inkomster inte kunde anses överstiga basbeloppet, varför fk ändrade df:s SGI från 40.000 kr till 9.700 kr (750919). RFV och FD var av samma uppfattning.

Uppgifter om avsaknad av pensionsgrundande inkomst samt uppgifter från lokala skattemyndigheten ledde till hemmamaakeförsäkring för df som tillsammans med hustrun drev ett mindre varv i bolagsform (Bohusläns allmänna försäkringskassa 810603, FRS 830302 mål nr 3201/81 och FÖD:s beslut att ej meddela prövningstillstånd 840403 mål nr 846/83:10).

I rättsfallet FRN 800626 mål nr 2108/79 beräknades inte SGI:n på av df yrkad heltidslön, därför att *df var arbetsför endast partiellt av annan anledning än sjukdom och semester*. Df hade nämligen varit borta från arbetet ett visst antal dagar utan att vara sjuk eller ha semester. Föregående års arbetsomfattning (arbetstimmar df faktiskt arbetat och arbetstimmar då

df varit sjuk) fick ligga till grund för beräkningen av den aktuella SGI:n och inte lön beräknad efter heltidsarbete.

I FD 770524 dnr 2338/76 yrkade df en SGI baserad på inkomst av heltidsanställning som städerska. Uppgiften om heltidsanställning visade sig efter kontakt med arbetsgivaren vara felaktig. Df arbetade 4,5 tim/dag. I FÖD 800325 mål nr 403/79:4 bifölls ej en f d förtidspensionerad städerskas yrkande om SGI baserad på ersättning av två heltidstjänster och en deltidstjänst (över 100.000 kr). Hon hade endast arbetat kortare tid i anställningarna. FR och FÖD undersökte vad hon tjänat åren 1964–1971, vilket var mycket blygsamma belopp jämfört med den SGI hon redan hade (53.300 kr). Under året därefter hade hon varit sjukskriven samt förtidspensionerad under åren 1972–1976. Domstolarna fann, att det inte var skäl att antaga att df skulle ha en SGI av den storleksordning df yrkade med hänsyn härtill, varför df fick kvarstå i sin "gamla" SGI (53.300 kr).

Som framkommit av de nu anförda exemplen från rättstillämpningen utgör förutom uppgifter från df och df:s arbetsgivare df:s självdeklaration, pensionsgrundande inkomst samt faktiskt utförda arbete hjälpmedel för fk, då denna skall beräkna df:s SGI. Df är ovillkorligen skyldig att meddela fk sin inkomst. Inga ursäkter torde i princip godtas för att df skulle få tillgodoräkna sig en annan (högre) SGI än den df redan har från en tidigare tidpunkt än 30 dagar efter det att kassan fått kännedom om inkomständringen (se nedan 3.2.3). Innehållet i df:s uppgifter liksom i viss mån även arbetsgivarens uppgifter kontrolleras av fk på olika sätt, bl a genom att sättas i relation till tidigare faktiskt utfört arbete.

3.2 Ändring av SGI

3.2.1 Lagtext och förarbeten

Som framgått av föregående avsnitt är fk skyldig att ompröva df:s SGI, när kassan får kännedom om att dennes inkomstförhållanden har undergått ändring av betydelse för rätten till sp eller för sp:s storlek. Kassan får kännedom om sådana ändringar genom uppgifter från df, dennes arbetsgivare eller olika register. Df är enligt AFL 3:6 skyldig att inom två veckor anmäla sådan ändring i sina inkomstförhållanden som kan påverka sp:s storlek. Fk skall också i skälig utsträckning på eget initiativ inhämta uppgifter om inkomstförhållanden m m från df eller på annat lämpligt sätt.

AFL 3:5 är den lagparagraf som företrädesvis reglerar, hur fk skall

förfara vid ändring av df:s SGI. Jag citerar nedan valda delar av densamma:

”Beslut om tillhörighet till sjukpenningförsäkringen skall omprövas

- a) när kassan fått kännedom om att den försäkrades inkomstförhållanden undergått ändring av betydelse för rätten till sjukpenning eller för sjukpenningens storlek. –
- b) när förtidspension enligt denna lag beviljas den försäkrade eller redan utgående sådan pension ändras med hänsyn till ändring i den försäkrades förmåga eller möjlighet att bereda sig inkomst genom arbete, samt
- c) när delpension enligt särskild lag beviljas den försäkrade eller redan utgående sådan pension ändras med hänsyn till ändring i den försäkrades arbets- och inkomstförhållanden.

Ändring skall i fall som avses i första stycket a) ej ske förrän trettio dagar efter det försäkringskassan fått kännedom om inkomständringen. Ändring skall i annat fall ske så snart anledning till ändringen uppkommit.”

Enligt föredraganden i prop 1973:46 borde df ”självfallet ha rätt att när som helst anmäla inkomstförändring som föranleder ändrad sjukpenning. Skyldighet för den försäkrade att anmäla inkomstförändring måste likaledes i princip föreligga för varje inkomstförändring som föranleder ändrad sjukpenning. Det ligger dock i sakens natur att det är svårt för den försäkrade att med större mått av noggrannhet bedöma ändring av sin framtida årsinkomst. När det därför gäller att för underlåten anmälan tillämpa särskilda påföljder i form av indragning av sjukpenning eller återkrav av för mycket uppburen sjukpenning måste därför ställas krav på en markant avvikelse från den registrerade SGI:n. Enligt min mening bör avvikelsen i regel uppgå till 10% innan sådan påföljd inträder. För att påföljden skall inträda bör dock avvikelsen uppgå till minst 1.000 kr.”⁵

Enligt RFV:s mening (och enligt verkets uppfattning även enligt praxis) har bestämmelserna i AFL 3:2 och 5 inte ansetts medge att hänsyn tas till löneökningar som väntas bli resultatet av pågående löneförhandlingar. Särskilt bestämmelserna i 3:5 om att ändring av SGI förutsätter att fk fått kännedom om inträffade inkomständringar syns enligt verket kräva att förändringen faktiskt inträtt, m a o att avtalsförhandlingarna avslutats. Betydande svårigheter, menade verket, skulle också möta vid motsatt tolkning. En sådan skulle förutsätta överväganden rörande många svårbedömbara faktorer som kan antas inverka på löneförhandlingar, såsom konjunkturutsikter och politiska åtgärder på skatteområdet. Särskild bedömning måste göras för olika yrkesgrupper och olika kategorier. I synnerhet

skulle svårigheter möta att förutsäga utgången av lokala förhandlingar, där de ekonomiska förhållandena för det enskilda företaget kunde komma att få betydelse. Någon möjlighet för verket att föreskriva rättvisa och generella bedömningsgrunder för hela landet torde under sådana förhållanden knappast föreligga. Bedömning av avtalsförhandlingarnas väntade resultat från socialförsäkringsmyndigheternas sida skulle lätt kunna föranleda kritik om obehörig inblandning i förhandlingarna. Full rättvisa skulle heller aldrig uppnås.

Dessa RFV:s synpunkter har framkommit i åtskilliga avgöranden (se exv FD 770120 dnr 616/76 och 770621 dnr 1004/77).

3.2.2 SGI-anpassning till löneutvecklingen

En redan beslutad löneökning utgör givetvis grund för en SGI-ändring. Frågan om SGI-anpassningen till aktuell löneutveckling är av stor vikt inte endast för försäkrade med ett aktuellt förvärvsarbete utan framför allt för försäkrade som har ett förvärvsavbrott av någon anledning. SGI-anpassningen i dessa situationer kommer att behandlas i kap 4–8. Här skall endast redogöras för några generella problem som kan uppstå i rättstillämpningen rörande denna fråga.⁶

Av RFFS 1981:5 3 § framgår att SGI:n *får* anpassas till löneutvecklingen. Detta innebär givetvis, att i de fall df själv begär att få sin SGI löneanpassad, detta skall göras.

Svårigheter att tolka ordet "får" uppkommer, när df, som inte förvärvsarbetar, gör anspråk på löneanpassning, exempelvis under en arbetslöshetsperiod eller en sjukperiod. Därvid kan konstateras att fk enligt AFL 3:6 har skyldighet att, i den utsträckning det skäligen kan påkallas, inhämta uppgifter om df:s inkomstförhållanden och andra omständigheter som har betydelse för sjukpenningförsäkringen. Detta bör under förutsättning att df inte själv gjort anspråk på att få följa löneutvecklingen ses så att, om kassan utreder df:s SGI och om det är *uppenbart* att en löneutveckling måste ha skett, kassan självmant (ex officio) skall utreda, om SGI:n skall löneanpassas.

FÖD kritiserade fk för dess passivitet i domen 790607 dnr 2909/77 och menade, att fk bort närmare utreda df:s arbets- och inkomstförhållanden. Fk borde ha reagerat, eftersom df ett flertal gånger lämnat inkomstuppgifter som upptog samma årsinkomst, och tagit kontakt

med hans arbetsgivare för att kontrollera om någon löneförhöjning ägt rum under tiden från föregående inkomstuppgift, särskilt som kassan genom tillgängliga läkarintyg måste ha fått hans psykiska status klart för sig.

En prövning *ex officio* om löneanpassning bör enligt verkets uppfattning ske i de fall df:s SGI inte ändrats på mer än ett år eller om kassan har kännedom om att löneutveckling skett i den enskilde försäkrades lönesituation.

Kassans skyldighet att självmant löneanpassa df:s SGI under vissa förhållanden innebär endast, att en löneanpassning skall ske, när en inkomstutredning initierats av någon annan anledning. Någon skyldighet för kassan att påbörja en inkomstutredning enbart på den grunden att en löneutveckling *kan* ha skett föreligger således som regel inte.⁷

Den främsta anledningen till ordvalet "får" i ovannämnda paragraf i RFFS var administrativa hänsyn. Ett starkare uttryck, t ex "skall" skulle medföra en servicenivå som inte kunde anses rimlig med hänsyn till kostnadsläget. Verket har tvärtom som rationaliseringsåtgärd förordat, att servicenivån sänks genom att den s k årliga inkomstförfrågan slopas. Denna uppfattning delas även av departementschefen.⁸

Av verkets nyutgivna handboksföreskrifter framgår inte i vilka fall kassan *ex officio* skall löneanpassa df:s SGI.⁹

RFV har i sitt uppföljningsarbete kunnat konstatera att kassorna haft en ambitionsnivå som inte alltid överensstämmt med verkets uppfattning. Orsakerna till denna skillnad är flera. Först och främst kom RFV:s kodifiering av reglerna så sent som 1981-07-01. Vidare blev verkets uppföljningsarbete i anslutning härtill fördröjt. Det sistnämnda har medfört att verkets handböcker fram till år 1984 innehållit avsnitt som inte till fullo knutit an till gällande föreskrifter. En samverkan av dessa orsaker kan ha givit tillämpningsresultat som inte i varje enskilt fall varit bra.¹⁰

I de fall df:s SGI inte skall ändras, anser RFV att frågan om löneanpassning snarare är ett informationskrav än ett motiveringskrav. Mot den bakgrunden har verket ansett att den befintliga informationen varit tillfredsställande. Den för df vanligaste informationen om SGI – baksidan av den s k inkomstuppgiften – innehåller upplysningar om rätt till löneanpassning för den som är arbetslös.¹¹

3.2.3 Väntetid

Enligt nuvarande regler finns en väntetid på 30 dagar innan en anmäld eller på annat sätt uppmärksammas inkomständring träder i kraft (AFL 3:5). Regeln har tillkommit för att förhindra spekulation och med hänsyn till skyldigheten för df att snarast och senast inom två veckor anmäla ändringar i inkomstförhållandena som kan påverka SGI (AFL 3:6). Togs väntetiden bort anses det kunna ge upphov till en mängd utredningar vid tiden för sjukfallet – eftersom tidigare försummade anmälningar då kunde komma att göras – och utbetalningen därigenom försenas. Värdet av att ha en i förväg registrerad SGI anses också komma att minska.

Det tidigare gällande förbudet mot ändring av SGI under sjukdom upphävdes fr o m år 1974 efter förslag i prop 1973:46. Föredraganden anförde bl a följande:

”Har en försäkrad av någon orsak kommit att bli registrerad för felaktig inkomst bör felaktigheten, som utredningen föreslagit, kunna rättas till även under pågående sjukdomstid. Detta har särskild betydelse vid långvarig sjukdom. Enligt min mening bör man här anknyta till den karenstid som jag i det följande föreslår beträffande fall av sammanträffande av förmåner dvs 30 dagar. Det innebär också ett närmande till vad RFV föreslagit. Väntetiden bör emellertid som utredningen förordat vara lika oavsett om den försäkrade är frisk eller sjuk. Jag förordar således att anmälan om inkomstförändring får verkan på SGI efter en väntetid av 30 dagar från det anmälan skett.”¹²

Ändring av SGI på grund av inkomständring sker enligt AFL 3:5 andra stycket alltså först 30 dagar efter det att kassan har fått kännedom om inkomständringen. Ändring av annan anledning skall ske så snart anledning till ändringen uppkommer.

Regeln om att SGI:n kan ändras först efter 30 dagar efter det att fk fått kännedom om df:s inkomständring aktualiseras ofta i rätts-tillämpningen och används mycket strikt, vilket följande rättsfall får exemplifiera:

Malmö allmänna försäkringskassa hade i beslut 791024 tillämpat ifrågavarande regel i AFL 3:5. Df överklagade och framhöll att han inte fått något besked angående ifrågavarande inkomständringar av sin arbetsgivare och att han p g a bristande information från fk trodde, att SGI inte kunde ändras under pågående sjukskrivningsperiod. FRS lämnade besvaren utan bifall (821208 mål nr 8395/79) och FÖD meddelade ej prövningstillstånd (840228 mål nr 301/83:10).

Df, som var sjukskriven och uppbar sp fr o m den 23 september 1978, hade fr o m den 16 februari samma år en fastställd SGI om 90.000 kr av

anställning. I en inkomstuppgift som kom in till fk den 9 april 1979 uppgav df att han beräknade sin årsinkomst av anställning till 120.000 kr. Fk fastställde df:s SGI fr o m den 9 maj 1979 till 120.000 kr. I besvär yrkade df retroaktiv utbetalning fr o m den 1 januari 1979 av mellanskillnaden i sp om 20 kr per dag vid hel sjukskrivning till följd av löneökningen. Han anförde att han först i mars 1979 kunnat få sin lön fastställd för åren 1977–1979. Fk fann med hänsyn till att fk fastställt df:s SGI enligt gällande bestämmelser i AFL 3:5 om trettiodagarsregeln, att besvären inte kunde bifallas (Göteborgs allmänna försäkringskassa 790409 dnr 262). FRS lämnade besvären utan bifall (801230 mål nr 5782/79). FÖD ändrade inte FRS:s dom (810923 mål nr 351/81:3).

Även om df varit barnledig och först på ett senare stadium underrättats av arbetsgivaren om löneändring och då omedelbart meddelat fk gäller trettiodagarsregeln (se FRM 810409 mål nr 8327/79, vilken dom ej ändrades av FÖD /811124 mål nr 859/81:7/).

Df var sedan den 6 januari 1978 försäkrad för en SGI om 62.000 kr av anställning. Df var anställd vid Statens Järnvägar. Sedan den 7 mars 1977 var han sjukskriven och uppbar sp. Den 18 januari 1978 upplyste df fk om att han under våren 1978 skulle erhålla tjänstepension från Statens Järnvägar och att han då skulle upphöra med förvärvsarbete. Df erhöll sedermera tjänstepension fr o m den 1 april 1978. Han beviljades i september 1978 hel förtidspension av kassan fr o m den 1 mars 1978. – Fk beslutade den 6 september 1978 att med retroaktiv verkan ändra df:s sjukpenningförsäkring fr o m den 1 mars 1978 till att enbart gälla hemmamakeförsäkring. Eftersom beslutet var till nackdel för df underställdes detsamma RFV:s prövning. RFV yrkade att fk:s beslut ändrades till att gälla först fr o m den 1 april 1978. RFV anförde som skäl för sitt yrkande, att impulsdag – den dag fk fått kännedom om den kommande inkomstförändringen – utgjorde den 18 januari 1978, då fk erhöll kännedom om att df skulle erhålla tjänstepension. En närmare utredning vid detta tillfälle om tidpunkten för pensionsavgången borde ha företagits. Ändring av df:s SGI skulle därför enligt bestämmelserna i AFL 3:5 ske 30 dagar efter nämnda impulsdag, dock tidigast fr o m dagen för tjänstepensioneringen, dvs den 1 april nämnda år. – FRN delade i domen 791130 mål nr 1063/79 RFV:s bedömning. Fk:s beslut skulle därför ändras i enlighet därmed.

3.2.4 Tidpunkten för inkomständring

Fk måste som framgått ovan ompröva df:s tillhörighet till sp-försäkringen och storleken av df:s SGI, när kassan fått kännedom om att df:s inkomstförhållanden undergått ändring av betydelse för rätten till sp eller för sp:s storlek. En oerhörd mängd sådana beslut fattas årligen av fk runt om i landet. I ett mycket stort antal fall har rättsfrågan varit *tidpunkten* för inkomständringen. Tjänstemannen vid fk gör gällande, att hon/han fått vetskap om inkomständringen

vid en viss tidpunkt, medan df gör gällande en annan tidpunkt, som i tiden ligger innan den som fk uppger. Df yrkar alltså, att en annan (en högre) SGI retroaktivt skall läggas till grund för exv ett aktuellt sjukfall, som varat under en längre tid. Av rättsfallsmaterialet framgår att df har bevisbördan dels för att kassan fått vetskap om inkomständringen dels för när detta skett.

Förnekar kassan kännedom om inkomständringen, hjälper det knappast vad df än åberopar som skäl för att kassan skulle ha fått denna vetskap (se FD 760520 dnr 243/76, 760615 dnr 747/76, 760617 dnr 559/76, 760617 dnr 602/76, 760914 dnr 1087/76, 761123 dnr 968/76, 761125 dnr 1503/75, 761214 dnr 1968/76, 770407 dnr 2245/76, 770927 dnr 1292/77, 771006 dnr 1296/77, 771013 dnr 8/77, 771020 dnr 1427/77, 771201 dnr 1194/77, 771201 dnr 1302/77, 771208 dnr 249/77, 771208 dnr 688/77, 771222 dnr 1039/77, 771230 dnr 1424/77, 780207 dnr 2426/77, 780207 dnr 10/78, 780228 dnr 446/77, 780228 dnr 1797/77, 780314 dnr 1362/77, 780418 dnr 2140/77, 780523 dnr 2274/77, 780829 dnr 591/78, 781212 dnr 527/78, 781214 dnr 1069/78, FRN 790314 mål nr 377/79, FRS 790508 mål nr 500/79, FÖD 790508 dnr 1592/78, 790703 dnr 1886/78, 790719 dnr 2392/78, 791115 dnr 2571/78, 791206 dnr 2693/78, 791228 dnr 2534/78, 791228 dnr 2855/78, 800226 mål nr 311/79:7 (FRS 790215 mål nr 514/79), 800401 mål nr 209/79:9 (FRM 790216 mål nr 230/79), 800422 mål nr 991/79:6 (FRM 790626 mål nr 6773/79), 840612 mål nr 1073/83:10 (FRM 830221 mål nr 2152/79, 11026/79, 2184/80)).

I följande fall fann rätten dock att df:s uppgifter förtjänade tilltro:

FRN:s dom 791009 mål nr 831/79 gällde fastställandet av tidpunkten för kassans kännedom om inkomständring för df. Df gjorde gällande att kassan redan i maj månad 1978 erhöll kännedom härom, medan kassan inte kunde finna några noteringar härom förrän tidigast från slutet av augusti 1978. – Rutinen hos kassan brukar vara den att kassan, då den per telefon får uppgift om inkomständring, noterar samtalet och då antingen begär skriftlig inkomstsuppgift eller noterar den uppgivna inkomsten. Dagen för telefonsamtalet är därvid impulsdagen för SGI-ändringen. – I sin besvärsskrivelse gjorde df gällande att hon, i samband med att hon den 11 maj 1978 via data fick förfrågan om sin inkomst, tog kontakt med fk angående sin SGI samt att hon därefter per brev bekräftat att hon beräknade sin årsinkomst till 70.000 kr. – Beträffande df:s ovan anförda påstående ledde nya utredningar vid lokalkontoret inte till något nytt resultat. Ingen kunde erinra sig något samtal med df och inga noteringar därom eller inkomstsuppgift påträffades, varför kassan fortfarande vidhöll, att kassan först den 23 augusti 1978 fått uppgifter som kunnat föranleda prövning av för henne tidigare fastställd SGI. – FRN inhämtade från RFV:s tekniska byrå i Sundsvall, att verket

under maj 1978 utsänt inkomstförfrågan till i stort sett samtliga företagare som inte ändrat SGI under senaste året. Då df, som var företagare och vars SGI inte ändrats sedan den 17 juni 1976, tillhörde nämnda kategori försäkrade, hade hon med största sannolikhet erhållit en dataframställd inkomstförfrågan. FRN fann med hänsyn till vad som framkommit om df:s kontakter med fk och omständigheterna i övrigt i målet, att df:s uppgifter förtjänade tilltro. FRN fann att sannolika skäl talade för att hon till fk anmält ändrad inkomst i samband med inkomstförfrågan den 11 maj 1978, varför df:s SGI bestämdes till 70.000 kr att gälla fr o m den 10 juni 1978.

För sjukskriven försäkrad som fyllde 65 år 781119 upphörde anställningen 790101. Fk erhöll kännedom härom 790102. FRN fann i domen 801203 mål nr 2282/79 att df:s SGI skulle ändras först 790201.

3.2.5 Riktigheten av uppgift om inkomständring

Många gånger kan svårigheter uppstå när det gäller att avgöra om en *uppgift* om inkomständring *är riktig eller inte*. Det åligger df att styrka, att den av henne/honom lämnade uppgiften om inkomstens storlek är riktig. Kassan kan om den finner det befogat vidta olika åtgärder för att undersöka om df:s uppgifter om inkomständring stämmer. Framkommer vid denna undersökning omständigheter som talar häremot, åligger det df att komma med motbevisning. Ibland yrkar df för hög SGI jämfört med vad en av fk verkställd utredning ger vid handen. Ofta har då df varit omväxlande arbetslös och sjukskriven (se exv FRM 810225 mål nr 8121/79 vilken dom inte ändrades av FÖD 820629 mål nr 771/81:6).

Exempel på rättsfall som rör storleken av uppgiven inkomst (inkomstberäkningen) är följande: FD 761026 dnr 715/76, 770203 dnr 1376/76, 770510 dnr 788/76, 780110 dnr 1893/77, 780530 dnr 2101/76, 781114 dnr 2646/77, FÖD 790306 dnr 439/78, 790426 dnr 1329/78, 790522 dnr 1475/78, 800226 mål nr 305/79:10.

I flera avgöranden har df yrkat en högre SGI retroaktivt för att sedan läggas till grund för en retroaktiv höjning¹³ av föräldrapenning (fp). I och med att dessa fall avser en lång tidrymd är de av stor ekonomisk betydelse för df. I AFL 4:4 och 5 (fr o m 860101 i AFL 4:9 (4:6)) stadgas att df skall ha en fp baserad på den SGI df skulle ha haft om fk haft kännedom om samtliga föreliggande förhållanden. Denna reglering är en följd av de krav som rests om att df i annat fall kan göra avsevärda rättsförluster (se exv FD 760622 dnr 762/76, 770120 dnr 616/76, 771230 dnr 1182/77 och 780523 dnr 2479/77).

3.2.6 Beviljad förtidspension

Beslut om tillhörighet till sp-försäkringen skall omprövas när förtidspension beviljas df eller redan utgående sådan pension skall ändras med hänsyn till ändring i df:s förmåga eller möjlighet att bereda sig inkomst genom arbete (AFL 3:5 andra stycket b). Ändringar av förtidspension är alltså sådana ändringar som föranleds av ökning eller minskning av nedsättningen i arbetsförmågan. Det är utredningsavdelningen på fk som omprövar df:s SGI i samband med att partiell förtidspension (sjukbidrag) beviljas. Eventuell ny SGI blir gällande fr o m månadsskiftet efter det att beslutet fattats. I 7 § i RFFS 1981:5 stadgas nämligen att ändring av den SGI, som kan föranledas av att df beviljats förtidspension, skall ske fr o m ingången av månaden efter den beslutet om sådan pension daterats, dock tidigast från och med den månad pensionen börjar utgå. Samma regel gäller även om beslutet skall verkställas men underställas RFV för prövning. Har df frivillig sjukpenningförsäkring, upphör försäkringen automatiskt fr o m månadsskiftet efter det att beslutet fattats. Studerandeförsäkring får dock bibehållas, om df i övrigt uppfyller villkoren för studerandeförsäkring (jfr lagändringarna rörande den frivilliga sjukpenningförsäkringen 1986-01-01).

Utredning om df:s fortsatta rätt till sjukbidrag görs på centralkassa senast en månad före sjukbidragets upphörande. Om det vid utredningen framgår att df inte längre har rätt till sjukbidrag, skall lokalkassan snarast meddelas. Lokalkassan har då att utreda eventuell SGI-placering.

Åtnjuter df partiell förtidspension, skall vid prövning av df:s rätt till sp bedömningen av hennes/hans arbetsförmåga ske med bortseende från den nedsättning av arbetsförmågan, som ligger till grund för utgående pension (AFL 3:8 tredje stycket, se exv FD 781024 dnr 2943/77). Bestämmelserna om förtidspension äger motsvarande tillämpning där df skulle ha kommit i åtnjutande av sådan pension, om hon/han varit svensk medborgare (AFL 3:13 andra stycket).

När hel förtidspension (sjukbidrag) beviljats, upphör också då rätten att vara sjukpenningförsäkrad fr o m månadsskiftet efter det att beslutet fattats (AFL 3:3 första stycket). Detta innebär att df inte längre kan få tillgodoräkna sig en SGI. Denna regel gäller även om beslutet först måste underställas RFV för prövning. För tid efter ingången av den månad, varunder df fyllt 70 år eller dessförinnan börjat åtnjuta hel ålderspension, utgår sp för högst 180 dagar (se FD

780112 dnr 2573/77, där FD menade att halv sjukskrivning räknas som hel dag).

I rättstillämpningen kan svårigheter uppstå att bestämma df:s SGI, då df först beviljats helt sjukbidrag och därefter halvt sjukbidrag. Vilket arbete och vilket arbetsomfång skall bilda underlag för SGI-beräkningen?

Df, som varit hemsamarit, blev försäkrad för enbart sjukvårdsförmåner i samband med att hon beviljats helt sjukbidrag under ett år. Efter utgången av detta år beviljades df endast halvt sjukbidrag. Under denna tid var hon delvis arbetslös. Hon yrkade att få sin SGI bestämd efter sin anställning som hemsamarit, men kassan hemmamakeförsäkrade henne. FRM fann att hon stått till arbetsmarknadens förfogande som sökande till ett lättare arbete på halvtid och att hon skulle vara sp-försäkrad för en inkomst motsvarande hälften av den inkomst som hon kunnat påräkna med hänsyn till löneutvecklingen i sitt arbete som hemsamarit (FRM 810109 mål nr 6463/79. Se nedan ifrågavarande och likartade rättsfall i kap 4).

I följande rättsfall beviljades df halvt sjukbidrag utan att först ha haft helt sådant.

För df var fastställd en SGI om 61.000 kr av anställning. Genom beslut den 21 maj 1979 tillerkände Södermanlands läns allmänna försäkringskassa df folk- och tilläggspension i form av halvt sjukbidrag för tiden juni 1979 – maj 1981. I samband härmed beslöt fk att df fr o m juni månad 1979 skulle vara försäkrad för sp som hemmamake. I besvär yrkade df omprövning av fk:s beslut såväl beträffande sjukbidragets som sp:ns storlek. Df anförde därvid att hon var helt sjukskriven och inte orkade arbeta. – FRM fann i domen 810217 mål nr 6151/80 att df inte efter maj 1979 kunde antagas komma att tills vidare åtnjuta inkomst av förvärvsarbete. Vid sådant förhållande har kassan ägt rätt att ändra hennes sjukpenningförsäkring till att avse hemmamakeförsäkring fr o m den 1 juni samma år. – RFV yrkade att df:s besvär i FÖD skulle lämnas utan bifall (OE dnr 82/1736:81). FÖD framhöll i domen 820302 mål nr 695/81:6 att trots att df varit helt sjukledig sedan mars 1977 från sin anställning vid Televerket, någon sp inte utgivits fr o m juni 1979, då hon beviljades halvt sjukbidrag. – På grundval av utredningen i målet fann FÖD liksom FRM, att fk haft fog att anta att df efter maj 1979 tills vidare inte skulle förvärvsarbeta, oaktat hon haft en mot halvt sjukbidrag svarande förmåga därtill. Även FÖD hemmamakeförsäkrade df. – En försäkringsdomare var skiljaktig och fann att hennes SGI i anledning av beslutet om halvt sjukbidrag bort bestämmas till hälften av den inkomst hon skulle ha haft vid bibehållen hel arbetsförmåga. Han motiverade detta med att hon, förutom att hon hade kvar sin anställning vid Televerket och att möjligheterna att rehabilitera henne var långt ifrån uttömda, varit helt sjukskriven långt efter kassans beslut om halvt sjukbidrag.

3.2.7 Beviljad delpension

Delpension kan enligt lag (1979:84) om delpensionsförsäkring utgå till förvärvsarbetande i åldern 60–64 år som minskar sin arbetstid. Som framgått ovan i samband med redogörelsen för AFL 3:5 skall beslut om tillhörighet till sjukpenningförsäkringen omprövas när df beviljas delpension eller redan utgående sådan pension ändras med hänsyn till ändring i df:s arbets- och inkomstförhållanden. Ändringen skall ske så snart anledning till densamma uppkommit.

Reglerna om rätt till delpension utvisar att ett beslut om delpension alltid innefattar en ändring av df:s arbetsförhållanden. Men även efter det att delpensionen beviljats kan av flera olika skäl ändringar i df:s arbets- och inkomstförhållanden förekomma, vilka måste påverka storleken av df:s SGI. Fk är följaktligen skyldig att besluta om ändring av df:s SGI så snart ändring i utgående delpension sker med hänsyn till df:s arbets- och inkomstförhållanden. Jag har inte funnit några rättsfall rörande bestämmande av SGI i samband med att df deltidspensionerats, varför jag utgår från att denna fråga inte vållar några problem i rättstillämpningen. Av den anledningen går jag inte mer in på reglerna om delpension.

3.3 Beräkning av SGI

3.3.1 Problemställning

Inom sjukpenningförsäkringen sker beräkningen av sjukpenninggrundande inkomst på grundval av ett antagande om vad man kan komma att tills vidare erhålla i arbetsinkomst. På grund av gällande beräkningsmetod beaktas inte tillfälliga (dvs inte sannolikt årligen återkommande) arbetsinkomster, t ex en enstaka gratifikation från arbetsgivaren¹⁴ eller en inkomst av rent tillfälligt övertidsarbete.

Huvudprincipen vid beräkning av SGI innefattar alltså, att fk ställer en prognos. Prognosen gäller df:s inkomst ett år framåt i tiden. Vilka faktiska omständigheter tillmäts relevans, då man ställer denna prognos? Man torde kunna urskilja olika faktiska omständigheter beroende på tidpunkten då de inträffar:

1. faktiska omständigheter vilka kan komma att inträffa *i framtiden*,
2. faktiska omständigheter vilka föreligger *vid beslutstillfället*,
3. faktiska omständigheter vilka inträffat *i förfluten tid*.

Givetvis har punkterna 2 och 3 betydelse för avgörande av punkten 1. Aktuella och tidigare inträffade omständigheter kommer i de flesta fall att påverka innehållet i en prognos. När jag enbart hänvisar till punkterna 2 eller 3 som förklaringsfaktor till hur SGI-beräkningen har gått till, har denna ingen egentlig karaktär av prognos. I stället har aktuella faktiska omständigheter och/eller tidigare inträffade faktiska omständigheter ensamma påverkat SGI-beräkningen. Under den rättsliga prövningens gång kan faktiska omständigheter enligt punkten 1 komma att inträffa, varför dessa blir faktiska omständigheter enligt punkten 2 för de överprövande organen. Ytterligare en punkt kan därför urskiljas, vilken är en kombination av punkterna 1 och 2, nämligen

4. faktiska omständigheter som ligger i framtiden, då den situation inträder som skall bli föremål för rättslig bedömning, men som då denna bedömning sker (som regel i FR eller FÖD) har inträffat (dvs det gäller till högre instans överklagade fall).

Jag avser nedan att med ledning av ett omfattande rättsfallsmaterial söka fastställa, vilka faktiska omständigheter som har tillmätts relevans vid SGI-beräkningen. Har man ett stadigvarande arbete blir prognosställandet i de flesta fall tämligen enkelt. Man har då som regel ett tillräckligt säkert underlag för att kunna göra en prognos om df:s framtida årsinkomst (jfr p 1 ovan). Df:s SGI blir i de flesta fall liktydig med df:s månadslön multiplicerad med tolv. Att man dock som hjälp vid prognosställandet skall använda sig av aktuella eller tidigare inträffade faktiska omständigheter framgår av förarbetena, för vilka redogörs i följande avsnitt. Men vilka faktiska omständigheter tillmätts betydelse vid SGI-beräkningen om df endast har ett tillfälligt arbete eller överhuvud ingen aktuell anställning, dvs df saknar förvärvsarbete p g a arbetslöshet, studier, barnafödande och barnavård, sjukdom eller pension? Kan man då med fog göra gällande att SGI-beräkningen för df innefattar en prognos i ordets verkliga mening rörande df:s framtida årsinkomst eller är det snarare så att aktuella och/eller tidigare inträffade faktiska omständigheter här ensamma tillåts påverka SGI-beräkningen?

3.3.2 Stadigvarande, regelbundet återkommande och tillfälligt arbete

3.3.2.1 Författningar och förarbeten

Utgångspunkten för inkomstberäkningen är som framkommit df:s aktuella årsinkomst. Kassan har sedan att bedöma om denna aktuella årsinkomst kan komma att bli bestående under den närmaste tiden omfattande ungefär ett år. Df:s tidigare inkomst i form av uppgifter från den allmänna självdeklarationen kan ha en viss betydelse för fastställandet av SGI:n. Syftet med regeln om den tänkta framtida årsinkomsten som grund för SGI:n är att tillfälliga inkomständringar och inkomstvariationer under olika delar av året inte skall inverka på SGI:n. SGI:n skall baseras på en framtida genomsnittlig årsinkomst.

Socialvårdskommittén utvecklade detta på följande sätt:

”Tillfälliga förändringar uppåt eller nedåt böra alltså i princip ej tillmätas betydelse. Detta är av stor vikt i fråga om säsongarbetare och därmed likartade inkomsttagare. I de utländska sjukförsäkringslagarna, där försäkringen i regel endast avser löntagare, ansluter sig försäkringen mestadels nära till arbetsinkomstens växlingar. Insjuknar någon, då han är arbetslös, erhåller han sålunda, åtminstone om arbetslösheten varat en viss tid, icke någon sjukpenning. Sker insjuknandet åter, då han har exceptionellt hög arbetsinkomst, äger han åtnjuta den däremot svarande sjukpenningen. Detta system minskar riskerna för missbruk av försäkringen men upphäver dem ingalunda. Vet någon, att han snart skall bli arbetslös eller att hans inkomster skola nedgå kraftigt, ligger det nära till hands att han dessförinnan söker utnyttja en åkomma, varav han lider eller förmenar sig lida, för att bli sjukskriven. Med den långa sjukhjälpstid, som vi ha här i landet, skulle det nu skildrade systemet verka på ett orimligt sätt. En tillfälligt lägre inkomst skulle t ex kunna medföra för låg sjukpenning under upp till två år. Den med det föreliggande förslaget förenade nackdelen, att vid mera kortvariga sjukdomsfall sjukpenningen i vissa fall kan bli för låg eller för hög, torde därför vara att föredraga. I detta avseende inträder för övrigt icke någon förändring i nuvarande förhållanden. Försäkringsskyddet skall i princip så nära som möjligt anknyta till den inkomst, som den vid varje tidpunkt är avsedd att ersätta i händelse av sjukdom. Att man vid bedömandet av årsinkomster oftast kan ha god ledning av medlemmens inkomster under förfluten tid, utgör givetvis intet avsteg av denna regel”.¹⁵

Alla förändringar, vilkas verkningar understiger sex månader, skulle inte påverka SGI:n, men väl de som överstiger sex månader. Till denna regel måste dock kopplas en annan som också socialvårdskommittén formulerade.

”Vid bedömandet av storleken av någons inkomst av förvärvsarbete bör

tydligen i första hand avseende fästas vid vederbörandes huvudsysselsättning och den vanligen utgående inkomst av denna syssla. Bisysslor kunna emellertid vara av stadigvarande natur eller regelbundet återkommande. I sådana fall bör hänsyn tagas till dem, därest de äro av någon betydelse för vederbörandes levnadsstandard. Motsvarande bör gälla om övertidsersättning eller andra påräkneliga inkomster i samband med huvudsysselsättningen. Om sålunda inkomsthöjande moment i princip skola beaktas, bör detsamma i stort sett gälla inkomstminskande omständigheter.”¹⁶

Detta betyder att så fort en inkomst är av stadigvarande natur den skall ingå i df:s SGI oberoende av om den kan uppfattas som df:s huvudsysselsättning eller som df:s bisyssla/or. Detsamma skall gälla om sysselsättningen inte är av stadigvarande natur men väl *regelbundet återkommande*. Kan den uppfattas som regelbundet återkommande har tidsomfånget vid varje sysselsättningstillfälle ingen betydelse. När en sysselsättning skall uppfattas som regelbundet återkommande ges inte närmare besked om i vare sig lagtext, förarbeten eller RFV:s anvisningar. Vad som är regelbundet återkommande har överlämnats till rättstillämpningen att avgöra i varje enskilt fall. Frågan har ofta aktualiserats i samband med studerandes feriearbete, korttidsanställningar av olika slag för ungdomar och för kvinnor som vill etablera sig på arbetsmarknaden samt överhuvud i samband med kortare vikariatsanställningar av olika slag.

Socialvårdskommittén fortsatte:

”Regelbundet återkommande arbetslöshets- eller deltidsarbetsperioder böra alltså tagas i beaktande vid inkomstuppskattningen. Detsamma bör gälla den mera stadigvarande minskning av någons arbetsinkomst, som föranledes av nedsättning i fråga om hans arbetsförmåga till följd av lyte eller sjukdom. Kommittén har emellertid förutsatt, att inkomstminskningar, som så att säga normalt uppkomma till följd av kortare och ej regelbundet återkommande arbetslöshetsperioder eller kortare sjukdomsfall, ej skola påverka inkomstberäkningen.”¹⁷

Kravet i förarbetena om att hänsynstagande till bisysslor (antingen dessa är av stadigvarande natur eller regelbundet återkommande) får ske endast om inkomsten från dem är av någon betydelse för vederbörandes levnadsstandard har inte skapat några problem i rättstillämpningen. Har df yrkat höjning av sin SGI p g a en bisyssla, har ett avslag aldrig motiverats med att inkomsten inte varit av betydelse för df:s levnadsstandard. Vill df att inkomsten från bisysslan skall påverka SGI:n, utgår man från att den är av betydelse för levnadsstandarden. Alltifrån den obligatoriska sjukförsäkringens tillkomst har alltså gränsdragningen mellan stadigvarande arbete

(inkomst) och inte stadigvarande arbete (inkomst) tillmätts en grundläggande betydelse vid SGI-beräkningen. I den nu aktuella kungörelsen från RFV om SGI, RFFS 1981:5, stadgas i de två första paragraferna följande om ifrågavarande gränsdragning:

”Vid beräkning av sjukpenninggrundande inkomst enligt 3 kap 2 lagen (1962:381) om allmän försäkring skall endast sådan inkomst beaktas som en försäkrad kan antas komma att tills vidare åtnjuta

1. av eget arbete under minst sex månader i följd;
2. av eget årligen återkommande arbete.

– Vid beräkning av sjukpenninggrundande inkomst får hänsyn tagas till ersättning för praktiktjänstgöring som en försäkrad erhåller under utbildning, om tjänstgöringen ingår i utbildningen och pågår i minst sex månader eller är förlagd till utbildningens sista eller hela näst sista termin.”

I begreppet ”tillfällig” ingår följaktligen dels en tidsfaktor, nämligen ett krav på att anställningen får vara högst sex månader, dels ett krav på att anställningen inte får vara regelbundet återkommande.

Tidsfaktorn i samband med tillfällighetsbegreppet har aktualiserats i andra av RFV utformade regler såsom i RFV:s cirkulärserie nr 2/1973 om klassplacering av studerande, nr 33/1959 om sjukpenningförsäkring i vissa fall vid arbetslöshet (2 stycket sista mom) samt nr 6/1971 och 4/1972 angående placering i sjukpenningklass av försäkrad som fött barn (3 stycket sista mom), vilka cirkulär efterträdades av författningen RFFS 1980:3, ”Kungörelse om sjukpenninggrundande inkomst i samband med föräldraledighet m m” (1 §). Här stadgades kort och gott att en gravid kvinnas SGI inte fick sänkas om hon slutar förvärvsarbete eller minskar sin arbetstid tidigast sex månader före den beräknade nedkomsten. En regel av samma innehåll finns nu i AFL 3:5 tredje stycket (se nedan kap 6).

3.3.2.2 Rättstillämpningen

I rättstillämpningen har frågan om tillfällig inkomständering huvudsakligen koncentrerats till frågan om en anställning df innehar är tillfällig eller inte eller om omfånget (deltid-heltid) av en anställning är tillfälligt eller inte. Frågan uppkommer vid en förändring av anställningsinkomster.

För en *studerande* som står i begrepp att etablera sig på arbetsmarknaden dyker ofta frågan upp om ett arbete är att betrakta som

tillfälligt eller inte. Många gånger är anställningarna tidsbegränsade, det är fråga om praktiktjänstgöringar och vikariat. En annan kategori försäkrade med en osäker förankring på arbetsmarknaden är de *arbetslösa* och de *långvarigt sjuka*, för vilka kassorna har haft svårigheter att avgöra om kortare anställningar är tillfälliga eller varaktiga. För kategorien *gravida* kvinnor eller nyblivna mödrar har spörsmålet som regel gällt, huruvida en övergång från deltid till heltid en kortare tid före föräldraledigheten skall uppfattas som tillfällig eller inte. I det följande beskriver jag rättstillämpningen rörande försäkrade som befinner sig i någon eller några av de ovannämnda situationerna.¹⁸

3.3.2.2.1 Studier

Frågan om ett förvärvsarbete för *studerande* är tillfälligt eller inte kan delas upp i tre olika kategorier av förvärvsarbete nämligen feriearbete, praktiktjänstgöringar och korttidstjänstgöringar för studerande som är färdiga med studierna och står i begrepp att etablera sig på arbetsmarknaden.

De rättsfall som jag nu närmast refererar har alla det gemensamt att de *feriearbetar*. Som regel medför den situationen att de enbart har ett feriearbete inga större problem i rättstillämpningen. Den faktiska situationen för de är dock ofta mera komplicerad. Ett vanligt problem för de rättstillämpande organen är huruvida i SGI-beräkningen även skall ingå inkomst från ytterligare ett förvärvsarbete, som de har eller har haft. Då uppkommer också andra rättsfrågor, vilka i och för sig kan påverka frågan om en anställning är tillfällig eller inte, t ex frågan om de studerar inom eget yrkesområde eller frågan om de är etablerad inom sitt yrke. Dessa sistnämnda stora och viktiga problemområden inom rättstillämpningen behandlas inte i detta avsnitt utan i kap 5.

I rättsfallet FD 771230 dnr 1415/77 arbetade de deltid som kontorist jämsides med studierna, men eftersom studierna (sociologi) inte var inom eget yrkesområde, fick hon inte lov att behålla sin tidigare SGI grundad på heltidsarbete som kontorist. Två anställningar sommartid som barnvårdare, den ena sommaren innan hon påbörjade studierna, den andra påföljande sommar ansågs endast som tillfälliga och inte heller som regelbundet återkommande och lades därför inte till grund för hennes SGI. Den baserades endast på hennes deltidsarbete som kontorist.

Vikariat påverkade inte SGI-beräkningen, eftersom något anställningsförhållande ännu inte etablerats på en mellankommande bilolycka.

Endast ett årligen återkommande feriearbete låg till grund för df:s SGI (FÖD 800117 dnr 262/78). – Även i målet FRM 800707 mål nr 7399/79 gällde frågan om ytterligare arbete utöver ett feriearbete skulle läggas till grund för SGI-beräkningen, vilket domstolen inte fann böra göras.

Regeln om att ett avbrott understigande sex månader i df:s förvärvsverksamhet inte skall påverka SGI-beräkningen aktualiserades i två rättsfall, där df avbrutit sitt arbete för att studera.

I FRS:s dom 801125 mål nr 1563/79 hade df, som hade en SGI på ca 45.000 kr, anmält till fk 780127, att hon skulle studera under 18 månader fr o m 780201. Kassen beslöt på anmälningssdagen att fastställa hennes SGI till 15.000 kr av feriearbete fr o m trettio dagar senare. 780206 meddelade df fk, att hon avbrutit sina studier och var arbetssökande. Domstolen fann att, eftersom df inte längre hade för avsikt att studera längre tid än 6 månader, hon hade rätt att behålla sin SGI på 45.000 kr.

I FÖD:s dom 810203 mål nr 257/80:8 var omständigheterna desamma. Df hade anmält till kassen 780814 att han skulle studera fr o m 780829. I beslut 780913 sänkte fk SGI:n fr o m samma dag. Sistnämnda dag begärde df att få behålla sin tidigare SGI, eftersom han tvingats avbryta studierna p g a sjukdom. FRN biföll inte detta yrkande i domen 800124 mål nr 1054/79, vilket dock FÖD sedan gjorde.

Följande tre rättsfall rör frågan om df:s förvärvsarbete är ett stadigvarande heltidsarbete eller ett feriearbete.

I målen FD 780221 dnr 1880/77 och FD 790222 dnr 2709/77 menade fk, att df:s arbete endast var feriearbete, medan df själv menade att det var fråga om heltidsarbete. I båda fallen hade df varit tvungen att avbryta arbetet p g a sjukdom (i det senare fallet även en mellankommande militärtjänstgöring). – I det förra fallet menade df:s arbetsgivare, att df endast var tillfälligt anställd, medan df själv menade, att hon var "extra anställd (= på timmar)". Vidare framhöll hon de speciella anställningsförhållanden som förelåg inom restaurangbranschen. FD biföll dock inte hennes begäran om fastställande av en SGI baserad på heltidsarbete. – I det senare fallet gjorde df gällande att han efter avslutad militärtjänstgöring skulle förvärvsarbeta minst ett men förmodligen två år. Genom sitt förvärvsarbete avsåg han att höja sitt poängtal för att ha möjlighet att komma in på utbildning till veterinär eller tandläkare. Hans betyg var vid den aktuella tidpunkten inte tillräckliga för att komma in på de önskade utbildningarna. FD ansåg det vara styrkt att hans avsikt var den uppgivna och fastställde hans SGI efter heltidsarbete.

I FÖD-domen 790508 dnr 1796/78 var df:s SGI beräknad på återkommande feriearbete och ett heltidsarbete från 6/1–1/7 ansågs endast som tillfälligt och ej SGI-grundande.

Följande rättsfall rör frågan om df:s feriearbete är tillfälligt eller regelbundet återkommande.

I en dom från FRM (801010 mål nr 8956/79) lämnade domstolen df:s yrkande

om fastställande av SGI utan avseende, varför df blev fortsatt försäkrad för enbart sjukvårdsförmåner. Df hade haft återkommande feriearbeten i fyra år men ingen gång hade inkomsten från dessa överstigit 4.500 kr. Under den femte och sista sommaren df haft feriearbete (1979), hade hennes inkomst uppgått till 5.860 kr. Men denna inkomst uppfattades av både kassan och domstolen som endast tillfällig och föranledde inte någon SGI-placering (se RFV-cirk 29/1967, AFL 3:2).

Praktikarbetets inverkan på SGI-beräkningen har föranlett en varierande bedömning i rättstillämpningen.

FD fann i domen 770621 dnr 677/77 att ett engångsbelopp om 6.700 kr avseende ersättning för fem månaders praktiktjänstgöring inom ramen för socionomutbildning skulle anses som en tillfällig inkomst, trots att utbildningen omfattade totalt tre praktikperioder. I ett avgörande av FD ungefär 1 1/2 år senare intog domstolen en motsatt ståndpunkt. Df studerade på tekniskt gymnasium och hade en praktiktermin vid Elverket, innan han påbörjade det sista årets studier. Kassan betraktade arbetet som tillfälligt och inte regelbundet återkommande. RFV lämnade besvären utan bifall men fann sedan i yttrande till FD, att df borde betraktas som studerande och, eftersom han hade haft feriearbete sommaren innan, var kravet på regelbundenhet uppfyllt. FD accepterade RFV:s synsätt i yttrandet och biföll besvaren. I detta fall fick praktikarbetet tillsammans med feriearbetet konstituera regelbundenheten. Det betyder att, även om praktikarbete endast förekommer en gång under en utbildning detta skall jämte ett feriearbete få påverka SGI-beräkningen (så även i FD 781130 dnr 2645/77). I en dom från FRN fann domstolen att en inkomstsänkning p g a aspirantutbildning var tillfällig p g a att den tid df fick sin lön sänkt understeg 6 månader trots att själva utbildningen varade ungefär 6 t månad. Df hade nämligen kvarvarande semesterersättning och ersättning för kompensationsledighet som medförde, att han inte åsamkades någon inkomstminskning den första utbildningsmånaden (FRN 791105 mål nr 65/79).

Den rättsliga behandlingen av gruppen studerande som försöker *etablera sig på arbetsmarknaden* får illustreras med följande pleniom meddelad av FÖD 801217 (mål nr 2819/78).

Df arbetade alltsedan 10 juni 1978 på en resebyrå och denna anställning beräknades pågå tre månader med en lön av 3.300 kr/mån. Df uppgav till fk att hon avslutat sina studier och att hon avsåg att förvärvsarbeta i fortsättningen. Fk ansåg att hennes arbete var tillfälligt och inte regelbundet återkommande och ändrade därför inte SGI:n (5.500 kr). Df besvarade sig och framhöll att hon på grund av det kärva läget på arbetsmarknaden inte hade kunnat få fast anställning. Eftersom hennes avsikt var att förvärvsarbeta i fortsättningen, var hon anmäld som arbetssökande hos arbetsförmedlingen. – I yttrande över de av df hos RFV anförda besvaren uppgav fk, att anställning avsedd att vara kortare tid än sex månader enligt tillämpad praxis var att betrakta som tillfälligt förvärvsarbete. RFV ändrade inte kassans

beslut. – Anställningen hos resebyrån pågick t o m den 8 september 1978 och därefter uppbär df kontant arbetsmarknadsstöd till den 20 oktober 1978, då hon fick ett beredskapsarbete. – FÖD inhämtade yttrande av RFV med förfrågan om det enligt RVF:s mening fanns skäl att mjuka upp praxis vad avser nytillträdande på arbetsmarknaden. RFV menade att försäkrad, som kan antagas ha inträtt i arbetslivet, skall sjukpenningförsäkras efter den lön hon/han erhåller i det arbete hon/han påbörjat. Försäkrad skall enligt verkets mening anses ha dokumenterat, att hon/han inträtt i arbetslivet, om hon/han efter avslutad grundskola eller gymnasieskola söker och erhåller anställning samt uppger, att hon/han skall fortsätta förvärvsarbete och inte ämnar studera vidare. Df skulle därför anses ha inträtt i arbetslivet redan vid anställningen hos resebyrån i juni 1978. – FÖD, som avgjorde målet i plenum, delade den principiella uppfattning som kom till uttryck i RFV:s yttrande och fann, att df fick anses ha inträtt i arbetslivet redan vid anställningen hos resebyrån i juni 1978. Domstolen biföll därför df:s besvär och SGI:n baserades på helårslön (801217 dnr 2819/78, ref FÖD 81:6).

Dom i ett liknande mål meddelades av FRS 800415 (mål nr 1912/79). Df hade efter avslutade studier under vt 1978 en tidsbegränsad heltidsanställning på fyra månader, vilken fk betraktade som tillfällig. Df förklarade, att hans avsikt var att fortsätta förvärvsarbete. Han hade sedan ytterligare korttidsanställningar, innan han erhöll en mer stadigvarande anställning. FRS fann dock att av utredningen i målet "numera" hade visats, att df inträtt i förvärvslivet redan vid den första tidsbegränsade anställningen och beräknade hans SGI på helårslön redan från den tidpunkten.

Av detta fall framgår klart att sedermera inträffade omständigheter, som styrker ett påstående av df, som denna/denne framfört redan i första instans rörande avsikten att fortsätta med förvärvsarbete, kan bidra till en positiv utgång för df. Men ett dylikt tillvägagångssätt är givetvis inte tillfredsställande ur de försäkrades synvinkel som underlåter att överklaga. Om eftersläpningen hos överinstanserna inte varit så omfattande, hade inte heller så "många" omständigheter hunnit inträffa, som kunnat användas som senkomna bevisfakta.

Svårigheterna för en ung försäkrad att tolka innebörden av begreppet "säsongarbete" har FRM inte tagit någon hänsyn till i FRM:s dom 801217 mål nr 8993/79: Df hade på inkomstuppgift uppgivit att han var anställd på heltid och att han hade säsongarbete. Han uppgav 14.000 kr som årsinkomst, eftersom han började arbeta i oktober och endast skulle arbeta 3 månader under 1978. Orsaken till att han inte uppgav den inkomst han beräknade för den närmaste tolv månadersperioden var att det under punkt 3 på inkomstuppgiftblanketten står: "förvärvsarbetar Ni bara en del av året (säsongarbete) skall Ni ange inkomsten från detta arbete som beräknad årsinkomst". Df utgick från att med "år" menades kalenderår. Han ansåg att den tolkning som han gjort var rimlig. Men FRM fann, att tidpunkten, då kassan fick reda på det rätta förhållandet (plus trettio dagar), skulle vara avgörande för den tidpunkt från vilken df:s SGI skulle baseras på lön från helårsarbete.

3.3.2.2.2 Arbetslöshet

En annan vanlig situation, där frågan om en anställning skall betraktas som tillfällig eller inte brukar uppkomma, är vid *arbetslöshet*. En arbetslöshetssituation uppfattas många gånger som ett tecken på dålig förankring på arbetsmarknaden, vilket i sig medför svårigheter för df att på nytt etablera sig där. De arbeten som står till buds är ofta av typen korttidsanställning, provanställning, vikariat och extra anställning. För fk blir det då aktuellt att avgöra om anställningen är tillfällig eller inte, dvs om inkomsten från anställningen skall läggas till grund för SGI-beräkningen eller inte.

I målet FD 771101 dnr 671/76 var df arbetslös och arbetssökande på arbetsförmedlingen. Df erhöll en extra anställning den 13 maj, vilken skulle pågå till och med oktober månad. Av samtliga instanser betraktades den som tillfällig, varför inkomsten från den inte påverkade SGI:n.

Df var fr o m den 31 augusti 1978 sjukpenningförsäkrad för en SGI om 55.000 kr av anställning. Fk beslöt den 23 april 1979 att fastställa df:s SGI till 35.000 kr fr o m den 18 mars 1979. Df anförde besvär över fk:s beslut och yrkade att han skulle få behålla sin tidigare SGI om 55.000 kr. – Df anförde till stöd för sin talan att han under många år arbetat vid Umeå Flottningsförening under flottningssäsongen men inte lyckats få helårsanställning. Under de tider han varit permitterad från flottningsarbetet hade han stått till arbetsmarknadens förfogande genom att vara arbetssökande vid arbetsförmedlingen. – Av handlingarna i målet framgick att df:s inkomster under de senaste åren härrörde dels från diverse kortare anställningar hos olika arbetsgivare, dels från årligen återkommande anställningar hos Umeå Flottningsförening. Sistnämnda arbete pågick tiden juni–oktober och gav en årsinkomst om ca 26.200 kr. Under tiden den 2 januari – den 23 februari 1979 hade df innehaft ett tillfälligt arbete vid ABV, då han förtjänat 8.815 kr. Enligt df:s självdeklarationer för inkomståren 1976–1978 hade hans sammanlagda inkomst av anställning vid Umeå Flottningsförening och Statens Vägverk uppgått till 26.940 kr, 31.953 kr och 29.311 kr. I övrigt hade inkomsten under nämnda tid bestått av ersättning från arbetslöshetskassa och försäkringskassa. – Enligt FRN:s mening saknades vid tiden för fk:s beslut skäl för antagandet, att df:s beräknade årsinkomst av eget arbete skulle komma att uppgå till högre belopp än 35.000 kr. Vid denna bedömning skulle fk:s beslut stå fast (FRN 810122 mål nr 2727/79). FÖD ändrade inte FRN:s dom (811103 mål nr 357/81:9).

De rättstillämpande organen har alltså uppfattat df:s årliga femmånadersarbete vid Umeå Flottningsförening som regelbundet återkommande och därför SGI-grundande. Df:s mellanliggande arbetslöshetsperioder har tydligen också uppfattats som regelbundet återkommande och ej tillfälliga, varför df:s SGI inte baserats på helårslön. Visst arbete utöver arbetet vid Flottningsföreningen har

att döma av SGI:ns storlek också uppfattats som regelbundet återkommande.

Att arbetslöshet är en sådan omständighet som för df pekar på dålig förankring på arbetsmarknaden, och där frågan om en anställning skall betraktas som tillfällig eller inte brukar aktualiseras, torde av rättsfallsmaterialet att döma gälla speciellt för kvinnor. FÖD har dock i en del avgöranden uppfattat df:s anställning som stadigvarande med påföljd att kvinnan kunnat tillgodoräkna sig en SGI.

Df var efter sin universitetsexamen anställd vid etnologiska institutionen vid N.N. universitet februari-juli 1975 (FD 781219 dnr 2422/77). På grundval av lönen i den anställningen hade för henne fastställts en SGI om 39.200 kr. Efter en kort period av arbetslöshet anställdes hon från och med september 1975 vid ett museum. Anställningen avsåg ett visst arbete, vars varaktighet uppenbarligen från början beräknades till tre månader. Månadslönen – anmäld till fk – var 3.000 kr. Anställningen kom totalt att vara i sex månader. Hennes sammanlagda lön under denna tid kom att uppgå till 20.000 kr. Efter februari 1976 var df arbetslös (men arbetssökande). I februari 1977 fick hon anställning vid museum med en lön på 3.993 kr i månaden. Också denna anställning avsåg enbart ett visst arbete och den beräknades vara i två månader. Hon hade chans till ytterligare anställning men födde barn den 25 april 1977. Från den 1 oktober 1977 tjänstgjorde hon ånyo vid S:s museum och anställningen skulle vara fram till årsskiftet 77/78 och möjligheterna till nya arbetsuppgifter vid museet efter årsskiftet var goda. – FD betecknade inte anställningen vid S:s museum som tillfällig utan fastställde hennes SGI efter helårsarbete. En ledamot var skiljaktig.

Regelbundet återkommande sjukvikariat på den ena halvan av en tjänst, av vilken df innehade den andra, ansågs av FRM (dom 790821 mål nr 3302/79) inte som tillfälligt arbete utan som ett slags stadigvarande vikariat som var SGI-grundande. (Vikariatet var SGI-grundande även i FD 760504 dnr 345/76; provanställning var ej SGI-grundande i FD 770303 dnr 123/76; i FD 781229 dnr 2902/77 var df säsongarbetare som regelbundet arbetade 7 mån/år och därefter var arbetslös och till arbetsmarknadens förfogande. SGI:n baserades på $7 \times$ månadslönen och inte på yrkade $12 \times$ månadslönen.)

En kvinnlig lokalvårdare var anställd av AB T men uthyrd till ett annat företag, där hon arbetade 17,5 tim/vecka. När detta företag flyttade från orten, blev hon av AB T erbjuden ett arbete med 30 timmars arbetsvecka. Trots att hon tyckte att arbetstiden var väl lång, hade hon accepterat detta arbete, eftersom hennes enda alternativ var arbetslöshet. Eftersom hon inte själv kunnat råda över dessa händelser, ansåg hon att det inte fanns någon anledning till att hon inte skulle vara berättigad till en sp eller fp, som motsvarade vad hon förlorade i arbetsinkomst. Rätten fann också i motsats till fk, att hennes utökning av arbetstiden fick anses vara av stadigvarande natur och SGI-grundande (FRS 801205 mål nr 3973/80). (Angående tillfälligt anställd hamnarbetare, se FD 761230 dnr 1612/76.)

Den tidigare dåliga arbetsmarknadsanknytningen torde medföra att även FÖD är mer benägen att uppfatta en sådan kvinnas arbete som tillfälligt.

FÖD:s dom 790313 dnr 1445/78 får ses som ett typexempel på en kvinna som är dåligt förankrad på arbetsmarknaden. Df hade först varit hemmamakeförsäkrad, därefter haft viss inkomst och blivit SGI-placerad (kontorsarbete), blivit hemmamakeförsäkrad igen, därefter ånyo SGI-placerad (inkomst som städerska) och sedan arbetslös och arbetssökande på arbetsförmedlingen. Hon hade inte uppburit kontant arbetsmarknadsstöd och hon tillhörde inte heller någon arbetslöshetskassa. Df hemställde sedan om justering av sin SGI. Hon anförde bevis om att hon skulle ha börjat en anställning halvtid som lottförsäljare med en månadsinkomst av 1.100 kr samt en anställning som vikarierande lokalvårdare på Televerket, men så hade hon råkat ut för en trafikolycka och inte kunnat påbörja anställningarna. Eftersom hon tidigare flera år arbetat halvtid som lottförsäljare, fann kassan inkomsten härav vara SGI-grundande men däremot inte anställningen som lokalvårdare, eftersom den i förstone endast skulle ha varat fem månader. Trots intyg från televerket om att hon skulle ha kunnat erbjudas fortsatt vikariattjänstgöring samt eventuellt kunnat erhålla fast anställning därefter, fann domstolen inte skäl att lägga även den inkomsten till grund för SGI-beräkningen.

3.3.2.2.3 Havandeskap och barnavård

För många kvinnor har frågan om SGI:n skall baseras på heltidslön eller deltidslön stor betydelse vid havandeskap och barnavård. I ett flertal fall innehar den försäkrade kvinnan en heltidstjänst, från vilken hon är partiellt tjänstledig. Orsaken till tjänstledigheten kan vara av olika slag men torde ofta vara vård av minderårigt barn. I samband med en *ny graviditet* återgår kvinnan till sitt heltidsarbete i syfte att få fp baserad på en SGI av heltidslönen.

De rättstillämpande organen måste då avgöra om heltidsarbetet är tillfälligt eller inte.

I FRS 791127 mål nr 1089/79 fann domstolen, att df:s arbete var tillfälligt, då df återgick till heltid 35 dagar före barnsbörd. SGI:n skulle därför baseras på den tidigare deltidstjänstgöringen. – För en partiellt tjänstledig lärare med A-inträde som i samband med barnsbörd erhöll heltidslön, fastställde rätten kassans beslut att SGI:n skulle motsvara deltidslönen. Den partiella tjänstledigheten upphörde två dagar före nedkomsten och df påbörjade aldrig sitt heltidsarbete p g a graviditetsledigheten (FRM 801002 mål nr 9342/79).

Även i rättsfallet FRM 801006 mål nr 7359/79 baserades SGI:n på halvtidsarbete, eftersom df inte återgått till faktiskt heltidsarbete, trots att hon uppbar heltidslön under havandeskapsledigheten p g a A-inträde. I

detta mål hade df själv överklagat kassans beslut, vilket FRM alltså fastställde. – I rättsfallet FRM 800312 mål nr 4321/79 hade kassan dock funnit att SGI:n i en motsvarande situation skulle baseras på inkomsten av heltidstjänstgöringen. Kassan underställde dock beslutet RFV:s prövning och OE yrkade det slut som sedan rätten gick på, nämligen att deltidstjänstgöringen skulle vara SGI-grundande. Den rättsliga motiveringen var att heltidstjänstgöringen var *tillfällig*.

I rättsfallet FRS 800613 mål nr 3219/79 godkände dock domstolen en SGI-beräkning utifrån heltidsarbete för en partiellt tjänstledig kvinna (sjukvårdsbiträde), som formellt övergått till heltid. Härigenom ändrades kassans beslut. Df hade innehaft *vikariatsförordnande på deltid under tiden 20 december 1977 – 15 juli 1978*. Under denna tid var hon tjänstledig från sin heltidstjänst som hon haft sedan 1 september 1975. Df återgick till sin heltidstjänst 10 juli 1978, då hon tog ut semester fram till 24 juli 1978, vilken dag hon påbörjade graviditetsledighet. Rätten fann att df återinträtt i sin heltidstjänst, då vikariatsförordnandet på deltid upphörde. – Samma domstol fann dock i rättsfallet FRS 810121 mål nr 8569/79, att SGI:n skulle baseras på deltidсанställning, trots att df under sin graviditetsledighet "gick upp på heltidstjänst".

Eftersom orsaken till deltidsarbetet ofta är en partiell tjänstledighet från heltidsarbetet p g a vård av barn tas detta som intäkt för att df nu med ytterligare ett barn även i fortsättningen i vart fall inte kommer att arbeta mer än deltid (halvtid). Inte ens ett bekräftande från arbetsgivaren, att df sökt och fått heltidstjänst efter föräldraleddigheten, har ändrat kassans och överinstansernas inställning till denna fråga (se exv FÖD 790227 dnr 901/78).

I FRM 790202 mål nr 567/79 hade en kvinna varit partiellt tjänstledig från sin heltidstjänst under ett halvår. Hennes SGI hade i början av tjänstledighetsperioden sänkts till belopp motsvarande deltidslönen. Kvinnan åberopade fotokopia av protokollsutdrag utvisande beviljad tjänstledighet för henne under ett halvår (1 oktober – 1 april) och anförde att avsikten "hade varit att fr o m sagda dag (dvs vid den partiella tjänstledighetens slut) återgå till heltidstjänstgöring om hon inte hade blivit gravid". Nedkomsten var beräknad till den 2 april. Kvinnan yrkade att hennes SGI fr o m 1 april skulle baseras på heltidslön. FRM biföll inte hennes yrkanden.

I detta fall borde kassan ha gjort en närmare utredning innan den gjorde inkomständringen. Då hade den kunnat konstatera att inkomstsänkningen endast skulle ha varat i sex månader och därmed skulle den ha betraktats som tillfällig och inte utgöra grund för en inkomständring. (Jfr även 1 § i RFFS 1980:3, se kap 5 nedan.) Enligt FRM:s dom hade kvinnan i början av övergången till halvtid per telefon till kassan uppgivit, att hon hade för avsikt att arbeta halvtid "i fortsättningen". Även om man utgår från att med detta uttrycks-

sätt avses "all framtid" intill dess man gör anmälan till kassan, att man kommer att arbeta på annat sätt (heltid, 2/3-tid eller annan deltid), ligger i negligerandet av kvinnans försäkran, att hon skulle ha börjat arbeta heltid om hon inte skulle föda barn vilken dag som helst styrkt av bevis om tjänstledighetens längd och moderskapsintyg ett misstänkliggörande av hennes avsikter. Övergången till deltid var en följd av graviditeten och tillbakagången till heltid när graviditet och föräldraledighet är "avklarade" är en naturlig utveckling. Det finns därför ingen anledning att inte fästa tilltro till ett påstående om detta. Hade FR gjort detta, hade det för kvinnans del betytt dubbelt så stor fp. Fp borde även här ha varit baserad på df:s stadigvarande arbete, alltså heltidsarbetet och inte en av graviditeten föranledd tillfällig ändring som i tiden inte översteg sex månader.

Kassornas undersökningsplikt och upplysningsskyldighet är mycket viktig i dessa fall, därför att SGI-beräkningen får konsekvenser inte endast för sp under den kommande tiden utan även för en eventuell hp och framför allt fp. Att låta en "okunnig" försäkrads svar (jag utgår från att kassan och FR skulle ha låtit kvinnan få behålla sin SGI baserad på heltidsarbetet, om hon redan vid anmälan till fk talat om, att deltidsarbetet skulle vara i högst sex månader) få en sådan avgörande och slutgiltig betydelse för kvinnan, torde inte stå i överensstämmelse med de rättssäkerhetskrav som den försäkrade allmänheten har rätt att ställa.

I rättsfallet FRS 800326 mål nr 507/79 arbetade en heltidsanställd undersköterska deltid från den 2 november 1977 till den 18 januari 1978, då hon skulle vara helt tjänstledig p g a graviditet med beräknad nedkomst den 20 mars 1978. Hon inkom till kassan med en inkomstuppgift baserad på deltidsarbetet. Eftersom df övergått till deltidsarbete inom sex månader före den beräknade nedkomsten beslutade kassan att inte ändra hennes SGI. När hon sedan kom in med en inkomstuppgift till kassan den 30 januari, vilken var baserad på hennes heltidsarbete, meddelade kassan, att den fr o m 31 januari sjukpenningförsäkrade henne för enbart deltidsarbete med motiveringen, att hon sedan den 1 november börjat stadigvarande deltidsarbete med denna inkomst. FR ändrade på beslutet med motiveringen, att df övergått till deltidsarbete mindre än sex månader före beräknad nedkomst.

Fallet pekar trots FR:s dom på de svårigheter som många kvinnor råkar ut för när de trappar ned sitt arbetsomfång under en graviditet. I detta fall har kassan presumrat, att i och med att kvinnan födde barn, hon skulle vara åtminstone delvis förlorad för arbetsmarknaden, en presumtion som skapar negativa konsekvenser för kvinnan.

FRS ändrade inte Göteborgs allmänna försäkringskassas beslut 800318 i sin dom 810714 mål nr 2226/80 rörande en barnsköterska, som varit anställd på sjukhus sedan 1976 och som under hösten 1979 genomgått utbildning (den slutade 791221), vilken hade till följd att hon därefter började ett arbete omfattande 8–10 nätter per månad mot tidigare 5–7 nätter per månad. Innan hon påbörjade arbetet igen efter utbildningens slut, tog hon en månads semester. Kassans beslut innebär, att hon inte fick lägga sin högre lön som var baserad på 8–10 natters arbete per månad till grund för SGI-beräkningen, därför att hon väntade barn med en beräknad nedkomst den 25 juni 1980, dvs i och med att hon tog ledigt efter utbildningen uppfyllde hon inte sexmånaderskravet. OE överklagade 810914 denna enligt mitt förmenande felaktiga dom. Semester måste räknas in i sexmånadersperioden. RFV ansåg att man – när det gäller att fastställa SGI för gravida kvinnor som ökar förvärvsintensiteten inom sexmånadersperioden före beräknad förlossning – måste i varje enskilt fall dels se till vad som varit och är "normal" arbetstid för df, dels försöka utröna i vilken omfattning df avser att arbeta i framtiden. I detta fall var normal arbetstid för df 8–10 nätter per månad, vilket framgår inte minst av att hon återgått i arbete i den omfattningen även efter nedkomsten. Att hon under en kortare period tvingats arbeta i något mindre omfattning än vad som var normalt för henne p g a bristande barntillsyn, var enligt RFV inte skäl att frångå df:s lön för arbete 8–10 nätter per månad som SGI-grundande, oaktat hon vid denna tid var gravid med beräknad förlossning inom sex månader (OE dnr 02/1630:81). FÖD fann utredningen i målet utvisa att df:s anställningsförhållanden undergått sådan stadigvarande förändring, att ny SGI skulle fastställas för henne. Denna SGI skulle baseras på lön från arbete 8–10 nätter per månad (FÖD 820302 mål nr 1616/81:7).

I FD 780406 dnr 1992/77 gällde det en kvinna, som varit halvt tjänstledig från sin tjänst som arbetsterapeut för vård av barn under tre år. Sedan barnet uppnått tre års ålder, beviljades hon inte längre en sådan tjänstledighet. Hon påbörjade då omedelbart sin heltidstjänstgöring (761020). Kassan hade fått kännedom om att df och hennes make *väntade ett adoptivbarn* från Bangladesh och att detta barn eventuellt skulle komma till Sverige i mitten av januari 1977. Detta medförde att kassan 761206 beslutade, att någon höjning p g a övergången från halvtid till heltid av hennes SGI inte kunde ske, eftersom hennes heltidstjänstgöring var att betrakta som tillfällig. Av samma mening var RFV och FD. Adoptivbarnet anlände sedan till Sverige 770419. Den fp df då erhöll var baserad på den tidigare halvtidslönen, trots att det endast fattades sex dagar i att df arbetat heltid under sex månader.

Man kan ifrågasätta om inte den omständighet som uppfattas som orsaken till att en inkomstförändring skall anses som tillfällig, nämligen i detta fall mottagande av adoptivbarn, skall förväntas inträffa vid den aktuella tidpunkten med en högre grad av säkerhet än vad som var fallet i ifrågavarande mål. Vidare har kassan mer eller mindre automatiskt kopplat föräldraledigheten till kvinnan, vilket ger uttryck för en traditionell syn på ifrågavarande ledighet. Slutligen

torde man kunna ifrågasätta det rimliga i att utgå från att varje inkomständring är tillfällig så snart df beräknas föda barn/erhålla adoptivbarn inom den kommande sexmånadersperioden.

Även i avgörandena FD 781128 dnr 770/78, FÖD 790213 dnr 1170/78 och FÖD 790227 dnr 901/78 fann de tre instanserna, att en havande kvinnas övergång från deltid till heltidsarbete endast var tillfällig. Det hjälpte inte att kvinnan på olika sätt styrkte sin avsikt att fortsätta som heltidsarbetande efter föräldraledigheten.

Df yrkade att hennes SGI skulle höjas från 39.800 kr till 52.800 kr, då hon utökot omfattningen av sitt deltidarbete. Stockholms läns allmänna försäkringskassa fann i beslut 790228, att den högre inkomsten ej var att betrakta som stadigvarande. Df väntade barn omkring 1 maj 1979. Den 1 februari 1979 hade hon övergått till att tjänstgöra 80% av ordinarie arbetstid mot tidigare 60%. FRM konstaterade att df återgått i tjänst den 1 september 1980. Under tiden 1 september – 31 december 1980 hade hon arbetat 80 procent av ordinarie arbetstid och fr o m den 1 januari 1981 hade hon arbetat 70 procent. – FRM fann i domen 810327 mål nr 7467/79 att df:s SGI av anställning skulle fastställas till 52.800 kr fr o m den 25 februari 1979. Omfattningen av df:s arbete efter barnledigheten "verifierade" df:s uppgift i februari 1979 om avsikten att förvärvsarbeta i ökad utsträckning.

Jag avslutar med några domar där visserligen frågan om arbetsomfånget/arbetet var tillfälligt eller inte aktualiserades men utan att ha samband med en partiell tjänstledighet.

I ett avgörande av FÖD 801104 mål nr 683/79:5 fastställde domstolen på OE:s svaromål en *vikariatsanställd* barnsköterskas SGI till att motsvara heltidsarbete, medan fk sänkt SGI:n från att motsvara heltidslön till att motsvara föregående års inkomst/arbetsinsats (39.500 kr) som var ca 15.000 kr lägre än hennes uppgivna SGI. Df, som var gravid, hade den uppfattningen att hon var ständig vikarie och ingenting motsade detta. Hon hade under de senaste 12 månaderna endast haft 18 arbetslösa dagar och hon hade inte heller under denna tid kunnat få någon semester utan hela tiden ryckt in på olika vikariat. Hon hade under samtliga dagar under tiden 1 mars 1977 – 28 februari 1978, då hon inte arbetat, antingen varit sjuk eller stått till arbetsmarknadens förfogande. I sitt beslut har fk tydligen inte tagit någon hänsyn till att hon under den av kassan åberopade tidsperioden erhållit sp sammanlagt 70 dagar och dessutom haft några s k karensdagar. Inget tydde på att hon inte skulle ha haft arbete under tider hon varit sjuk. Hon hade alltid varit i arbete vid insjuknandet och fått återgå till arbete varje gång efter friskskrivning. – FR beaktade vid fastställandet av hennes SGI dels de faktiska inkomsterna (liksom kassan), dels att inkomsten under (en stor del av) sjukskrivningstiden borde vara SGI-grundande, eftersom det fanns fog för antagandet att hon skulle ha blivit erbjuden arbete, dels den allmänna löneutvecklingen inom yrkesområdet i fråga (45.000 kr). RFV hade i svaromål till FÖD utgått från hennes timersättning och menat, att med

hänsyn till den arbetsinsats hon utfört och utförde (om hon inte blivit havandeskapsledig), hon skulle anses som heltidsarbetande. Även FÖD fann att det arbetsomfång som var stadigvarande för df motsvarade ett heltidsarbete.

Göteborgs allmänna försäkringskassa beslöt 800326 att fastställa df:s SGI till 14.000 kr per år, baserad på feriearbete och vikariat under studietid. Df hade avslutat sina studier 800118 och då erhållit ett längre heltidsvikariat på en socialbyrå. Df var gravid med beräknad nedkomst 800323. Df yrkade att få tillgodoräkna sig en SGI grundad på heltidsanställning och därmed beviljas fp med sp-beloppet. Fk bedömde df:s inkomständring som ej stadigvarande, eftersom den inte uppgick till minst sex månader. FRS var av samma mening i domen 830321 mål nr 2041/80. FÖD meddelade ej prövningstillstånd (840411 mål nr 903/83:2).

3.3.2.2.4 Långvarig sjukdom, resa, provanställning m m

Även vid *långvarig sjukdom* kan ibland frågan uppkomma, om ett arbete df utfört varit att betrakta som tillfälligt eller inte (FD 770322 dnr 1450/76).

Df var försäkrad för enbart sjukvårdsförmåner men gjorde gällande, att anställningar, som han tidigare hade haft inom sitt yrkesområde, skulle vara SGI-grundande. Df hade inkommit med inkomständringsuppgifter, men anmälningarna hade inte föranlett någon SGI-ändring, då kassan ville avvakta och se om anställningarna blev varaktiga. Ingen av dem hade dock överstigit sex månader, varför de av samtliga instanser betraktades som tillfälliga och inte SGI-grundande. Df hade sedan blivit förtidspensionerad.

En sjuklig person med svårigheter att hålla sig kvar på arbetsmarknaden torde i flera fall inte ha så stora valmöjligheter i fråga om arbete. Anställningarna är kanske redan från början korttidsanställningar eller df kanske själv slutar sin anställning p g a sjukdom. Den sistnämnda situationen kan leda till den som är beskriven i rättsfallet nedan.

Df, som haft en SGI baserad på heltidsarbete fick av Jönköpings läns allmänna försäkringskassa 801210 denna ändrad och i stället baserad på deltidarbete. Deltiden hade varat i över sex månader. Df menade att hon tjänstgjorde på deltid p g a sjukdom och att deltidstjänstgöringen endast var tillfällig. FRS, som prövade df:s besvär, lämnade dem i dom 830131 mål nr 2430/81 utan bifall. FÖD gav ej prövningstillstånd (840313 mål nr 552/83:8).

I följande rättsfall var det inte fråga om att ett långvarigt sjukdomstillstånd påverkade df:s SGI. I stället hade df inte hunnit "etablera sig" i sitt förvärvsarbete, innan hon blev sjuk.

Bohusläns allmänna försäkringskassa ville i beslut 810326 ej höja df:s SGI

från 20.000 kr till 58.692 kr, därför att df innehaft ett heltidsvikariat som läkarsekreterare endast en kort tid innan hon blev sjuk. Kassan uttryckte sitt avslagsbeslut på följande sätt: "Anledningen är att Ni inte fått ett stadigvarande arbete på heltid och påbörjat detta." FRS ändrade inte kassans beslut (830211 mål nr 2477/81) och FÖD meddelade ej prövnings-tillstånd (840327 mål nr 900/83:9). Som jämförelse kan nämnas att provan-ställning under två månader i avvaktan på fast anställning av FRN i domen 810427 mål nr 1152/80 ansågs som tillfällig inkomständring. Df var ännu ej fast etablerad på arbetsmarknaden.

När försäkrad, som har SGI av anställning, beviljas ledighet från sin anställning under längre tid i följd än sex månader för att ägna sig åt uppgifter som inte är hänförliga till arbetsanställningen och inte avser studier anses enligt stadgad praxis inom den obligatoriska sjukpenningförsäkringen, att df:s inkomstförhållanden undergått sådan ändring av betydelse för rätten till sp eller för sp:s storlek, att hans tillhörighet till sjukpenningförsäkringen skall omprövas, dvs arbetsavbrottet betraktas som stadigvarande.

Detta framhöll FÖD i domen 810317 mål nr 147/80:7. Av handlingarna i målet framgick att df sedan den 15 maj 1978 varit tjänstledig från sin anställning för att bygga en egen villa och att denna ledighet skulle pågå i vart fall till utgången av år 1978. FÖD fann vid sådant förhållande att fk haft fog för sitt beslut att ändra df:s SGI fr o m 781116 (Kopparbergs läns allmänna försäkringskassa). På grund härav och då df:s arbete på det egna villabygget inneburit fullständigt inkomstbortfall och då df sålunda inte kunnat vara sjukpenningförsäkrad i vidare mån än som följer av bestämmelsen i AFL 3:1 andra stycket, lämnade domstolen df:s besvär utan bifall. FRN hade resonerat på samma sätt (FRN 791127 mål nr 1368/79).

Västmanlands läns allmänna försäkringskassa erhöll 780620 kännedom om att df:s anställning upphört 780616. Df var då försäkrad för en SGI om 53.400 kr. Han uppgav att han skulle göra en utlandsresa med fritidsbåt under minst ett år, varför fk försäkrade df för enbart sjukvårdsförmåner fr o m 780719. Df avbröt resan och återkom till Sverige 780818 och anmälde sig på arbetsförmedlingen 780821. FRM ansåg i domen 810514 mål nr 2807/79 att arbetsavbrottet var tillfälligt och fastställde df:s SGI fr o m 780821 till 53.400 kr.

3.3.3 Slutsatser

Inkomst från feriearbete är SGI-grundande, om villkoret regelbundet återkommande är uppfyllt. Kravet att det arbete från vilket inkomsten härrör skall vara stadigvarande och ej tillfälligt i betydelsen mindre än sex månader kan bortses från i detta fall. Som regel

räcker det att df tillkännager sin avsikt för fk att arbeta även under kommande ferier, för att df skall få tillgodoräkna sig SGI för inkomsten från det första feriearbetet. För att inkomst från praktikarbete under pågående studier skall vara SGI-grundande krävs enligt RFV:s författning, att detta arbete i tiden något så när kan kopplas samman med tidpunkten för studiernas avslutande och df:s etablering på arbetsmarknaden, dvs det krävs att praktikarbetet infaller under den sista eller hela nästsista terminen. I dessa fall kan man bortse från både kravet på stadigvarande inkomst och kravet på regelbundet återkommande inkomst. Är praktiktjänstgöringen förlagd till annan tidpunkt krävs för att inkomsten från densamma skall vara SGI-grundande, att den i tiden omfattar mer än sex månader eller är regelbundet återkommande. För att kravet på regelbundenhet skall anses vara förhållandevis räckande, att df tidigare har feriearbetat åtminstone en gång (se exv FD 770621 dnr 677/77).

Genom plenidomen FÖD 801217 mål nr 2819/78 (ref FÖD 81:6) har fastslagits att df, som efter avslutade studier försöker etablera sig på arbetsmarknaden utan att kunna erhålla en stadigvarande anställning, ändå har stadigvarande inträtt i arbetslivet, om hon/han har för avsikt att fortsätta förvärvsarbete. Df:s avsikt är i dessa fall det villkor som rättstillämparen utgår från i sin bedömning av om df skall få tillgodoräkna sig SGI och som alltså "neutraliserar" kravet om stadigvarande anställning. Df kan alltså få tillgodoräkna sig SGI från en anställning, som i andra sammanhang uppfattas som tillfällig och ej SGI-grundande.

För arbetslösa och andra med dålig förankring på arbetsmarknaden har kravet, att endast inkomst från stadigvarande anställning skall vara SGI-grundande, medfört, att försäkrade i dylika situationer ofta får ett dåligt försäkringsskydd. Som flera av fallen utvisar torde redan det faktum, att df är dåligt förankrad på arbetsmarknaden lättare leda till, att rättstillämparen uppfattar anställningen som tillfällig. Eftersom det i dessa fall ofta är så, att df:s avsikt att vilja förvärvsarbete är uppenbar, borde denna vara tillräcklig för att grunda rätt för SGI även från en anställning som är tillfällig. Även regelbundenhetskravet är många gånger uppfyllt. För att de nu aktuella frågorna skall uppkomma, har df som regel redan något arbete, exv säsongarbete, och får sedan ytterligare ett arbete av tillfällig natur och yrkar, att även detta arbete skall ingå i df:s SGI. Är det df:s avsikt att vara förvärvsarbetande på heltid, bör även ett i och för sig tillfälligt arbete medföra, att df anses ha inträtt i

arbetslivet i denna omfattning (såvida df inte fått tillgodoräkna sig en SGI på $12 \times$ lönen från säsongarbetet).

Rättstillämpningen utvisar, att en gravid och barnafödande kvinna, som arbetar deltid men uppbär lön från ett heltidsarbete, endast får en SGI baserad på deltidsarbetet. Den rättsliga motive- ringen i dessa fall har varit, att heltidstjänstgöringen varit tillfällig. Givetvis har df:s avsikt rörande hennes arbetsomfång i framtiden största betydelse för avgörandet av storleken av df:s SGI. Men som framhållits ovan är fk:s informationsskyldighet rörande SGI-beräk- ningen och dess konsekvenser för rätten till och storleken av sp liksom även fp och hp ett viktigt rättssäkerhetskrav. Fk får inte heller presumera, att en barnafödande kvinna, som i samband med graviditeten minskar sitt arbetsomfång, har gjort detta för all framtid. Presumtionen skall i stället vara den, att förändringen av arbetsomfånget är kopplat till graviditeten och barnafödandet och därför av tillfällig natur.¹⁹

I rättstillämpningen framkommer att även andra omständigheter som exv långvarig sjukdom, långvarig utlandsresa, provanställning, vilka alla ger uttryck för en löslig förankring på arbetsmarknaden, kan aktualisera frågan om en anställning eller en förändring av arbetsomfång är tillfällig eller inte. Enbart vid en stadigvarande förändring av inkomsten skall df:s SGI ändras. Att enbart låta begreppet stadigvarande utgöras av en tidsfaktor kan, som framkom- mit ovan, i de enskilda fallen leda till resultat, som strider mot den grundläggande principen för rätten till en SGI, nämligen kompen- sationsprincipen. När kravet att en anställning skulle vara i minst sex månader uppställdes för flera decennier sedan, såg arbetsmarknaden inte ut som den gör i dag med stor arbetslöshet, hög frekvens av korttidsanställningar, AMS-arbeten och provanställningar. Begrep- pet stadigvarande måste därför anpassas till denna förändrade situation för att inte få konsekvenser som strider mot lagens ändamål. Till en viss del har denna justering redan skett. Med stadigvarande förändring *jämställs* sådan tillfällig förändring, där avsikten är och möjlighet finns att fortsättningsvis inneha liknande anställning.²⁰ Detta är rättsläget för försäkrade som avslutat sina studier och söker sig ut på arbetsmarknaden. Df:s avsikt att förvärvsarbeta och df:s principiella möjlighet att åta sig förvärvsarbete skall vara tillräckliga krav för att df skall anses ha stadigvarande etablerat sig på arbetsmarknaden, även om df endast innehaft en korttidsanställning understigande sex månader samt df:s reella möjligheter att få ett

annat (stadigvarande) arbete är få. Möjligheten att fortsättningsvis inneha förvärvsarbete skall alltså vara kopplad enbart till df. Att uppställa kravet att det måste vara fråga om en liknande anställning som den df innehåft tidigare kan i och för sig förefalla onödigt inskränkande och ger också omedelbart upphov till tolkningssvårigheter. I vilket avseende skall anställningarna likna varandra? Gäller det arbetsomfång, arbetsuppgifter, lönesättning eller arbetsvillkor? Men då det enligt mitt förmenande är tillräckligt att kräva, att df ger uttryck för sin avsikt och sina möjligheter att åta sig förvärvsarbete, kan kravet på att det skall vara fråga om liknande arbete som det df utfört tidigare ej bli ett krav, som innebär en nackdel för df. Denna tolkning av begreppet stadigvarande bör komma till användning i alla de ovannämnda situationerna och inte endast, då df söker sig ut på arbetsmarknaden för första gången efter avslutade studier.

3.4 Det följande problemområdet

Ovan har redogjorts för begreppet SGI liksom sättet att beräkna den ersättning som utgår till försäkrade som omfattas av sjukpenningförsäkringen. Av redogörelsen framgår att ersättningen bygger på principen om kompensation för ett inkomstbortfall, dvs sp skall ersätta den inkomst av förvärvsarbete som går förlorad vid sjukdom. I grunden kan detta naturligtvis sägas vara motiverat av att ett behov föreligger att kompensera en försämrad ekonomi vid nedsatt arbetsförmåga på grund av sjukdom. En försäkring som i första hand vilar på en behovsprincip skulle emellertid inte behöva vara knuten till en försäkring av ekonomin, utan enbart vara inriktad på att säkra att vissa materiella behov – t ex en viss levnadsstandard – blir tillgodosedda vid sjukdom. Behovsprincipen är i den meningen absolut, medan kompensationsprincipen är relativ.

En sjukförsäkring som utformas mot bakgrund av en allmän behovsprincip innefattar som regel en ersättning i form av en grundsjukpenning. Grundsjukpenningen är i ett sådant system obligatorisk och relateras inte till något inkomstbortfall. Syftet är således att åstadkomma ett sjukförsäkringsskydd som inte enbart är avhängigt av någon inkomstförlust.²¹

841231 var 4.088.193 personer inskrivna vid fk med en SGI baserad

på anställningsinkomst.²² Inskrivna försäkrade (i tusental) vid årets slut framgår av följande tabell.

År	Totalt antal inskrivna försäkrade	Sjukpenningförsäkrade			Hemma- makar
		Samtliga därav	Anställda	Företagare	
1974	6 358	4 783	3 718	252	704
1975	6 390	4 783	3 784	258	659
1976	6 421	4 712	3 838	256	549
1977	6 458	4 721	3 906	269	482
1978	6 488	4 716	3 945	272	437
1979	6 522	4 728	4 006	270	389
1980	6 562	4 713	4 020	265	350
1981	6 596	4 681	4 020	265	325
1982	6 629	4 654	4 005	274	305
1983	6 661	4 657	4 028	276	282

Antal barn under 16 år var 1 648 000 år 1983.

Källa: Socialförsäkringsstatistik. Fakta 1984. Riksförsäkringsverket, Matematisk-statistiska byrån

Över 4 miljoner människor har alltså en SGI, där principen om inkomstbortfall kommit till användning. Är det verkligen ett seriöst användande av denna princip för samtliga ifrågavarande försäkrade? Det har inte gått att få fram några siffror på antalet personer som är sjukpenningförsäkrade utan att ha någon aktuell inkomst. Att döma av det rättsfallsmaterial som presenteras i de följande kapitlen och som utvisar förekomsten av talrika rättsliga problem, vilka alla grundar sig på det faktum, att de inte haft något aktuellt inkomstbortfall i ett konkret sjukfall, torde det röra sig om åtskilliga inskrivna försäkrade. Redan på detta stadium, dvs utan att ännu ha presenterat detta material, anser jag det vara befogat att ställa frågan, varför det kan vara lämpligt för en rättstillämpare att hänvisa till principen om inkomstbortfallskompensation, trots att denna i det konkreta fallet inte är aktuell. Frågeställningen hänger ihop med hur kravet på inkomstbortfallskompensation är uppbyggt som idé, inte hur det är tekniskt konstruerat.

Kompensationskravet finns tydligt angivet i lagtext och lagförarbetygen, dvs de traditionella rättskällorna "gynnar" allmänt sett en

tillämpning av principen. Vidare uppfattas det som positivt att ha en princip att falla tillbaka på. Detta ger intryck av ordning och reda, vilket i sin tur skapar positiva effekter ur rättssäkerhetssynvinkel. Förutsebarhetskravet och kontrollerbarhetskravet blir lättare uppfyllda. Principen har dessutom ett tilltalande innehåll, som ger uttryck för en rimlig resursomfördelning. Detta medför att den övergripande målsättningen med att ha regler om SGI byggda på kompensationsprincipen närmare måste undersökas. Vilken är intentionen bakom en inkomstrelaterad ersättning vid sjukdom? Rätten till en sådan ersättning skall ju tillkomma den person som förlorar sin inkomst från ett stadigvarande arbete. Men detta är ingen målformulering utan ett medel att förverkliga ett mål. Av sättet att utforma medlet för att nå målet, kan man dock dra vissa slutsatser om innehållet i målet. Reglerna om SGI syftar till att skapa *ekonomisk trygghet* i en prekär situation. I och med att de bygger på en proportionell kompensation för ett inkomstbortfall, kan målet vara att förverkliga *rättvisa*. Inkomstförlusten skall motsvaras av en ekonomisk kompensation, som är proportionell till förlusten. Två jämförbara ekonomiska storheter ställs mot varandra. Förlusten skall täckas av ersättningen. Det uppfattas som rättvist och rimligt att så sker. Alla försäkrade som drabbas av en inkomstförlust skall få denna kompenserad. Principen skall tillämpas likformigt. Det lika skall behandlas lika.

Men av vilken anledning har lagstiftaren valt att försöka skapa ekonomisk trygghet för just de försäkrade, som gör en inkomstförlust? Även andra personkategorier kan vid sjukdom behöva ekonomisk trygghet. Omsorgen om den i produktionen befintliga arbetskraften torde vara orsaken till att ekonomisk trygghet har gjorts avhängig av en rättvisepincip, som bygger på förlust av lön intjänad till följd av ett utfört förvärvsarbete. Målet för SGI-reglerna är alltså att skapa förutsättningar för en ekonomisk trygghet för den arbetskraft, som samhällets existens är beroende av. Målsättningen att skapa ekonomisk trygghet är en mycket allmänt hållen målsättning. Det torde alltid vara svårt att få en fullständig överblick över skilda delmål samt tillgängliga handlingsalternativ, när huvudmålet är vagt formulerat. Detta är viktigt att inse, om man vill använda målsättningen "rättvis ekonomisk trygghet" som tolkningsunderlag för att avgöra rätten till SGI. Måhända har målsättningen ur ett samhälls-ekonomiskt (socialpolitiskt) perspektiv avgränsats för snävt vad avser de personkategorier som skall omfattas av den. Att garantera

ekonomisk trygghet för människor ger givetvis upphov även till andra effekter utöver skapandet av rättvisa. Dessa kan framstå som positiva och leda till uppfattningen att ekonomisk trygghet vid sjukdom bör komma fler till godo än dem som gör en aktuell inkomstförlust. Är det så att rättstillämparen även vill lösa arbetsmarknadsmässiga problem förorsakade av de "fria" marknadskrafterna inom ramen för den uppställda målsättningen "ekonomisk trygghet"?

Kompensationsprincipen ger uttryck för en inställning, som kan få styrande konsekvenser, nämligen nödvändigheten av att ha ett förvärvsarbete, en anställning och att vara arbetstagare. Att ha anknytning till ett förvärvsarbete skall i de följande kapitlen visa sig vara viktigare än att uppbära inkomster. Detta rör i hög grad "ideologin" bakom compensationstanken. Denna sätter förvärvsarbetet i fokus. En princip med ett sådant innehåll kan användas i styrande syfte för att få fler människor att utföra förvärvsarbete. En dylik styrning har framkommit inte minst i jämställdhetsdebatten.

Principen om kompensation för inkomstbortfall kan följaktligen ha både resursomfördelande och styrande effekter. Redan i avsnitten ovan har framkommit att kravet på inkomstbortfallskompensation inte är av enbart resursomfördelande natur, nämligen i samband med konstaterandet, att inte alla inkomstbortfall kompenseras. Endast de bortfall, som baseras på en inkomst som är stadigvarande eller regelbundet återkommande, har ansetts böra kompenseras. Varför måste inkomsten eller snarare arbetstagaren vara på detta sätt kvalificerad? Är det förenligt med rättvisetanken att endast de med viss inkomst skall få denna kompenserad? Mot ett inkomstbortfall, oberoende av vilken anknytning de har till det arbete från vilket inkomsten härrör, borde svara en proportionell kompensation i form av sp-ersättning. I annat fall blir rättvisepincipen villkorad. Inskränkningen av tillämpligheten av densamma får en styrande effekt. De på visst sätt kvalificerade, de verkligt etablerade, har förmånen att få lägga sin inkomst till grund för sp-ersättningen. Arbetsslivets "A-lag" premieras, därför att hela samhället bygger på att detta kan fungera. Kvalificerade har sedan blivit, vilket också framgått ovan, att visa *avsikt* att förvärvsarbeta. Men endast deras förvärvsavsikt, vilka redan är etablerade på arbetsmarknaden tillmäts relevans i detta sammanhang. Dock synes också deras avsikt, vilka gör ideliga försök att bli etablerade på arbetsmarknaden, men som av arbetsmarknadsskäl inte lyckas bli det, börja få en kvalificerad innebörd.

Har rekvisiten arbetsetablering och förvärvsavsikt betydelse även

i de följande beskrivna förvärvsavgiftssituationerna? Hur skall de då tolkas i de enskilda fallen? De kan ju användas i dels *inkorporerande*, dels *utestängande* syfte. Vilka faktiska omständigheter måste vara förhanden, för att df i olika livssituationer skall anses ha uppfyllt rekvisiten? Vilka krav på agerande från df:s sida uppställs? Är rekvisiten olika för olika försäkrade beroende på vilken faktisk livssituation man utgår från? Växlar de från tid till annan? Vem styr rättsutvecklingen på detta område, FÖD eller RFV? Vad styr rättsutvecklingen? Är det arbetsmarknadsmässiga omständigheter såsom tillgång och efterfrågan på arbetskraft, eller är det andra av mer rättslig karaktär? De följande kapitlen är ett försök att besvara dessa och liknande frågor.

Noter kap 3

- ¹ Fk:s handlägningsrutiner framgår av S-handbok. Beslut om SGI, Kontroll av inkommen inkomstuppgift, AB 40.10. I AB 40.15 beskrivs fk-tjänstemännens handlingsdirektiv då svar på inkomstförfrågan inte har inkommit. Kontinuerlig kontroll och bevakning av SGI (SGI-kontroll) finns för fk angiven i AB 41.10.
- ² SOU 1944:15, s 214.
- ³ SOU 1952:39, s 173 f.
- ⁴ Sjukpenningkommitten har i SOU 1983:48 föreslagit att skyldigheten för arbetsgivare att lämna uppgifter av beskrivet slag bör upphöra, s 237 ff.
- ⁵ S 99.
- ⁶ RFV har i ett remissyttrande till JO år 1983 närmare redovisat verkets uppfattning i vissa frågor beträffande försäkrades möjlighet att få sin SGI anpassad till löneutvecklingen. Se JO:s beslut 840911 dnr 2497-1982 och 666-1983, s 8 ff.
- ⁷ Sjukpenninggrundande inkomst för icke förvärvsarbetande. Diskussionsunderlag av RFV, T2, Sthlm sept 1984.
- ⁸ Prop 1982/83:100 bil 7, s 33.
- ⁹ Av de brevmallar som finns intagna under flik 60 i S-handbok 1 AB framgår att kassorna har att välja på två alternativa brevmallar (AB 60.31 resp 60.32). Brevmall 60.32 är tänkt att användas i de fall kassan utreder och beslutar om df:s löneanpassning. Av detta beslut framgår att df:s SGI inte kommer att sänkas. I stället har en löneanpassning skett med hänsyn till aktuella – i många fall fiktiva – inkomstförhållanden.
I de övriga fall, då kassan endast beslutar om att df:s SGI inte skall sänkas, menar verket, att brevmall 60.31 skall användas. I beslutet informeras df om möjligheten att få sin SGI anpassad till löneutvecklingen inom sitt yrkesområde. Verket anser att df:s möjlighet att få sin SGI löneanpassad härigenom väl tillgodoses med de förslag till beslutstexter m m, som finns intagna i S-handboken 1 AB 60.
- ¹⁰ Se JO:s beslut 840911 dnr 2497-1982 och 666-1983, s 9 f.
- ¹¹ Verket avsåg dock 840911, se JO:s ovannämnda beslut, att se över den aktuella SGI-informationen. Med hänsyn till blankettens storlek (A5) och informationsmängden, övervägdes att flytta informationen till särskild broschyr. I ett övergångsskede ansågs frågan om information om löneanpassning kunna lösas tillfälligt, t ex genom en bättre rubriksättning.

¹² S 99.

¹³ Yrkande om retroaktiv ändring av SGI, se FRM:s dom 830112 mål nr 2078/81 (se Uppsala läns allmänna försäkringskassas yttrande 801211). FÖD meddelade ej prövningstillstånd (840221 mål nr 530/83:13).

¹⁴ En engångsersättning om 6.250 kr, vilken utgjorde belöning från df:s ordinarie arbetsgivare utgjorde inte ersättning som inverkade på df:s SGI (se FRM 810318 mål nr 9782/79).

¹⁵ SOU 1944:15, s 211.

¹⁶ SOU 1944:15, s 212.

¹⁷ SOU 1944:15, s 212.

¹⁸ Till en del sammanfaller problematiken med den som beskrivs i de följande kapitlen, t ex om månadslönen för ett säsongarbete skall multipliceras med antalet arbetade månader eller med tolv månader, dvs om säsongarbetet är ett stadigvarande arbete eller ett arbete kombinerat med arbetslöshet för de månader df inte arbetar. Frågan, som egentligen är gemensam för alla försäkrade med dålig anknytning till arbetsmarknaden oavsett om denna beror på arbetslöshet, studier, barnavård eller sjukdom, gäller i vad mån df:s SGI skall beräknas på en inkomst under tolv månader baserad på ett tidigare förvärvsarbete som df innehaft, men som df fått avbryta p g a studier, barnavård eller sjukdom eller om df:s SGI skall beräknas på ett deltids- eller delårsarbete, ett säsongarbete, ett projektarbete, ett feriearbete eller ett annat arbete av regelbundet återkommande natur, därför att df inte erhållit/inte kunnat anta ett heltidsarbete. Detta gäller framför allt vid långvarig arbetslöshet, långvariga studier osv. Jag kommer att behandla dessa situationer inom respektive kapitel rörande arbetslöshet, studier osv.

¹⁹ SOU 1982:18, s 64 ff.

²⁰ Se S-handbok 1, AB 90.06: Fastställande av sjukpenninggrundande inkomst (SGI).

²¹ Om man införde en grundsjukpenning skulle detta i så fall innebära en återgång till den ordning som gällde före 1974 års reform inom sjukförsäkringen. Angående en annan konstruktion än kompensation för inkomstbortfall, se SOU 1979:94, s 14 och SOU 1983:48, s 62 ff. Se även SOU 1981:22, s 158 ff.

²² 343.611 personer hade vid samma tidpunkt en SGI baserad på inkomst av annat förvärvsarbete (se ovan i Inledning).

4 Förvärvsavgroft p g a arbetslöshet

4.1 Problemställning. Bakgrund. Disposition

Om df blir arbetslös under en pågående sjukperiod eller om df insjuknar under en pågående arbetslöshetsperiod, lider df inte någon inkomstförlust. Frågan uppkommer då, om df kan få ersättning från sjukförsäkringen, eftersom denna bygger på kompensationsprincipen. Av reglerna rörande arbetslöshetsförsäkring (1973:370) och kontant arbetsmarknadsstöd (1973:371) framgår, att den arbetslösa/e inte kan erhålla dylika ersättningar, om hon/han inte står till arbetsmarknadens förfogande. En sjuk person kan inte stå till arbetsmarknadens förfogande, vilket medför, att ingen av dessa båda ersättningar kan utgå, även om förutsättningarna härför i övrigt är uppfyllda. Om df inte kan erhålla sp (eller någon annan socialförsäkring) återstår endast socialt bistånd enligt SOL, för att df skall kunna klara det dagliga livsuppehållet, såvida inte df har förmögenhet eller kan bli försörjd av annan person.

AFL 3:2 (se ovan) hade sin första motsvarighet i socialvårdskommitténs lagförslag 16 §.¹ Paragrafen innehöll regler för beräkning av df:s årsinkomst av förvärvsarbete. Inkomsten skulle vara en beräknad framtida inkomst och en genomsnittsinkomst. Tillfälliga ändringar uppåt eller nedåt skulle i princip inte tillmätas betydelse. Angående verkningarna av *arbetslöshet* på en försäkrads tillhörighet till sp-klass menade socialvårdskommittén, att dessa kom att bli något olika beroende på om medlemmen var löntagare eller egen företagare.

"En löntagare, vilkens arbetslöshet icke förorsakats av förändringar i fråga om hans egna krafter och färdigheter eller på grund av hans privata uppträdande, måste principiellt antagas komma att förr eller senare återfå en arbetsanställning av ungefärligen samma beskaffenhet som den han innehade före arbetslöshetens inträffande. Eftersom det icke ligger inom möjligheternas ram för en sjukkasse att säkert bedöma långvarigheten av arbetslöshetssituationen, måste kassan vid sin prövning av vederbörandes förvärvsförhållanden utgå ifrån, att han när som helst kan erhålla arbete och att alltså arbetslösheten är av helt tillfällig natur. Detta resonemang leder

till att arbetslöshet beträffande en löneanställd person i princip icke bör föranleda ändring av denna tillhörighet till sjukpenningklass, såvida icke arbetslösheten förorsakats av minskad förvärvsförmåga hos honom själv." Kommittén framhöll dock, att det var uppenbart, att en person, som under avsevärd tid varit arbetslös, kan ha fått sina förvärvsmöjligheter minskade på grund av avvänjning vid arbete, åldrande, sjukdom osv. "Dylika faktorer böra påverka bedömningen av hans förvärvsmöjligheter och kunna sålunda föranleda ändring av hans tillhörighet till sjukpenningklass. Omständigheter av nu berört slag böra särskilt beaktas vid den årliga genomgång av försäkringsstocken, som enligt förslaget skall ske i syfte att konstatera, huruvida medlemmarna äro riktigt sjukpenningförsäkrade."²

Även sjukförsäkringsutredningen framhöll:

"Inte heller kortare arbetslöshetsperioder skall föranleda någon ändring av sjukpenningförsäkringen, om de inte kan beräknas bli mera regelbundet återkommande. Oförvållad arbetslöshet bör i regel inte föranleda ändring av sjukpenningförsäkringen, om den inte kan anses innebära att vederbörande inte inom överskådlig tid kan komma upp till den inkomst han hade innan han blev arbetslös."³

Syftet med att SGI (tidigare klassplaceringen) beräknas på en framtida inkomst för år räknat är alltså, att dennas storlek inte skall påverkas av mer tillfälliga inkomständringar såsom vid arbetslöshet, uppehåll mellan anställningar och säsongväxlingar.⁴ Men för att df skulle erhålla det avsedda skyddet vid inkomstbortfall krävdes, att df:s tillhörighet till sp-försäkringen omprövades, när kassan fått kännedom om att df:s inkomstförhållanden undergått ändring av betydelse för rätten till sp eller för sp:ns storlek (AFL 3:5 första stycket a, se ovan).

Praxis rörande inkomständring till följd av arbetslöshet har beskrivits på följande sätt:

"Om arbetslösheten är oförvållad och den arbetslöse genom anmälan hos arbetsförmedling eller på annat sätt har dokumenterat sin avsikt att fortfarande stå till arbetsmarknadens förfogande, så får han i regel stå kvar som sjukpenningförsäkrad så länge dessa förhållanden föreligger. Beror arbetslösheten eller varaktigheten av denna på den arbetslöses egna åtgöranden och kan arbetslösheten alltså inte anses oförvållad eller vägrar den arbetslöse att undergå av arbetsmarknadsverket föreslagen omskolning, anses den arbetslöse ej berättigad till sjukpenningförsäkring som förvärvsarbete, då avbrottet i förvärvsarbetet sträckt sig över sex månader."⁵

Innehållet i detta citat ger genast upphov till en rad olika frågor, av vilka några kan formuleras på följande sätt: När anses arbetslösheten självförvållad respektive icke självförvållad? När anses arbetslösheten dokumenterad respektive icke dokumenterad? När anses arbets-

vägran föreligga? När kan tidigare SGI inte få behållas p g a ålder, sjukdom och avvänjning från arbete i en arbetslöshetssituation?

Jag avser att besvara frågorna med ledning av RFV:s föreskrifter och besvärsmyndigheternas rättspraxis.

Jag inleder med att redogöra för förarbeten och författningar rörande arbetslöshetens betydelse för SGI-beräkningen. Därefter behandlar jag rättstillämpningen för perioden 1974–1979, där frågorna om löneanpassning, självförvårdad arbetslöshet och arbetsvägran aktualiserats. När jag sedan redogör för rättstillämpningen efter år 1979, inleder jag med en redogörelse för RFV:s kungörelse (RFFS 1981:5) och bakgrunden till denna. Jag försöker i detta sammanhang fastställa innebörden av lokutionen "stå till arbetsmarknadens förfogande" såsom denna har kommit till uttryck i rättstillämpningen. Därvid uppmärksammar jag särskilt sådana fall då en arbetslös kvinna är gravid eller då en arbetslös erhåller ett deltidsarbete trots tidigare heltidsarbete, ett beredskapsarbete eller ett säsongarbete. Även frågan om hänsyn till löneutvecklingen beaktas. Kapitlet avslutas med några sammanfattande synpunkter.

4.2 Rättstillämpningen 1974–1979

4.2.1 Förutsättningar för SGI vid arbetslöshet

Har frågan om df:s arbetslöshet varit självförvårdad tillmätts någon självständig betydelse vid SGI-beräkningen under den rättstillämpningsperiod som är föremål för undersökning i ifrågavarande avsnitt? Även om den nu övergivna regeln om "låsning" av df:s SGI, då df var arbetslös när sjukfallet började, också använts i nedan refererade fall, har *orsaken till arbetslösheten* tillmätts central betydelse.

I rättsfallet FD 770315 dnr 1741/76 hade df slutat sin anställning som bilplåtslagare på egen begäran. Därefter var han arbetslös och uppbar ersättning från arbetslöshetskassa. Df begärde att få tillgodoräkna sig löneförhöjningar inom den yrkeskategori han själv tillhörde (en ändring av SGI:n från 36.000 kr till 52.000 kr). Den årsinkomst df uppgivit motsvarade alltså en beräknad förvärvsinkomst för df, om han varit frisk. Fk och RFV fann att df inte hade rätt att få tillgodoräkna sig ifrågavarande löneförhöjningar, utan df skulle ha kvar den SGI han haft, när han blev arbetslös. Kassen motiverade sitt ställningstagande med att df slutat sin anställning och varit arbetslös vid insjuknandetidpunkten. RFV fann vidare "att sådan ändring av df:s inkomstförhållanden ej inträtt att försäkringskassan kunnat fastställa

hans sjukpenninggrundande inkomst till högre belopp än 36.000 kronor". FD fann det däremot sannolikt, att df:s inkomst skulle ha uppgått till 52.000 kr, om han hade varit frisk. FD hänvisade också "till i målet föreliggande särskilda omständigheter". Dessa var att df slutat sitt gamla arbete för att han blivit erbjuden ett nytt, ett erbjudande som den nya arbetsgivaren sedan inte kunde hålla. När df efter en tid ånyo blev erbjuden ett arbete av denna arbetsgivare, kunde han inte acceptera detta p g a sjukdom.

FD måste följaktligen ha funnit, att df:s arbetslöshet inte var självförvållad, trots att df på egen begäran slutat sin anställning. Arbetslösheten hade orsakats av omständigheter utanför df:s kontroll. Detta gällde även varaktigheten av arbetslösheten. Df stod hela tiden till arbetsmarknadens förfogande. Orsaken till att han inte kunnat påbörja erbjudet arbete var sjukdom. Hade domstolen däremot funnit att df haft möjligheter att förhindra arbetslösheten, hade en underlåtenhet härvidlag gjort att arbetslösheten hade uppfattats som självförvållad, varvid förutsättningar för SGI saknats.

Frågan om arbetsvägrans betydelse för df:s möjligheter att bibehålla sin SGI och eventuellt höja denna p g a löneyft i df:s ursprungliga yrke aktualiserades i rättsfallet FD 770607 dnr 1578/75.

Df, en ung man som under ett par år varit sjuklig (magsår), hade blivit föremål för arbetsvårdsutredning. Efter anlagsundersökning beslöts att df skulle genomgå fordonsmekanisk utbildning under 80 veckor. Innan utbildningen hann börja, råkade df ut för en trafikolycka. Df hade också på nytt fått magbesvär. Kassan hemställde om ny arbetsvårdsutredning. Df blev försäkrad för enbart sjukvårdsförmåner, därför att han var avanmäld från arbetsförmedlingen p g a arbetsvägran. Det hade nämligen vid utredningen om df:s SGI framkommit, att han var arbetslös. Kassan framhöll, att han under arbetslöshetsperioden hade rätt att ha kvar sin gamla SGI-placering, om han tänkte fortsätta arbeta i samma omfattning som tidigare och sökte sådant arbete. Arbetsförmedlingen hade känt till df:s trafikskada och att han skulle ha lättare arbete på dagtid. Df hade då anvisats arbete i grovdisken vid ett hotell. Han hade också anvisats "snickeriarbete". Han hade informerats om det kontanta arbetsmarknadsstödet men aldrig sökt sådant stöd, eftersom han blivit "avstängd" på grund av att han inte tagit anvisade arbeten. Df hade anvisats arbete även "vid en såg" och hos "parkavdelningen". – RFV fann att df skulle vara endast sjukvårdsförsäkrad. – FD däremot biföll df:s yrkande att få behålla sin gamla SGI-placering och fann, att df då sjukskrivningen upphörde ställt sig till arbetsmarknadens förfogande, låt vara med de begränsningar i fråga om arbetsutbudet som följde av hans hälsotillstånd. Med hänsyn härtill och då fk föranstaltat om förnyad arbetsvårdsutredning, kunde skäl för ändring av df:s SGI inte anses ha förelegat. Df:s arbetslöshet uppfattades ej som självförvållad.

I rättsfallet FÖD 791025 dnr 2830/77 hade df under åtskilliga år arbetat

som byggnadsarbetare och plattsättare. Han omskolade sig därefter till fastighetsskötare, blev arbetslös och sedan sjuk (1974). Han yrkade en förhöjning av sin SGI från 28.500 kr till 40.000 kr, vilket kassan och RFV inte gick med på (1976). I FÖD yrkade han en SGI på i första hand 63.300 kr och i andra hand 40.000 kr. FÖD fann, att df under de tider då han inte p g a sjukdom var förhindrad att arbeta stått till arbetsmarknadens förfogande och eftersom någon arbetsvägran aldrig kunnat konstateras hos df fastställdes hans SGI till 60.900 kr. (Jfr fallen FÖD 800410 mål nr 636/79:4 och FRM 800707 mål nr 7073/79, där frågan om kassans kännedom om ändrade inkomstförhållanden också spelade in.)

I den ovannämnda domen FÖD 790405 dnr 1133/77, ref FÖD 79:1, har förutom frågan om SGI-anpassning även frågan om df varit aktivt arbetssökande eller inte aktualiserats.

Domstolen fäste vid bedömande av df:s SGI avseende vid att hon avstängts från rätt till ersättning från arbetslöshetskassan under viss tid, därför att hon avvisat arbetserbjudande den 8 april 1971. Detta menade domstolen i och för sig skulle medföra, att en försäkrads SGI inte skulle följa löneutvecklingen inom hennes/hans yrkesområde. Domstolen fann emellertid med hänsyn till dels att df haft fast anknytning till arbetsmarknaden innan hon blev arbetslös den 1 april 1971, dels att hon efter sistnämnda dag utan avbrott stått till arbetsmarknadens förfogande eller deltagit i arbetsmarknadsutbildning, i den mån hon inte varit arbetsoförmögen på grund av sjukdom, dels att nämnda arbetsvägran inträffade i nära anslutning till att hon förlorade en långvarig anställning och att denna arbetsvägran låg förhållandevis långt tillbaka i tiden, dels ock att sjukperioderna varunder hon uppburit sp varit långvariga, att df:s SGI skäligen borde anpassas till aktuella löneökningar.

Av denna dom kan man alltså dra slutsatsen, att df anses ha stått till arbetsmarknadens förfogande, varmed även likställs deltagande i arbetsmarknadsutbildning under tiden mellan arbetslöshetens inträde och sjukdomen. En mellankommande fyraveckorsavstängning från arbetslöshetsersättning eller kontant arbetsmarknadsstöd avskär inte möjligheten att ta hänsyn till framtida löneutveckling. En ledamot var dock skiljaktig i detta avseende och menade, att besvären skulle lämnas utan bifall. I denna dom tog dock domstolen tydligt ställning för att arbetsvägran i arbetslöshetsförsäkringens bemärkelse inte ovillkorligen skall leda till att df förlorar sin SGI eller SGI:n inte skall följa löneutvecklingen inom det aktuella yrkesområdet.⁶ En viss uppmjukning av den praxis som finns beskriven på s 90 hade alltså skett.

4.2.2 Åtgärder rörande SGI vid arbetslöshet

Från och med den 1 januari 1974 avskaffades det dittillsvarande sjukpenningklasssystemet och infördes reglerna om SGI. Därvid avskaffades också en bestämmelse som bl a innebar, att sp i regel inte kunde höjas under pågående sjukdom. Enligt cirkulärskrivelse (740314) av RFV skulle för den, som var sjukskriven den 1 januari 1974, i princip fastställas en sp per nämnda dag motsvarande den årsinkomst av förvärvsarbete, som hon/han då sannolikt skulle ha haft, om hon/han fått vara frisk. För den som var arbetslös den 1 januari 1974 skulle den i princip avgörande årsinkomsten vara den, som kunde beräknas för df vid den tidpunkt, då arbetslösheten inträffade.

Vidare föreskrevs beträffande försäkrade, som var arbetslösa den 1 januari 1974, att – om för sådan försäkrad fastställts en SGI motsvarande 39.000 kr eller klassmitten i den sjukpenningklass hon/han var placerad i vid arbetslöshetens inträde – inkomstutredning skulle ske i samband med att sjukanmälan gjordes eller då fråga eljest uppkom om storleken av SGI:n. Utvisade sådan inkomstutredning att df:s beräknade framtida årsinkomst vid den tidpunkt då arbetslösheten inträffat inte överensstämde med fastställd SGI, skulle ny SGI motsvarande nämnda inkomst fastställas för df från och med den 1 januari 1974. Beträffande försäkrad, som upphört att förvärvsarbeta på grund av inträffad arbetslöshet, gällde i övrigt enligt RFV:s dittillsvarande praxis att vid bestämmande av SGI för sådan försäkrad hänsyn inte skulle tas till löneutvecklingen inom hennes/hans tidigare yrke.

I praxis uppkom frågan hur de fall skulle bedömas, då någon blivit arbetslös och därefter blivit sjukskriven och alltså varit sjukskriven den 1 januari 1974. RFV intog den ståndpunkten att sådana fall skulle bedömas enligt de principer, som enligt det ovan sagda föreskrivits för dem som var arbetslösa den 1 januari 1974. Utgångspunkten bakom denna ståndpunkt torde vara den dåvarande fasta praxis enligt vilken sjukpenningförsäkringens omfattning för en försäkrad inte ändrades, om hon/han blev arbetslös (så länge hon/han var arbetssökande; upphörde hon/han att vara detta skulle hon/han i princip nollklassas eller i förekommande fall hemmameförsäkras). Verket torde ha ansett att denna tillämpning inte borde påverkas av att den arbetslösa/e råkat bli sjuk före den 1 januari 1974.

Denna rättstillämpning kom dock i fortsättningen inte att bli så

enhetlig, som den tidigare varit, även om verket i det längsta försökte vidmakthålla denna åsikt. FD försökte dock bana väg för en annan tillämpning, men eftersom domstolens medlemmar inte samtliga hade samma åsikt, följde en tid av ojämn rättstillämpning.

Orsaken härtil var alltså den, att RFV ansåg att olika principer skulle tillämpas vid fastställande av SGI för dem som var sjuka den 1 januari 1974, nämligen å ena sidan försäkrade, som blivit sjuka medan de fortfarande innehade anställning, skulle från och med den 1 januari 1974 erhålla en SGI motsvarande den årsinkomst av förvärvsarbete som de då sannolikt skulle ha haft om de fått vara friska och å andra sidan försäkrade, som blivit sjuka medan de var arbetslösa – den kategori försäkrade som var sämst ställda – skulle från och med den 1 januari 1974 erhålla en SGI, som endast motsvarade den inkomst som de hade när de blev arbetslösa – för en långtidssjuk kunde det vara en ett eller två år gammal inkomst.

I fråga om ändring av df:s SGI såvitt avser tiden efter den 1 januari 1974, förordade RFV samma uppdelning av de sjuka försäkrade. Försäkrade, som blivit sjuka medan de fortfarande innehade anställning, skulle erhålla en SGI som anpassades efter löneutvecklingen inom deras yrkesområde. Försäkrade, som blivit sjuka medan de var arbetslösa, skulle erhålla en SGI som låstes fast till den lön som de hade när de blev arbetslösa (se FD 750513 dnr 1683/74, FD 760518 dnr 1745/75, FD 760617 dnr 397/76, FD 760706 dnr 1717/75). I rättsfallet FD 770920 dnr 1865/76 förklarade RFV, att df:s sp-försäkring under pågående arbetslöshet skulle vara grundad på den årsinkomst, som kunde beräknas för honom vid tidpunkten för arbetslöshetens inträffande. Df fick inte tillgodoräkna sig löneförhöjningar inom sitt yrke, vilka skett efter arbetslöshetens inträffande. Huruvida arbetslösheten var självförvållad eller inte diskuterades aldrig i rättsfallet, men inget tyder på att den skulle ha orsakats av df själv. Df var arbetssökande. Inkomsten härrörde från viss tids beredskapsarbete, som anordnades genom arbetsmarknadsstyrelsen och som beräknades pågå i ca 3 månader. När detta arbete var slut och df blev arbetslös, hade han alltså inte rätt att tillgodoräkna sig senare inträffade löneflytt inom ifrågavarande arbete (jfr även FD 770405 dnr 1406/75, 770512 dnr 275/77, 771108 dnr 638/77, 780418 dnr 2176/77 och 780622 dnr 5/78).

Den stora betydelse som tidpunkten för arbetslöshetens respektive sjukdomens inträdande har framgår också av rättsfallet FD 780207 dnr 873/77. FD fann, att df, som p g a konkurs i det bolag där han varit anställd och som

där inte kunnat beredas fortsatt sysselsättning, var berättigad till en SGI anpassad efter löneutvecklingen inom det berörda yrkesområdet, eftersom han insjuknat "under den för honom som anställd gällande uppsägningstiden". Av samma mening var också tre skiljaktiga på RFV:s besväravdelning (plenum). De framhöll att df under den lagstadgade uppsägningstiden skulle anses som anställd och att, då df insjuknat under anställningstiden, hans SGI fick anpassas efter löneutvecklingen inom hans yrkesområde.

Denna uppdelning av de sjukpenningförsäkrade i två kategorier framstår som svårförståelig även om den motiveras med att den arbetslöse före den 1 januari 1974 inte kunde få sjukpenningförsäkringens omfattning ändrad under arbetslöshet. FD synes genom dom 770224 dnr 2101/75 ha fastslagit, att försäkrad som var sjuk den 1 januari 1974 skulle kunna följa löneutvecklingen inom sitt yrkesområde även om han tidigare varit arbetslös (jfr även dissidenten i FD 760706 dnr 1717/75, se ovan). Denna princip har tillämpats för försäkrade som blivit sjuka under arbetslöshet efter den 1 januari 1974 i exv FD- domen 770623 dnr 260/77. Verkets ståndpunkt har dock varit accepterad i flera FD-domar från samma tid, exv 770920 dnr 1865/76 (se ovan).

I rättsfall från åren 1978 och 1979 dömde man på följande sätt:

I rättsfallet FD 780330 dnr 2632/77 var df arbetslös vid tidpunkten för insjuknandet och fick därför ej tillgodoräkna sig löneyft och semesterersättning inom byggnadsarbetarbranschen vid fastställandet av df:s SGI.

I ett annat mål, där dom meddelades samma dag (FD 780330 dnr 418/78), blev dock slutet ett annat, trots att df även i det fallet var arbetslös vid sjukskrivningstillfället. Han hade slutat sitt arbete på egen begäran p g a arbetsmiljön. Df gjorde gällande att hans SGI borde fastställas på grundval av den årslön han skulle ha haft, om han fortfarande varit anställd på sin gamla arbetsplats. Df hade erhållit ersättning från arbetslöshetskassa, som hade funnit det motiverat, att han slutat sin anställning, varför han inte hade behövt fullgöra "karens på 28 dagar". RFV ville inte bifalla df:s yrkande, men FD var i detta mål av annan mening. Domstolen fann att df:s SGI skulle anpassas efter löneutvecklingen i det arbete som han lämnat och motive- ringen härtill var, att df inte avstängts från rätt till arbetslöshetsersättning, när han ställde sig till arbetsmarknadens förfogande efter att ha lämnat sitt arbete (jfr FRM 790226 mål nr 1901/79). Rätten till löneanpassning kopplades alltså samman med konstaterandet att arbetslösheten inte var självförfallad (se nedan).

FD har alltså velat samordna sp-försäkringen och arbetslöshetsförsäkringen inte bara så att den ena ersättningsformen avlöste den andra, då förutsättningarna härför var uppfyllda utan även i så måtto, att SGI-beräkningen gjordes avhängig av rätten till arbetslöshetsersättning.

I rättsfallet FD 781012 dnr 2863/77 gällde frågan beräkningen av df:s årsinkomst av anställning vid arbetslöshetens inträffande. SGI var beräknad för lågt, dvs df hade haft högre inkomst, då han blev arbetslös, varför denna skulle läggas till grund för df:s SGI. Df yrkade aldrig att i SGI:n skulle ingå även den löneförhöjning inom df:s yrkesområde (byggnadsbranschen), som ägt rum efter arbetslöshetens inträde.

I rättsfallet FÖD 790320 dnr 786/78 (ref FÖD 1979:1, även 790329 dnr 146/78 samt 790405 dnr 1133/77 (se nedan)) ansåg FÖD, att df:s SGI skulle anpassas efter löneutvecklingen i det byggnadsarbete som df lämnat i november 1975. Domstolen fann det nämligen sannolikt att df, om han haft oförändrad arbetsförmåga och hade fortsatt ifrågavarande arbete, skulle ha haft en årsinkomst i enlighet med en inkomstnämndens i juli 1977. – Df hade varit anställd som betongarbetare fram till november 1975, varefter han hade haft beredskapsarbete vid ett par tillfällen. Vid tidpunkten för insjuknandet genomgick han arbetsmarknadsutbildning. Arbetsförmedlingen hade rekommenderat honom att genomgå denna utbildning för att fylla en brist på yrkeskompetens för betongarbete och armering. Df hade, då han ej uppburit sp, haft ersättning från erkänd arbetslöshetskassa. Kassan ville inte höja df:s SGI med motiveringen, att df var sjukskriven och att han vid insjuknandet genomgick arbetsmarknadsutbildning. Den senare omständigheten tillmättes dock av FÖD lika stor betydelse, som om df varit i arbete då insjuknandet inträffade.

I FÖD-domen 790405 dnr 1133/77, ref FÖD 1979:1, där principen om löneanpassning klart och entydigt fastslogs, utvecklade en ledamot tillhörig majoriteten sin talan och framhöll det anmärkningsvärda i att RFV så sent som 780705 i ett yttrande i det ifrågavarande målet alltså som huvudregel såg principen, att SGI:n för den som blir sjuk under arbetslöshet inte fick anpassas efter löneutvecklingen inom hennes/hans yrke, när nu domstolens domare ansåg, att långtidsarbetslösa och långtidssjuka försäkrade skulle följa löneutvecklingen inom det yrkesområde, där de var etablerade. Två skiljaktiga ledamöter framhöll dock med tanke på tidigare avgöranden verkets ståndpunkt som huvudregel och en SGI-anpassning som undantag.

Om man skall göra en sammanfattning av rättstillämpningen från senare hälften av 1970-talet fram till år 1980, kan man konstatera, att sådan omläggning av rättstillämpningen, som en SGI-anpassning till löneutvecklingen inom aktuellt yrkesområde är, i princip har tagit hela den nämnda tidsperioden i anspråk för att slå igenom. Den ”gamla” rättstillämpningen var präglad av RFV:s rättsuppfattning, som innebar, att man gjorde skillnad mellan den situationen att df var arbetslös när han blev sjuk och den att df blev arbetslös efter det att han blivit sjuk. Endast i det senare fallet hade df rätt att få sin SGI anpassad efter löneutvecklingen. FD väckte frågan om inte de båda situationerna borde jämföras och en löneanpassning ske oberoende av när arbetslösheten och sjukdomen inträffade i förhållande till varandra. Domstolen fann i vissa avgöranden en SGI-

anpassning vara den "riktiga" tillämpningen, medan i andra till det yttre helt likartade fall en sådan tillämpning aldrig tycktes ha varit aktuell. Ledamöterna måste ha intagit olika hållning till SGI-anpassningen åtminstone under några år under senare delen av 1970-talet. Detta torde den ojämna rättstillämpningen i FD vittna om. Även efter det att FÖD genom domen 790405 dnr 1133/77 på ett mycket utförligt sätt tagit ställning för arbetslösas SGI-anpassning och tydligt uttalat, att man ville gå ifrån tidigare rättstillämpning i denna fråga, finns det avgöranden, där SGI-anpassning inte gjorts, även om principen i och för sig accepterats av FÖD.

I rättsfallet FÖD 790430 dnr 502/78 blev df permitterad från sin anställning, varefter df uppbar ersättning från erkänd arbetslöshetskassa. Df begärde att hans SGI skulle höjas p g a den lönehöjning som för hans yrkeskategori hade kommit till del. FÖD biföll inte df:s yrkande. FÖD motiverade sitt avslag med att domstolen visserligen fann, att df:s SGI borde anpassas till vad han skulle ha förtjänat om han varit frisk och kunnat fortsätta sitt arbete som armerare i samma omfattning som tidigare. Men med hänsyn till df:s arbets- och inkomstförhållanden åren 1975 och 1976 menade domstolen, att hans inkomst fr o m juli 1977 inte skulle komma att överstiga den SGI som redan var beräknad för honom.

I följande fall hade fk och RFV ännu inte accepterat principen om löneanpassning oberoende av tidpunkten för arbetslösheten.

I FÖD-avgörandet 790531 dnr 1678/78 var df en kvinna, som till följd av bolagets avveckling hade permitterats från sin anställning som byggnadsstaderska. Hon hade därefter uppburit arbetslöshetsersättning från Byggnadsarbetarnas erkända arbetslöshetskassa. Under den tiden hade hon insjuknat. Df hade yrkat, att hennes SGI skulle fastställas till belopp, som motsvarade, vad hon skulle ha tjänat om hon varit frisk, men hennes yrkande hade negligerats av kassan och RFV.

I RFV:s beslut gavs uttryckligen besked om att df:s sjukförsäkring under pågående arbetslöshet skulle vara grundad på den årsinkomst som kunnat beräknas för henne vid tidpunkten för arbetslöshetens inträffande, dvs RFV:s "gamla" inställning i denna fråga. I det nämnda rättsfallet följde dock FÖD samma linje som den gjort i avgörandet 790405 dnr 1133/77. FÖD:s inställning får alltså vid denna tidpunkt (våren 1979) betecknas som klar och enhetlig i denna fråga. Detta framgår även av följande rättsfall:

I rättsfallet FÖD 790621 dnr 1434/78 hade df redan en gång tidigare fått tillgodoräkna sig en löneförhöjning, som inträffat efter det att df blivit arbetslös, och även om en ny begäran om förhöjning av SGI:n ej bifölls av kassan och RFV, fann FÖD, att df, efter det att han blivit arbetslös, varit

arbetssökande ända fram till sjukdomsfallet. Df var därför berättigad att följa löneutvecklingen inom sitt område. Vidare antog domstolen att df, om han kunnat fortsätta att arbeta i sitt yrke som betongarbetare, skulle ha haft den inkomst som låg till grund för den begärda SGI:n. (Bifall av både RFV och FÖD till en förhöjning av SGI:n p g a avtalsenliga löneflyft kännetecknade även rättsfallet FÖD 790906 dnr 2383/78.)

4.3 Rättstillämpningen efter 1979

4.3.1 RFV:s kungörelse och bakgrunden till denna

I kungörelsen RFFS 1981:5 om sjukpenninggrundande inkomst har RFV utformat bestämmelsen om SGI vid arbetslöshet på följande sätt:

”Den fastställda SGI:n skall inte sänkas och får anpassas efter löneutvecklingen inom df:s yrkesområde för försäkrad som är arbetslös före ingången av den månad varunder hon/han fyller 65 år och är anmäld som arbetssökande på arbetsförmedling samt är beredd att anta erbjudet arbete i en omfattning som svarar mot den fastställda SGI:n” (3 § 4 p).

Av den gjorda genomgången av rättsutvecklingen fram till 1980-talet av denna fråga, torde det vara befogat att göra gällande att vad som av de flesta rättstillämpande organ accepterats som gällande rätt var, att försäkrad som var arbetslös och stod till arbetsmarknadens förfogande ägde rätt att kvarstå i SGI, samt att följa med i löneutvecklingen, om hon/han själv inte medverkat till arbetslösheten (t ex genom att bli avstängd från arbetslöshetskassa) eller arbetslöshetens längd. Detta betyder att bestämmelsen i kungörelsen är en bekräftelse av den rättstillämpning som vuxit fram de senaste åren.

RFV hade dock för avsikt att lydelsen i den aktuella bestämmelsen skulle innebära en skärpning i förhållande till den framväxta rättstillämpningen under senare delen av 1970-talet. Man avsåg att bygga på 23 § i RFFS 1979:21 med verkställighetsföreskrifter till lagen om delpensionsförsäkring. Förändringen skulle innebära, att försäkrad, som självförvällat eller utan giltig anledning slutat sitt förvärvsarbete, efter sex månader (se 3 § 5 p) inte äger rätt att kvarstå i SGI. Fk:s handläggning av ifrågavarande ärenden skulle genom denna åtstramning av praxis bli enhetligare och administrativt enklare enligt RFV:s mening. I nämnda verkställighetsföreskrifter⁷

hänvisar RFV till departementschefens uttalande om delpension vid arbetslöshet.⁸

”Den som uppbär delpension bibehåller sin rätt till pension om han blir *oförvållat arbetslös*. En förutsättning är dock att han fortlöpande är anmäld som arbetssökande på arbetsförmedlingen och beredd att anta erbjudet lämpligt deltidsarbete.”

Delpensionen kan i sådant fall utgå vid sidan av arbetslöshetsstöd. Den som är arbetslös efter att ha slutat sitt deltidsarbete frivilligt utan giltig anledning anses däremot inte berättigad till pension. I prop 1975:97⁹ står angående självförvållad arbetslöshet, att vid bedömningen av om någon slutat sitt arbete frivilligt utan giltig anledning bör praxis angående motsvarande regel beträffande avstängning från rätt till arbetslöshetsunderstöd vara vägledande.

I detta hänseende har RFV inte velat lämna mer föreskrifter än följande: Är det uppenbart att df inte vill anta erbjudet lämpligt deltidsarbete, skall han inte längre ha rätt till delpension. Sådant förhållande skall anses föreligga om någon till följd av 30 § andra stycket lagen om arbetslöshetsförsäkring eller motsvarande regel i lagen om kontant arbetsmarknadsstöd blir avstängd till dess han utfört förvärvsarbete under 20 dagar. – Frågan om rätt till delpension i dessa fall bör avgöras efter samråd med df:s arbetslöshetskassa eller, om vederbörande inte är medlem i sådan kassa, efter samråd med länsarbetsnämnden. Dessa ärenden skall vidare regelmässigt avgöras i kassans pensionsdelegation.¹⁰

Med detta synsätt som bakgrund föreslog andra tillsynsbyrån (T2) på RFV, att den fastställda SGI:n inte fick sänkas för df, som före ingången av den månad varunder han fyller 65 år är arbetslös och *oförvållat förlorat sin anställning eller slutat sitt förvärvsarbete med giltig anledning* och är anmäld som arbetssökande på arbetsförmedlingen samt är beredd att antaga erbjudet arbete i en omfattning som svarar mot den fastställda SGI:n.

I den slutliga författningsversionen släppte man dock den uttryckliga kopplingen till de tankegångar som präglar rätten till delpension vid självförvållad arbetslöshet och kravet, att df skall ha förlorat sin anställning ”utan eget vållande” eller haft ”giltig anledning” att sluta sitt arbete stipuleras inte längre i själva författningstexten. Huruvida kraven inte heller i rättstillämpningen har upprätthållits, skall undersökas i det följande.

En kvarstående skärpning i den gällande författningstexten i förhållande till vad som tidigare har gällt är att det nu ovillkorligen

krävs, att df är anmäld som arbetssökande på arbetsförmedlingen. Tidigare räckte det att df även på annat sätt kunde styrka, att hon/han var aktivt arbetssökande, t ex genom besök på arbetsförmedlingen, svar på platsannonser m m. Nu gäller alltså att endast den arbetslösa/e försäkrade, som låtit registrera sin arbetslöshet på det "officiella" sättet, har rätt att behålla sin SGI samt anpassa den efter löneutvecklingen (se dock nedan).

Av RFFS 1981:5 3 § 4 p framgår att försäkrad skall vara "beredd att anta erbjudet arbete i en omfattning som svarar mot den fastställda sjukpenninggrundande inkomsten". Vilka krav skall uppställas vad avser kriteriet "beredd att anta erbjudet arbete"? Hur skall bedömningen ske i de fall försäkrad anvisats ett arbete alternativt erbjudits ett sådant och df uppger, att hon/han inte är beredd att söka detta eller avböjer arbetserbjudandet?

4.3.2 Förutsättningar för SGI vid arbetslöshet

4.3.2.1 "Stå till arbetsmarknadens förfogande"

Ett oeftergivligt krav för att df skall kunna erhålla sp under pågående arbetslöshetsperiod är, att df "står till arbetsmarknadens förfogande". Ett dylikt krav leder till att df inte förlorar kontakten med arbetsmarknaden samt till att man rättsligt kunnat motivera att utge en ersättning, som är en kompensation för en utebliven inkomst, som skulle ha härrört från ett förvärvsarbete, dvs sp. Df skall inte bli lidande av att arbetsmarknaden är av den beskaffenheten att df inte kan erhålla något arbete. Men df måste på olika sätt visa sin vilja att förvärvsarbeta. Denna vilja manifesteras just genom att df står till arbetsmarknadens förfogande. Att närmare fastställa vad detta krav egentligen innebär är alltså av stort intresse för df, därför att hon/han med ledning härav i förhand kan avgöra om rätt till sp föreligger i en aktuell situation och i efterhand kontrollera, att fk fattat ett riktigt beslut.

Nedan redovisas rättsfall, som har det gemensamt, att frågan, huruvida df har stått till arbetsmarknadens förfogande i en arbetslöshetssituation, har blivit föremål för bedömning. Olika faktiska omständigheter, såsom sjukdom, avstängning från arbetslöshetserättning, smitta och graviditet, har ansetts ha betydelse för att avgöra om df har respektive inte har stått till arbetsmarknadens förfogande.

Rättsfall, där kravet på att stå till arbetsmarknadens förfogande har uppfattats på ett likartat sätt, redovisas i anslutning till varandra.

FÖD fann i domen 800422 mål nr 728/79:5 att en försäkrad, som ej förvärvsarbetat sedan 1974 p g a *sjukdom*, ej stått till arbetsmarknadens förfogande. Df erhöll ej någon SGI. FRS (790426 mål nr 526/79) var av samma mening. Df hade erbjudits arbete men ej tagit detsamma. Df ansåg sig ej vara arbetsförmögen (se nedan kap 7). Detta gjorde däremot de rättstillämpande organen, vilket alltså fick till följd, att df ej ansågs stå till arbetsmarknadens förfogande, varför han försäkrades för enbart sjukvårdsförmåner.

I ett annat fall fann FRS (800328 mål nr 2423/79, 4906/79 och 5439/79), att df hade rätt att behålla sin SGI i anslutning till att rätten fann, att df fortfarande var *sjuk* och arbetsoförmögen och att fortsatt rätt till sp förelåg. Bohusläns allmänna försäkringskassa hade i besluten 780904, 790205 och 790228 dragit in df:s sp samt hemmamaakeförsäkrat df. FRS motiverade sin dom med att df "med hänsyn till sitt hälsotillstånd" bort vara försäkrad för en SGI om 75.000 kr även efter den 21 oktober 1978. Orsaken till att df inte förvärvsarbetade var inte arbetsvägran från df:s sida utan sjukdom, som medförde att df hade legitima skäl att ej stå till arbetsmarknadens förfogande (se vidare härom i kap 7).

FÖD menade i sin dom 801111 mål nr 540/79:6 att försäkrad, som slutat sin anställning på egen begäran p g a sjukdom och som efter fyra veckors *avstängning från arbetslöshetsersättning* uppbar sådan av arbetslöshetskassa omväxlande med sp och senare helt sjukbidrag, skulle i SGI-hänseende följa löneutvecklingen i det yrke, som df varit verksam i. RFV hade yrkat att besvären lämnades utan bifall (OE dnr 01/5521:79). Även FRM (790430 mål nr 678/79) hade lämnat df:s besvär utan bifall med motiveringen, att den omständigheten att df avstängts från rätt till arbetslöshetsersättning när han lämnade sitt arbete visade, att han inte stått till arbetsmarknadens förfogande.

Följande rättsfall rörde df:s avsikt att förvärvsarbeta. Df var dock förhindrad att utföra förvärvsarbete p g a att df var smittbärare.

Df, som var inskriven som försäkrad hos fk, avreste den 13 april 1977 till Leningrad för att där utföra arbete för svensk arbetsgivares räkning. Df uttog ej utvandringscertifikat i samband med avresan. Han avfördes ur kassans register över inskrivna försäkrade fr o m den 13 april 1978. Den 29 september 1978 återkom df till Sverige och blev fr o m sistnämnda dag åter inskriven hos kassan. Värmlands läns allmänna försäkringskassa, som fann, att df sagt upp sin anställning i utlandet och var arbetslös, då han på nytt skrevs in vid kassan, beslöt att ej fastställa någon SGI för honom i samband med inskrivningen. Df, som till yrket var byggnadsträarbetare, anmälde sig den 2 oktober 1978 som arbetssökande hos arbetsförmedlingen och uppbar därefter ersättning från arbetslöshetskassan. Under tiden 5-21 november 1978 semestrade df i Afrika, där han blev smittad av salmonella. Efter hemkomsten blev df den 8 december 1978 av arbetsförmedlingen anvisad

ett arbete hos ett byggnadsföretag. Nämnda företag ville dock ej anställa df, enär han var smittbärare. Df beräknade sin inkomst av ifrågavarande anställning, om han inte varit smittbärare och kunnat ta erbjudet arbete, till 83.200 kr och yrkade denna SGI. – FRM fann i domen 800320 mål nr 5550/79 att df, som var yrkesutbildad och haft för avsikt att utföra förvärvsarbete efter återkomsten till Sverige, ägt rätt att i samband med inskrivningen hos fk den 29 september 1978 erhålla en SGI motsvarande den årsinkomst av förvärvsarbete, som han kunde antas komma att tills vidare åtnjuta. Rätten fann att denna inkomst skäligen borde beräknas till 83.200 kr.

Att en under arbetslöshet inträffad *graviditet* kan påverka SGI-bedömningen framgår av följande tre rättsfall, som illustrerar åtskilliga barnavårdande kvinnors arbetsmarknadssituation.

Df födde barn den 17 februari 1977. Vid av fk företagen utredning ett år efter barnsbörden framkom, att df var arbetslös men arbetssökande på arbetsförmedlingen. Hennes SGI, som var fastställd till 30.400 kr av anställning, ändrades därför inte. Den 14 mars 1979 fick kassan genom telefonsamtal från df kännedom om att hon var gravid med beräknad nedkomst den 14 maj 1979. På grund härav gjordes en ny inkomstutredning, varvid framkom att df varit arbetssökande fram till den 16 februari 1978. Därefter hade df först den 16 februari 1979 anmält sig som arbetssökande på arbetsförmedlingen. Efter besöket på förmedlingen den 16 februari 1979 hade df enligt uppgift från förmedlingen den 14 mars 1979 ej avhört och därför avförts som arbetssökande på nytt. – Vid besök på fk den 23 mars 1979 uppgav df, att hon besökt arbetsförmedlingen tre till fyra gånger under tiden 10 juli 1978–16 februari 1979. Besöken hade gjorts tillsammans med df:s sammanboende, som också sökt arbete under denna tid. Vid telefonsamtal den 26 mars 1979 med tjänsteman hos arbetsförmedlingen upplystes, att det var möjligt, att df varit med sin man till arbetsförmedlingen, då han sökt arbete. Df hade inte betraktats som aktiv arbetssökande. Om någon aktivt sökte arbete, noterades detta i en akt och på besökskort. Besök på arbetsförmedlingen fordrades var fjärde vecka. Uppfylldes inte detta krav, avfördes den sökande. Den 27 mars 1979 beslöt fk att df fr o m den 13 april 1979 skulle vara försäkrad som hemmama. – I besvären framhöll df, att både hon och arbetsförmedlaren kände till att hon efter den 10 juli 1978 varit på förmedlingen. Eftersom inte några arbeten erbjudits, hade hon följt med i listor över lediga platser under den aktuella tiden. Hon hade besökt förmedlingen 3–4 gånger under tiden 10 juli – 1 december 1978. Hon ansåg det därför vara fel att sänka fp till 32 kr per dag.

Hade hon känt till, att kravet var ett besök var fjärde vecka, hade hon uppfyllt det kravet. – FRM fann i dom 801229 mål nr 7274/79 att df varken återupptagit sitt förvärvsarbete eller stått till arbetsmarknadens förfogande som sökande på arbetsförmedlingen, varför hon inte ansågs berättigad att behålla sin på grundval av tidigare arbetsinkomst fastställda SGI. RFV yrkade att besvären hos FÖD lämnades utan bifall (OE dnr 03/588:81). FÖD ändrade inte FRM:s dom (811230 mål nr 341/81:10).

Även om försäkrad är registrerad som arbetssökande hos arbetsförmed-

lingen, räcker inte detta för att behålla tidigare SGI, utan krav ställs på df om en viss aktivitet. En gravid kvinna, som under en tid av ett halvt år varit registrerad arbetssökande, hade under den tiden sökt arbete två gånger utan att ha erhållit något samt tagit del av arbetsförmedlingens cirkulär med uppgifter om lediga platser. Denna aktivitet var för liten och FR fann, att kvinnan inte längre kunde anses stå till arbetsmarknadens förfogande (FRS 810108 mål nr 2574/79).

Df:s SGI var sedan den 3 november 1979 fastställd till 30.000 kr. Inkomsten härrörde från df:s deltidsarbete som affärsbiträde. I försäkran för sjukpenning som inkom till Stockholms läns allmänna försäkringskassa den 30 juni 1980 uppgav df, att hon var arbetslös sedan den 16 juni 1980. Kassen påbörjade en inkomstutredning, varvid framkom, att df var arbetslös och arbetssökande. Kassen beslutade den 30 juli 1980 att ej ändra tidigare fastställd SGI, då df var arbetssökande. Kassen beslutade samtidigt att en bevakning angående df:s SGI skulle registreras. Som bevakningstidpunkt angavs den 1 januari 1981. När bevakningstidpunkten var uppnådd, påbörjade kassen på nytt en inkomstutredning. Vid utredning framkom att df inte besökt arbetsförmedlingen efter den 11 juni 1980. – Vid samtal den 26 januari 1981 uppgav df att hon var arbetslös sedan mitten av februari 1980. Hon sökte tidigare deltidsarbete genom arbetsförmedlingen och erhöll då kontant arbetsmarknadsstöd under tiden 24 mars – 15 juni 1980. Enligt df kunde arbetsförmedlingen endast erbjuda heltidsarbete och hon ansåg sig förhindrad att ta ett heltidsarbete på grund av små barn. Efter sista besöket på arbetsförmedlingen den 11 juni 1980 sökte df arbete på egen hand men kunde ej få något, på grund av att hon var gravid (beräknad förlossning den 22 februari 1981). Df meddelades, att hon måste kunna styrka, att hon sökt arbete. Enligt df hade hon sökt arbete hos S kommun, Oscaria, Trygg-Hansa, Tempo och Domus. Hon skulle försöka skaffa intyg från dessa arbetsgivare, att hon sökt arbete där. – Den 2 februari 1981 erhöll kassen ett intyg från E:s garn och triå, att df sökt arbete där sista veckan i augusti. Arbetsförmedlingen uppgav samma dag, att df varit på besök där tre gånger under juni månad 1980. Hon fick då förslag på arbeten, men av handlingarna framgick ej, om df fått något arbete. Hon hade meddelat arbetsförmedlingen, att hon ville vara ledig tills skolan började. Enligt telefonsamtal med Trygg-Hansa den 5 februari 1981 sökte df arbete där i mitten av juni. Hon blev då erbjuden heltidstjänst men avböjde detta, då hon ville ha ett deltidsarbete. – FRM ändrade inte kassans beslut (821101 mål nr 2597/81) och FÖD meddelade inte prövningstillstånd (831116 mål nr 2659/82:5).

Gravida kvinnor och kvinnor som vårdar små barn har ett sämre arbetsutbud än andra. Detta manifesteras inte endast i att dessa kvinnor kan acceptera ett begränsat urval av erbjudna arbeten med hänsyn till arbetsomfång, dygnsplacering osv, utan även vad gäller den effektivitet som kvinnan ådagalägger vid sitt arbetssökande, kvinnans kontakter med arbetsförmedling osv. Vilka krav man i rättstillämpningen upprätthåller härvidlag kommer att belysas i följande avsnitt.

4.3.2.2 "Anmald hos arbetsförmedlingen"

4.3.2.2.1 Allmänt om innebörden av denna förutsättning

I samband med införandet av RFFS 1981:5 uppställdes bl a kravet, att df som regel skulle vara anmäld på arbetsförmedlingen för att få kvarstå i tidigare SGI under arbetslöshet (3 § 4 p). Kravet på anmälan hos arbetsförmedlingen hade börjat växa fram redan före införandet av RFFS 1981:5. Denna regel, vilken nu blev uttrycklig, ställde högre krav än tidigare på df och medförde därför kritik från vissa håll. Redan innan den nya kungörelsen om SGI trädde i kraft den 1 juli 1981 förekom fall där försäkrade hävdade, att de p g a bristande kännedom om regler och praxis felaktigt fått sin SGI sänkt. Det är därför viktigt att fk försöker att informera df, om vilka regler som gäller i detta hänseende och vilka konsekvenser som kan bli följden av att df inte uppfyller dessa regler.

En försäkrad, som sökt arbete på egen hand enbart hos landstinget, fann FRS i domen 800421 mål nr 3873/79 ej ha rätt att kvarstå i sin SGI.

Rättstillämpningen visar att det inte räcker att df gör en anmälan hos arbetsförmedlingen en gång utan df måste vara "aktiv arbetssökande".

FÖD:s dom 810630 mål nr 1206/80:5 gällde en försäkrad som arbetat sporadiskt och varit oregelbundet arbetssökande. Älvsborgs läns allmänna försäkringskassa (dnr 775/78) beslöt 780906 att df:s SGI skulle sänkas från 43.700 kr till 13.100 kr, vilket belopp var ett genomsnitt av den inkomst df haft under år 1976. Detta belopp ändrades sedan till 18.400 kr. FRS fann i domen 800623 mål nr 2227/79 att df hade rätt att behålla sin tidigare SGI. – I besvär hos FÖD har RFV yrkat att df:s SGI fastställs till 18.400 kr av anställning fr o m den 7 september 1978. Till stöd för sin talan har verket anfört, att df inte kan anses ha stått till arbetsmarknadens förfogande i sådan utsträckning som motsvarar heltidsarbete (OE dnr 02/1246:80). Som skäl härtil angavs att utredningen gav vid handen att df, sedan han den 20 maj 1975 på egen begäran slutat sin anställning endast haft tillfälliga arbeten. Han hade varit sporadiskt arbetssökande på arbetsförmedlingen och blivit erbjuden flera arbeten men inte accepterat dessa. – FÖD fann att df inte kunde anses ha stått till arbetsmarknadens förfogande i sådan omfattning att han hade rätt att behålla sin tidigare SGI. Df:s SGI skulle i stället fastställas till vad som kan antagas bli hans årsinkomst jämfört med tidigare år.

Df ansågs av Bohusläns allmänna försäkringskassa i beslut 820118 ej vara aktiv arbetssökande och därmed ej stå till arbetsmarknadens förfogande, då df ej anmält sig till arbetsförmedlingen efter avslutande av ett sjukfall 811031. Df uppgav att han fr o m november 1981 besökt arbetsvården och

att han därefter på egen hand sökte arbete runt om i Sverige. Eftersom detta inte lyckades, anmälde han sig som arbetssökande på arbetsförmedlingen 820118. FRS fann i domen 821021 mål nr 1094/82 att, eftersom df inte varit anmäld hos arbetsförmedlingen efter sin friskskrivning 811031 och dessutom i mitten av november samma år till arbetsvården uppgivit, att han inte var intresserad av att delta i deras verksamhet, df inte stått till arbetsmarknadens förfogande. FÖD meddelade inte prövningstillstånd (830208 mål nr 2452/82:5).

Df hade av Västmanlands läns allmänna försäkringskassa försäkrats för enbart sjukvårdsförmåner, därför att han av kassan inte ansågs vara aktiv arbetssökande. Arbetsförmedlingen ansåg också, att df inte var aktiv arbetssökande, trots att df för fk kunde uppvisa besökskort från arbetsförmedlingen utvisande att han besökt förmedlingen en gång per månad (se kassans yttrande över besvär 811218). – FRM ansåg ej heller att df stått till arbetsmarknadens förfogande (830214 mål nr 7553/81). FÖD meddelade ej prövningstillstånd (840417 mål nr 1205/83:9).

Malmö allmänna försäkringskassa beslöt efter omprövning 820630 att ett tidigare beslut att hemmamekeförsäkra df ej skulle ändras, därför att df inte uppfyllde kraven på att vara regelbundet arbetssökande. Df hade vistats i Finland och inte besökt arbetsförmedlingen under tre och en halv månad (knappt). FRS ändrade ej fk:s beslut (FRS 830429 mål nr 3740/82) och FÖD lämnade ej prövningstillstånd (840411 mål nr 1578/83:3).

Södermanlands läns allmänna försäkringskassa beslöt 810720 att hemmamekeförsäkra df, eftersom df:s krav vid arbetsförmedlingen på önskat arbete var så högt ställt, att han omöjligt kunde erhålla ett dylikt. Man ansåg honom därför inte som en aktuell arbetssökande. FRM ändrade ej fk:s beslut i domen 821209 mål nr 7087/81. FÖD meddelade ej prövningstillstånd (840530 mål nr 318/83:5).

Vissa försäkrade, som själva aktivt söker arbete, har många gånger liten förståelse för att de måste anmäla sig som arbetssökande på arbetsförmedlingen. De skäl som anförts för att så bör vara fallet är följande. Fr o m år 1976 är arbetsgivare som regel tvingade att anmäla lediga arbetstillfällen till arbetsförmedlingarna, vilket innebär att förmedlingarna har ett förhållandevis brett utbud av arbetserbjudanden. Försäkrade som – visserligen aktivt – söker arbete själva kan antas söka arbeten endast inom det yrke de själva anser sig vara lämpade för. För att som arbetslös under en längre tid få kvarstå i SGI har därför ansetts att det bör krävas, att df:s arbetserbjudande bedöms mot hela arbetsmarknadens utbud av arbetstillfällen och inte enbart mot ett många gånger smalt yrkesområde. Men även för de grupper av arbetslösa försäkrade, som finner arbetsförmedlingens möjligheter att erbjuda arbete vara begränsade, gäller, att de i princip måste vara anmälda på arbetsförmedlingen för att få kvarstå i SGI.

För flertalet av de arbetslösa försäkrade torde regeln i 3 § 4 p inte innebära några större problem. För många arbetslösa är det naturligt att kontakta och därefter även bibehålla kontakten med arbetsförmedlingen för att kunna erhålla dels arbetslöshetsersättning eller arbetsmarknadsstöd, dels ett nytt arbete.

En grupp arbetslösa försäkrade som intar en särskild ställning är de som endast är delvis arbetslösa, exempelvis dagbarnvårdare. Ofta förekommer det att df – p g a brist på dagbarn – inte alltid arbetar heltid i förhållande till den fastställda SGI:n. Verket har i ett yttrande till FÖD anfört, att en ansökan om ytterligare dagbarn, som df gjort hos socialförvaltning, i det aktuella fallet bör kunna jämföras med anmälan som arbetssökande på arbetsförmedling. FÖD har på de grunder verket anfört bifallit besvaren.

FÖD:s dom 840703 mål nr 2134/83:9 gällde en försäkrad kvinna som var anställd vid socialförvaltningen i K som dagbarnvårdare. Efter att tidigare ha haft tre dagbarn hade hon sedan i juni 1981 endast ett dagbarn, då två av barnen slutade för att de skulle få syskon. Df ansökte då hos socialförvaltningen om flera dagbarn. Hon hade kontinuerligt varit anmäld hos förvaltningen för att få flera dagbarn. Förvaltningen hade dock inte haft några barn att anvisa. Df hade inte varit anmäld på arbetsförmedlingen. Värmlands läns allmänna försäkringskassa sänkte i beslut 820212 (dnr S 31/82) df:s SGI och FRM ändrade i domen 830726 mål nr 2164/82 inte fk:s beslut. RFV fann i besvär hos FÖD, att df gjort vad som kan krävas av en dagbarnvårdare som redan vårdar ett dagbarn och önskar att bli anvisad ytterligare barn. Varken df eller socialförvaltningen rådde över den omständigheten, att det tillfälligt inte fanns dagbarn i kö, vilka kunde anvisas. Med hänsyn härtill och till att df var anställd av socialförvaltningen och redan vårdade ett dagbarn ansåg RFV, att den ansökan om ytterligare dagbarn som hon gjort hos socialförvaltningen kunde jämföras med anmälan som arbetssökande på arbetsförmedlingen. Ett annat synsätt skulle ta ifrån henne möjligheten att upprätthålla sitt förvärvsarbete som dagbarnvårdare. – FÖD fann på de skäl RFV anfört att fk inte haft fog att sänka df:s SGI.

Om en försäkrad, som är seriös arbetssökande, bedömer att arbetsförmedlingens möjligheter att erbjuda henne/honom arbete är förhållandevis liten, föreligger stor risk, att hon/han inte anmäler sig som arbetssökande. Då dessa försäkrade – i likhet med många av dem som anmält sig som arbetssökande – inte känner till de regler som gäller för att ha rätt att kvarstå i SGI, kan de delvis förlora sitt socialförsäkringsskydd. Det finns skäl som talar för att regeln om att vara anmäld som arbetssökande på arbetsförmedlingen måste tillämpas extensivt med hänsyn till syftet med det grundläggande skydd som arbetslösa bör åtnjuta i sjukförsäkringshänseende. Kravet på att

vara anmäld som arbetssökande på arbetsförmedlingen bör därför inte ses som en absolut föreskrift. Även under vissa andra förhållanden måste df tillförsäkras ett skydd mot sänkningar av sin SGI i samband med arbetslöshet.

Det gäller då särskilt sådana situationer, där arbetsförmedlingarnas möjligheter att erbjuda arbete endast framstår som ett alternativ till de övriga möjligheter som finns att erhålla ett förvärvsarbete, exempelvis genom att söka arbete på egen hand (kontakt med arbetsgivare, andra personliga kontakter eller med svar på annonser). I sammanhanget kan noteras att socialministern i samband med en enkel fråga¹¹ i riksdagen uttalat som sin mening, att en arbetslöshetsperiod inte bör påverka df:s SGI.

4.3.2.2.2 Tidpunkten för anmälan

I de flesta arbetslöshetssituationer där rätten för df att behålla tidigare SGI aktualiseras, uppkommer frågan, hur snart efter upphört förvärvsarbete som df måste anmäla sig på arbetsförmedlingen. Denna fråga sammanhänger med att, enligt den praxis som har funnits sedan lång tid tillbaka, hänsyn som regel endast skall tas till stadigvarande inkomstförändringar vid bedömningen av hur försäkrades SGI skall beräknas. Som stadigvarande har enligt praxis krävts en tidsföljd av minst sex månader. I likhet med vad som gäller, när försäkrade påbörjar ett arbete, tas vidare stor hänsyn till df:s *avsikt*.

I de fall där det i samband med en inkomstutredning visar sig, att df är arbetslös, utreder kassan om df:s avsikt varit att inom sex månader efter arbetslöshetsperiodens början söka arbete eller börja arbeta. Om hon/han avsett att göra detta, läggs en bevakning upp med bevakningstidpunkt sex månader efter arbetslöshetsperiodens början.

Om det emellertid visar sig, att df inte avsett att återgå i förvärvsarbete inom sex månader, föreligger som regel inte längre någon rätt att kvarstå i SGI. Detsamma gäller om kassan i samband med en inkomstutredning kan konstatera, att df under minst sex månader inte sökt arbete. Om hon/han *efter utgången* av de sex månaderna emellertid kan visa, att hon/han – exempelvis genom ansökningshandlingar – aktivt stått till arbetsmarknadens förfogande skall en sänkning av SGI:n inte ske. I sådana fall brukar df uppmanas att inom 14 dagar anmäla sig som arbetssökande på arbetsförmedlingen.¹²

FRS godtog i domen 801030 mål nr 1502/79 fk:s krav på registrering hos arbetsförmedling sex månader efter arbetslöshet för rätten att behålla tidigare SGI. Som alternativt krav uppställdes att df "på annat sätt dokumenterat sin avsikt att fortfarande stå till arbetsmarknadens förfogande". Då df inte uppfyllde något av dessa krav, blev han försäkrad enbart för sjukvårdsförmåner.

I FRS:s dom 810824 mål nr 6112/80 och 6400/80 fastslog domstolen, att en försäkrad som regel har rätt att behålla sin SGI under sex månader utan att stå till arbetsmarknadens förfogande. FRS fann i målet att df:s arbetsförmåga för tid efter den 24 maj 1980 inte var på grund av sjukdom nedsatt med minst hälften. Då emellertid df först genom fk:s meddelande den 10 juni 1980 haft anledning att ifrågasätta riktigheten av den sjukskrivande läkarens bedömning av nedsättningen av hans arbetsförmåga, var df berättigad att erhålla hel sp för tiden 25 maj – 11 juni 1980. Beträffande fk:s beslut att hemmamakeförsäkra df fr o m den 11 oktober 1980 fann FRS, att df först i och med kassans beslut den 11 september 1980 att dra in hans sp haft anledning att ställa sig till arbetsmarknadens förfogande genom att antingen återgå i arbete eller hos arbetsförmedlingen söka ett passande arbete. Med hänsyn till att en försäkrad i allmänhet äger behålla sin SGI under en tid om sex månader, sedan han frivilligt avstått från förvärvsarbete och därefter inte stått till arbetsmarknadens förfogande, fann FRS att fk inte ägt rätt att sjukpenningförsäkra df som hemmamake redan fr o m den 11 oktober 1980.

Df hade i flera mål, som dels rörde rätten till sp, dels rätten att behålla SGI vid sjukdom och arbetslöshet, dels löneanpassning av SGI:n, yrkat ändring av Malmöhus allmänna försäkringskassas beslut i dessa fall. P g a att df inte var arbetssökande och att det var brist på byggnadsarbetare, så att ingen behövde gå arbetslös, ville kassan inte höja df:s SGI till av df yrkat belopp, eftersom man ansåg, att df:s SGI inte kunde följa löneutvecklingen inom yrkesområdet som byggnadssnickare. Efter ett halvår då kassan konstaterat, att df inte stod till arbetsmarknadens förfogande, blev df hemmamakeförsäkrad. En inkomst som df erhållit vid en månads anställning bedömdes som tillfällig. FRS ändrade i domen 811117 mål nr 1388/80 och 1448/81 (se även 4293/79 och 3766/80) inte kassans beslut. Även FÖD var av samma mening som kassan (840125 mål nr 51/82:1). Se även det likartade beslutet från FÖD (som alltså ej meddelade prövningstillstånd) 840214 mål nr 2389/82:7 (FRS 820823 mål nr 53/81).

4.3.2.2.3 Avbrott i anmälan som arbetssökande

Enligt RFFS 1981:5 3 § 5 p, som handlar om tillfälliga avbrott, skall SGI:n inte sänkas och får anpassas till löneutvecklingen för den som avbryter sitt förvärvsarbete eller minskar sin arbetstid för kortare tid än sex månader i följd. Denna formulering kan ge upphov till frågan, huruvida försäkrade som slutar sin anställning och blir arbetslösa alltid har rätt att behålla sin SGI ytterligare sex månader. Likaså

föreligger osäkerhet om huruvida denna sexmånadersregel även kan tillämpas i anslutning till annan "SGI-skyddad tid". "SGI-skyddad tid" är en term som används inom försäkringsadministrationen för att beteckna sådan tid under vilken df får behålla sin SGI vid de förvärvsavbrott som anges i RFFS 1981:5.

Grundprincipen är som framgått ovan den, att df för att få kvarstå i SGI har för avsikt att antingen söka arbete eller börja arbeta inom sex månader efter det tillfälliga avbrottets början. I de fall df inom sexmånadersperioden kommer att uppfylla något av kraven beträffande "SGI-skyddade tider", har df även i sådana fall rätt att kvarstå i SGI. Som exempel kan nämnas att df under juni blivit arbetslös och att hon/han därefter i augusti exempelvis själv skall finansiera sina studier inom eget yrkesområde eller påbörja sin värnpliktstjänstgöring.

Sexmånadersregeln anses däremot inte kunna tillämpas under eller efter en "SGI-skyddad tid". Med undantag för de sex första månaderna av en arbetslöshetsperiod ges någon sådan möjlighet inte för försäkrade, som blivit arbetslösa. Inte heller i samband med andra "SGI-skyddade tider" görs någon sådan tolkning. I de fall en försäkrad kvarstått i SGI i samband med att hon fött barn, bedrivit studier eller gjort värnpliktstjänstgöring, anses denna tid "konsumera" det speciella SGI-skydd som ges i nämnda punkt i RFFS 1981:5.

Kan en försäkrad upphöra med/göra avbrott i att vara anmäld som arbetssökande under en pågående arbetslöshetsperiod och ändå ha oförändrad SGI? Hur långt "glapp" kan i så fall accepteras? RFV framhåller att df under en arbetslöshetsperiod bör ha rätt till en "normal semesterperiod". Vidare måste fk, i de fall df av andra anledningar gjort kortare uppehåll, göra bedömningar i varje enskilt ärende utifrån de förutsättningar som finns. Verket har emellertid ansett att sexmånadersregeln i RFFS 1981:5 3 § 5 p inte kan tillämpas på ett avbrott i anmälan som arbetssökande. Detta framgår bl a av en FR-dom, i vilken RFV yttrat sig. Ärendet avsåg en försäkrad, som under en period av arbetslöshet reste utomlands under ca fyra månader.

Df hade i FRM:s dom 830617 mål nr 4454/81 frivilligt slutat sin anställning den 5 september 1980 och fr o m den 8 samma månad varit arbetssökande genom arbetsförmedlingen. Under tiden den 1 december 1980 – den 9 april 1981 hade han vistats utomlands. Fr o m den 13 april 1981 hade han åter varit arbetssökande. Uppsala läns allmänna försäkringskassa fann i beslut

810508 att, eftersom df varit arbetslös sedan september 1980 och inte stått till arbetsmarknadens förfogande sex månader efter den dag arbetet hade upphört, han skulle vara enbart sjukvårdsförsäkrad. Även FRM menade att df inte stått till arbetsmarknadens förfogande sex månader efter den dag han slutat förvärvsarbete. FRM fann mot bakgrund härav – i likhet med fk – att han inte ägt rätt att kvarstå i sin SGI. Df hade visserligen omedelbart efter arbetets upphörande ställt sig till arbetsmarknadens förfogande, trots att df i och för sig skulle ha kunnat avvakta med att göra detta fram till utgången av sjätte månaden efter den dag arbetet upphört, och även varit anmäld som arbetssökande omedelbart efter avbrottets upphörande, men eftersom df inte stod till arbetsmarknadens förfogande, då sex månader förflutit efter det att han upphört att förvärvsarbete, hade han inte rätt att behålla sin SGI. Sexmånadersregeln tillämpas alltså inte på ett avbrott i anmälan som arbetssökande utan avser en rätt till SGI under sex månader efter förvärvsavgiftens upphörande. Hur långt ett avbrott i anmälan som arbetssökande får vara utan att df:s SGI förändras får alltså avgöras från fall till fall. Att några längre avbrott ej accepteras framgår av rättsfall som rör frågan huruvida df:s kontakter med arbetsförmedlingen varit tillräckligt täta för att df skall anses stå till arbetsmarknadens förfogande.

Stockholms läns allmänna försäkringskassa beslöt 820305 att enbart försäkra df för sjukvårdsförmåner, eftersom kassan från arbetsförmedlingen fått uppgifter, att df där var registrerad som inaktuell arbetssökande. FRM ändrade inte fk:s beslut (821203 mål nr 3328/82) och FÖD beviljade inte prövningstillstånd (830208 mål nr 2769/82:5). De faktiska omständigheterna var följande. Df själv uppgav att hon var arbetslös sedan 810901 och arbetssökande hos arbetsförmedlingen, vilket bekräftades av arbetsförmedlingen. Df erhöll i november ett vikariat hos Tempo t o m 820131. Df uppgav att hon efter vikariatet skulle söka nytt arbete. Uppgifterna verifierades och fk ändrade inte df:s SGI på 62.500 kr. 820207 gjorde df sjukanmälan till fk. Df uppgav att hon var arbetslös och att hon fått tid hos arbetsförmedlingen i slutet av mars 1982, vilket senare ändrades till 820301. – Df hade tydligen inte tillräckligt snabbt efter vikariatets upphörande kontaktat arbetsförmedlingen, varför hon blev avförd som aktuell arbetssökande, vilket alltså fick påtagliga konsekvenser för henne i SGI-hänseende. Endast en vecka hann förflöta mellan vikariatets upphörande och sjukanmälan.

Eftersom df klart visade att hennes avsikt var att stå till arbetsmarknadens förfogande borde hon inte "drabbas" så hårt som det innebär att förlora anknytningen till inkomsten av ett tidigare förvärvsarbete. Alla vikariat och anställningar som understiger sex månader, vilka arbetsförmedlingen hänvisar henne till, kan inte bli SGI-grundande p g a att stadigvaranderekvisitet inte är uppfyllt. Eftersom risken att hänvisas till dylika arbeten är stor för en arbetssökande, bör en sådan försäkrad inte förlora sin tidigare SGI, förrän det verkligen konstaterats, att hon/han inte avser att förvärvsarbete på de premisser som måste vara för handen för att anses stå till arbetsmarknadens

förfogande. Givetvis måste det krävas av df, att df själv är aktiv i sitt arbetssökande, men en så pass kort tids inaktivitet som i ifrågavarande fall borde inte leda till förlust av df:s SGI.

4.3.3 Åtgärder rörande SGI vid arbetslöshet

Någon avgörande brytning med den praxis, som "låste fast" en efter arbetslöshetens inträde sjuk försäkrads SGI vid den lön df hade haft, då hon/han blev arbetslös synes inte ha skett, förrän FÖD fastslog i domen 790405 dnr 1133/77, att SGI:n även för den som var arbetslös skulle följa löneutvecklingen i det yrkesområde, där df varit etablerad före arbetslöshetens inträde (se ovan).

Att fk ändå kan ha svårigheter med att tillgodogöra sig denna praxisändring framgår av Uppsala läns allmänna försäkringskassas beslut 800508. Med stöd av AFL 20:10 3 p (i dess lydelse före 820401) ändrades sedan detta beslut och df tillerkändes en SGI anpassad efter löneutvecklingen. I förarbetena till denna paragraf uttalade departementschefen,¹³ att ändring på denna grund kunde ske, även då kassan i sitt beslut gjort ett misstag i fråga om praxis, förutsatt att fråga var om en stadgad praxis. Eftersom df ville ha löneanpassad SGI från en tidigare tidpunkt, överklagade df fk:s beslut, vilket dock FRM ej ändrade (830519 mål nr 5152/80). FÖD meddelade ej prövningstillstånd (840612 mål nr 1640/83:13).

Df anställdes den 6 maj 1974 vid AB Volvo. Hans SGI fastställdes fr o m den 12 juni 1974 till 42.100 kr av anställning. Den 18 juni 1975 meddelade df Uppsala läns allmänna försäkringskassa, att han var arbetslös och arbetssökande genom arbetsförmedlingen. Kassan beslöt därför att hans SGI inte skulle ändras. Den 27 juli 1975 sjukanmälde df och uppbar i anledning härav sp efter nämnda SGI. Den 9 november 1978 kontaktade df fk och önskade höja sin SGI. Han uppgav att han av läkare råttts att säga upp sin anställning vid Volvo, eftersom ryggen inte tålde det tunga arbetet. Df gjorde anspråk på att få sin sjukpenningförsäkring baserad på marknads-mässig lön för en metallarbetare. Kassan beslöt att inte ändra hans SGI. – FRM fann av handlingarna 791203 i målet nr 5310/79 framgå, att df blev arbetslös i maj 1975 och därefter var arbetssökande fram till sjukdomsfallet den 27 juli samma år. Vid sådant förhållande var df berättigad att följa löneutvecklingen inom sitt yrkesområde. Med beaktande av löneutvecklingen under den tid varom i målet var fråga fann domstolen, att df, om han kunnat fortsätta sitt arbete vid Volvo skulle ha haft en inkomst motsvarande den som han uppgett i besvären. Hans SGI fastställdes därför till 63.000 kr av anställning. Först hos FÖD yrkade df retroaktiv uppräknings av sin SGI

för tid före den 9 december 1978. Denna talan upptog domstolen ej till prövning (FÖD 801021 mål nr 84/80:6).

Även FRN fann i domen 800418 mål nr 628/79, då df varit långvarigt sjukskriven samt arbetslös och arbetssökande vid insjuknandet, det vara sannolikt, att df, om han ej varit arbetslös utan fortsatt i sitt yrke som skogsarbetare, hade haft en SGI som den df yrkat att erhålla, dvs med beaktande av löneutvecklingen inom yrket.

Df var fr o m den 19 juni 1977 sjukpenningförsäkrad för en SGI om 34.000 kr per år. I juni 1978 ingav hon till Älvsborgs läns allmänna försäkringskassa en inkomstuppgift, i vilken hon beräknade sin framtida årsinkomst av anställning som sömmerska till 46.000 kr. Hon uppgav vidare att hon var arbetslös. Av kassans utredning i ärendet framkom att hon den 19 december 1975 på egen begäran slutat sin anställning som sömmerska vid V Trikä AB efter det att hon fött barn den 9 mars 1975 och varit tjänstledig under den tid hon uppburit fp. Hon hade avstängts från arbetslöshetskassa vecka 52 år 1975 och vecka 1 år 1976. Fk ändrade inte df:s SGI. I besvär yrkade df, att hon skulle vara sjukpenningförsäkrad som om hon fortfarande arbetade som sömmerska. Hon uppgav bl a att hon slutade sitt arbete på grund av att familjen flyttade. – FRS inhämtade att df anställdes vid V Trikä AB den 28 augusti 1972. Från arbetsförmedlingen inhämtade FRS vidare, att df anmält sig som arbetssökande den 22 december 1975 och att hon därefter stått till arbetsmarknadens förfogande med avbrott endast för den tid då hon genomgått arbetsmarknadsutbildning. Med hänsyn härtill fann FRS i domen 800229 mål nr 1439/79, att df:s SGI skulle anpassas efter löneutvecklingen i det arbete hon lämnat den 19 december 1975 och därför bestämdes denna till 42.800 kr fr o m den 30 juli 1978.

FRS fann i domen 800421 mål nr 1515/79, att en försäkrad, som arbetat två år inom samma yrke (1972–74) och därefter varit arbetssökande, har rätt att tillgodoräkna sig SGI samt följa löneutvecklingen inom yrkesområdet i fråga.

4.3.4 Partiell arbetslöshet

4.3.4.1 Deltidsarbete

Följande tre rättsfall rör alla den situationen att en heltidsarbetande försäkrad blivit arbetslös och efter en tid av arbetslöshet blivit deltidssarbetande. Frågan har då uppkommit om df:s SGI skall baseras på heltidsarbetet eller deltidssarbetet.

Df, som sedan år 1957 hade arbetat som kontorist, blev arbetslös den 30 november 1974. Df:s SGI var vid arbetslöshetens inträde 42.400 kr av anställning. Genom att söka arbete privat och genom att vara anmäld hos den offentliga arbetsförmedlingen var han aktivt arbetssökande men blev trots detta sjukpenningförsäkrad som hemmama fr o m den 31 december 1976. Df erhöll därefter ett vikariat på deltid som kontorist fr o m den 15

augusti 1977 och hans SGI av deltidsanställning som kontorist fastställdes den 24 samma månad till 26.400 kr fr o m den 21 september 1977. Anställningen som kontorist var ursprungligen avsedd att avse tiden 15 augusti 1977 – 31 januari 1978 men förlängdes sedermera. Sedan df:s anställning upphört den 30 juni 1978, inkom df den 2 augusti 1979 till fk med en inkomstuppgift, vari han angav, att han var arbetslös och arbetssökande. Df yrkade att hans SGI skulle grundas på heltidsanställning som kontorist. Han anförde bl a att anledningen till att han tog deltidsanställningen som kontorist var, att han tröttnat på att gå arbetslös och var rädd att tappa kontakten med arbetsmarknaden. Fk ändrade dock inte df:s SGI. Df överklagade och FRS motiverade sin dom 810713 mål nr 8302/79 på följande sätt: "Df har under en avsevärd del av sitt yrkesverksamma liv haft kontorsarbete. Han har också sjukpenningförsäkrats för detta. Sedan df hemmamakeförsäkrats fr o m den 31 december 1976, vilket sannolikt inte skulle ha skett med den praxis som numera etablerats i ämnet, har han under en kortare tid sjukpenningförsäkrats för ifrågavarande deltidsanställning som kontorist. Försäkringsrätten finner det särskilt med hänsyn till att df före arbetslösheten den 30 november 1974 varit heltidsanställd och det förhållandet att han, om han inte blivit deltidsanställd, hade varit berättigad till sjukpenningförsäkring motsvarande sin heltidsanställning, skäligt att df i anledning av den till försäkringskassan den 2 augusti 1979 inkomna inkomstuppgiften sjukpenningförsäkras för en heltidsanställning som kontorist. Det ankommer på kassan att med tillämpning av lämpligt löneavtal för df fastställa en sådan sjukpenningförsäkring."

Df, som arbetade heltid, permitterades från sin anställning till följd av att verksamheten flyttade till annan ort. Df sökte sedan deltidsarbete och uppbar halvt arbetslöshetsunderstöd. I samband med att df födde barn, påbörjade fk inkomstutredning. Sedan till kassan inkommit en inkomstuppgift, enligt vilken df var arbetslös och arbetssökande, beslöt kassan, att hon endast skulle vara sjukpenningförsäkrad som hemmamake. Kassan ändrade dock genom dåvarande AFL 20:10 första stycket 2 p sitt beslut och fastställde df:s SGI till hälften av hennes tidigare årsinkomst. Df yrkade i FRM, att hennes SGI skulle baseras på heltidsarbete, men FRM fann i domen 810826 mål nr 6880/79 att utöver den ändring av överklagade beslutet som redan skett, ej skäl förelåg till annan ändring än att för tid, under vilken df stått till arbetsmarknadens förfogande på deltid, hennes SGI skulle fastställas till belopp motsvarande hälften av den lön hon, under beaktande av löneutvecklingen inom hennes yrkesområde, skulle ha haft om hon fortsatt att arbeta i sitt yrke.

I FÖD:s referat 79:1 II var df arbetssökande avseende ett heltidsarbete. Hon uppbar halv arbetslöshetsersättning, eftersom hon arbetade halvtid på Domus och inte var sjukskriven. Df yrkade (retroaktivt) SGI avseende heltidslön fr o m tidpunkten, då hon började arbeta halvtid och var arbetssökande på andra halvan. RFV fann att df:s SGI inte borde vara högre än den hon hade, då arbetslösheten inträdde (771219). FÖD fann däremot i domen 790329 dnr 146/78 att df stått till arbetsmarknadens förfogande och sökt heltidsarbete under tiden då hon ej p g a sjukdom varit hindrad att arbeta, varför hennes SGI skulle baseras på heltidsarbete.

Rättsfallen visar entydigt att i situationer som de ovan beskrivna det är heltidsarbetet som skall ligga till grund för beräkningen av df:s SGI. Det följande rättsfallet visar på samma princip. Den enda skillnaden mot de ovan anförda rättsfallen är att df inte erhållit ett deltidsarbete utan i stället ett halvt sjukbidrag.

FRM:s dom 810109 mål nr 6463/79 gällde en försäkrad, som på grund av sina sjukdomsbesvär varit förhindrad att återgå till sitt arbete som hemsamarit. Fr o m den 1 november 1978, då hon av fk beviljades halvt sjukbidrag, ansågs hon ha stått till arbetsmarknadens förfogande som sökande till ett lättare arbete på halvtid. Vid sådant förhållande fann FRM, att df fr o m samma tidpunkt, till dess anledning förelåg att enligt AFL 3:5 ändra detta, skulle vara sjukpenningförsäkrad för en inkomst motsvarande hälften av den inkomst som hon kunnat påräkna med hänsyn till löneutvecklingen i sitt arbete som hemsamarit.

4.3.4.2 Beredskapsarbete

Då df under en arbetslöshetsperiod blir erbjuden ett beredskapsarbete uppstår frågan om df:s SGI skall relateras till df:s tidigare arbete eller till beredskapsarbetet. Jag anför några rättsfall, där denna fråga aktualiserats.

Df var inskriven hos Stockholms läns allmänna försäkringskassa och hennes SGI var fr o m den 1 maj 1976 fastställd till 83.200 kr av anställning. Den 4 januari 1977 meddelade df kassan, att hon sedan den 8 november 1976 var arbetslös och arbetssökande på arbetsförmedling. Fk beslöt att hon skulle kvarstå i sin SGI. Den 3 april 1978 inkom till kassan inkomstuppgift från df. Hon uppgav i den att hon beräknade sin årsinkomst av beredskapsarbete till 47.436 kr och att hon sökte arbete inom arkitektbranschen. Beredskapsarbetet hade börjat den 29 november 1977 och skulle pågå t o m den 30 juni 1978. Med anledning härav fastställde kassan df:s SGI fr o m den 31 mars 1978 till 47.400 kr. Fk meddelade beslutet genom översändande av försäkringsbesked. I besvären yrkade df, att hennes SGI måtte grundas på en årsinkomst av 83.200 kr. Df framhöll att hon ej var utförsäkrad från arbetslöshetskassan och att hon ej var skyldig att acceptera ett arbete med så låg lön i förhållande till det tidigare arbetet. – FRM, som noterade att df stått till arbetsmarknadens förfogande under hela den tid hon varit arbetslös, den 8 november 1976 – den 1 juni 1979, fann i domen 790917 mål nr 1289/79 att det förhållandet att hon under del av denna tid accepterat ifrågavarande beredskapsarbete ej skulle medföra sänkning av hennes SGI.

FRM:s dom 800417 mål nr 3241/79 rörde två rättsfrågor. Den ena gällde om df hade rätt att kvarstå i SGI, då df var arbetslös när sjukdomen inträffade och ännu ej kunnat ställa sig till arbetsmarknadens förfogande. Den andra gällde, om df hade rätt att få SGI fastställd och i så fall, vilken inkomst som skulle vara SGI-grundande, den från ett beredskapsarbete df

haft eller den från df:s tidigare arbete som anläggningsarbetare. Södermanlands läns allmänna försäkringskassa fann, att df hade rätt att behålla sin SGI, och att inkomsten från df:s beredskapsarbete skulle vara SGI-grundande. FRM fann däremot att df:s SGI skulle grundas på det centrala avtalet för anläggningsarbetare. FÖD menade att df under den ifrågavarande sjukperioden i princip haft rätt att få sin SGI anpassad till löneutvecklingen i hans yrke som byggnadsarbetare. Även om hänsyn togs till df:s sjukrespektive arbetslöshetsperioder fann domstolen, att df under åren närmast före sjukperioden förvärvsarbetat i en omfattning som varit påtagligt mindre än vad som motsvarar ett genomsnittligt arbete på heltid i byggnadsbranschen. Domstolen höjde ej df:s SGI i vidare mån än FRM gjort (FÖD 810415 mål nr 655/80:3).

Df, som var arbetslös sedan april 1976, hade en SGI av anställning på 70.000 kr. Han påbörjade beredskapsarbete den 13 november 1978 med beräknad varaktighet t o m 13 maj 1979 (enligt arbetsgivaren). Df anmälde beräknad SGI på 60.000 kr. Anställningen upphörde i mars 1979 p g a sjukdom. FRS fann i domen 810317 mål nr 5028/79, att df hade rätt att behålla sin SGI om 70.000 kr.

I samtliga fall har df haft rätt att behålla sin tidigare SGI och den omständigheten att df utfört beredskapsarbete har inte medfört, att df:s arbetsetablering i det tidigare arbetet anses ha upphört eller att arbetsetableringen anses föreligga i förhållande till beredskapsarbetet.

4.3.4.3 Säsongarbete

I enlighet med bl a FD 781229 dnr 2902/77, FÖD 810407 mål nr 765/80:7 och FÖD 820706 mål nr 1410/81:6 samt ett antal FR-domar anses som regel försäkrade som under en följd av år endast delvis förvärvsarbetat som säsongarbetare. Detta gäller oavsett att df i dessa ärenden, under tid de inte förvärvsarbetat, uppburit arbetslöshetsersättning eller på annat sätt aktivt stått till arbetsmarknadens förfogande, t ex genom att vara anmälda på arbetsförmedlingen. Enligt RFV:s uppfattning är denna praxis rådande inom hela landet.

I motionen 1975/76:1180 pekades på att gällande regler för fastställandet av SGI ofta medför ett dåligt ekonomiskt skydd vid sjukdom för dem som har tillfälliga anställningar, i synnerhet säsongarbetare. Motionären anförde att många fk vägrar godkänna högre SGI för en säsongarbetare än vad hon/han anses kunna förtjäna under en arbetssäsong. Fk tar ingen hänsyn till att df har sökt arbete genom arbetsförmedlingen den övriga delen av året men inte har kunnat få något. Enligt motionären är det en allvarlig brist

i systemet som leder till att arbetare tillförsäkras en sp som är orimlig i förhållande till den inkomst han förlorar om han blir sjuk under arbetssäsongen. Den är också orimlig i jämförelse med kostnaderna för att täcka elementära behov under annan del av året. Under hänvisning till att RFV har godkänt kassornas beräkning av SGI, fann motionären att en lagändring måste komma till stånd för att de påtalade missförhållandena skulle kunna upphöra.

Socialförsäkringsutskottet behandlade motionen i sitt betänkande SfU 1975/76:27. Utskottet hänvisade häri till tidigare behandling av frågan (SfU 1975:8) och till RFV:s då pågående arbete med att se över de aktuella reglerna. Utskottet ansåg att resultatet av detta utredningsarbete borde avvaktas, innan någon åtgärd från riksdagens sida var påkallad. Utskottet anförde att det kunde förutsättas, att den socialpolitiska samordningsutredningen, inom vars utredningsarbete frågorna rymdes, skulle komma att samråda med arbetsgruppen inom RFV. Då någon riksdagens åtgärd i anledning av motionen därför inte var påkallad, hemställde utskottet att riksdagen skulle avslå motionen. Riksdagen följde utskottet.

Det ingick visserligen i sjukpenningkommittens direktiv att pröva frågan, hur sp för arbetslösa och beredskapsarbetare borde beräknas, men kommittén tog inte ställning till hur SGI skulle beräknas för nämnda grupp.¹⁴

Slutligen kan framhållas att arbetslöshetsersättning och kontant arbetsmarknadsstöd inte är sjukpenninggrundande. Motivet för detta har ansetts vara, att socialpolitiska eller socialförsäkringsmässiga bidrag och ersättningar inte skall kunna grunda rätt för ett annat sådant stöd. Detta stämmer väl med vad socialpolitiska samordningsutredningen givit uttryck för i sitt betänkande.¹⁵

FÖD:s dom 791229 dnr 2902/77 gällde en säsonganställds SGI. – Den 1 augusti 1977 inkom till kassan inkomstuppgift, enligt vilken df beräknade sin årsinkomst för tolv månader framåt som parkarbetare hos H kommun till 47.900 kr. Arbetet angavs vara säsongarbete. På kassans förfrågan uppgav hon, att hon arbetade sju månader per år med en månadslön av 4.063 kr. Kassan beslöt att från och med den 31 augusti 1977 fastställa df:s SGI till 28.400 kr av anställning. Över fk:s beslut anförde df besvär hos RFV och yrkade, att hennes SGI från och med den 31 augusti 1977 måtte beräknas till $(12 \times 3.995 \text{ kr})$ 47.940 kr. Hon uppgav att hon varje år sedan augusti 1969 arbetat hos H kommun under tiden april–oktober, att hon efter arbetssäsongens slut uppburit dagpenning från arbetslöshetsförsäkringen för 60 arbetsdagar och att hon under tiden november–mars varit antecknad som arbetssökande hos arbetsförmedlingen. Av handlingarna i ärendet framgick att df sedan augusti 1969, då hon började arbeta hos H kommun, inte utfört

förvärvsarbete för någon annan arbetsgivare. – I överklagade beslutet fann RFV ej skäl att göra ändring i fk:s beslut. FÖD fann i sin tur ej skäl föreligga till ändring i RFV:s beslut.

I enlighet med denna praxis beslöt Norrbottens läns allmänna försäkringskassa 810604 att sänka df:s SGI, som var baserad på tolv månaders lön till att vara baserad på enbart sex månaders lön. Df hade nämligen haft återkommande säsongarbete under åren 1977–80 i genomsnitt sex månader per år. Under den tid df inte haft arbete hade ersättning från arbetslöshetskassa utgått. Fr o m juli 1979 hade df:s SGI varit fastställd till 52.000 kr. Fk beslöt att fastställa df:s SGI till 30.000 kr, motsvarande förvärvsarbete under sex månader. – FRN lämnade i domen 830222 mål nr 1242/81 df:s besvär utan bifall, trots att df till stöd för sin talan anfört bl a, att hon fr o m hösten 1981 eventuellt efter omskolning kunde anta annat arbete. Domstolen fann att det inte lyckats för henne att få arbete under de tider hon varit arbetslös, trots att hon varit anmäld som arbetssökande, varför det inte var sannolikt, att hon kunde påräkna stadigvarande förvärvsarbete utöver säsongarbetet. Hennes SGI skulle därför grundas på arbetet som säsongarbetare. – RFV:s andra tillsynsbyrå yttrade sig över ifrågavarande fall och menade, att df hade rätt att kvarstå i sin SGI och att få denna anpassad efter löneutvecklingen inom yrkesområdet: "Emellertid anser T2S att nuvarande rättspraxis angående SGI-beräkningen för intermittert arbetslösa (exv projektanställda byggnadsarbetare) borde omprövas av bl a följande anledning. En försäkrad som blir arbetslös har enligt rättspraxis rätt att kvarstå i tidigare fastställd SGI samt få SGI:n anpassad efter löneutvecklingen inom det egna yrkesområdet. Att en försäkrad under en följd av år erhåller tillfälliga arbeten, under exv viss del av året, borde inte innebära att denne försäkrade försätts i ett sämre läge, än den som förblir arbetslös. Den regel, som numera finns intagen i RFFS 1981:5 § 3 p 4 innebär att en försäkrad som är arbetslös före ingången av den månad varunder han fyller 65 år och är anmäld som arbetssökande på arbetsförmedlingen, samt beredd att anta erbjudet arbete i en omfattning som svarar mot den fastställda sjukpenninggrundande inkomsten, har rätt att kvarstå i tidigare SGI. T2S anser även att socialminister Sten Anderssons svar i riksdagen angående SGI för s k projektanställda, tyder på att frågan ånyo bör prövas av FÖD." – FÖD lämnade dock ej prövningstillstånd i beslut 830927 mål nr 604/83:8, vilket alltså torde innebära, att FÖD fortfarande accepterar den praxis som sedan flera år tillbaka anses gälla.

Att denna praxis inte skulle vara så väletablerad som ovan gjorts gällande förefaller vara socialminister Sten Anderssons åsikt om man skall döma av det ovannämnda svaret i riksdagen angående SGI för projektanställda:

Nu redovisar Lars-Ove Hagberg erfarenheter av en något annorlunda tillämpning av reglerna med några fall från Kopparbergs län. Det antyder att praxis varierar mellan olika försäkringskassor. *Försäkringsöverdomstolen har också i något avgörande godkänt en försäkringskassas beslut att sätta ner den sjukpenninggrundande inkomsten för en person som endast arbetade del*

av året och i övrigt var arbetslös. Men det rör sig om enstaka avgöranden och man kan därför inte dra några långt gående slutsatser av detta. (Kursiverat här.) Det är riksförsäkringsverkets ombudsenhet som har till uppgift att genom att föra mål av detta slag vidare till försäkringsöverdomstolen få fram en enhetlig praxis. Först sedan en sådan praxis har fastställts kan det eventuellt finnas anledning att ändra tillämpningen med hjälp av förändrad lagstiftning. Det är, som Lars-Ove Hagberg vet, den enda möjligheten en minister har att påverka rättstillämpningen, eftersom vi inte har ministerstyre i Sverige. – Jag vill slutligen, herr talman, än en gång poängtera det angelägna i att arbetslöshet inte bör få påverka sjukersättningens storlek.”¹⁶

Västernorrlands läns allmänna försäkringskassa handhade följande ärende, som möjligen skulle kunna ses som tecken på en försvagning av ovannämnda praxis, att SGI:n endast skall baseras på säsongarbete.

Df, som sedan den 9 juni 1979 haft en SGI av 22.500 kr, inkom den 31 augusti 1979 med en inkomstuppgift med en beräknad årsinkomst av 58.000 kr som registrerare vid Ångermanälvens flottningsförening. Vid kontroll med arbetsgivaren framkom att df varit anställd som säsongarbetare sedan 1976 samt att månadslönen för närvarande utgjorde ca 4.700 kr. Enligt df var hon arbetssökande övriga delar av året och uppbar då ersättning från arbetslöshetskassa. I maj månad 1979 hade df innehaft ett vikariat hos N Mattor AB, varvid lön utgått med 2.255:40 kr. Den 18 september 1979 beslutade lokalkontoret att fastställa df:s SGI till 33.800 kr av anställning ($4.700 \text{ kr} \times 6 \text{ mån} + 12\% \text{ semesterersättning} + 2.255 \text{ kr}$). – Fk hade kontaktat arbetsförmedlingen i K, varvid framkom, att df besökt arbetsförmedlingen regelbundet under de tider hon inte arbetat med säsongarbetet. Någon notering om anvisat arbete för åren 1976–1978 fanns ej. Enligt arbetsförmedlingen berodde detta förmodligen på, att arbetsgivaren och facket verkat för att de anställda vid Ångermanälvens flottningsförening inte skulle erbjudas andra arbeten, då de var mycket angelägna om att få behålla sina anställda från år till år. På senare tid anvisades dock dessa kategorier arbeten, om sådana fanns. Under år 1979 hade df anvisats två vikariat, dels hos N Mattor AB och dels vid Y-gården. Df sökte båda arbetena men erhöll inte vikariatet vid Y-gården. Df bedömdes som seriöst arbetssökande och villig att ta anställning som gav arbete året runt. Arbetsutbudet var dock mycket begränsat och de arbeten som erbjöds var oftast vikariat av den typ som df anvisats. – Vid kontakt med N Mattor AB framkom, att df:s arbetstid under vikariatet var 40 tim per vecka och att månadslönen utgjorde 2.725 kr. – Ärendet prövades enligt AFL 20:10 och 11, varvid förutsättning ansetts föreligga för att beräkna df:s SGI utifrån helårsarbete. Fk:s uppfattning var dock att df:s SGI skulle beräknas utifrån helårsarbete av den typ hon anvisats via arbetsförmedlingen ($2.725 \times 12 = 32.700 \text{ kr}$) och inte utifrån helårsarbete hos Ångermanälvens flottningsförening. Med anledning härav ansågs den av lokalkontoret fastställda SGI:n om 33.800 kr vara skälig. Fk avstyrkte därför bifall till de anförda besvären. – FRN fann i likhet med fk, att df:s SGI inte kunde beräknas till högre belopp än 33.800 kr fr o m den 30

september 1979. Besvären lämnades därför utan bifall (810212 mål nr 3422/79).

Följande rättsfall bygger fortfarande på den regel som innebär att SGI:n skall baseras på säsongarbetet.

Df hade under en följd av år haft säsongarbete under 5,5 månader per år. Under årets övriga månader hade hon uppburit ersättning från arbetslöshetskassa. Norrbottens läns allmänna försäkringskassa beslöt 790726 att fastställa df:s SGI till 24.900 kr, vilket motsvarade inkomsten av säsongarbete under 5,5 månader inklusive semesterersättning. Df ville däremot ha en SGI baserad på 12 månadslöner (54.720 kr). Kassan ändrade ej i sitt omprövningsbeslut. Df anförde hos FRN att hon fann det orättvist, att hon inte skulle kunna få en högre SGI p g a den dåliga arbetsmarknaden i Ä. FRN framhöll i sin dom att, med hänsyn till vad som framkommit rörande df:s inkomst- och anställningsförhållanden, rätten inte fann grund föreligga att fastställa högre SGI än fk beslutat (810526 mål nr 3776/79). FÖD ändrade inte rättens dom (820706 mål nr 1410/81:6).

Ett speciellt problem uppstår när SGI skall fastställas för försäkrade, som har årligen upprepade perioder av arbetslöshet, under vilka de inte är anmälda som arbetssökande på arbetsförmedling och inte heller på annat sätt kan visa, att de stått till arbetsmarknadens förfogande. I sådana fall bör enligt RFV bedömning ske utifrån vad df kan antas komma att tills vidare åtnjuta av eget årligen återkommande arbete enligt regeln i RFFS 1981:5 1 § 2 p.

4.4 Slutsatser

Ovan har framkommit att förvärvsavbrott p g a arbetslöshet ger upphov till tre problem rörande df:s SGI, nämligen för det första frågan om rätten att ha SGI under arbetslösheten, för det andra, om df anses ha sådan rätt, frågan vilken förvärvsinkomst som anses SGI-grundande (inkomsten från df:s arbete före arbetslösheten, beredskapsarbete, säsongarbete, heltids- eller deltidsarbete m m)¹⁷ samt för det tredje frågan om rätten till löneanpassning. Dessa frågor är i sin tur beroende av i författningstext uppställda och i rättstillämpning framväxta villkor för rätt till SGI, såsom en tydlig förvärvsavsikt formulerad i kravet att stå till arbetsmarknadens förfogande. Det anses df göra, om df är anmäld som arbetssökande hos arbetsförmedlingen. Härvid spelar tidpunkten för anmälan in liksom eventuella avbrott i anmälan som arbetssökande. Df:s arbetslöshet får

inte heller vara självförvållad. Huvudregeln anses då vara, att df förlorar rätten till en SGI.

Enligt mitt förmenande bör en vidsträckt tolkning av bestämmelserna om att kvarstå i SGI gälla för arbetslösa försäkrade. En sådan utveckling torde vara på väg i rättstillämpningen. Till skillnad från den tidsbegränsade avstängning, som kan bli aktuell vad gäller ersättning från arbetslöshetskassa, gäller en eventuell förlust eller sänkning av df:s SGI ända till dess hon/han ånyo uppfyller de villkor, som gäller för att en SGI skall kunna fastställas. Arbetslöshetsförsäkringens sanktionsmedel är av en annan karaktär än AFL:s. AFL:s "sanktion" kan få en mycket lång, t o m livslång verkan.

Då utformningen av avstängningsreglerna i arbetslöshetsförsäkringen syftar till att stimulera den arbetslösa/e att hålla kontakt med arbetsförmedlingen enligt besöksordningen och att söka arbete även under avstängningstiden, bör förlust eller ändring av df:s SGI endast ske i de fall df genom sitt agerande visar, att hon/han inte vill ha något arbete, eller om hon/han vid upprepade tillfällen avvisat erbjuda lämpliga arbeten. En enstaka arbetsvägran, som exempelvis medför avstängning från arbetslöshetsförsäkringen, kan vara en impuls att kontrollera, att SGI:n alltjämt motsvarar df:s avsedda arbetsinsats. Det är därmed inte givet att denna impuls måste leda till en ändring av df:s SGI.

Även om df som huvudregel själv skall bevaka sin rätt till löneanpassning av SGI:n under arbetslösheten, bör det ställas stora krav på fk att ex officio beakta denna df:s rättighet för att undvika kännbara rättsförluster för df. Jag hänvisar till det som ovan framhållits om fk:s insatser härvidlag. P g a att arbetslöshet (liksom sjukdom) är en förvärvsavgrottpsorsak, som i de allra flesta fall drabbar df oförhappandes utan att df har förmåga att påverka situationen i nämnvärd utsträckning, finner jag en vidsträckt ex officio-prövning härvidlag vara berättigad.

Noter kap 4

- ¹ SOU 1944:15.
- ² SOU 1944:15 s 212.
- ³ SOU 1952:39 s 173.
- ⁴ Lundberg-Malm, Hitta rätt i allmän försäkring, s 118 och 133 ff.
- ⁵ Lundberg-Malm, Hitta rätt i allmän försäkring, s 140.
- ⁶ Det finns åtskilliga avgöranden rörande SGI-beräkningen för arbetslösa kvinnor, där de rättsliga reglernas och regeltillämpningens utestängnings- och utstötningseffekter drabbar dem just i deras egenskap av kvinnor. Jag har ur detta perspektiv undersökt en rad rättsfall rörande kvinnliga försäkrade, företrädesvis från tiden före 1979 och jämfört dem med lika många fall rörande en manlig försäkrad. Jag har därvid funnit flera intressanta skillnader. Se vidare härom i min uppsats *Hur ser trygghetslagstiftningen ut ur kvinnors synvinkel?* i *Kvinnor och ekonomi*, Affärsförlaget Sthlm 1981.
- ⁷ P-handbok. Bakgrund till RFFS 1979:21 samt senare ändringar. Bilaga 1 GA 20.30.
- ⁸ Prop 1978/79 s 65.
- ⁹ S 88, till vilken hänvisas i prop 1978/79:69 s 65.
- ¹⁰ RFV:s cirkulär nr 6/1976.
- ¹¹ 1982/83:30.
- ¹² Se Sjukpenninggrundande inkomst för icke förvärvsarbetande. Diskussionsunderlag utarbetat av T2 vid RFV, Sthlm sept 1984.
- ¹³ Prop 1977/78:20 s 95.
- ¹⁴ SOU 1981:22 s 147.
- ¹⁵ SOU 1979:94 s 187.
- ¹⁶ Sjukpenningkommittén framhöll i sitt betänkande SOU 1981:22 s 206 följande: "Skulle den nu beskrivna beräkningsmetoden tillämpas så att arbetslösa framgent inte skulle få rätt till sjukpenning eftersom något bortfall av förvärvsinkomst inte kan påvisas, skulle det medföra en försämring i förhållande till vad som nu gäller. Ges inkomstbortfallsprincipen emellertid en vidare tolkning, så att till inkomst hänförs jämväl vissa uppburna bidrag, t ex arbetslöshetsersättning, skulle de bidrag som gått förlorade på grund av sjukdomen kunna utgöra grund för sjukpenningens beräkning. Den enskildes grundtrygghet skulle då vara bibehållen inom ramen för sjukpenningförsäkringen. – Ytterligare en möjlighet vore att låta de övriga stödformerna utgå även under sjukdom, varvid någon sjukpenning inte behövde utgå. Detta kan emellertid ställa sig svårt beträffande t ex arbetslöshetsersättningen, enär det kommer i konflikt med det där föreskrivna villkoret om att den arbetslöse skall vara beredd att anta erbjudet arbete. Denna möjlighet kan därför inte gärna komma i fråga."
- ¹⁷ Göteborgs allmänna försäkringskassa beslöt 790131 att hemmamekaförsäkra df, eftersom det bolag som df arbetat vid försatts i konkurs och df fått avslag från kronofogdemyndighet på statlig lönegaranti. Df var ej aktuell hos arbetsförmedlingen som arbetssökande. FRS lämnade df:s besvär utan bifall (830126 mål nr 6138/79) och FÖD meddelade ej prövningstillstånd (840607 mål nr 338/83:5).

5 Förvärvsavbrott p g a studier

5.1 Problemställning

I detta kapitel behandlas de rättsliga problem som kan uppkomma då man försöker fastställa SGI i samband med att df gör förvärvsavbrott p g a studier. Eftersom df inte längre förvärvsarbetar utan i stället studerar gäller nu inte huvudregeln för rätten att få tillgodoräkna sig SGI, nämligen uppbärande av inkomst på minst 6.000 kr p g a förvärvsarbete. Om df blir sjuk under pågående studier drabbas df (som regel) ej av något konkret inkomstbortfall, som behöver kompenseras. Frågan är då om det kan anses motiverat att df på annan grund får tillgodoräkna sig SGI och i så fall vilken storlek denna SGI skall ha och hur länge df har rätt att behålla den.

För att besvara de nämnda frågorna kommer den följande framställningen att bygga på en undersökning av den uppfattning om df:s rätt till SGI vid förvärvsavbrott p g a studier som möter i lagförarbeten, i författningstext samt framför allt i rättstillämpningen.

5.2 Förarbeten och författningar

Socialvårdskommittén menade i sitt betänkande,¹ att studerande och därmed jämställda i många fall kunde lida stort ekonomiskt avbräck genom inträffad sjukdom, eftersom studietiden förlängdes och de med studierna förenade kostnaderna ökade i motsvarande mån. Men kommittén avstod från att föreslå en sp-försäkring för de studerande med hänsyn såväl till avgiftsfrågan som till svårigheten att uppställa tillfredsställande regler för försäkringen. Om det visade sig att problemet skulle kunna (åtminstone delvis) få sin lösning inom ramen för den obligatoriska försäkringen, skulle man kunna ta upp frågan när man fått erfarenheter av den obligatoriska försäkringen under en tid.

Ett par år efter ikraftträdandet av lagen om allmän sjukförsäkring publicerade dåvarande Riksförsäkringsanstalten (RFA) ett meddelande, som kom att ingå i RFV:s cirkulärserie (nr 29/1957) och som rörde sp-försäkring för studerande p g a förvärvsarbete. Anledningen till att cirkuläret kom till var, att Sveriges Förenade Studentkårer gjort en förfrågan hos RFA angående möjligheten för en vid universitet eller högskola inskriven studerande att bli obligatoriskt sp-försäkrad.

RFA svarade, att den grundläggande förutsättningen för att vara sp-försäkrad var, att df hade inkomst av förvärvsarbete uppgående till minst 1.200 kr (numera 6.000 kr). Man räknade därvid med den inkomst för år som medlemmen kunde antagas komma att tillsvidare åtnjuta av förvärvsarbete.

En förutsättning för att vid inkomstbedömningen hänsyn skulle tas till inkomst av förvärvsarbete som studerande ägnade sig åt vid sidan av sina studier, ansåg RFA vara, att denna inkomst kunde antas bli av mera *stadigvarande natur* eller *regelbundet återkommande* (se ovan kap 3). Då det gällde inkomst av tillfälliga anställningar krävdes alltså för att sådan inkomst skulle beaktas, att den studerande kunde beräknas årligen under längre eller kortare tid ha regelbundet återkommande anställningar och att inkomsten skulle kunna beräknas för framtiden på ett någorlunda säkert sätt. Däremot skulle den som rent tillfälligt under en enstaka jul- eller sommarferie hade inkomst av förvärvsarbete inte obligatoriskt sp-försäkras, dvs df:s inkomst skulle inte ligga till grund för SGI-beräkningen, även om inkomsten av en sådan tillfällig anställning kunde antas uppgå till 1.200 kr eller mer.

Vid sidan av cirkulär nr 29/1957 beträffande klassplacering av (SGI-beräkning för) studerande, som vid sidan av sina studier årligen under längre eller kortare tid hade förvärvsarbete, kom 1973 i RFV:s cirkulärserie (nr 2/1973) ytterligare regler rörande klassplacering av (SGI-beräkning för) studerande. Cirkuläret berörde dels studerande som var klassplacerade (hade sjukpenninggrundande inkomst) vid tidpunkten för studiernas början, dels studerande som skulle inplaceras i sjukpenningklass (få sjukpenninggrundande inkomst) under studietiden.

Till grund för RFV:s cirkulär nr 2/1973 låg ett antal av FD meddelade domar. Av särskilt intresse är de tre domar som refererats, Sof 35/1972, I–III. Mål I gällde en sjuksköterska som vidareutbildade sig till barnmorska, mål II gällde en kontorist som

utbildade sig till programmerare och mål III gällde en sjukskötare som (med åtnjutande av lön med B-avdrag) under två års tid studerade vid sjuksköterskeskola. – Domstolen fann i samtliga mål att det varit fråga om vidareutbildning inom eget yrkesområde och att respektive försäkrad hade rätt att kvarstå i den sjukpenningklass hon/han haft då studierna börjat. I alla tre fallen var det RFV som underställt besluten FD:s prövning. I referatet framställdes följande:

”I samband därmed återopade riks försäkringsverket en inom verket 11.1 1972 upprättad promemoria angående sjukpenningklassplacering av studerande. I denna föreslog verket vidgade möjligheter till bibehållen klassplacering under utbildningstiden vid studier som syftar till vidareutbildning inom den försäkrades yrkesområde. Verket föreslog i promemorian sammanfattningsvis följande:

’A. Vid tjänstledighet för studier inom eget yrkesområde med eller utan ersättning från arbetsgivaren under studietiden beviljas bibehållen klassplacering under tid som erfordras på grund av studierna.

B. Försäkrad som utan att ha erhållit tjänstledighet slutar sitt arbete för att bedriva studier med inriktning på det egna yrkesområdet beviljas bibehållen klassplacering under högst ett år.

C. Övriga studerande skall vid studier längre tid än sex månader vara försäkrade endast för sjukvårdsförmåner eller i förekommande fall vara placerade i sjukpenningklass nr 1.’ ”

Om df hade viss SGI vid tidpunkten för studiernas början skilde man alltså mellan tre olika situationer. Vid *tjänstledighet* för studier *inom eget yrkesområde* med eller utan ersättning från arbetsgivaren under studietiden fick df som sin SGI räkna den inkomst, som hon/han hade vid tidpunkten för studiernas början under den tid som erfordrades för studierna. Försäkrad, som utan att ha erhållit tjänstledighet *slutade* sitt arbete för att bedriva studier *med inriktning på* det egna yrkesområdet, fick som sin SGI räkna den inkomst hon/han hade vid tidpunkten för studiernas början under högst ett år. Övriga försäkrade, vilkas studier beräknades pågå längre tid än sex månader, försäkrades endast för sjukvårdsförmåner eller blev hemmamakeförsäkrade, om rekvisiten härför var uppfyllda.

Bland de studerande som skulle inplaceras i sjukpenningklass under studietiden, dvs under studietiden få ersättning som skulle läggas till grund för SGI-beräkning, skilde man mellan två grupper. Den ena gruppen var försäkrade, som antagits som elever hos företag som bedrev yrkesutbildning i syfte att skaffa arbetskraft till företaget. Dessa försäkrade skulle om företaget utgav arvode under utbildningstiden betraktas som arbetstagare och ersättningen läggas till

grund för beräkningen av SGI. Den andra gruppen var försäkrade, som i sin utbildning hade en sammanhängande inbyggd praktiktjänstgöring. Om de för denna tjänstgöring uppbar löneförmån från arbetsgivare, t ex lön som lärarkandidat uppbar från kommun, betraktades de som arbetstagare och avlöningsförmånerna lades till grund för SGI-beräkningen, under förutsättning att praktiken pågick längre tid än sex månader *eller* att den var förlagd till utbildningens näst sista eller sista termin.

Genom lag, som trädde i kraft den 1 januari 1974, ändrades reglerna om sjukpenningförsäkring i AFL på ett flertal punkter. Systemet med sjukpenningklasser enligt AFL 3:2 som grundval för rätten till sp ersattes av reglerna om SGI. Inför ikraftträdandet av de nya reglerna översände RFV med cirkulärskrivelse den 19 juli 1973 till fk "Arbetsbeskrivning för inkomstförfrågan hösten 1973" med föreskrifter om åtgärder, som kassorna hade att vidtaga i samband med övergången till den nya ordningen.

I arbetsbeskrivningen angavs att verket under augusti månad 1973 skulle komma att utsända inkomstförfrågan till alla försäkrade, som var placerade i sjukpenningklasserna 2–21 och som inte anmält inkomst under nämnda år. För fastställandet av SGI på grundval av de inkomstuppgifter som inkom till fk meddelades i arbetsbeskrivningen bl a följande föreskrifter av betydelse för studerande: Försäkrad, som i inkomstuppgiften uppgav, att hon/han var arbetslös och arbetssökande, skulle placeras i SGI motsvarande klassmitten i den sjukpenningklass i vilken hon/han då var placerad. Var df placerad i den högsta sjukpenningklassen, skulle hon/han placeras i SGI motsvarande 39.000 kr. Försäkrad, som var sjukskriven och i inkomstuppgiften angett sin årliga inkomst med visst belopp, skulle enligt arbetsbeskrivningen placeras i SGI motsvarande den uppgivna inkomsten. I de fall arbetsoförmågan kunde bedömas som nedsatt under avsevärd tid – minst ett år –, skulle samma regler tillämpas som för arbetssökande arbetslösa.

Med ändring av vad sålunda föreskrivits meddelade RFV i cirkulär den 14 mars 1974 följande föreskrifter rörande fastställande av SGI för försäkrad, som den 1 januari 1974 var sjukskriven och för försäkrad, som vid samma tidpunkt var arbetslös eller *vuxenstuderande*: Beträffande sjukskriven försäkrad föreskrevs: "Har för försäkrad, som hösten 1973 besvarat inkomstförfrågan, fastställts SGI motsvarande 39.000 kronor eller motsvarande klassmitten i den sjukpenningklass han var placerad i vid sjukdomens inträffande, skall hans SGI omprövas. Därvid skall den av den försäkrade uppgivna inkomsten läggas till grund för ny SGI, om det inte är osannolikt, att han skulle haft denna inkomst om han fått vara frisk. För försäkrad, som inte uppgivit någon inkomst, skall inkomstutredning ske." – I fråga om arbetslös eller vuxenstuderande försäkrad föreskrevs: "Har för försäkrad fastställts SGI motsvarande 39.000 kronor eller klassmitten i den sjukpenningklass han var placerad i vid arbetslöshetens inträde respektive studiernas

början, skall inkomstutredning ske i samband med att den försäkrade gör sjukanmälan eller då fråga eljest uppkommer om storleken av hans SGI. Utvisar inkomstutredningen att den försäkrades beräknade framtida årsinkomst vid den tidpunkt då arbetslösheten inträffade respektive då studierna påbörjades inte överensstämmer med fastställd SGI, skall ny SGI motsvarande nämnda inkomst fastställas för den försäkrade." Ny SGI för sjukskriven försäkrad skulle gälla från och med den 1 januari 1974.

Rättstillämpningen rörande SGI-beräkningen för å ena sidan de arbetslösa och å andra sidan de vuxenstuderande försäkrade skulle alltså vara densamma. En arbetslöshetssituation är ofta kombinerad med en utbildningssituation och vice versa, varför denna likhet är naturlig. Att det förhåller sig på detta sätt framgår av följande rättsfall, där frågan uppkom om df, som var sjuk den 1 januari 1974, skulle räknas som arbetslös eller som studerande:

Df, som var inskriven hos Västernorrlands läns allmänna försäkringskassa, var från och med den 1 mars 1968 placerad i sjukpenningklass nr 15 (3434). Df, som sedan år 1965 varit anställd som diversearbetare vid Torsviks Sågverks Aktiebolag, började i augusti 1969 omskolning genom arbetsvårdens försorg. Han sjukskrevs i mars 1973 och avbröt i samband därmed arbetsvårdsutbildningen. För df, som vid årsskiftet 1973/1974 alltså var sjukskriven, beslöt fk enligt då gällande av RFV utfärdade föreskrifter att från och med den 1 januari 1974 fastställa SGI till 22.500 kr av anställning. Med anledning av en utav df till kassan i oktober 1974 ingiven inkomstuppgift upptog kassan frågan om hans SGI från och med den 1 januari 1974 till omprövning. Vid utredning fann kassan, att df var arbetslös sedan år 1969 och att hans årsinkomst, då hans senaste anställning upphörde, uppgick till 20.800 kr. På grund härav vidtog kassan ingen ändring beträffande df:s SGI. Df besvärade sig över fk:s beslut och yrkade, att hans sp måtte grundas på en årsinkomst av 36.000–40.000 kr, motsvarande den årsinkomst han skulle ha haft, om han inte blivit sjuk. – I yttrande till RFV anförde fk bl a följande: Df hade år 1969 slutat sin dåvarande anställning på grund av tilltagande ryggsbesvär för att börja omskolning. Kassan hade inte ansett df berättigad till sp under denna utbildning, eftersom hans arbetsförmåga inte bedömdes vara nedsatt med minst hälften. Sedan den 22 mars 1973 var df fortlöpande sjukskriven på grund av ryggsbesvär. Utbildningen hade inte kunnat återupptagas och man hade inom arbetsvården diskuterat en avkortning av utbildningsplanen. Vid tiden för anställningens upphörande uppgick df:s timlön till 10 kr och arbetsveckan omfattade 42,5 timmar, vilket för år räknat utgjorde cirka 22.000 kr i inkomst. – RFV fann att df vid fastställande av SGI för honom från och med den 1 januari 1974 fick betraktas som arbetslös och att fk därför beräknat df:s SGI i enlighet med av verket utfärdade föreskrifter. Verket fann därför inte skäl att ändra fk:s beslut. – I besvären hos FD har df anfört, att uppgiften att han slutat sin anställning vid Torsviks Sågverks Aktiebolag hösten 1969 var en feltolkning. Han hade inte blivit uppsagd och inte heller själv sagt upp sig. Till styrkande härav har df

åberopat ett intyg från bolaget. – I yttrande den 24 maj 1976 till FD har RFV förklarat, att verket fann att df hösten 1969 påbörjade arbetsvårdsutbildning och att denna alltjämt fick anses pågå, oaktat han var sjukskriven sedan den 22 mars 1973. På grund härav hemställde verket, att besvären måtte lämnas utan bifall. I påminnelser har df upplyst, att han avbrutit sina studier i mars 1973 på läkares inrådan och att han därefter inte kunnat återuppta dem. Han ansåg sig därför inte vara studerande efter denna tidpunkt. – Länsarbetsnämnden i Västernorrlands län har avgett yttrande till fk rörande df:s möjligheter till rehabilitering. I yttrandet anfördes bl a att nämnden bedömde det som uteslutet, att någon adekvat arbetsvårdsåtgärd kunde initieras för df under den närmaste tvåårsperioden. – FD fann att df den 1 januari 1974 var sjukskriven. Hans SGI skulle därför omprövas och bestämmas i enlighet med vad RFV för sådant fall föreskrivit i cirkuläret den 14 mars 1974. – Två ledamöter var skiljaktiga och framhöll, att df inte var berättigad till sp under utbildningen, då föreskrivna förutsättningar härför inte bedömts föreligga. Df hade sjukskrivits i mars 1973, då han gick i andra årskursen på fyraårig teknisk linje vid gymnasium, och nödgats avbryta studierna på grund av sina ryggbesvär samt därefter varit fortsatt sjukskriven för dessa. Vid dessa förhållanden hade df:s SGI från och med den 1 januari 1974 inte enligt gällande tillämpningsföreskrifter kunnat fastställas högre än vad fk gjort genom sitt av RFV inte ändrade beslut. På grund härav fann de inte skäl att bifalla besvären (FD 770224 dnr 2102/75).

Sammanfattningsvis kan alltså framhållas att FD:s majoritet funnit att df:s SGI i en dylik situation skall beräknas med utgångspunkt från den inkomst df skulle ha haft om han varit frisk.

AFL 3:5 fick ändrad lydelse fr o m 1979-07-01 (SFS 1979:505). Ändringen innebar att fastställd SGI – med de undantag som anges i lagrummets första stycke – inte får sänkas under den tid en försäkrad uppbär särskilt vuxenstudiestöd (SVUX) eller utbildningsbidrag för doktorander. Studierna måste ha påbörjats 1979-07-01 eller senare.²

Under den tid försäkrad uppbär särskilt vuxenstudiestöd eller utbildningsbidrag för doktorander, kan SGI fastställas till högre belopp i takt med inkomstutvecklingen inom df:s yrkesområde.³

I förordningen (1976:536) om utbildningsbidrag för doktorander finns vissa bestämmelser, som rör studerandes rätt till sådant bidrag vid sjukdom, föräldraledighet m m. Utbildningsbidrag får inte utgå för längre tid än som motsvarar helt bidrag under fyra bidragsår. Utbildningsbidrag får dock utgå för ytterligare den tid som motsvarar högst två bidragsår, bl a om den studerande under den tid som utbildningsbidrag har utgått varit föräldraledig och berättigad till fp eller om den studerande under den tid som utbildningsbidrag har utgått p g a sjukdom under längre tid varit oförmögen att bedriva sina studier eller om det finns andra särskilda skäl (3 §). Vidare har

studerande rätt att behålla utbildningsbidrag vid ledighet i samma omfattning som rätt till fp föreligger (8 §).

I lag 1981:692, som trädde i kraft 1982-01-01 utökades möjligheterna för df att behålla sin SGI. Utöver de två ovannämnda fallen (df uppbär särskilt vuxenstudiestöd och df uppbär utbildningsbidrag för doktorander) stadgades i AFL 3:5 sista stycket, att df:s SGI inte får sänkas under tid då df är inskriven vid arbetsmarknadsinstitut eller efter förmedling av en arbetsmarknadsmyndighet genomgår yrkesutbildning. Sänkning får dock ske om df har beviljats förtidspension eller delpension. Sänkning får också ske när df undergår arbetsträning i arbetsmarknadsinstitut, under förutsättning att arbetsträningen pågått sex månader.

Enligt lag om särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa (1983:1030) kan fr o m 1984-01-01 särskilt vuxenstudiestöd beviljas arbetslösa. Någon generell rätt för dessa s k SVUXA-elever att kvarstå i SGI fanns inte. I vissa undantagsfall kunde utbildningen ses som förmedlad av en arbetsmarknadsmyndighet (3 kap 5 § AFL) eller som studier inom eget yrkesområde (RFFS 1981:5 3 § 6 och 7 p), vilket innebar att df hade rätt att kvarstå i SGI. Om SVUXA-eleverna skulle ha samma rätt att kvarstå i SGI som SVUX-eleverna, måste en lagändring komma till stånd. Denna kom den 1 juli 1984 och innebar att df:s SGI inte får sänkas, såvida df inte blir förtids- eller deltidspensionerad, då df bedriver studier, för vilka hon/han uppbär särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa enligt lagen om särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa.

Under slutet av 1970-talet och början av 1980-talet har flera utredningar arbetat med frågor som rör studiesociala åtgärder.⁴ Samhällets syften med de studiesociala åtgärderna har varit dels att vidga rekryteringen till högre utbildning, dels att över huvud taget förbättra de ekonomiska villkoren under studietiden. Utifrån den målsättningen kan det anses vara rimligt att inom studiestödets ram även skapa garantier för att en studerande inte skall behöva sänka sin standard under sjukdom. Målet med en sjukförsäkring för studerande måste vara att skapa en sådan ekonomisk trygghet under perioder av sjukdom, som inte i väsentlig utsträckning utökar studieskulden. Att försörjningen är ordnad inte bara vid aktiva studier utan också i de fall df skulle bli sjuk, ökar givetvis förutsättningarna för ett lyckat studieresultat.

Stöden vid sjukdom för studerande kan betraktas som särlösningar för speciella kategorier. Enligt studiestödsutredningen (DsU

1981:11, Studiestöd) fanns det fördelar med att inordna de studerande i redan befintliga socialförsäkringar. Det gällde framför allt i de fall då de studerande redan genom tidigare förvärvsarbete har kommit in i socialförsäkringssystemet.

De tekniska lösningarna för att åstadkomma ett förbättrat försäkringsskydd kan konstrueras antingen med studiestödet eller med den allmänna försäkringen som grund. Kombinationer av dessa stödssystem kan också tänkas. Studiestödsutredningen undersökte möjligheterna att konstruera en studerandeförsäkring inom såväl AFL som inom studiestödets ram. Det ansågs på flera sätt vara till fördel för de studerande, om de kunde omfattas av AFL:s sjukpenningförsäkring, som ju är en inkomstbortfallsförsäkring. Detta skulle tekniskt sett kunna lösas så att studiebidraget och återbetalningspliktiga studiemedel tillsammans med eventuella inkomster från t ex feriearbete utgjorde d:s SGI. Ersättningen under sjukdom skulle då komma att grundas på den aktuella ekonomiska situationen liksom för de förvärvsarbetande.

Den allvarligaste invändningen enligt studiestödsutredningen mot att på detta sätt ta med de studerande i AFL var av principiell natur, eftersom lån och bidrag i detta fall skulle jämföras med inkomst.⁵ Med tanke på att AFL:s sjukpenningförsäkring huvudsakligen är konstruerad för de förvärvsarbetande, ansåg utredningen att det i stället var lämpligast att de studerandes sjukförsäkring blev en studiestödsangelägenhet. Den föreslog i huvudsak förbättringar av sjukförsäkringen för studerande med studiemedel.

De frågor som utredningen ville ha svar på var:

- vad skall hända med den eventuella SGI man har innan studierna påbörjas?
- hur skall sp enligt AFL beräknas för förvärvsinkomster från de studerandes deltids- och delårsarbeten?
- hur skall sp från AFL kombineras med studiestödets sjukförsäkring?

För att kunna besvara dessa frågor krävs att man bestämt vad som skall avgöra storleken på det ekonomiska stödet under sjukdom. Utredningen valde kompensationsprincipen, där "inkomst" får beteckna det ekonomiska utrymme den studerande skulle ha haft till sitt förfogande, om sjukdomen inte hade inträffat. Principen innebär att den studerande skall ha rätt till i huvudsak lika mycket pengar under sjukdomstiden som under studietiden. Den bygger på att det ekonomiska behovet i stort sett är lika under studier och sjukdom.

Detta ställningstagande innebär i sin tur följande två logiska konsekvenser: 1. Sp från AFL skall relateras till aktuell inkomst och inte till tidigare SGI; 2. Sp från AFL som grundar sig på deltids- och delårsarbete under studietiden skall kunna utgå parallellt med studiestöd under sjukdom.

För tre av studiestödsformerna gällde/gäller, som framgått ovan, regeln att df får stå kvar i sin tidigare SGI under hela utbildningstiden, nämligen då df uppbär utbildningsbidrag för arbetsmarknadsutbildning, särskilt vuxenstudiestöd samt utbildningsbidrag för doktorander. För de två senare studiestödsformerna infördes som också framgått ovan regeln den 1 juli 1979. Propositionen⁶ rörande denna regel hade utgått från ett betänkande,⁷ som utarbetats av RFV. RFV hade föreslagit att deltagare i arbetsmarknadsutbildning eller vuxenstudier skulle få behålla sitt utbildningsstöd också vid sjukdom som inträffar under utbildningstiden i stället för att sjukpenningförsäkringen skulle träda in. Som fördel med denna lösning hade RFV angivit bl a, att ersättningen under sjukdom blir lika stor som det studiestöd kursdeltagaren har som frisk. Vidare hade föreslagits att tidigare SGI skulle göras "vilande" under studietiden.

Föredraganden ansåg dock att ett system med vilande sp var ofördelaktigt för de studerande, därför att särlosningar måste tillgripas för studerande som förenade studier med förvärvsarbete. Han tillade:

"Med nuvarande regler för beräkningen av sjukpenninggrundande inkomst för deltidsarbete under kortare perioder, innebär verkets förslag relativt oförmånliga villkor för den aktuella studerandegruppen. Den sp, som skulle kunna utgå på grundval av förvärvsarbete under studietiden, skulle inte på långt när kompensera bortfallet av inkomst."⁸

Detta argument, menade studiestödsutredningen, bortfaller med den sjukpenningberäkning som den föreslog. Den ansåg därför att det principiellt riktigaste var att tidigare SGI inte skulle gälla under utbildningstiden. Det var däremot rimligt att en tids utbildning inte skulle medföra "nedklassning", utan en "vilande" SGI under hela studietiden var riktigare. Med "vilande" SGI avsågs att man efter studiernas slut hade rätt till samma sp som man hade innan studierna påbörjades. Detta gällde redan för dem som t ex gör sin militärtjänstgöring.

Utredningen gjorde gällande att samtliga studiestöd skulle ge rätt till "vilande" SGI. Likaså skulle regeln gälla oberoende av studieval. Utredningen föreslog dessa ändringar även för utbildningsbidrag för

arbetsmarknadsutbildning, för doktorander samt för särskilt vuxenstudiestöd.

"Vilande" SGI kunde dock införas i samtliga studiestödsformer endast under förutsättning att sjukpenningberäkningen också ändrades. Om så inte blev fallet, skulle studerande med särskilt vuxenstudiestöd, utbildningsbidrag för AMU och utbildningsbidrag för doktorander få alltför stora försämringar i förhållande till de förmåner de redan hade. Vid oförändrad sjukpenningberäkning föreslog utredningen därför "vilande SGI" endast för studerande med studiehjälp och studiemedel.

Studiestödsutredningens förslag låg till grund för regeringens prop 1983/84:127 om förbättrad studiehjälp och vissa sjukersättningsfrågor. Propositionen beslutades 840223.⁹

Fr o m den 1 januari 1985 gäller ett förändrat sjukförsäkringskydd för studerande, vilket bygger på ifrågavarande proposition (SFS 1984:313 och 315). Huvudprincipen är att de studerande som uppbär studiestöd i form av studiehjälp, studiemedel, särskilt vuxenstudiestöd, särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa eller utbildningsbidrag för doktorander skall få behålla detta under sjukdomsperioder. Samtidigt gäller att SGI:n inte får sänkas under den tid som en studerande uppbär studiestöd. Om df skall bedriva studier som beräknas pågå minst sex månader, skall SGI:n, *s k studietids-SGI*, fastställas på grundval av *enbart* den inkomst av eget arbete som df kan antas få under denna tid. I de fall df inte förvärvsarbetar, erhåller df ingen studietids-SGI, dvs df omfattas endast av sjukvårdsförsäkring eller i förekommande fall hemmamekeförsäkring. Under motsvarande tid skall den SGI som gällde vid studiernas början hållas vilande, *s k vilande SGI*, för att kunna aktiveras när studietiden upphör.

Det tidigare sista stycket i AFL 3:5 fick den 1 januari 1985 (se vidare nedan) följande lydelse:

"Den fastställda sjukpenninggrundande inkomsten får ej i annat fall än som avses i första stycket b) eller c) sänkas under tid då den försäkrade

1. bedriver studier, för vilka han uppbär studiehjälp, studiemedel eller särskilt vuxenstudiestöd enligt studiestödslagen (1973:349), studiestöd enligt lagen (1983:1030) om särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa eller bidrag enligt förordningen (1976:536) om utbildningsbidrag för doktorander, eller
2. är inskriven vid arbetsmarknadsinstitut eller efter förmedling av en arbetsmarknadsmyndighet genomgår yrkesutbildning.

Om den försäkrade i fall som avses i tredje stycket 1) bedriver studier som beräknas pågå minst sex månader, skall försäkringskassan, vid sjukdom under utbildningstiden, beräkna sjukpenningen på en sjukpenninggrundande inkomst som har fastställts på grundval av enbart den inkomst av eget arbete som den försäkrade kan antas få under denna tid."

Reglerna om en vilande SGI innebär alltså, att för en försäkrad, som bedriver studier som beräknas pågå minst sex månader och samtidigt uppbär studiestöd, den SGI som gällde före studierna skall hållas vilande. SGI:n blir åter gällande först när studierna avslutats. Detta innebär att så länge som SGI:n är vilande utbetalas varken sp eller fp på grundval av denna. Dock kan den vilande SGI:n anpassas till löneutvecklingen inom det egna yrkesområdet.

Ibland torde det kunna uppstå svårigheter att avgöra om studierna beräknas pågå minst sex månader. Om studiestöd beviljats för kortare tid än sex månader men df uppger till kassan att hon/han ämnar söka ytterligare studiestöd för fortsatta studier bör detta enligt RFV:s anvisningar medföra att df placeras i en studietids-SGI.

Det kan ibland förekomma att studiestöd beviljas retroaktivt. Om kassan i dessa fall efter utredning med df konstaterar, att mindre än sex månader återstår av den faktiska studietiden, skall kassan ändå fastställa en studietids-SGI, under förutsättning att stöd beviljats för minst sex månader.

Bestämmelserna om vilande SGI bygger på att beviljat studiestöd skall utgå även för sjukdomsperioder under utbildningstiden. Studiestöd beviljas normalt för en eller två terminers studier och för en bestämd utbildning. En tidigare SGI är således vilande under den tid för vilken studiestöd utgår, men också under en ferietid som infaller mellan studietiderna i den utbildning för vilken studiestödet beviljats. Den vilande SGI:n tillämpas åter först när den utbildning för vilken studiestödet har beviljats är avslutad.

En studerande kan naturligtvis dessförinnan avbryta studierna. Om studierna avbryts på grund av sjukdom, fortsätter studiestödet att utgå under den period det har beviljats för. Först därefter tillämpas åter den vilande SGI:n.

Om studierna avbryts på någon annan grund, är den studerande inte längre berättigad till studiestöd, och den vilande SGI:n träder i kraft. Kassan skall i samband härmed underrätta den studiemedelsnämnd som beviljat studiemedlen. Nämnden kommer då att pröva eventuell återbetalningsskyldighet för vad som utbetalats för mycket. Sammanfattningsvis kan framhållas att reglerna om en studietids-

SGI innebär, att den vilande SGI:n kombineras med denna studietids-SGI, som beräknas på förvärvsinkomsten under utbildningstiden. Sp på grundval av en studietids-SGI utgår samtidigt med studiestödet under utbildningstiden. Studietids-SGI, som förutsätter att den studerande uppbär studiestöd, gäller fr o m den dag, då studiestödet börjar utgå och upphör, när studiestödet upphör att utgå. I övrigt följer studietids-SGI samma regler som gäller om "vanlig" SGI, vilket bl a innebär, att "30-dagarsregeln" tillämpas vid inkomständering under studietiden.

Redan den 1 juli 1985 ändrades AFL 3:5 p g a nya regler i anslutning till en ny föräldraförsäkring. Dessa regler började delvis gälla den 1 juli 1985. Dessa lagändringar rörde tillfällig fp, utbyggd havandeskapspenning (hp), rätt till sp under graviditet m m. Den sistnämnda lagändringen innefattar ändrade regler om rätten att behålla tidigare SGI vid föräldraledighet. Studier och barnafödande/barnavård sammanfaller tämligen ofta i tiden, varför även de sistnämnda lagändringarna kan få betydelse för en försäkrad som studerar. Reglerna om en sammanslagen fp, ett förändrat föräldrabegrepp inom försäkringen m m samt vissa ändringar inom sjukförsäkringen (bl a AFL 3:5) avses gälla fr o m den 1 januari 1986. Inga ändringar som direkt rör studerande kommer att träda i kraft den 1 januari 1986.

Ändringarna i AFL 3:5 som gäller fr o m den 1 juli 1985 innebär också, att df:s SGI inte får sänkas, om df bedriver studier, för vilka hon/han uppbär timsättning enligt förordningen (1976:327) om timsättning vid grundutbildning för vuxna (1985:87).

Tillämpningen av de nya reglerna, för vilka nu redogjorts, rörande studerandes SGI kommer inte att behandlas, eftersom det rättsfallsmaterial som blivit föremål för undersökning företrädesvis rör tidsperioden 760101-840630 (se ovan). Den ifrågavarande reformen kommer att innebära att många studerande har rätt att få sin SGI vilande utan att någon prövning behöver göras, huruvida studierna är att betrakta som studier inom eget yrkesområde eller inte (se nedan härom).

För alla studerande inom eget yrkesområde, som under studietiden uppbär studiehjälp, studiemedel eller särskilt vuxenstudiestöd (enligt lag 1973:349 och 1983:1030) samt utbildningsbidrag för doktorander, innebär ifrågavarande lagändring en försämring, därigenom att df inte längre får uppbära sp baserad på en SGI som i sin tur är baserad på tidigare förvärvsarbete utan endast på en SGI som

är baserad på ett eventuellt under studietiden aktuellt förvärvsdeltagande (feriearbeten o dyl). Orsaken till försämringen har varit, att man menat, att ifrågavarande grupper har blivit överkompenserade i samband med tillfälliga sjukperioder.

Reglerna om SGI-beräkningen för övriga studerande finns i RFV:s kungörelse (RFFS 1981:5) om sjukpenninggrundande inkomst. Där sägs att för den som är ledig från sin anställning för studier inom det egna yrkesområdet den fastställda SGI:n inte skall sänkas utan att den i stället "får" anpassas till löneutvecklingen inom df:s yrkesområde (3 § 6 p). För den som bedriver studier inom det egna yrkesområdet i annat fall än det nu nämnda, får inte heller den fastställda SGI:n sänkas, utan en anpassning efter löneutvecklingen inom yrkesområdet i fråga skall i stället ske. Detta gäller dock för en tid om högst ett år (3 § 7 p). Avsikten med den något ändrade lydelsen i punkterna 6 och 7 gentemot cirkuläret 2/1973 är att även försäkrade med en SGI av annat förvärvsarbete än anställning skall inrymmas i bestämmelserna. Därvid har det inte ansetts rimligt att jämställa "självtagen ledighet" från ett eget företag/en egen rörelse med tjänstledighet. Ledighet från eget företag kan ha många orsaker, bl a studier, men kan också ha samband med dålig lönsamhet. Företaget kan förbli registrerat i handelsregistret under en studieperiod, trots att avsikten är att inte återuppta verksamheten efter studiernas slut.

I förslaget till ifrågavarande kungörelse anfördes som exempel att df med en SGI på 70.000 kr baserad på anställning och en SGI av annat förvärvsarbete på 30.000 kr studerar, med tjänstledighet från anställningen, inom eget yrkesområde. Under första studieåret bibehålls den fastställda SGI:n av A- och B-inkomst, därefter gäller endast SGI beräknad efter A-inkomst.

I kungörelsen finns ingen regel som rör försäkrade som inte studerar inom eget yrkesområde. För dem gäller att SGI skall fastställas jämlikt 3:2, vilket kan innebära att df blir försäkrad för enbart sjukvårdsförmåner. Om förutsättningarna härför är uppfyllda, skall df hemmameförsäkras jämlikt 3:1 andra stycket (t o m 1985).

Det finns fastlagt särskilda handläggningsrutiner för fk, då fk får vetskap om att df gjort förvärvsavgrott p g a studier.

För att få ett säkert beslutsunderlag är fk ålagd att komma med en förfrågan till df, som har förvärvsarbetat eller förvärvsarbetar men som i inkomstuppgift meddelat att hon/han har börjat studera eller skall börja studera. Denna förfrågan för att fastställa SGI för försäkrad som studerar ingår i serien Beslutstexter m m i S-handboken.¹⁰ De frågor fk ställer rör vad df har haft för förvärvsarbete

före studierna, vilken utbildning df ämnar genomgå, om studierna avser vidareutbildning inom eget yrkesområde, om df är tjänstledig från sitt arbete under studietiden eller om df har slutat sitt arbete, hur länge df avser att studera, om df får bidrag från länsarbetsnämnden under studietiden, om df ämnar förvärvsarbete under studietiden – heltid, deltid eller under ferierna och i så fall den beräknade årsinkomsten härav och arbetsgivarens namn och adress.

Många studerande bekostar sina studier med egna medel, lån eller med olika typer av ersättningar (exv stipendier, arvoden). För denna grupp finns ej någon generell rätt att kvarstå i SGI under utbildningstiden. Fk måste även efter 850101 bedöma, om studierna är inom eget yrkesområde eller inte (RFFS 1981:5 3 § 6–7 p). Antalet sådana beslut kommer visserligen att minska – studerande med studiehjälp eller studiemedel har ju som tidigare nämnts fått en generell rätt att kvarstå i SGI – men fortfarande kommer dessa beslut, som innefattar svåra bedömningar och avvägningar att finnas kvar för kassorna. Att det föreligger stora svårigheter att avgöra om studier skall betraktas som studier inom eget yrkesområde eller inte, kommer den i det följande gjorda rättsfallsanalysen att utvisa. Det visar sig också, att stora skillnader i bedömningen förekommer i rättstillämpningen.

Även för de studerande som bekostar sina studier själva torde med utgångspunkt från den motivering som anförts för lagändringen en invändning också fortsättningsvis kunna göras beträffande överkompensation i samband med sjukdomsfall etc under studietiden.

Studerande som inte studerar inom eget yrkesområde och som inte heller omfattas av reglerna i AFL 3:5 har inte rätt att kvarstå i SGI. Dessa studerande erhåller som regel en ferie-SGI, vilken ligger till grund för eventuella ersättningar.¹¹

5.3 Förutsättningar för SGI vid studier

5.3.1 Problemställning

Som framgått ovan har en försäkrad som börjat att studera rätt att i vissa fall behålla sin SGI. Med bibehållen SGI avses att SGI:n ej får sänkas men däremot höjas om förutsättningar härför föreligger. Vissa förutsättningar måste vara uppfyllda, då kompensationsprincipen inte längre är direkt tillämplig. Man har dock inte velat avlägsna sig alltför mycket ifrån denna princip, eftersom hela

sjukförsäkringssystemet vilar på densamma. Skulle principen om kompensation för ett inkomstbortfall rent konsekvent tillämpas, skulle df inte ha rätt att tillgodoräkna sig en SGI. Men en dylik tolkning skulle stämma illa med sjukförsäkringens syfte att utgöra ett ekonomiskt stöd, då df insjuknar. Df:s rent faktiska oförmåga att förtjäna sitt uppehälle p g a sjukdom blir varken större eller mindre om df studerar vid insjuknandet än om df förvärvsarbetar. Men invändningen att df i det förra fallet erhåller en ekonomisk ersättning, som hon/han inte erhåller, då hon/han är frisk synes i och för sig bestickande och bygger på just kompensationstanken. Utan att helt lämna denna har man utifrån skilda ändamålsöverväganden "utvidgat" principen. I vilken utsträckning denna extensiva teleogiska lagtolkningsmetod verkligen har kommit till användning, får den följande genomgången av rättstillämpningen utvisa.

5.3.2 Av arbetsgivaren beviljad tjänstledighet p g a studier

För df:s rätt att behålla sin tidigare SGI krävs att df har kvar sin anställning. Df får inte ha slutat densamma utan skall endast vara "ledig" från den, dvs arbetsgivaren skall ha beviljat df tjänstledighet. I studieledighetslagen har arbetstagares rätt till ledighet för studier numera lagfästs. Denna rätt föreligger oavsett inriktningen på studierna. Den benägenhet att medge tjänstledighet för studier som arbetsgivaren före lagens tillkomst visade var till viss del vägledande för fk:s bedömning. I dag kan således arbetsgivaren endast tillfälligt uppskjuta tjänstledigheten. Kassorna menar därför, att de fått en starkt beskuren möjlighet att inbegripa arbetsgivarens inställning till studierna som en faktor i bedömningen av df:s SGI-skydd. Klart är emellertid att tjänstledigheten måste bero på df:s studier.

I FD:s dom 800205 dnr 416/78 hade en heltidsarbetande kvinna blivit beviljad partiell tjänstledighet av familjeskäl under ett halvår, därefter fortsatt partiell tjänstledighet för universitetsstudier på halvtid fr o m 1 juli t o m 31 december, vilken tjänstledighet förlängdes till 15 februari året därpå, samt därefter hel tjänstledighet p g a havandeskap och förlossning fr o m sistnämnda datum. Hennes SGI hade i början av tjänstledighetsperioden ändrats till att vara baserad på deltidstjänst, vilket RFV och FÖD fann vara felaktigt, eftersom man har rätt att vara tjänstledig i sex månader av familjeskäl utan att SGI:n ändras. Studierna befanns ligga inom hennes yrkesområde, men "med hänsyn till att ledigheten före terminens början omkring den 20 augusti 1978 inte kan anses föranledd av studier" skulle i

varje fall den 1 juli hennes SGI ha ändrats till att baseras på deltidstjänst, vilket sedan skulle ha haft till följd, att hennes "deltids-SGI" skulle ligga till grund för fp i anledning av förlossningen i februari 1977. – Två skiljaktiga menade dock, att de inte kunde finna att det fanns anledning ifrågasätta, att df bedrev studier under den tid hon hade tjänstledigt härför, dvs även tiden 1 juli – 19 augusti och fann med ledning av detta, att kvinnan även under denna ledighet bort kvarstå i SGI av heltidsanställning.

Df, som var laboratorieassistent vid Tekniska högskolan i Stockholm, var fr o m den 9 mars 1977 försäkrad för en SGI av anställning om 50.000 kr. Den 25 maj 1977 födde hon barn. I maj 1978 påbörjade Stockholms läns allmänna försäkringskassa utredning angående df:s sjukpenningförsäkring. Df uppgav, att hon inte börjat arbeta efter barnsörden och att hon var tjänstledig året ut. Fk beslöt den 31 maj 1978 att försäkra df som hemmamake fr o m samma dag. Den 13 november 1978 meddelade df kassan att hon åter var gravid med beräknad nedkomst den 28 januari 1979. Vid telefonsamtal med kassan den 17 november uppgav hon, att hon sedan vårterminen 1978 studerat matematik vid gymnasium fyra timmar i veckan, och att hon behövde dessa kunskaper i sitt arbete. Hon uppgav vidare, att hon var tjänstledig på grund av vård av barn "fram till nästa BB-ledighet". Fk beslöt den 4 december 1978 att df alltså skulle vara hemmamakeförsäkrad. – I besvär framhöll df att hon ansåg det vara uppenbart felaktigt, att hon "klassats som hemmamake och ej som vuxenstud", då hon sedan höstterminen 1976 studerat för att förkovra sig i sitt yrke som laboratorieassistent. – FRM fann i domen 800128 mål nr 3985/79 att df inte återupptagit sitt förvärvsarbete ett år efter barnsörden den 25 maj 1977 samt att hon, som åter var gravid, inte beräknades nedkomma inom sex månader från månadskiftet efter det att tolv månader förflutit efter barnsörden den 25 maj 1977. Rätten fann vidare att de av df bedrivna gymnasiestudierna inte var att anse som studier inom eget yrkesområde. Df skulle på grund härav inte vara sjukpenningförsäkrad för tiden fr o m den 31 maj 1978. – FÖD fann i domen 810630 mål nr 397/80:7 i likhet med FR att df inte uppfyllde förutsättningarna i RFV:s cirkulär nr 4/1972 för att utan att återuppta förvärvsarbete bibehålla sin sjukpenningförsäkring efter det att tolv månader förflutit efter barnsörden. FÖD fann vidare att df, oavsett om hon bedrivit studier inom eget yrkesområde, inte under tid varom i målet var fråga varit tjänstledig från sitt arbete som laboratorieassistent för studier. Vid sådant förhållande uppfyllde df inte heller förutsättningarna i verkets cirkulär nr 2/1973 för bibehållen sjukpenningförsäkring under tid som erfordras för studier. FÖD lämnade därför besvaren utan bifall.¹²

Bedöms tjänstledighet bero på studier inom eget yrkesområde finns ingen tidsgräns uppställd, för hur långvarig tjänstledigheten får vara, utan att df:s SGI riskerar att sänkas. Något krav om att tjänstledigheten inte får överstiga sex månader har inte rests. Detta skulle i så fall innebära, att den ovan behandlade sexmånadersregeln om tillfälligt avbrott skulle vara tillämplig även i förevarande hänseende, vilket inte är fallet. Detta framkommer i följande rättsfall.

I detta rättsfall yrkade df, att hennes avbrott för studier skulle anses som tillfälliga avbrott i hennes förvärvsverksamhet och att dessa inte skulle påverka hennes SGI. Df var tjänstledig från sin anställning som kontorsbiträde för studier vid folkhögskola och sedan för studier till socionom vid socialhögskola. Tjänstledigheten avbröts vid längre uppehåll i studierna såsom under jul- och sommarferierna, då df arbetade i sin gamla anställning. Ingen tjänstledighetsperiod kom att uppgå till sex månader. FRN fann i domen 791214 mål nr 1097/79, att df:s studier skulle pågå under tre år, dvs man utgick från den sammanlagda studietiden (se ovan härom) och eftersom studierna ej befanns vara inom eget yrkesområde, fick df ej behålla sin SGI.

Däremot blir sexmånadersregeln tillämplig i ett fall som det följande:

Försäkrad med SGI på 45.600 kr anmälde 780127, att hon fr o m 780201 skulle studera i 18 månader. I beslut 780127 fastställde fk df:s SGI till 15.000 kr av feriearbete fr o m 780226. 780206 meddelade df fk, att hon avbrutit sina studier och att hon var arbetssökande. FRS fann i dom 801125 mål nr 1563/79 med hänsyn till att df inte längre hade för avsikt att studera mer än sex månader, att df ägde behålla en SGI på 45.600 kr.

I varje enskilt fall söker man dock göra en bedömning av om df:s verkliga avsikt är att stadigvarande studera såsom i FRN:s dom 810410 mål nr 1189/80. Fk gjorde gällande att hon inte hade en sådan avsikt som krävs för att kunna behålla tidigare SGI. Men domstolen fann att df hade denna avsikt och FÖD var av samma mening (820511 mål nr 914/81:10).

5.3.3 Lön under studietiden

Som framkommit ovan uppställer författningstexten inget krav på att df erhåller *lön* från arbetsgivaren under studietiden för rätten att behålla SGI:n. SGI:n anses som regel (se nedan) baserad på den förvärvsinkomst som df erhöll, då df förvärvsarbetade innan avbrottet för studierna. Men om arbetsgivaren ändå utbetalar lön under pågående studier, är då denna SGI-grundande?

FD fastslog i en dom 690613 dnr 168/68 att oavkortad lön från arbetsgivaren under utbildningstiden betraktas som inkomst av förvärvsarbete. I och med att SGI:n skall relateras till den ersättning df erhåller under studietiden aktualiseras aldrig frågan, huruvida df har rätt att behålla sin SGI relaterad till det förvärvsarbete df hade innan påbörjandet av studierna. Frågan om studierna är inom eget yrkesområde är då inte av intresse. Lönens motprestation, som består i att arbetstagare utför förvärvsarbete, har starkt nedtonats. Omständigheterna i målet var följande:

Df, som tillhörde sjukpenningklass nr 15 från och med den 1 juni 1965, anmälde i september 1966 till Stockholms läns allmänna försäkringskassa,

att hon från och med den 1 januari 1967 beräknade sin årliga inkomst av anställning till omkring 20.000 kr samt att hon på grund av barnsbörd i slutet av december 1966 skulle upphöra med förvärvsarbete. Fk, som inhämtade att df medgivits tjänstledighet från sin befattning såsom röntgensköterska vid sjukhus under tiden 30 augusti 1965–20 december 1966 för att delta i lärarkurs vid Statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor, beslöt att hon från och med den 1 oktober 1966 skulle vara placerad i sjukpenningklass nr 1. – Sedan df i anledning av en den 20 december 1966 inträffad barnsbörd gjort anspråk på tillägssjukpenning, vägrade kassan utgiva sådan, eftersom hon inte under minst 270 dagar i följd omedelbart före nedkomsten varit placerad i lägst sjukpenningklass nr 3. Över kassans beslut anförde df besvär hos RFV. – RFV fann, att de avlöningsförmåner, som df åtnjöt under sitt deltagande i nämnda lärarkurs vid Statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor inte utgjorde sådan inkomst av eget arbete, som avses i AFL 3:2 andra stycket. Vidare fann verket, att df:s inkomst av sådant arbete under studietiden inte kunnat beräknas uppgå till belopp motsvarande det som erfordrades för tillhörighet till lägst sjukpenningklass nr 3. På grund härav och med hänsyn till studietidens längd fann verket, att df under kurstiden inte var berättigad att tillhöra tillägssjukpenningförsäkringen (RFV: A84:68). RFV förklarade därefter i yttrande 681202 till FD, att till skillnad från vad som gäller vid beräkning av PGI skulle vid inplacering i sjukpenningklass hänsyn tas endast till sådan inkomst av förvärvsarbete, som df kunde antagas åtnjuta av eget arbete. Enbart det förhållandet att en försäkrad under tjänstledighet för studier åtnjöt vissa löneförmåner från sin arbetsgivare, kunde enligt verkets mening inte få till följd, att df under studietiden skulle anses utföra förvärvsarbete. Sådana löneförmåner – vare sig fråga är om oavkortad lön eller lön med visst avdrag – kunde därför inte anses utgöra sådan inkomst av eget arbete, som avses i AFL 3:2 andra stycket. Verket fann därför ej skäl frångå sin i ärendet intagna ståndpunkt. – FD fann att df under fortlöpande anställning hos Stockholms stad deltagit i ifrågakarande lärarkurs med åtnjutande av oavkortad löneförmåner från staden. Med hänsyn härtill fick de av df under kurstiden uppburna löneförmånerna vid tillämpning av AFL 3:2 andra stycket *anses ha åtnjutits av hennes arbete såsom anställd i stadens tjänst*. – Två ledamöter var skiljaktiga och framhöll bl a följande rörande bedömningen av om df under sin ifrågakarande utbildning åtnjöt inkomst av eget arbete i Stockholm stads tjänst och om hon därför kunde anses ha utfört förvärvsarbete som avses i AFL 3:2 andra stycket: "Initiativet till utbildningen har kommit från df själv. Hon har av staden beviljats ledighet från sin tjänst för de tider, då studierna hindrat henne från att fullgöra tjänsten. Hon har visserligen av staden tillförsäkrats ersättning under studierna, som motsvarar den lön som skulle utgått om hon varit i tjänst, men vid beviljandet av ersättningen har av staden uppställts villkor om att under vissa förutsättningar återbetalning skall ske. Detta villkor medför att ersättningen inte kan anses utgöra oavkortad lön i sedvanlig mening. Som framgår av den promemoria jämte bilagor, vartill hänvisas i protokollet från stadskollegiets sammanträde den 13 mars 1963, har man från stadens sida vidare betraktat utgivandet av ersättningar av ifrågakarande slag som en bidragsverksamhet,

vilken staden av personalpolitiska skäl funnit angelägen." De skiljaktiga fann alltså att df inte under studierna åtnjutit inkomst av eget arbete såsom arbetstagare i stadens tjänst.

RFV:s besvärssavdelning har i en PM angående sjukpenningklass-placering av studerande från 720111 framhållit bl a följande rörande avlöningsförmåner under tjänstledighet för studier:

"Sedan obligatorisk försäkring infördes har den praxis i huvudsak rått att försäkrad, som gjort avbrott i sitt förvärvsarbete för att – utan medverkan av arbetsmarknadsmyndighet eller arbetsvårdsorgan – ägna sig åt studier under längre tid än sex månader i princip förklarats inte längre skola vara försäkrad för tilläggssjukpenning. Så har skett även om under studietiden ersättning i någon form utgått från arbetsgivaren.

På senare tid har en viss uppmjukning av ifrågavarande praxis kommit till stånd. Sålunda har avlöningsförmåner som utan reducering utgått till anställd under tjänstledighet för studier lagts till grund för placering i sjukpenningklass. Vidare kan nämnas, att riksförsäkringsverket i ett Försäkringsdomstolen underställt beslut 30.6 1971 funnit att lön med B-avdrag som studerande i visst fall uppbär under studier skall anses som åtnjutet av arbete som anställd och därför ligga till grund för placering i sjukpenningklass under studietiden. I sistnämnda fall har förutsatts att vid klassplaceringen hänsyn skall tas till det avdrag som under utbildningstiden görs på den eljest till honom utgående lönen."

Följande rättsfall rör frågan om inkomst under studier är inkomst av förvärvsarbete:

Df var försäkrad för en SGI om 36.700 kr av anställning fr o m den 15 juni 1978. Den 31 oktober 1978 inkom till fk en av df den 20 oktober 1978 dagtecknad inkomstuppgift, vari hon uppgav, att hennes inkomst beräknades uppgå till 4.253 kr i månaden och att den utgjorde lön under tid för studier. Fk beslöt att inte ändra df:s SGI. Df anförde besvär över fk:s beslut och yrkade att hennes SGI måtte fastställas till 49.140 kr. I besvärsskriften anförde df bl a: Hon hade arbetat deltid som sjukvårdsbiträde med en årsinkomst om 36.700 kr fram till den 20 augusti 1978. Från den 21 augusti 1978 till den 8 juni 1979 var hon heltidsstuderande med en heltidslön från arbetsgivaren, Kopparbergs läns landsting, om för närvarande 49.140 kr per år. Hon ansåg, att hon hade rätt att höja sin SGI, eftersom hon hade en stadigvarande anställning på mer än sex månader. Fk fann, att df sedan den 21 augusti 1978 studerade för utbildning till undersköterska. Utbildningen beräknades pågå under 40 veckor. I samband med studiernas början erhöll hon tjänstledighet från sitt arbete som sjukvårdsbiträde men fick lön som för heltidsarbete. Fk fann vidare att studierna avsåg vidareutbildning inom eget yrkesområde, men att den höjda lönen inte utgjorde inkomst av förvärvsarbete. – Enligt RFV:s föreskrifter äger försäkrad, som erhåller tjänstledighet från sitt förvärvsarbete för studier inom eget yrkesområde, rätt att kvarstå i sin SGI under den tid som erfordras för studierna. – Med stöd av denna bestämmelse beslöt fk att df:s SGI alltför skulle vara fastställd

efter den inkomst hon hade som deltidsanställt sjukvårdsbiträde, 36.700 kr. – FRN fann i domen 791018 mål nr 1356/79 med stöd av AFL 3:2 och på de skäl som framgår av fk:s yttrande, att df:s SGI beräknats rätt. Besvären lämnades därför utan bifall.

Den lön som df uppbar under pågående studier i ovannämnda fall ansågs alltså inte vara inkomst av förvärvsarbete och lades inte till grund för SGI-beräkningen. Trots att anknytningen till en arbetsgivare var för handen och trots att denne arbetsgivare betalade arbetsgivaravgift, ansågs dylik lön ej vara SGI-grundande. Avsaknaden av en motprestation från df:s sida torde vara orsaken till detta synsätt. Studier är ej förvärvsarbete.

Inte heller i följande två fall uppfattades df:s ”lön” som en lön för ett utfört förvärvsarbete av mellaninstansen. Men frågan är om FÖD kan acceptera ett dylikt synsätt?

Sedan november 1975 var df anställd som anrikningsarbetare hos Gränges Gruvor, numera SSAB Division Gruvor, Grängesberg. Under den svåra konjunkturnedgången inom gruvindustrin 1977 avtalades om betydande avtrappning av antalet anställda under de närmaste två-tre åren. De som hade den kortaste anställningstiden placerades i en så k projektstyrka. En del blev sysselsatta med olika slag av underhållsarbeten. Andra erbjöds utbildning med bibehållen eller reducerad löneförmån beroende på om andra former av bidrag beviljades. – Df erbjöds och accepterade vuxenutbildning på maskintekniska linjen vid gymnasieskolan i L. Hon påbörjade studierna i januari 1978 och ansökte och beviljades arbetsmarknadsutbildning för en total kurs tid på 62 veckor (vår- och höstterminerna 1978 samt vårterminen 1979). Med stöd av bestämmelserna i AFL 3:5 sista stycket beslöt kassan att inte sänka df:s SGI. I anledning av en till kassan den 24 juli 1978 inkommen inkomstuppgift från df höjde kassan hennes SGI från 49.200 kr till 51.500 kr fr o m den 31 juli 1978. Højningen innebar en anpassning av hennes SGI till löneutvecklingen för den tjänst (anrikningsarbete) hon hade hos SSAB Division Gruvor. Efter vårterminen 1979 beviljades hon inte längre utbildningsbidrag/arbetsmarknadsutbildning. Hon fick även av vuxenutbildningsnämnden avslag på sin ansökan om särskilt vuxenstudiestöd. I anledning härav upptog kassan till prövning frågan om vilken SGI som skulle fastställas för df. Därvid framkom att df avsåg att arbeta under ferierna de fyra år hennes tekniska studier beräknades pågå. Inkomsten härav beräknades uppgå till cirka 5.200 kr per år. Kassan beslöt att fastställa hennes SGI till detta belopp fr o m den 8 juli 1979. – I sin besvärsskrivelse begärde df att hennes SGI skulle beräknas efter den lön hon under studietiden uppbar från SSAB. Kassan omprövade sitt beslut och fann att denna lön emellertid inte var inkomst av arbete hon utförde för arbetsgivarens räkning utan en ersättning som ”avtalats” fram på grund av gruvindustrins svårigheter att bereda sina anställda arbete. Den utbildning df genomgick skedde inte vid s k inbyggd skola hos företaget utan vid gymnasieskolan i L. Det var enligt kassan inte vidareutbildning inom det

egna yrkesområdet. Enligt vad kassan inhämtat från arbetsförmedlingen i L, hade den ifrågavarande utbildningen inte planerats i samråd med arbetsmarknadsmyndigheten. – Df överklagade och yrkade att hennes SGI skulle fastställas till den inkomst hon hade som anställd hos SSAB, Grängesberg. FRN fann dock att fk gjort rätt (810126 mål nr 3339/79). – RFV medgav bifall till besvären och återopade FÖD:s dom 820112 mål nr 1579/81:9. Med beaktande av RFV:s svaromål fann FÖD omständigheterna vid df:s studier sådana, att hon i enlighet med bedömningen i den återopade domen borde vara berättigad att få sin SGI också för tid efter den 7 juli 1979 beräknad på grundval av hela den utgående lönen från SSAB. På grund av det anförda upphävde FÖD FRN:s dom och fk:s beslut samt överlämnade handlingarna i målet till fk (FÖD 820413 mål nr 922/81:8).

Df, som tjänstgjorde på deltid som sjukvårdsbiträde med en SGI om 35.000 kr, utbildade sig under ett år till undersköterska. Df erhöll under denna tid "heltidslön" från arbetsgivaren, eftersom studierna bedrevs på heltid. Df yrkade att hennes SGI skulle höjas till 60.290 kr. Fk (Östergötlands läns allmänna försäkringskassa) och FRM fann att den ersättning df uppbar från sin arbetsgivare under studietiden inte utgjorde inkomst av förvärvsarbete, varför den inte var sjukpenninggrundande (FRM 801219 mål nr 5994/80). Df besvarade sig och RFV tillstyrkte bifall till besvären. Verket fann att df under sina studier hade en fortlöpande anställning hos sin arbetsgivare och att hon därvid uppbar oavkortad lön. Vid ledighet från studierna var hon skyldig att endera återgå i tjänst, ta ut semester eller begära tjänstledighet utan lön. Vid tillämpning av AFL 3:2 andra stycket borde ifrågavarande ersättning anses ha åtnjutits av df som arbetstagare i arbetsgivarens (landstingets) tjänst. Lönen borde därför såsom inkomst av anställning läggas till grund för bestämmande av hennes SGI (OE dnr 03/70:81). FÖD var av samma mening som verket i sin dom 820622 mål nr 76/81:8.

Df:s skyldighet att vid ledighet från studierna endera återgå i tjänst eller ta ut semester eller begära tjänstledighet utan lön var kriterium på att df åtnjutit ifrågavarande ersättning som arbetstagare i arbetsgivarens tjänst.

Att rättstillämpningen i detta hänseende inte varit enhetlig på mellaninstansnivå framgår av följande rättsfall:

En kvinnlig deltidsanställd skötare var från februari till december 1979 tjänstledig för vidareutbildning. Hon uppbar lön som heltidsanställd under ifrågavarande utbildning, hon bedömdes som arbetstagare och vid sjukdom gjorde arbetsgivaren avdrag på hennes lön såsom vid heltidstjänstgöring. Hon hade kvar sin deltidstjänst och uppbar heltidslön under ferier. Hon hade dock uppburit heltidslön under sju månader. FR fann att SGI:n skulle baseras på heltidslönen. Även om detta inte framkom i domskälen torde sexmånadersregeln rörande frågan tillfälligt respektive icke tillfälligt arbete (se ovan kap 2) ha haft betydelse (FRS 801124 mål nr 5828/79).

I FRS:s dom 810717 mål nr 2644/79 hade df, som var lärare, av hälsoskäl beviljats tjänstledighet med bibehållen lön för att studera till logoped.

Domstolen fann att df hade rätt att ha kvar sin SGI främst med hänsyn till att df under utbildningstiden uppbar full lön från arbetsgivaren.

I detta rättsfall har tydligen avsaknaden av motprestation från df:s sida inte haft den effekt att lönen inte var SGI-grundande, utan anknytningen i sig till en arbetsgivare samt arbetsgivarens erläggande av arbetsgivaravgifter har tydligen ansetts som tillräckliga kriterier på att den lön df uppbar var lön av förvärvsarbete. FRS:s rättsuppfattning har till skillnad från de andra rätternas överensstämt med FÖD:s rättsuppfattning.

I följande två fall bedömdes ersättning som df erhållit under studietid inte som lön utan som arvode för studier eller utbildningsarvode.

FRM fann i domen 801217 mål nr 4070/80 att sjuksköterska, som var tjänstledig med statligt arvode för studier vid lärarhögskola för behörighet som vårdlärare, fick behålla sin SGI. Studierna ansågs vara inom eget yrkesområde. FÖD var av samma mening (FÖD 810714 mål nr 291/81). Men SGI:n var *ej* baserad på det statliga arvodet utan på df:s tidigare lön.

I FÖD:s dom 790904 dnr 1921/78 yrkade df bl a, att det utbildningsarvode om 4.273 kr per månad, som df erhöll under den tid han studerade vid lärarhögskola, skulle tillgodoräknas honom såsom SGI. Varken Södermanlands läns allmänna försäkringskassa, RFV eller FÖD ansåg detta arvode vara inkomst av eget arbete enligt AFL 3:2 (se nedan).

För att df skall få behålla sin SGI grundad på *tidigare* utfört förvärvsarbete även under en studieperiod krävs, förutom att df erhållit lön från arbetsgivaren, även att denne erlagt *arbetsgivaravgifter*, som kommer sjukförsäkringssystemet tillgodo. Vad gäller härvidlag om en inkomst, som df erhållit i ett annat land?

I domen FRS 810401 mål nr 962/80 befanns en norsk försäkrad, som kyrkoskrivits i Sverige under tid som han med tjänstledighet studerade inom eget yrkesområde, ha rätt till SGI i Sverige, vilken var baserad på hans inkomster som kock i Norge under hänvisning till artiklarna 8 och 9 i överenskommelsen den 6 februari 1975 mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge om förmåner vid sjukdom, havandeskap och barnsbörd. Den som är bosatt i något av de fördragsslutande länderna är tillförsäkrad sp i detta land på de villkor och enligt de regler som gäller för landets medborgare. RFV besvarade sig (OE dnr 02/949:81) men FÖD ändrade inte rättens dom (811209 mål nr 958/81:4).

För dylika utlandsinkomster har aldrig arbetsgivaravgifter erlagts i Sverige. Erläggande av arbetsgivaravgifter brukar vara kriterium på att inkomsten skall anses som inkomst av förvärvsarbete. Detta var också RFV:s åsikt men inte domstolarnas att döma av ifrågavarande rättsfall.

Df:s SGI skall lönebaseras på det arbete, som df erhållit tjänstledighet från, och inte på ett kommande *arbete i det yrke som df utbildat sig till*. Detta gäller även det fall att df inte fått behålla sin tidigare SGI utan i stället fått en SGI baserad på feriearbete.

Följande rättsfall (FRM 800707 mål nr 7399/79) rör de övergångssvårigheter som kan uppstå, då df är i slutstadiet av sina studier och yrkar, att fk skall anpassa df:s SGI till ett framtida förvärvsarbete och inte längre enbart till feriearbete.

I besvär över beslutet uppgav df sin verksamhet under de närmaste 12 månaderna enligt följande: 1 maj – 1 september arbete vid K hälsovårdsnämnd, 1 september – 31 december studier vid universitet och 1 januari – 30 april antingen arbete vid någon hälsovårdsnämnd eller vid SSAB. Df angav två alternativ till höjd SGI. Det ena innebar, att han under de närmaste 12 månaderna kom att intjäna 8 månadsinkomster i första hand som hälsovårdsinspektör, vilket i lönegrad K 19 jämte 16% semesterersättning motsvarade 41.648 kr. I andra hand hade han ett garanterat och högre betalt arbete på SSAB. Det andra alternativet innebar lön enligt K 19 i 12 månader, eftersom han inom de närmaste 12 månaderna skulle komma att arbeta mer än 6 månader inom hälsovårdsinspektörsyrket. Han framhöll att båda alternativen innebar underlag för en höjning av hans SGI. – FRM fann med hänsyn till omständigheterna i målet, att df vid fk:s prövning i april 1979 av omfattningen av hans sjukpenningförsäkring – oaktat han då känt till att han skulle utföra stadigvarande förvärvsarbete fr o m januari 1980 – var att anse som studerande med regelbundet återkommande feriearbete. Fk hade därför haft grundad anledning att inte fastställa någon högre SGI för df.

5.3.4 Eget yrkesområde

5.3.4.1 Etablering inom yrket

Inte vilken studiesituation som helst ger df rätt att tillgodoräkna sig SGI. Det krävs att df före påbörjandet av studierna har *förvärvsarbetat*. Kravet på df:s anknytning till förvärvsarbete har behandlats ovan i kap 2. Df skall vara *anställd* som *arbetstagare* i en *arbetsgivarers* tjänst. Df skall tillhandahålla sin *arbetsprestation*, medan arbetsgivaren skall tillhandahålla *lön* och inbetala *arbetsgivaravgift*.

Df:s anknytning till sitt förvärvsarbete måste vidare ha varat en viss tid. Om df under pågående studier skall kunna få tillgodoräkna sig SGI, är det just den SGI som df erhållit till följd av sitt förvärvsarbete. För att df skall kunna behålla denna SGI trots förvärvsavgrottet ställs, förutom vissa krav på studierna (vilka dessa är kommer jag utförligt att uppehålla mig vid i det följande),

följaktligen även krav på det förvärvsarbete till vilket studierna skall relateras. Df måste nämligen ha arbetat inom ifrågavarande yrkesområde *viss tid*, för att en jämförelse mellan studierna och yrkesområdet över huvud anses kunna göras. Av rättstillämpningen framgår att denna tid har kommit att utgöra *ett år*. Kravet på arbetsetablering finns inte uttryckt i författningstext.

Df arbetade under tiden den 5 september 1977–4 september 1978 som mätningssingenjörspraktikant vid överlantmätarmyndighet. Hans SGI var fastställd till 21.200 kr. I augusti 1978 meddelade df fk, att han skulle sluta sin anställning den 1 september 1978 för att börja studera inom eget yrkesområde. Han skulle genomgå en tvåårig mätteknisk specialkurs samt bedömde, att han skulle vara utan inkomst under hela studietiden. Genom muntligt beslut bestämde fk, att df fr o m den 15 september 1978 skulle vara sjukförsäkrad för endast sjukvårdersättning. Df yrkade i FR, att han under viss del av studietiden skulle få stå kvar i sin tidigare SGI. FRS fann i domen 801121 mål nr 2329/79 att, för att df skulle ha ägt rätt att behålla sin SGI, det erfordrades, att han kunde anses ha bedrivit studier inom eget yrkesområde. "Förutom ett visst samband mellan de bedrivna studierna och det avbrutna förvärvsarbetet krävs enligt praxis att den försäkrade varit etablerad på arbetsmarknaden inom det yrkesområde på vilket han bedriver studier." Df:s studier torde enligt FR i och för sig uppfylla kravet på samband. FR var emellertid av den uppfattningen, att df inte varit så etablerad på arbetsmarknaden, att studierna kunde anses ha bedrivits inom eget yrkesområde. Vid sådant förhållande fick df med hänsyn till att studietiden översteg sex månader inte behålla sin SGI. Df:s besvär kunde därför inte vinna bifall. FÖD ändrade inte FRS:s dom (811229 mål nr 122/81:6). En ledamot var skiljaktig.

Även FRS:s dom 810820 mål nr 5078/79 gällde frågan om df blivit så etablerad inom sitt yrkesområde, att de studier df bedrev verkligen kunde relateras till detta arbete. Rätten fann att df var etablerad inom sitt yrkesområde, trots att hon innehaft fyra olika anställningar under två år, innan hon påbörjade studier. Anställningarna var på daghem respektive förskola och utbildningen avsåg två års studier på barn- och ungdomslinje. Dessa ansåg rätten vara inom eget yrkesområde.

I FRN:s dom 810826 mål nr 2562/79 ansågs df vara etablerad inom eget yrkesområde efter knappt fjorton månaders förvärvsarbete.

Df hade vikarierat som barnskötare under tiden februari–december 1980. Under denna tid hade hon innehaft korta vikariat. Det längsta omfattade tre och en halv månad. Df påbörjade i januari 1981 utbildning till barnskötare. Denna utbildning skulle pågå under ett år och fordrade den praktik df skaffat sig genom sina vikariat. Västernorrlands läns allmänna försäkringskassa fann 810211 (dnr S 30/81) att utbildningen inte kunde anses som vidareutbildning inom eget yrkesområde, eftersom df inte varit etablerad som barnskötare. Även FRN fann i domen 811214 mål nr 809/81 att df inte varit etablerad i yrket som barnskötare. Inte heller FÖD var av annan mening i denna fråga (830118 mål nr 405/82:7). RFV (OE dnr 02/445:82)

torde ha varit av samma mening men framhöll, att det ålegat fk, att i samband med att df slutade sin anställning och började studera, närmare utreda hennes framtida inkomstförhållanden. Hade kassan gjort en noggrannare utredning, hade kassan redan då fått reda på att df avsåg att arbeta under sommaren 1981 samt att hon avsåg att heltidsarbeta som barnskötare efter studierna. Df hade därför rätt att få en SGI baserad på feriearbete. En dylik fastställde också FÖD.

Även i följande fall torde huvudfrågan ha gällt df:s etablering på arbetsmarknaden och dess betydelse för avgörandet av om studierna var inom eget yrkesområde.

I FÖD-domen 790626 dnr 1495/78 betraktades en tandsköterskeelevs studier till tandsköterska inte som vidareutbildning inom eget yrkesområde, eftersom en viss tids fullgjord tjänstgöring som elev hos tandläkare var en grundförutsättning för inträde vid tandsköterskeskola. Df hade under ca 12 månaders tid varit anställd som tandsköterskeelev vid en folktandvård. Kravet för att kunna vinna inträde vid tandsköterskeskolan var vid det aktuella tillfället 4 månaders praktik.

Df hade arbetat som praktikant ca 4 månader vid ett vårdhem och som timanställt vårdbiträde ca ett halvt år hos samma arbetsgivare. Dessemellan hade hon bl a arbetat 3 månader med beredskapsarbete vid en förskola. Df påbörjade 1 januari 1982 en utbildning till förskollärare. Df var gravid med en beräknad nedkomst den 14 augusti 1982. Fk fann att studierna inte var inom df:s eget yrkesområde, varför df enbart blev försäkrad för sjukvårdsförmåner. Fk fann att df inte heller hade rätt att få kvarstå i sin SGI, trots att studierna bedrivits kortare tid än 6 månader p g a att dessa måste avbrytas med anledning av barnets födelse. Kassan fann att df avbrutit sitt förvärvsarbete för att studera i sammanlagt 2 1/2 år (Jönköpings läns allmänna försäkringskassa 820623). FRS lämnade df:s besvär utan bifall (820907 mål nr 3366/82) och FÖD lämnade ej prövningstillstånd (830201 mål nr 2255/82:6).

Trots att df i sitt förvärvsarbete sysslat med barn, torde den dåliga förankringen på arbetsmarknaden i form av kortvariga anställningar ha bidragit till att karaktären på det förvärvsarbete som studierna skulle relateras till har framstått som diffus. De kortvariga anställningarna har inte grundat någon etablering för df i yrket som förskollärare. Vidare framgår av rättsfallet att det är den sammanlagda studietiden som är av betydelse för att avgöra om förvärvsavgbrottet är tillfälligt eller inte. Att studierna avbryts inom 6 månader p g a barnafödande spelar alltså ingen roll (se ovan kap 3).

I följande fall har man uttryckligen hänvisat till df:s bristande etablering i yrket:

Df uppgav till Bohusläns allmänna försäkringskassa, att hon studerade på lantbruksskola (40-veckors grundkurs) samt att hon före studierna haft

praktikarbete som lantarbetare i 5 månader. Kassan ansåg att df inte kunde anses etablerad i jordbruksyrket, varför studierna inte kunde anses vara vidareutbildning inom eget yrkesområde (810331, yttrande över besvär). FRS ändrade inte fk:s beslut (830214 mål nr 2035/81) och FÖD lämnade ej prövningstillstånd (840612 mål nr 883/83:10).

Sammanfattningsvis kan alltså återigen framhållas att frågan om df skall få behålla sin SGI under studier i första hand är avhängig av om df är *etablerad* inom ett yrkesområde. En yrkesetablering anses vara gjord, om df arbetat inom ifrågavarande yrke under minst ett år (jfr dock FÖD 790626 dnr 1495/78). Men även andra förutsättningar måste vara uppfyllda för att df skall få behålla sin SGI. Vilka dessa är kommer att behandlas i det följande.

5.3.4.2 Sambandet mellan tidigare förvärvsarbete och studierna

5.3.4.2.1 Problemställning

Någon definition av vad som avses med eget yrkesområde har inte lämnats i något av RFV:s cirkulär eller kungörelser. Cirkuläret från 1973 hade emellertid tillkommit med anledning av ett antal avgöranden för vissa relativt avgränsade yrkesområden. Cirkuläret hade således en inriktning på vissa i detta sammanhang frekventa yrkesområden. Kungörelsen från 1981 innehåller inget nytt principiellt sett. Det enda sättet att avgöra, vilka faktorer som bygger upp eget yrkesområde, är att studera rättstillämpningen. Förhoppningsvis kommer en dylik genomgång att utvisa åtminstone vissa kriterier för bestämmande av begreppet "eget yrkesområde".

Angående frågan om begreppet eget yrkesområde skall tolkas extensivt eller inte, har RFV:s besväravdelning redan 720111 i en PM angående sjukpenningklassplacering av studerande framhållit, att sådana försäkrade, som utan att ha erhållit tjänstledighet slutar att arbeta för att bedriva studier med inriktning på det egna yrkesområdet – "detta då taget i vidsträckt bemärkelse", bör kunna få åtnjuta bibehållen sjukpenningklass under ett år men ej längre.

I samma PM har verket framhållit bl a följande av intresse för den kvinna som nyligen fött barn:

"I samband med handläggning inom riks försäkringsverket av ett antal ärenden avseende klassplacering under studier som syftar till vidareutbildning inom den försäkrades yrkesområde har fråga uppkommit om vidgade möjligheter till bibehållen klassplacering under studietiden. Verket har härvid, med hänsyn till de konsekvenser för den försäkrade som i visst fall

kan följa av att han eller – framför allt – hon ställs utanför sjukpenningförsäkringen, funnit skäl föreligga för en ytterligare uppmjukning av praxis. Vad som främst föranlett verket till detta ställningstagande är omtanken om de kvinnliga försäkrade, som genom att de kommit att stå utanför tilläggs-sjukpenningförsäkringen går miste om tilläggsjukpenning i samband med barnsbörd.”

Man kan vidare fråga sig vilken betydelse det har i det konkreta fallet, att df gör gällande, att studierna innebär en allmän förkovran för henne/honom i df:s yrke, att hon/han kan erhålla en högre tjänst hos arbetsgivaren och att studierna är ett formellt krav för befordran. Har omfattningen av studietiden någon betydelse? Är frågan vem som bekostar studierna av vikt i sammanhanget? Finns det riktlinjer som objektivt anger, vad som faller inom ett visst yrkesområde?

Jag avser att vid den kommande rättsfallsgenomgången skilja mellan grundskolestudier, gymnasiestudier, högskolestudier och direkt yrkesinriktade studier.

5.3.4.2.2 Grundskolestudier

Man har mera sällan uppfattat studier för erhållande av grundskolekompetens vara studier inom eget yrkesområde, dvs kravet på samband mellan det tidigare förvärvsarbetet och studierna har inte ansetts uppfyllt. Under senare år har dock en mer nyanserad bedömning gjorts av sambandsrekvisitet, vilket ansetts vara förhållanden då grundskolestudierna har ingått som en del i ett yrkesinriktat ”studiepaket”.

Följande rättsfall får tjäna som exempel på den rättsutveckling, som ägt rum från senare delen av 1970-talet fram till i dag. Fallen anförs företrädesvis i kronologisk ordning.

Utbildning för erhållande av grundskolekompetens befanns inte vara studier inom eget yrkesområde i någon av de tre instanserna. Df (en kvinna), var anställd som fabriksarbetare vid LM Ericsson (FD 770609 dnr 316/77).

En väktare som var tjänstledig från sin anställning för grundskolestudier i svenska, engelska och matematik fick inte räkna dessa studier som studier inom eget yrkesområde, trots att han framhållit dem såsom viktiga för sitt arbete. Detta gällde framför allt studierna i svenska (rapportskrivning) och i engelska (kontakt med utländska turister) (FD 770927 dnr 248/77).

Df, som var resande försäljare för ett konfektyrbolag, hade erhållit tjänstledighet för vuxenstudier först för erhållande av grundskolekompetens, därefter gymnasiekompetens på ekonomisk linje. Hans avsikt med ifrågavarande studier var att kvalificera sig för mera ansvarsfyllda uppgifter inom det egna yrkesområdet. RFV menade att, om grundskolekompetens

erfordrades för tillträde till planerade studier med klar inriktning på eget yrkesområde, verkets cirkulär nr 2/1973 gav utrymme att hänföra även grundskolestudier till begreppet "studier inom eget yrkesområde". RFV fann dock att studierna vid gymnasieskolans tvååriga ekonomiska linje inte var studier inom eget yrkesområde. FD fann inga skäl föreligga att ändra i RFV:s beslut (FD 771025 dnr 85/77).

Df, som arbetade som dagbarnvårdare, var tjänstledig för vuxenstudier i syfte att erhålla grundskolekompetens. Sedan df erhållit erforderlig grundskolekompetens, var det df:s avsikt att fortsätta studierna vid förskoleseminarium. Kassan och RFV fann studierna inte vara inom eget yrkesområde. I yttrande till FD anförde RFV, att om grundskolekompetens erfordrades för tillträde till planerade studier med klar inriktning på eget yrkesområde, verkets cirkulär nr 2/1973 gav utrymme att hänföra även grundskolestudierna till begreppet "studier inom eget yrkesområde". Eftersom verket funnit studier till förskollärare för en kommunalt anställd dagbarnvårdare vara studier inom eget yrkesområde och grundskolekompetens en förutsättning härför, skulle ifrågavarande studier anses vara studier inom eget yrkesområde. FD var av samma mening (FD 771025 dnr 84/77, ref Sof 46/1977).

Df var tjänstledig från sin anställning som kontorist vid ett läkemedelsföretag p g a studier för erhållande av grundskolekompetens. Kassan hemmamakeförsäkrade df. Df besvarade sig och framhöll bl a, att hon p g a alltför monotona arbetsuppgifter hade tagit kontakt med arbetsgivaren, som uppmanat henne att börja studera för att hon skulle kunna "komma någonstans inom firman". Efter grundskolestudierna fortsatte df med gymnasiestudier på social linje vid Kommunala Vuxengymnasiet i M. FD fann att det inte var styrkt, att df med sina studier för erhållande av grundskolekompetens syftat till att möjliggöra ytterligare studier med klar inriktning på yrkesverksamhet inom kontorsområdet. Av den anledningen kunde grundskolestudierna inte anses hänförliga till studier inom eget yrkesområde (FD 780620 dnr 2972/77). – I anslutning till detta rättsfall framkom i särskilda vota olika inställningar till begreppet yrkesområde. Ordföranden utvecklade ytterligare sin mening och hänvisning gjordes till det ovan relaterade rättsfallet FD 771025 dnr 84/77: "Vad som skall anses som studier inom eget yrkesområde blir härvid att avgöra med utgångspunkt i vad som allmänt är vedertaget som sådan utbildning. Det förhållandet att den försäkrade eller dennes arbetsgivare funnit viss utbildning vara lämplig för vidare avancemang inom ett visst företag kan ej få vara bestämmande för vad som skall anses som utbildning inom eget yrkesområde." Som skäl för detta resonemang hänvisades till kravet på lika behandling och rättvisa. – En skiljaktig ledamot var av motsatt mening och anförde angående begreppet yrkesområde, att detta inte definierats i de domar som ligger till grund för RFV:s tidigare nämnda cirkulär nr 2/1973. "Med beaktande av de motiv som ligger bakom senare års insatser vad gäller vuxenutbildning i form av återkommande utbildning, rätt till ledighet för studier och studiestöd för vuxna finner jag emellertid att begreppet yrkesområde bör ges en vid tolkning. Stöd för denna uppfattning anser jag mig ha också redan i domstolens dom Dnr 208/1972 (referat Sof 35/1972:II), enligt vilken en

kontorist, som slutat sin anställning, fick kvarstå i sjukpenningklass under utbildning till programmerare.” Vidare anfördes att inga skäl förelåg att ifrågasätta uppgiften, att df efter den av arbetsgivaren anvisade utbildningen hos denne kunde beredas mera kvalificerade arbetsuppgifter än de hon utfört före januari 1976. Det gjordes också gällande att grundskolekompetens i flertalet fall utgör en grundläggande förutsättning för såväl utförande av någorlunda kvalificerade arbetsuppgifter som vidareutbildning inom eget yrkesområde.

Även om grundskolestudier i sig kunde uppfattas som studier inom eget yrkesområde medförde inte detta, att dylika studier i alla situationer uppfattades som studier inom eget yrkesområde. Avsåg df att studera vidare och var grundskolestudierna endast en förutsättning för dessa ytterligare studier av yrkesinriktad karaktär bedömdes hela studietiden utifrån frågeställningen, om studierna bedrevs inom eget yrkesområde men tyngdvikten var, åtminstone efter FD:s dom 771025 dnr 84/77, förlagd till de yrkesinriktade studierna (se nedan).

Df uppgav i rättsfallet FD 780307 dnr 1132/77, att han sedan två år tillbaka arbetade som arbetsledare och att arbetsgivaren nu krävt att han vidareutbildade sig i yrket för att han skulle få behålla arbetet. På grund av dålig skolunderbyggnad kunde han inte tillgodogöra sig de specialkurser som arbetsgivaren ville att han skulle delta i. Han hade erhållit tjänstledighet från sin tjänst under en tid av ett och ett halvt år. Sedan försäkringskassan inhämtat att df studerade för erhållande av grundskolekompetens, beslöt kassan att df skulle vara sjukförsäkrad som hemmama. Df anförde besvär och framhöll att det för hans arbete som arbetsledare krävdes i första hand grundskolekompetens, speciellt i ämnena matematik, kemi, fysik, tyska och engelska. – RFV fann att ifrågavarande utbildning inte hade inriktning på df:s eget yrkesområde och att han därför ej ägde rätt att under utbildningstiden behålla sin SGI. Hos FD uppgav df att det företag hos vilket han varit anställd lagts ned och att samtliga anställda blivit uppsagda. Han hade tidigare hoppats på att genom utbildning och förkovran kunna få bli kvar i företaget när detta skulle omstruktureras, vilket man först trott skulle ske. Han menade att han då bättre hade kunnat konkurrera med annan arbetsledare som hade bättre utbildning än han själv. I och med att företaget upphörde hade han nu tänkt om i så måtto att han – efter erhållen grundskolekompetens – tänkte bedriva gymnasiestudier, för att därefter utbilda sig till fritidsledare. FD ändrade inte RFV:s beslut.

Df, som var assistent vid fk, var tjänstledig för grundskole- (och gymnasie-/tvåårig ekonomisk linje/) studier. Df:s avsikt med studierna var att kvalificera sig för intagning till socionomutbildning. Detta ansågs inte var studier inom eget yrkesområde (FD 791220 dnr 2013/78).

Men vad gäller i de fall då grundskolestudierna mera syftar till att ge df en fördjupning av allmänna och grundläggande kunskaper, som

kan vara till generell nytta för df i hennes/hans arbete utan att man direkt kan peka på några konkreta möjligheter till avancemang?

I ett FÖD-avgörande (800212 mål nr 121/79:6) var den klagande en invandrad analfabet, som var tjänstledig från sitt arbete för att erhålla grundutbildning för vuxna. På den klagandes sida gjordes gällande, att han bättre skulle klara sina arbetsuppgifter samt utföra flera, om han kunde läsa, skriva och räkna. RFV hemställde, att besvären skulle lämnas utan bifall och FÖD ändrade inte detta beslut. Två av domstolens ledamöter var skiljaktiga och anförde bl a följande: "Enligt vår mening kan man inte betrakta begreppet yrkesområde på ett så begränsat sätt som försäkringskassan och riksförsäkringsverket gjort i förevarande mål. Vi anser att utbildning som svarar mot grundskolekompetens i flertalet fall i Sverige utgör en grundläggande förutsättning för såväl utförande av någorlunda kvalificerade arbetsuppgifter som vidareutbildning inom eget yrkesområde. Lagstiftaren stöder numera, genom ett utbyggt system av vuxenutbildning i form av återkommande utbildning, rätt till ledighet för studier och studiestöd för vuxna, sådana förvärvsarbetande, som under sin uppväxttid inte fått utbildning, men som önskar skaffa sig sådan. Vår principiella inställning är att man inom socialförsäkringen måste följa utvecklingen i samhället och anpassa praxis, så att beslut i ärenden om sjukpenningförsäkring inte motverkar lagstiftarens intentioner."

Studier utan speciell yrkesinriktning och som bara avser en allmän kunskaps- eller allmänbildningshöjning har alltså inte ansetts utgöra vidareutbildning. I den mån begreppet vidareutbildning har applicerats på grundskolestudier, har motiveringen varit, att utbildningen syftat till en höjning av df:s tjänstestatus.

FD-domen 771025 dnr 84/77 torde inte ha erhållit så stor genomslagskraft. Df:s studier i detta fall från dagbarnvårdare via grundskolestudier till studier vid förskoleseminarium innefattade en lång studietid, tre och ett halvt år. Varför har dessa studier ansetts vara inom eget yrkesområde när i andra tämligen likartade fall man ej gjort denna bedömning? För att i någon realistisk bemärkelse göra en jämförelse mellan två yrken i syfte att avgöra om de tillhör samma yrkesområde kan vissa faktorer bli föremål för prövning, nämligen arbetsuppgifterna i respektive yrke, löneregleringen, ansvarsfördelningen samt arbetsvillkoren. Om arbetsuppgifterna är desamma eller likartade, om löneregleringen sker på samma sätt, om ansvaret är fördelat på ett likartat sätt och om arbetsvillkoren är desamma, bör yrkena ligga inom samma yrkesområde. Men en förskollärare har många andra arbetsuppgifter än en dagbarnvårdare. Det föreligger olika lönereglering för en dagbarnvårdare och en förskollärare och de har olika ansvar. Även arbetsvillkoren skiljer sig åt för de båda

yrkena. Ändå har de uppfattats vara inom samma yrkesområde. Finns det måne några objektiva kriterier för vad som innefattar samma yrkesområde? Är det kanske andra faktorer som styr, såsom exv en allmän liberalisering och nyansering i synsättet på vad som är samma yrkesområde?

Under år 1980 har man i några avgöranden gjort en mera nyanserad bedömning av kravet på samband inom begreppet eget yrkesområde än vad som förefaller ha gjorts i tidigare avgöranden. Men om denna bedömning saknar objektiva hållpunkter riskerar rättstillämpningen att bli ojämn.

I februari 1980 avgjordes av FÖD ett fall (dnr 2329/78), där en kvinna var tjänstledig från sitt arbete som ekonomibiträde för att bedriva grundskolestudier under tre terminer för att sedan utbilda sig till dietist. För att utbilda sig till dietist krävdes grundskolekompetens och fr o m höstterminen 1980 även gymnasiekompetens. RFV fann, att grundskoleutbildning inte var att anse som studier inom eget yrkesområde. Hos FÖD yrkade den klagande, att hon under utbildningen skulle få "ha ekonomibiträdes lön som sjukpenninggrundande inkomst" och anförde, att hon inte kunde se några fortbildningsmöjligheter inom sitt fack, vilka i realiteten skulle innebära någon som helst utveckling, om man bortsåg från ekonomiföreståndare och dietist, där i båda fallen krävdes minst grundskolekompetens. FÖD fann, att ifrågakarande studier skulle betraktas som studier inom det egna yrkesområdet och visade målet åter till kassan för erforderlig handläggning.

I ett avgörande från FÖD några dagar senare (800212 dnr 2652/78) gällde frågan just studier för att från ekonomibiträde kunna utbilda sig till ekonomiföreståndare. Till skillnad från fallet med dietisten ansåg ingen instans, att ifrågakarande studier var vidareutbildning inom eget yrkesområde.

I en annan dom (FÖD 800304 mål nr 716/79:10) fann domstolen återigen, att grundskolestudier inte var att betrakta som vidareutbildning, i detta fall inom kontorsområdet. För df blev resultatet att hennes fp kom att utgå med endast garantibeloppet.

FÖD ansåg i domen 800122 dnr 2822/78, att df, som erhållit tjänstledighet från sin anställning (teletekniker) på Televerket, var berättigad att behålla sin SGI, därför att de grundskolestudier df bedrev var inom eget yrkesområde. Df avsåg att efter grundskolestudierna påbörja en 4-årig gymnasieutbildning på teleteknisk linje och därefter med stöd av studierna söka högre tjänst vid Televerket.

I ett mål från maj 1980 (FÖD 800521 mål nr 985/79:4) gick man i både FRS (790813 mål nr 1035/79) och FÖD på den linjen, att studier för erhållande av grundskolekompetens var studier inom eget yrkesområde, om man ville avancera från sjukvårdsbiträde till sjuksköterska. OE klagade 790817 och yrkade i besvär (OE dnr 03/4898:79) hos FÖD att FRS:s dom

upphävdes och att beslutet den 2 mars 1978 av Skaraborgs läns allmänna försäkringskassa fastställdes. Som skäl härför anförde verket följande. Df arbetade under åren 1968–1972 som sjukvårdsbiträde och därefter som expeditjonsbiträde vid bassjukhuset i F. Hon studerade sedan januari 1978 för att erhålla grundskolekompetens. Hon skulle därefter ansöka om inträde vid sjuksköterskeskola. Df kunde enligt verkets mening inte anses bedriva studier inom eget yrkesområde och borde därför vara sjukpenningförsäkrad efter en beräknad inkomst av 4.800 kr. – FÖD ändrade alltså inte FRS:s dom.

Df, som blivit tjänstledig från sitt arbete som svetsare för att först grundskolestudera och därefter studera på tekniskt gymnasium, blev av Kristianstads läns allmänna försäkringskassa försäkrad för enbart sjukvårdsförmåner. Ett år senare, när df skulle påbörja gymnasiestudierna, anförde fk i en skrivelse till RFV följande: "Han skulle påbörja studier för grundskolekompetens, vilket då bedömdes inte utgöra utbildning inom eget yrkesområde oaktat det var förberedande-grundläggande studier för vidareutbildning inom eget yrkesområde. Numera har praxis genom dom i Försäkringsdomstolen (FD diarie 84/77 praxisfall 65/77) ändrats, och om denna dom varit känd vid förutnämnda tidpunkt borde den fastställda sjukpenninggrundande inkomsten ej ha ändrats. Centralkontoret finner att lokalkontoret vid den aktuella tidpunkten handlagt ärendet riktigt och kassan saknar därför möjlighet att med stöd av riksförsäkringsverkets cirkulär nr 9/1973 (AFL 3:5) företa retroaktiv ändring. Med åberopande av samma cirkulär och ovan anförda får kassan hemställa att besluten om att M skulle vara enbart sjukvårdsförsäkrad upphäves med retroaktiv verkan från den 14 sep 1977." – RFV, som överlämnade målet till FR för prövning, yrkade att fk:s beslut upphävdes och att df förklarades berättigad att fr o m den 14 september 1977 och den 19 januari 1978 vara försäkrad för en SGI motsvarande den inkomst han skulle ha haft av anställning, om han ej studerat. Som skäl för sitt yrkande anförde verket följande: "Den försäkrade var fr o m 1976–11–14 som metallarbetare försäkrad för en sjukpenninggrundande inkomst om 54.900 kronor av anställning. Han började i augusti 1977 studier för grundskolekompetens och beviljades i anledning härav tjänstledighet från sin anställning. Grundskolekompetens erfordrades för de planerade fortsatta studierna på Tekniska skolan i H. Riksförsäkringsverket finner att den försäkrade i augusti 1977 börjat studier inom eget yrkesområde och att han enligt de riktlinjer som angetts i verkets cirkulär nr 2/1973 ägt att alltså vara försäkrad för sjukpenninggrundande inkomst." – På de skäl RFV anför i sitt yttrande fann FRS i domen 800829 mål nr 1468/79 att fr o m den 14 september 1977 och den 19 januari 1978 df skulle få en SGI som motsvarade den inkomst som df skulle ha haft av sin anställning om han ej studerat. FRS menade alltså, att en metallarbetare som påbörjar grundskolestudier för fortsatta studier på teknisk skola skall anses studera inom eget yrkesområde.

Av senare avgjorda ärenden kan iakttagas en uppmjukning såtillvida att även grundskolestudier, som i sig inte är studier inom eget yrkesområde kan berättiga till bibehållen SGI.¹³ Studierna skall i

sådana fall redan från början vara inriktade på det egna yrkesområdet. Finns det i den tänkta studiebanan studier, som är ett kompetenskrav för yrkesinriktade studier, skall df:s studier ses som en helhet. Samma synsätt kan numera i viss mån sägas gälla även gymnasiestudier, men som kommer att framgå av den följande rättsfallsgenomgången, är rättstillämpningen långt ifrån enhetlig.

5.3.4.2.3 Gymnasiestudier

Frågan huruvida av df bedrivna gymnasiestudier ligger inom eget yrkesområde skall utredas med nedan anförda rättsfall.

Df arbetade som sekreterare i ett företag. P g a studier minskade hon sin arbetstid (två dagar i veckan). Studierna bedrevs på naturvetenskaplig linje vid vuxengymnasium. Studietiden beräknades till tre år. Kassan och RFV ansåg ej studierna fall inom eget yrkesområde. Df anförde hos FD, att en sekreterares sysslor "stannar i regel vid skrivmaskinen, telefonen och att kunna hålla ordning i pärnarna". Hon trivdes inte längre med detta. Hon hade därför börjat utbilda sig för att erhålla mera stimulerande och bättre betalda arbetsuppgifter. Hon hade valt den naturvetenskapliga linjen i stället för den ekonomiska linjen av den anledningen att hon redan behärskade maskinskrivning, stenografi och allmänna kontorsgöromål, vilket hon sysslat med i många år. – FD ändrade dock inte RFV:s beslut. En ledamot var skiljaktig och menade bl a att studierna bedrevs inom eget yrkesområde (FD 770609 dnr 2021/76).

Df var tjänstledig med C-avdrag från sin tjänst som postkassör vid Postverket för gymnasiestudier under tre terminer. Därefter avsåg hon att studera ytterligare tre terminer. Under sommarferierna skulle hon återgå i arbete. Fk beslöt att försäkra df för enbart sjukvårdsförmåner, vilket sedan fick återverkningar på storleken av fp (FD 770922 dnr 849/77). Kassans beslut ändrades ej.

Df var tjänstledig från sin anställning som kontorist vid socialförvaltningen i M för gymnasiestudier under ett halvår. Df ämnade sedan fortsätta att studera till socionom. Studietiden beräknades till omkring tre och ett halvt år. Df var gravid med beräknad förlösning kort efter gymnasiestudiernas slutförande. Hon skulle ha fortsatt med studierna, om hon inte blivit gravid. Kassan beslöt sjukförsäkra df som hemmama. Över fk:s beslut anförde df besvär hos RFV i syfte att få bibehålla den tidigare för henne fastställda SGI:n. Hon framhöll att, eftersom hennes tidigare skolutbildning endast omfattade realexamen, hon behövde viss studentkompetens "för att kunna söka in på socialhögskola, som var hennes mål". Df uppgav sedermera hos RFV, att hon i och med graviditeten inte ville binda sig för en utbildning till socionom. Gymnasiestudierna öppnade emellertid möjligheter för henne till högre administrativa tjänster inom kommunen, t ex kanslistjänst. Efter gymnasiestudierna hade hon för avsikt att söka någon sådan tjänst. RFV och

FD fann studierna inte vara inom eget yrkesområde (FD 780124 dnr 1428/77).

Df var tjänstledig från sin anställning som sekreterare vid landstinget och bedrev gymnasiestudier under två år. Df framhöll att hon i hög grad uppskattade arbetet på landstinget och därför skulle vilja avancera till en mera kvalificerad och framför allt självständigare post. En grundförutsättning härför var att hon skaffade sig gymnasiekompetens i åtminstone vissa ämnen. Df blev hemmamakeförsäkrad i alla tre instanserna (FD 781116 dnr 276/78).

Df, som var anställd som sekreterare vid ett läkemedelsföretag, var tjänstledig för studier på vuxengymnasium, 2-årig social linje. Df erhöll sammanlagt nio månaders särskilt vuxenstudiestöd av vuxenutbildningsnämnden. Därefter gjorde Malmöhus allmänna försäkringskassa inkomstutredning och fann, att studierna inte förmedlats av arbetsmarknadsmyndighet (se nedan 5.3.5), att df inte hade för avsikt att feriearbeta och att studierna ej var inom eget yrkesområde (780912). FRS var av samma mening (791203 mål nr 2731/79). RFV yrkade att besvären skulle lämnas utan bifall (OE dnr 02/1224:80). FÖD framhöll att arbetsgivaren inte uppställde som krav, att df skaffade sig ifrågavarande utbildning. Hon skulle i och för sig kunna fortsätta sitt arbete med ifrågavarande brister i utbildningshänseende, men det var en klar fördel för hennes arbete att hon försökte avhjälpa dem. FÖD fann att gymnasiestudierna, som gällde fysik, kemi och biologi var inom hennes eget yrkesområde (810617 mål nr 299/80:4).

Tre andra domar, i vilka FÖD också fann, att gymnasiestudierna var inom df:s yrkesområde, är följande:

FÖD fann i domen 781229 dnr 986/78 att en f d laborant som studerade vid vuxengymnasium, fyraårig kemisk-teknisk linje, studerade inom det egna yrkesområdet.¹⁴

I FÖD:s dom 810624 mål nr 954/79:1 fann domstolen, att en kassörskas treåriga studier vid gymnasieskolas ekonomiska linje var att anse som studier inom eget yrkesområde, och att hennes inkomst skulle anpassas till löneutvecklingen inom hennes yrkesområde (se nedan).

FRS fann i domen 800916 mål nr 4039/79 och 9090/79 att df, som var tjänstledig¹⁵ från en anställning som sekreterare för studier på gymnasieskolas fyraåriga ekonomiska linje, ej studerade inom eget yrkesområde. Df besvårade sig hos FÖD. RFV yrkade att besvären lämnades utan bifall (OE dnr 01/2233:80). FÖD fann dock att df:s utbildning var studier inom eget yrkesområde (811014 mål nr 1596/80:3).

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan framhållas att både grundskole- och gymnasiestudier kan betraktas som studier inom eget yrkesområde, de förra dock som regel endast om studierna är nödvändiga för andra mera yrkesinriktade studier. Gymnasiestudier har ibland av FÖD

uppfattats som allmänt positivt för df:s fortsatta arbete. Detta har då varit tillräckligt för att uppfatta studierna såsom inom df:s yrkesområde, även om df i och för sig skulle ha kunnat fortsätta sitt arbete med acceptabelt resultat utan ifrågavarande förkovran och utan att arbetsgivaren uppställt gymnasiestudierna som krav. I de flesta av fallen har dock df:s studier syftat till ett "nytt" arbete med andra arbetsuppgifter, annan lönereglering, annat ansvar och/eller andra arbetsvillkor än df:s tidigare arbete.

5.3.4.2.4 Yrkesinriktade studier inklusive högskolestudier

Problemställning

Nedan behandlas rättsfall där df bedriver studier, som direkt leder till ett yrke. I de flesta fall av högskolestudier är det fråga om yrkesinriktade studier, men även högskolestudier utan denna "yrkesinriktning" berörs i detta avsnitt. Jag har valt att systematisera materialet i kategorierna utbildning till yrken inom vårdsektorn, lärarutbildning (i vidsträckt betydelse), utbildning till yrken inom samhällssektorn, utbildning till kontors- och kassöraryrken m m samt utbildning till yrken inom industrisektorn. Problemformuleringen är densamma som i avsnittet ovan, nämligen att söka fastställa huruvida i begreppet vidareutbildning ligger en strävan att nå större kunskap och kompetens och därmed mera kvalificerade arbetsuppgifter, om begreppet yrkesområde har tolkats snävt eller vidsträckt och om skillnader föreligger i rättstillämpningen avseende olika yrkesområden.

Utbildning till yrken inom vårdsektorn

En civilingenjör som arbetade som skadereglerare och som därefter började läsa medicin ansågs inte av någon myndighet studera inom eget yrkesområde (761230 dnr 1213/76).

Tjänstledighet från arbete som vårdare vid kriminalvårdsanstalt för tvåårig utbildning till sjukskötare ansågs inte som utbildning inom eget yrkesområde. Från df:s sida gjordes gällande att, eftersom det fanns sjuk- och mentalskötare vid fängelserna, hans utbildning måste betraktas som vidareutbildning och att en parallell rimligtvis borde dragas mellan kriminalvårdsanstalt och mentalsjukhus. Vidare framhölls med stöd av uppgift från Statsanställdas Förbund att tjänster som vårdare vid kriminalvårdsanstalt hade stora likheter med andra tjänster inom vårdområdena, exempelvis vid kroppssjukhus, mentalvårdssjukhus och vårdanstalter för alkoholmissbrukare (FD 781229 dnr 717/78).

Orsaken till att besvären ej bifölls, torde ha varit en uppgift från styresmannen för kriminalvårdsanstalten, att utbildning till sjukskötare inte behövdes (inte var något formellt krav), för att man skulle kunna få högre befattning inom kriminalvården.

Sjukvårdsbiträdes studier till sjuksköterska ansågs ej av några instanser vara studier inom eget yrkesområde, FD 771213 dnr 23/77, jfr kassans beslut i FD 771230 dnr 1415/77 (se nedan).

FRS fann dock att sjukvårdsbiträde som arbetade med kontorsarbete och som utbildade sig till sjuksköterska via grundskolekompetens, studerade inom eget yrkesområde. En ledamot var skiljaktig (FRS 790813 mål nr 1035/79). OE klagade 790817. Men FÖD var av samma mening som FRS i sin dom 800521 mål nr 985/79 (se ovan).

Deltidsarbetande sjukvårdsbiträde, som påbörjat utbildning (heltid) till undersköterska (40 veckor), erhöll heltidslön från sin arbetsgivare. Kopparbergs läns allmänna försäkringskassa och FRN fann att studierna var vidareutbildning inom eget yrkesområde och att den höjda lönen inte utgjorde inkomst av förvärvsarbete (FRN 791018 mål nr 1356/79, se ovan).

FRS fann i domen 800721 mål nr 4150/79, att en kvinna som arbetat som sjukvårdsbiträde och därefter genomgått arbetsmarknadsutbildning i svenska för invandrare samt en ALU-kurs för invandrare, ej studerade inom eget yrkesområde, då hon påbörjade studier till laboratorieassistent.

FRM ansåg i domen 800827 mål nr 7453/79, att kurator, som idkade psykologistudier, gjorde detta inom eget yrkesområde med lönenivåanpassning som följd.

Fritidsledare, som var tjänstledig från sin tjänst för psykologistudier på universitet med psykologutbildning som mål, ansågs varken av Stockholms allmänna försäkringskassa (800320), FRM (811117 mål nr 3038/80), RFV (OE dnr 03/683:82) eller FÖD (820914 mål nr 201/82:9) studera inom eget yrkesområde.

Apoteksteknikers studier till sjuksköterska ansågs ej vara studier inom eget yrkesområde (FRM 800827 mål nr 6523/79).

FÖD menade i domen 790626 dnr 1495/78 att tandsköterskelevers studier till tandsköterska inte var vidareutbildning, eftersom den tidigare tjänstgöringen var en grundförutsättning för den senare (se ovan).

Df arbetade som barnsköterska men var tjänstledig för att genomgå socialpedagogisk utbildning under två år. Kassan fann studierna inte vara inom eget yrkesområde. Df överklagade och åberopade ett av chefen för barn- och ungdomspsykiatriska kliniken utfärdat intyg, vari denne framhöll: På barn- och ungdomspsykiatriska kliniken respektive dess behandlingshem fanns inlagda vanligen allvarligt psykiskt störda och sjuka barn och ungdomar upp till 18 år. Vårdpersonalen hade att i samverkan med annan personal, främst läkare, psykologer, kuratorer och sjuksköterskor, medverka i den psykiatriska behandlingen av dessa patienter. I detta ingick förutom den dagliga samvaron med alla dess terapeutiska och sociala inslag olika jagstärkande, stödjande, kontaktbefrämjande och stimulerande terapiformer och åtgärder. Ingen speciell utbildning förde självklart fram till detta

kvalificerade arbete, utan det rörde sig mycket om individuell förmåga och personlig utrustning, med vilket df hade varit rikligt försedd. Det hade medfört, att hon på vikariat varit betrodd med att självständigt uppehålla en befattning som mottagningssköterska. – RFV inhämtade att df:s utbildning ägde rum på högskolenivå och gav kompetens till arbetsledande tjänster, föreståndare eller biträdande föreståndare, vid institution för barn- och ungdomspsykiatrisk vård, ungdomsvårdsskolor m m. Utbildningen var inte utformad för att ge kompetens för behandling av psykisk sjukdom. – RFV fann att ifrågavarande utbildning inte avsåg studier inom eget yrkesområde och inte heller studier med inriktning på det egna yrkesområdet. – FÖD däremot fann att df:s utbildning till socialpedagog fick anses falla inom hennes yrkesområde (800226 dnr 2109/78).

Df, som blivit tjänstledig från sitt arbete som sjuksköterska för först tandläkar- sedan – när df antagits till sådan utbildning – läkarutbildning, ansågs ej studera inom eget yrkesområde (FRM 790814 mål nr 1872/79 och FÖD 800611 mål nr 1047/79:2).

Df:s SGI var sedan den 8 mars 1979 fastställd till 69.000 kr av anställning. Den 25 oktober 1979 kontaktade df kassan och omtalade, att han hade börjat studera den 8 samma månad. Df, som var leg sjuksköterska, skulle vara tjänstledig från sjukhus fyra och ett halvt år för att studera till läkare. Den 6 november 1979 uppgav df till fk, att utbildningen var specifik för sjuksköterska/sjuksköterskor, som ville snabbutbilda sig till läkare. Den 16 november 1979 uppgav df vid samtal, att han beräknade sin årsinkomst till 15.000 kr av feriearbete. Kassan fastställde den 21 november 1979 df:s SGI till 15.000 kr av anställning att gälla fr o m den 24 november 1979. Df överklagade fk:s beslut och yrkade att få kvarstanna i sin tidigare klassplacering. Fk anförde i yttrande över besvären, att studier inom eget yrkesområde inte föreligger, om en försäkrad påbörjar studier för att avlägga högskoleexamen och denna examen leder till att df får kompetens till en högre tjänst, som i det väsentliga har en annan karaktär i ansvars- eller arbetsuppgiftshänseende än den tjänst som df hade tidigare. – FRM fann, att ifrågavarande läkarutbildning inte var att anse som studier inom det egna yrkesområdet (801217 mål nr 2060/80). – RFV yrkade att df:s besvär hos FÖD lämnades utan bifall och menade att man vid tolkningen av begreppet yrkesområde borde utgå från att arbetsavgift, som inte är tillfälliga, skall medföra, att sjukpenningförsäkringen omprövas. Som villkor för att försäkringen skall behållas under långvariga studier bör därvid krävas, att studierna skall leda till arbete av i huvudsak likartad typ, som det som ligger till grund för sjukpenningförsäkringen. Den omständigheten, att man arbetar på samma arbetsplats, att en kategori biträder den andra eller eventuellt att vissa begränsade uppgifter kan utföras av båda kategorierna, är i sig inte nog för att samma yrkesområde skall anses föreligga. Det innebär bl a att studier, som syftar till arbete inom en helt annan "karriär" med i huvudsak andra arbetsuppgifter och en lönereglering efter helt andra principer än dem som gällde för det gamla arbetet, inte anses som studier inom yrkesområdet. Såväl läkare som sjuksköterskor m fl kategorier deltar i vården av patienter. Det är dock läkaren ensam, som har det medicinska vårdansvaret. Det är i princip läkaren, som diagnosticerar och utför den rent medicinska

behandlingen, medan övrig personal handhar den inte rent medicinskt betingade delen av vården samt assisterar läkarna och verkställer deras föreskrifter. Mot den bakgrunden och med hänsyn till att läkarnas löne- och övriga arbetsvillkor i stor utsträckning regleras enligt andra principer än som gäller för hälso- och sjukvårdsområdet i övrigt ansåg RFV, att en sjuksköterskas studier till läkare inte kunde anses som studier inom eget yrkesområde. – FÖD ändrade inte FRM:s dom (820309 mål nr 312/81:8).

De faktiska omständigheterna i FRM:s dom 801217 mål nr 6416/80 var desamma som i den närmast ovan refererade domen och utgången i målet var också densamma, dvs rätten ansåg inte att den speciella läkarutbildningen för sjuksköterskor utgjorde studier inom eget yrkesområde för en sjuksköterska. Den uppfattningen hade tidigare Stockholms läns allmänna försäkringskassa intagit i beslut 791120. RFV hade yrkat att besvären lämnades utan bifall (OE dnr 03/110:81). FÖD ändrade inte heller rättens dom (820407 mål nr 431/81:2, ref FÖD 82:19) – En ledamot var skiljaktig och anförde: "Lagstiftaren har under 1970-talet skapat ett system för vuxna förvärvsarbetande som innefattar bl a rätt till tjänstledighet för studier, möjligheter att i vissa fall få studiestöd samt särskilda utbildningsinsatser. Syftet med dessa åtgärder är att ge möjligheter till vidareutbildning till främst sådana förvärvsarbetande som i unga år inte fick möjlighet till längre utbildning. – Mot denna bakgrund anser jag att när det gäller rätten att få behålla sin sjukpenninggrundande inkomst skall begreppet yrkesområde ges en vid tolkning. Det finns inte något lagligt hinder häremot. Stöd för min uppfattning har jag också i domar där försäkringsöverdomstolen redan har slagit fast att även akademiska studier anses som vidareutbildning inom eget yrkesområde för den som inte haft sådan utbildning. Det måste också vara så att domstolens inställning i denna fråga redan har slagit igenom. B har ju i detta mål upplyst att av de 30 sjuksköterskor som började utbildningen fick 26 behålla sin sjukpenninggrundande inkomst. – Jag anser att praxis i fråga om sjukpenninggrundande inkomst inte får utvecklas så att den avskräcker vuxna förvärvsarbetande att ta de möjligheter till vidareutbildning som nu erbjuds."

FRM meddelade samma dag som i de närmast ovan beskrivna målen också dom i ett annat mål som rörde precis samma fråga (801217 mål nr 676/80). Fk menade även i det fallet att df:s läkarstudier inte var inom eget yrkesområde och lämnade samma motivering som i föregående mål. FRM var givetvis av samma mening som i de ovannämnda domarna. RFV yrkade liksom i de andra målen att df:s besvär hos FÖD skulle lämnas utan bifall (OE dnr 03/108:81). Men i det nu ifrågavarande målet begärde OE ett yttrande från sjukförsäkringssektionen på RFV rörande SGI för studerande. Detta yttrande är av stort intresse, varför jag återger det delvis: "Den fråga som på senare tid vållat tolkningsbekymmer är frågan huruvida aktuella studier bedrivs inom eller med inriktning på *eget yrkesområde*. Avgränsningen av yrkesområden vållar därvid stora bekymmer. Viss vägledning vid avgränsning/bestämmande av yrkesområden återfinns i olika dokument, t ex Nordisk Yrkesklassificering (NYK) resp SFS 1980:49 Förordning om ändring i högskoleförordningen (1977:263). I bilaga 3 Förteckning över allmänna utbildningslinjer till SFS 1980:49 görs därvid en uppdelning av

utbildningslinjerna i fem sektorer: . . . 3. Sektorn för utbildning för vårdyrken. 4. Sektorn för utbildning för undervisningsyrken . . . Att märka i denna sektoruppdelning är bl a att vårdlärlarlinjen (utbildning av bl a sjuksköterskor/sjukskötare till vårdlärare) hänförs till sektor 4 och inte till sektor 3. Denna indirekt gjorda uppdelning av yrkesområden överensstämmer med riksförsäkringsverkets uppfattning vad gäller studier inom eget yrkesområde. Däremot hänförs både läkarlinjen och sjuksköterskelinjen till sektor 3, dvs till en gemensam vårdyrkeslinje. – I NYK görs en systematisk yrkesklassificering. Klassificeringssystemet följer i princip den av Internationella arbetsbyrån (ILO) år 1958 utgivna International Standard Classification of Occupations (ISCO). En uppdelning görs i följande nivåer:

1. Yrkesområden: 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 X
2. Yrkesgrupper: 00 01 02 03 04 05 06 07 08 09 0X
3. Yrkesfamiljer: 001 002 003 004 osv
4. Individualyrken: 001.02 osv

I NYK görs således en uppdelning på sammanlagt 11 övergripande yrkesområden. Yrkesområde 0 omfattar t ex 'Tekniskt, naturvetenskapligt, samhällsvetenskapligt, humanistiskt och konstnärligt arbete'. Detta yrkesområde uppdelas därefter i 11 olika yrkesgrupper varvid yrkesgrupp 03 är Medicinskt arbete och yrkesgrupp 04 är Vårdarbete inom hälso- och sjukvård. *Yrkesutövare i yrkesgrupp 03* 'ställer diagnoser och ger medicinsk, kirurgisk och annan behandling vid fysiska och psykiska sjukdomar och skador hos människan, ger behandling för sjukdomar och felaktigheter i tänder, bedriver medicinsk forskning och utför annat medicinskt vetenskapligt arbete'. *Yrkesutövare i yrkesgrupp 04* 'har omvårdnad om sjuka och skadade inom slutna vård, svarar för eller biträder vid förlossningar, ombesörjer hälso- och sjukvårdsuppgifter i öppen vård, biträder läkare och tandläkare samt vårdar och tillser barn'. Yrkesgrupp 03 uppdelas i yrkesfamiljerna läkare 031 och tandläkare 032. Yrkesgrupp 04 uppdelas i yrkesfamiljerna sjuksköterskor/sjukskötare 041, barnmorskor 042, skötare inom psykiatrisk vård 043, medicinsk-tekniska assistenter 044, undersköterskor, sjukvårdsbiträden m fl 045, tandsköterskor m fl 046, barnskötare m fl 047 och övriga 049. Även om yrkesklassificeringen i NYK inte i alla delar kan vara helt avgörande för tillämpningen av RFV:s cirkulär nr 2/1973 anser sjukförsäkringssektionen att klassificeringen kan vara vägledande för en praxisbildning inom området. Begreppet *yrkesområde* i RFV:s cirkulär torde därvid kunna jämföras med begreppet *yrkesgrupp* i NYK. (Vid utfärdande av en RFFS inom SGI-området bör en begreppsanpassning eftersträvas.) Mot bakgrund av det ovan redovisade anser sjukförsäkringssektionen att en sjuksköterskas/sjukskötares utbildning till läkare generellt sett inte kan anses vara studier inom eget yrkesområde." – FÖD ändrade som väntat inte rättens dom (820525 mål nr 330/81:7), men försäkringsdomaren Bratthall var skiljaktig. Han framhöll att RFV i två andra likartade mål liksom i det ifrågavarande gjort gällande att det som "villkor för att försäkringen skall behållas under långvariga studier bör därvid krävas att studierna skall leda till arbete av i huvudsak likartad typ som det som ligger till grund för sjukpenningförsäkringen". Bratthall menade att domstolen redan hade

godtagit såväl långvariga som akademiska studier. Något som helst stöd för verkets krav att "studierna skall leda till arbete av i huvudsak likartad typ" fanns enligt Bratthall inte i domstolens domar. "Självfallet vore också ett sådant uttalande från domstolen närmast obegripligt, eftersom redan i ordet 'vidareutbildning' ligger en strävan att nå större kunskap och kompetens och därmed mer kvalificerade arbetsuppgifter. – Med beaktande av de motiv som ligger bakom senare års insatser vad gäller vuxenutbildning i form av återkommande utbildning, rätt till ledighet för studier och studiestöd för vuxna finner jag att begreppet yrkesområde bör ges en vid tolkning."

Skötare vid psykiatrisk klinik, som ville utbilda sig till psykolog, ansågs av Hallands läns allmänna försäkringskassa 820910 i ett omprövningsbeslut inte utgöra studier inom eget yrkesområde. Kassen hänvisade till ovan nämnda publicerade rättsfall och till förteckningen Nordisk Yrkesklassificering. Målet kom hos FRS att röra interimistiskt förordnande (protokoll 821130 mål nr 4504/82). FÖD meddelade ej prövningstillstånd (830315 mål nr 291/83:10).

Sammanfattningsvis kan framhållas att, när det gäller rätten att behålla tidigare SGI under utbildning till yrken inom vårdsektorn, det i vissa fall framstår som tämligen klart, att de studier som df bedriver inte ligger inom df:s tidigare yrkesområde, t ex medicinstudier, då df var civilingenjör samt verksam som skadereglerare, medan det i andra fall framstår som mera diskutabelt, att studierna inte uppfattats som studier inom df:s yrkesområde. Visserligen uppfattas nu ett sjukvårdsbiträdes studier till sjuksköterska som studier inom eget yrkesområde liksom en kurators psykologstudier men ej ett sjukvårdsbiträdes studier till laboratorieassistent, en tandköterskelevers studier till tandköterska, en skötarens vid psykiatrisk klinik studier till psykolog eller en sjuksköterskas studier till läkare. Vad gäller det sistnämnda fallet har rättstillämparen menat, att den omständigheten att man arbetar på samma arbetsplats, att en kategori biträder den andra eller eventuellt att vissa begränsade uppgifter kan utföras av båda kategorierna i sig inte är nog för att samma yrkesområde skall anses föreligga. Sjuksköterskor och läkare har olika arbetsuppgifter, olika lönereglering, olika ansvar och olika arbetsvillkor. Av den anledningen har sjuksköterskas studier till läkare inte uppfattats som studier inom eget yrkesområde. Men huruvida dessa fyra faktorer verkligen kan användas i särskiljande syfte, när det gäller att avgöra frågan om eget yrkesområde/ej eget yrkesområde, kan ifrågasättas med hänvisning till vad som ovan framkommit. Det enda som man med fog kan göra gällande ur tolkningssynvinkel är, att i vissa fall har begreppet eget yrkesområde givits en vidsträckt tolkning, i andra fall en snäv sådan.

Lärarytutbildning i vidsträckt bemärkelse

Följande rättsfall, de flesta mellaninstansavgöranden, rör sambandsrekvisitet vid avgörandet av om df studerar inom eget yrkesområde, då df utbildar sig till lärare (i vidsträckt bemärkelse).

FRN ansåg i domen 790927 mål nr 945/79 att en dagbarnvårdare, som utbildade sig till förskollärare, studerade inom eget yrkesområde.

Df, som hade ämnesteoritisk behörighet för adjunktstjänst inom grund- och gymnasieskolan, var sedan några år anställd vid fk:s utbildningssektion. Praktisk pedagogisk lärarytutbildning vid lärarhögskola ansågs inte vara studier inom eget yrkesområde (FRM 791116 mål nr 3378/79).

FRM fann i domen 800327 mål nr 5694/79 att en studiekonsulent vid vuxenskola, som studerade på Journalisthögskolan, ej gjorde detta inom eget yrkesområde.

FRN ansåg i domen 800409 mål nr 1635/79 att en förskollärares studier till SYO-konsulent ej var studier inom eget yrkesområde.

Df, som var fil kand och arbetade som lärare, blev tjänstledig för vidareutbildning vid lärarhögskola. Df hade behörighet att undervisa på grundskolans högstadium och på gymnasium men inte rätt till ordinarie tjänst utan ifrågavarande vidareutbildning. Möjligheter till dispens fanns dock. FRN fann att studierna var inom df:s eget yrkesområde (800612 mål nr 2188/79).

FRS fann i domen 800617 mål nr 5346/79 att en socialassistent (socioonom), som under en vårtermin vikarierade som lärare, inte fick behålla sin SGI under studier på lärarhögskola under höstterminen samma år. Det ansågs ej vara fråga om studier inom eget yrkesområde (fyraårig ämneslärarytutbildning).

Df överklagade Stockholms läns allmänna försäkringskassas beslut 800506 att enbart försäkra df för sjukvårdsförmåner. Df framhöll att han som utbildad ingenjör var behörig att vikariera som lärare i matematik, samhällskunskap och svenska. För att bli behörig att även få undervisa i kontorskunskap, maskinskrivning och företagsekonomi genomgick han utbildning vid Frans Schartau-skolan i Stockholm. FRM fann i likhet med kassan, att studierna ej var inom eget yrkesområde (820416 mål nr 2851/80) och FÖD lämnade ej prövningstillstånd (830215 mål nr 1528/82:10).

Trots att studierna direkt avsåg att förbättra df:s arbetssituation som lärare genom att utvidga hans undervisningsbehörighet, ansågs dessa inte ligga inom det egna yrkesområdet. Männe studierna skulle ha legat inom de naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga områdena, inom vilka df redan hade undervisningsbehörighet, för att vara studier inom det egna yrkesområdet? Detta skulle i så fall innebära en snäv tolkning av begreppet yrkesområde.

Df, som var tjänstledig från anställning på LM Ericsson för studier på lärarhögskolan i Stockholm i pedagogik, ämnesteor, eltekniska ämnen, systemkonstruktion och programmering, blev hemmamakeförsäkrad, då

Södermanlands läns allmänna försäkringskassa ansåg att studierna ej var inom eget yrkesområde. FRM biföll ej df:s yrkande att få behålla sin tidigare SGI (820922 mål nr 393/81). RFV (OE dnr 02/2092:82) överklagade och yrkade att df:s SGI skulle baseras på den lön df uppburit av sin anställning. RFV framhöll att df uppfyllde de krav som gällde för tillträde till ifrågavarande yrkestekniska utbildning. Yrkesteknisk högskoleutbildning med i princip samma inträdeskrav ges även sjuksköterska, som vill utbilda sig till lärare inom vårdområdet. RFV ansåg att df, som uppfyllde inträdeskraven, med hänsyn till den kortvariga yrkestekniska utbildningen i yrkesinriktade ämnen om två terminer i likhet med sjuksköterskor måste idka studier inom eget yrkesområde. FÖD gick på denna linje i domen 831011 mål nr 2584/82:9.

Uppfyller df inträdeskraven för yrkesteknisk högskoleutbildning och denna utbildning inte är alltför omfattande, är studierna följaktligen inom det egna yrkesområdet. I detta fall uppbär df även ett studiearvode om 5.249 kr per månad. Detta hade ingen betydelse för df:s SGI.

Att studierarvode skulle påverka df:s SGI yrkade df i FRS:s dom 821216 mål nr 54/81 utan framgång. FÖD meddelade ej heller prövningstillstånd (831122 mål nr 9/83:11).

Läroutbildning i vidsträckt bemärkelse ger alltså df små möjligheter att behålla tidigare SGI, eftersom begreppet eget yrkesområde i de flesta fall givits en snäv tolkning. Utbildning vid lärarhögskola ansågs vara vidareutbildning i ifrågavarande hänseende, eftersom df genom studierna erhöll en vidgad behörighet. I det ovan anförda fallet (FÖD 831011 mål nr 2584/82:9) torde kravet, att studierna måste bedrivas inom eget yrkesområde ha ansetts vara uppfyllt, därigenom att df uppfyllde behörighetskraven för inträde till ifrågavarande studier. I de anförda fallen har domstolarna inte anlagt några synpunkter på arbetsuppgifter, lönereglering, ansvar och arbetsvillkor.

Utbildning till yrken inom samhällssektorn

Följande rättsfall rör frågan om df:s SGI, då df utbildar sig till yrken av vitt skilda slag men med det gemensamma, att de alla är samhällsorienterade i olika avseenden.

Juridiska studier som bedrevs under tjänstledighet från tjänst som socialchef ansågs inte vara studier inom eget yrkesområde. Eftersom studierna skulle pågå längre tid än 6 månader blev df hemmakeförsäkrad (FD 780207 dnr 2097/77).

En kontorist vid en tingsrätt med ett tillfälligt vikariat som protokollförare

i rätten ansågs ej studera inom eget yrkesområde, då hon studerade juridik för erhållande av en juris kandidatexamen (FRS 800908 mål nr 2556/79).

En polisassistent's studier till jur kand ansågs ej som studier inom eget yrkesområde (FRM 801217 mål nr 7430/79).

Df, som var tjänstledig från sitt arbete som skadereglerare vid ett försäkringsbolag (någon närmare beskrivning av hans arbetsuppgifter finns inte i domen), studerade juridik vid universitet. Df ansåg att studierna innebar både förkovran och vidareutbildning inom det egna yrkesområdet p g a anknytningen skadereglering-juridik. Varken Stockholms läns allmänna försäkringskassa (791109), FRM (810428 mål nr 752/80), RFV (OE dnr 01/1259:81) eller FÖD (820210 mål nr 932/81:4) ansåg dock detta.

En ombudsman i Hyresgästernas Riksförbund, med socionomexamen på förvaltningslinjen som utbildningsbakgrund, påbörjade juridiska studier, vilka ej uppfattades som studier inom eget yrkesområde av något av de beslutande organen (Malmöhus allmänna försäkringskassa 791011, FRS 811030 mål nr 8441/79, (OE dnr 01/2643:81) och FÖD 821221 mål nr 2058/81:5).

Df, som var tjänstledig från en anställning vid Sparbankernas Bank med tjänstgöring på en fondavdelnings emissionsgrupp, studerade för att avlägga juris kandidatexamen. Stockholms läns allmänna försäkringskassa beslöt 800331 att studierna ej var att anse som studier inom eget yrkesområde. FRM (811209 mål nr 4605/80), RFV (OE dnr 03/835:82) och FÖD var av samma mening (830104 mål nr 477/82:9).

Df var anställd som kansliskrivare vid justitiedepartementet men blev tjänstledig från sitt arbete härifrån och utbildade sig till socionom på förvaltningslinjen. Därefter arbetade hon som oavlönad praktikant vid justitiedepartementets utredningsavdelning. Efter avslutade studier skulle hon vara kvalificerad för bl a budgetarbete, bokföring och planering. Df avsåg att återgå till arbete vid departementet, när studierna var avslutade. Df framhöll att det måste stå klart att hon haft siktet inriktat härpå, därför att endast 5-10% av dem som studerade vid socialhögskolorna gick förvaltningslinjen i st f social linje. Studierna ansågs inte falla inom eget yrkesområde (FÖD 791025 dnr 1232/78).

Kontorsbiträdes studier till socionom ansågs inte vara inom eget yrkesområde (FRN 791214 mål nr 1097/79).

FRS fann i domen 801117 mål nr 5024/79 att studier inom eget yrkesområde ej förelåg, då fritidspedagog studerade till socionom.

Kommunalanställd samhällsplanerare (fil kand), som var tjänstledig för 3 års studier vid sociala linjen på socialhögskola, ansågs av FRM i domen 801211 mål nr 7848/79 ej studera inom eget yrkesområde.

Df yrkade hos FRS omprövning av Kronobergs läns allmänna försäkringskassas beslut 800529. Han anförde att han var tjänstledig med C-avdrag för studier på linjen för offentlig förvaltning vid högskolan i Växjö. Utbildningen innefattade en teoridel och en praktiskdel. Praktiskdelen hade df tänkt förlägga hos fk, där han tidigare varit yrkesverksam. Andra elever hade också använt sig av fk:s förvaltningsorganisation som praktiskt studieobjekt i utbildningen. Df gjorde därför gällande, att utbildningen måste ligga inom ramen för hans yrkesområde, eftersom fk är en administrativ förvaltnings-

myndighet. – RFV yrkade att besvären skulle lämnas utan bifall. Rätten fann också att studierna inte låg inom det egna yrkesområdet (FRS 820514 mål nr 2516/80). FÖD lämnade ej prövningstillstånd (830201 mål nr 1772/82:5).

Studier på linjen för offentlig förvaltning för en fk-tjänsteman anses följaktligen inte vara studier inom det egna yrkesområdet.

I följande två rättsfall har df först bedrivit gymnasiestudier för att därefter fortsätta med högskolestudier, i båda fallen vid socialhögskola. Fråga har uppkommit om df vidareutbildat sig inom eget yrkesområde under hela studietiden, dvs under såväl gymnasiestudierna som under högskolestudierna.

Df hade avlagt realexamen och bedrivit kvällsstudier vid TBV. Hon arbetade sedan 14 år vid Svenska Pressbyrå, de senaste 12 åren som personalassistent. För vidareutbildning inom samma yrke fordrades gymnasiekompetens i matematik och samhällskunskap (allmän behörighet) samt därefter studier på socialhögskolans personaladministrativa linje. Df begärde tjänstledigt och påbörjade denna utbildning. Stockholms läns allmänna försäkringskassa fann dock att studierna ej var inom df:s eget yrkesområde (810807). Df överklagade och anförde att hon blivit ytterligare övertygad om att studierna var vidareutbildning, sedan hon sökt liknande anställningar och blivit utkonkurrerad av medsökande med högskoleexamen. Df framhöll, att arbetsområdet för personalassistenter på senare år radikalt förändrats med alla nya lagar och avtal som tillkommit. Även arbetets karaktär var förändrad. Detta innebar att hennes nuvarande kunskaper inte var tillräckliga och medförde behov av vidareutbildning. Frånsett enstaka specialiserade kurser (i regel veckokurser på internat) fanns bara socialhögskolans Pa-utbildning. I kursplaner för socialhögskolans personaladministrativa utbildning inhämtades kunskap om utbildningens mål och studiegång. FRM fann i dom 820125 mål nr 6379/81 att utredningen i målet gav stöd för att df:s studier för erhållande av socionomexamen fick anses ha inriktning på hennes yrkesområde som personalassistent. – RFV yrkade hos FÖD att FRM:s dom skulle upphävas och att fk:s beslut skulle fastställas. RFV menade att socionomexamen inte är något behörighetskrav för df:s tjänst. Studierna vid socialhögskolan har också en bredd, som enligt RFV gjorde att de inte kunde bedömas ha en klar inriktning på df:s yrkesområde. – FÖD framhöll att df:s studier för att erhålla gymnasiekompetens i matematik och samhällskunskap syftade till och var en förutsättning för att hon skulle kunna uppfylla inträdeskraven för studier med personaladministrativ inriktning vid socialhögskolans förvaltningslinje. Med hänsyn också till df:s långvariga anställning som personalassistent och hennes arbetsuppgifter däri samt till utformningen av förvaltningslinjens personaladministrativa utbildning fann FÖD, att de ifrågavarande studierna måste betraktas som vidareutbildning inom df:s yrkesområde (FÖD 820602 mål nr 752/82:2, ref FÖD 82:20).

Df, som var tjänstledig från sin anställning som barnassistent, bedrev studier för att erhålla gymnasiekompetens. Df blev av Malmö allmänna försäkringskassa 801002 hemmamakeförsäkrad. 8010102 begärde df ändring

av fk:s beslut och uppgav därvid att hennes studier avsåg vidareutbildning. Till höstterminen 1981 skulle hon söka in på socialhögskola. Skälet var att hennes utbildning egentligen inte var tillräcklig för den tjänst hon innehade. Fk ändrade inte sitt beslut och df vidhöll i besvär sin begäran att fk:s beslut skulle ändras. Hon anförde att kassan fattat sitt beslut på ofullständigt underlag och att beslutet därför blivit oriktigt. På grund av att hon saknat kännedom om reglerna om placering i SGI vid studier inom eget yrkesområde, hade hon i september 1980 inte upplyst kassan om att hon skulle fortsätta sina studier vid socialhögskola. Den tjänsteman vid kassan som hon då talat med hade inte heller frågat henne, om studierna gällde vidareutbildning. – FRS ansåg inte att fk:s beslut blivit oriktigt på grund av att det fattats på uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag, på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning eller av annan liknande orsak. Som även kassan funnit, skulle beslutet enligt FRS därför inte ändras i förevarande ordning (810828 mål nr 2062/81). RFV yrkade att besvären skulle lämnas utan bifall (OE dnr 03/2705:81). – FÖD fann att av utredningen i målet framgick, att df, som hade tvåårig fritidsledarutbildning, sedan augusti 1977 arbetade som barnassistent vid barn- och ungdomspsykiatrisk klinik. Arbetet som barnassistent bestod enligt befattningsbeskrivning till större delen av behandling av barn och ungdom samt föräldrar med svåra sociala och psykiska problem. För tjänst som barnassistent krävdes socialpedagogisk eller fritidspedagogisk utbildning eller anstaltspedagogisk yrkeskurs för vård av barn och ungdom på barnhem eller likvärdig utbildning. För tjänst som föreståndare på avdelning krävdes sedan sommaren 1982 socionomutbildning. FÖD fann därför att de studier som df i uppgiven avsikt påbörjade hösten 1980 utgjort studier inom hennes eget yrkesområde. Df:s SGI skulle därför, såvida avsikten med studierna framkommit, inte ha sänkts med anledning av att hon med tjänstledighet påbörjade sin vidareutbildning (FÖD 821110 mål nr 1898/81:4).

I följande fyra fall ansågs df ej studera inom eget yrkesområde. I den förstnämnda domen var dock meningarna härom delade.

Stockholms läns allmänna försäkringskassa fann i beslut 800901, att df inte hade rätt att behålla sin SGI baserad på lön som biblioteksvaktmästare under tid då han var tjänstledig för bibliotekarieutbildning under två år. Df, som hade akademisk utbildning, gjorde gällande, att titeln vaktmästare inte var adekvat för hans arbetsuppgifter. FRM fann i sin dom 810121 mål nr 5641/79 i likhet med fk, att ifrågavarande utbildning inte kunde anses utgöra studier inom det egna yrkesområdet. RFV yrkade att besvären skulle lämnas utan bifall. FÖD ändrade inte FRM:s dom (811208 mål nr 354/81:6). – En försäkringsdomare, K Bratthall, och en ledamot, A Willig, var av skiljaktig mening. De framhöll att med beaktande av de motiv som ligger bakom senare års insatser, vad gäller studiestöd för vuxna, universitetsutbildning varvad med praktik samt rätt till ledighet för studier, begreppet yrkesområde bör ges en vid tolkning. Till stöd för denna uppfattning hänvisade de till flera av domstolens domar, ”t ex dnr 208/1972 enligt vilken en kontorist fick kvarstå i sjukpenningklass under utbildning till programmerare, samt dnr 2329/78 enligt vilken ett ekonomibiträdes vidareutbildning till dietist betrak-

tades som studier inom eget yrkesområde". De fann vidare att df:s arbetsuppgifter stod mycket nära t ex vissa av en biblioteksassistents arbetsuppgifter, varför df:s utbildning måste betraktas som utbildning inom eget yrkesområde.

En ljudteknikers studier på journalisthögskola till producent ansågs av Stockholms läns allmänna försäkringskassa ej vara studier inom eget yrkesområde (791030). Df arbetade på Sveriges Radio och återgick efter sina studier till att arbeta där som frilansproducent med fullgörande av såväl producents som ljudteknikers uppgifter. FRM var av samma uppfattning som fk (820119 mål nr 804/80), dvs studierna ansågs ej vara inom eget yrkesområde. Df överklagade och RFV medgav bifall till besvären efter att ha inhämtat beskrivningar av utbildningen på journalistlinjen (OE dnr 03/1081:82). Det av df återopade samarbetet mellan olika yrkesgrupper i programverksamheten vid Sveriges Radio innebar, att programmen oftast var ett resultat av lagarbete, där problem och lösningar hade diskuterats av arbetslagets medlemmar utan aktgivande på närmare gränser för de samarbetandes ansvarsområden. Förekomsten av sådana arbetsformer kan dock enligt FÖD inte direkt läggas till grund för vittgående slutsatser beträffande omfattningen av ljudteknikers yrkesområde. Ljudteknikeruppgiften måste uppfattas som en specialfunktion i programskapandet med en markerad tyngdpunkt i tekniska förhållanden. Med hänsyn härtill och då högskoleutbildningen på journalistlinjen – som ger formell behörighet för anställning eller uppdrag på nivån som producent hos Sveriges Radio – inte innehåller inslag som vidareutvecklar en utbildad ljudteknikers kunskaper i tekniskt hänseende fann FÖD, att df:s ifrågasvarande studier inte kunde anses som vidareutbildning inom hennes eget yrkesområde. Domstolen anslöt sig med hänsyn härtill till rättens bedömning och lämnade df:s talan utan bifall (FÖD 831011 mål nr 562/82:10). Domen får betraktas som ovanligt välmotiverad.

Etnologistudier ansågs ej vara studier inom eget yrkesområde för en journalist enligt Kopparbergs läns allmänna försäkringskassa (i yttrande över besvär 810909) och FRN (i dom 821223 mål nr 1976/81). FÖD gav ej prövningstillstånd (840320 mål nr 650/83:12).

Hälsöwardsinspektörs studier till veterinär ansågs ej som studier inom eget yrkesområde enligt Stockholms läns allmänna försäkringskassa (i beslut 810525 och 810805) samt FRM i domen 821209 mål nr 4711/81. FÖD gav ej prövningstillstånd (840320 mål nr 427/83:10).

När det gäller utbildning till yrken inom samhällssektorn har exv aldrig juridikstudier för försäkrade, som även tidigare varit sysselsatta inom samhällssektorn, uppfattats som studier inom eget yrkesområde. Samma sak gäller socionomstudier, dock med vissa undantag. Så har personalassistent ansetts vidareutbilda sig inom eget yrkesområde, då hon studerade vid socialhögskolas personaladministrativa linje samt fritidsledarutbildad barnassistent vid barn- och ungdomspsykiatrisk klinik som såsom slutstudier genomgick socio-
nomutbildning.

Utbildning till kontors- och kassörarbeten m m

I följande rättsfall har df begärt, att hennes/hans studier till arbeten inom kontors- och kassörbranschen i vidsträckt bemärkelse skall uppfattas som studier inom eget yrkesområde. I flera fall har df:s studier utgjorts av yrkesinriktade gymnasiestudier eller av gymnasiestudier, som för df framstått som vidareutbildning i ett kontorsarbete, som df redan innehar. Detta har framför allt gällt studier på ekonomlinjen på gymnasiet.

Tjänsteman inom industrin, som studerade på handels- och kontorslärarlinjen, yrkespedagogiska institutet vid lärarhögskola, ansågs ej studera inom eget yrkesområde (FÖD 790904 dnr 1921/78, se ovan).

Kontorist på drätselkontor, som arbetade med avstämning, redovisning och fakturering, studerade enligt FRM (800910 mål nr 9277/79) inom eget yrkesområde, då df genomgick en ettårig gymnasiekurs i ekonomi och matematik.

Kontorists studier på treårig ekonomisk gymnasielinje ansågs inte som studier inom eget yrkesområde (FRS 810202 mål nr 5079/79, se ovan).

FÖD ändrade inte FRM-domen 790627 mål nr 1525/79, då rätten funnit, att kassörska som studerade på treårig ekonomisk linje på gymnasium gjorde detta inom sitt eget yrkesområde (810624 mål nr 954/79, se ovan). Df hade hos FRM anfört som skäl till sina studier, att hon hade dålig skolbakgrund, när det gällde de arbetsuppgifter hon hade hos sin arbetsgivare. Som kassörska utförde hon budget, bokslut m m. Hon gick på treårig ekonomisk linje vid gymnasieskola för att lära sådant hon kunde ha nytta av i sitt arbete. – Både FRM och FÖD (efter hörande av RFV) ansåg att df:s SGI skulle anpassas efter löneutvecklingen.

För df hade fr o m den 19 oktober 1977 fastställts en SGI om 58.200 kr av anställning. Med anledning av en den 23 mars 1979 till fk inkommen inkomstuppgift företog kassan utredning beträffande df:s inkomstförhållanden. Därvid framkom att df under tiden 17 augusti 1978–6 juni 1979 var tjänstledig från sin anställning som löneassistent vid Landstingets Arbetsvårdsverkstäder för att studera till handels- och kontorslärare vid lärarhögskola. Med anledning av vad som framkommit beslöt fk att df fr o m den 24 mars 1979 skulle vara försäkrad för enbart sjukvårdsförmåner. Df yrkade omprövning av fk:s beslut och anförde, att hon i sitt arbete som löneassistent huvudsakligen sysslade med avlöningsarbete men också ansvarade för arbetsvårdens huvudkassa. Krav på vissa års yrkesverksamhet förelåg för de studier hon nu bedrev för att bli yrkeslärare. Utbildningen måste därför anses som en vidareutbildning inom hennes eget yrkesområde. – FRS ansåg inte studierna vara inom df:s yrkesområde (810202 mål nr 6876/79). Df besvarade sig hos FÖD. RFV yrkade att besvären skulle lämnas utan bifall (OE dnr 01/1037:81). FÖD fann att df:s högskolestudier, som avsett att ge behörighet till lärartjänst vid grundskolan eller gymnasieskolan i handels- och kontorsämnen, inte, oavsett om studierna krävt förpraktik av det slag df fullgjort, utgjorde studier som syftade till vidareutbildning inom det

yrkesområde hon tillhört såsom löneassistent (820706 mål nr 649/81:7). – En försäkringsdomare, S Ahlgren, och en ledamot, H Karlsson, var skiljaktiga: För tillträde till den ifrågavarande yrkestekniska utbildningen vid lärarhögskola till handels- och kontorslärare omfattande två terminer gällde krav på bl a minst tre års allsidig yrkesverksamhet, som givit praktisk erfarenhet av väsentlig betydelse för tjänstens ämne eller ämnen. Yrkesteknisk högskoleutbildning med i princip samma inträdeskrav ges vid ifrågavarande och vissa andra lärarhögskolor även sjuksköterska, som vill utbilda sig till lärare inom vårdområdet. I FÖD:s dom i mål nr 291/81:5 har sådan sjuksköterskeutbildning ansetts vara studier inom eget yrkesområde. I yrkesutbildningsberedningens betänkande Yrkesteknisk högskoleutbildning¹⁶ har beträffande principerna för den i målet aktuella utbildningen angivits följande. "Yrkesteknisk högskoleutbildning har som en primär målsättning att erbjuda den som genomgått gymnasial yrkesutbildning och därpå inhämtat erfarenhet från arbetslivet en påbyggnad i syfte att ge kompetens för kvalificerade arbetsuppgifter inom yrkesområdet. En annan viktig uppgift för yrkesteknisk högskoleutbildning är att ge blivande lärare i olika yrkestekniska ämnen en kompletterande utbildning före den grundläggande lärarutbildningen." Df, som uppfyllt inträdeskraven genom sitt arbete som löneassistent, måste med hänsyn till den kortvariga yrkestekniska utbildningen i yrkesinriktade ämnen om två terminer anses – i likhet med sjuksköterskor i samma utbildning men med inriktning på ett annat ämnesområde – idka studier inom eget yrkesområde.

Utbildning till yrken inom industrisektorn m m

Följande domar rör df:s utbildning inom olika tekniska yrkesområden. Av rättsfallsmaterialet utgjorde dessa domar endast ett fåtal.

FRS fann i domen 791212 mål nr 1136/79, att df:s studier till flygmekaniker – df hade tidigare arbetat på bilverkstad – inte var inom eget yrkesområde.¹⁷

FRS fann i domen 800908 mål nr 3221/79 att sjömaskinist vid Götaverken, som studerade till maskiningenjör vid Sjöbefälsskolan, studerade inom eget yrkesområde.

Df, som var tjänstledig från en anställning som processtekniker i ett företag, som sysslade med totalentreprenader inom vattenreningsbranschen, studerade på linjen för väg- och vattenbyggnad vid teknisk högskola. Bl a fick han lära sig bygga dammar, vatten- och reningsverk. Malmöhus allmänna försäkringskassa (781107) och FRS (810225 mål nr 4722/79) fann att studierna ej var inom eget yrkesområde. FÖD fann däremot att studierna var inom eget yrkesområde (811230 mål nr 418/81:6).

Sammanfattning

Samhällsutvecklingen har medfört ökade krav på vidareutbildning efter grund- eller yrkesutbildning. Fk har därför kommit att få ta

ställning till allt svårare avgränsningar mellan yrkesområden. Kassornas problem med sådana bedömningar får ses mot bakgrund av att deras naturliga kompetensområde är socialförsäkringen. Till stor del beror deras problem på arbetslivets rika variationer på yrkesområden och svårigheterna att särskilja dem.¹⁸ Dessutom finns problem, som framkommit ovan, att bedöma hur fast anknytningen till arbetslivet skall vara för att df skall omfattas av rätten till SGI-skydd.

5.3.5 Studier förmedlade av arbetsmarknadsmyndighet m m

I den senaste lydelsen av AFL 3:5 (1985:87) stadgas i det tredje stycket punkten tre att under tid då df är inskriven vid arbetsmarknadsinstitut eller efter förmedling av arbetsmarknadsmyndighet genomgår yrkesutbildning, den fastställda SGI:n inte skall sänkas.¹⁹

I rättstillämpningen uppkommer ofta frågan, huruvida den utbildning df genomgår har kommit till stånd genom förmedling av arbetsmarknadsmyndighet. De andra fallen då df får behålla sin SGI, kännetecknas av att deras förhandenvaro är lätt att konstatera, varför de sällan ger upphov till problem i rättstillämpningen. Dessutom har regler om vilande SGI rörande dessa fall införts 850101 men däremot inte i de fall studierna förmedlats av arbetsmarknadsmyndighet. De fall som nedan anförs rör alltså huvudsakligen frågan om df:s studier förmedlats av arbetsmarknadsmyndighet. Jag inleder dock med några fall rörande särskilt vuxenstudiestöd, som beviljats redan före 790701 då ifrågavarande regel infördes. Fallen visar att lagändringen inte tillämpades med retroaktiv verkan.

I ett avgörande från FRS (791105 mål nr 3213/79) var df, som arbetade som körsnär, tjänstledig för att erhålla grundskolekompetens. Studierna påbörjades den 30 januari 1978 och df beviljades särskilt vuxenstudiestöd för vårterminen 1978. För höstterminen beviljades df utbildningsbidrag. Under vårterminen var det alltså fråga om vuxenutbildning och under höstterminen arbetsmarknadsutbildning. Df hade av läkare blivit rådd att omskola sig p g a allergiska besvär, vilket styrktes av intyg. Df:s SGI ändrades av Bohusläns allmänna försäkringskassa till att omfatta endast inkomst av feriearbete. Studierna var ej inom eget yrkesområde. Yrkande från df att retroaktivt överföra AMS-utbildningen till första terminen godtogs inte av rätten, som alltså inte ändrade kassans beslut. FÖD ändrade inte rättens dom (FÖD 801125 mål nr 3/80:5).

I rättsfallet beviljades alltså df särskilt vuxenstudiestöd å tid, då

beviljandet av ett dylikt stöd ej medförde, att df fick behålla sin SGI (dvs före 790701). Sedan df:s SGI väl blivit baserad enbart på feriearbete, fick df behålla denna å tid då han genomgick arbetsmarknadsutbildning och i och för sig skulle ha kunnat behålla en SGI baserad på ett tidigare stadigvarande arbete.²⁰

Liksom i den ovan anförda domen har df även i nedanstående rättsfall erhållit särskilt vuxenstudiestöd före lagändringen 790701.

Df:s SGI var fr o m den 20 januari 1977 fastställd till 40.600 kr av anställning som kontorist vid S sjukhuset i G. Vid av fk i december 1978 företagen utredning uppgav df, att hon sedan augusti 1978 studerade vid Göteborgs folkhögskola. Hon avsåg att studera åtminstone till maj 1979 och var också beviljad vuxenstudiestöd för samma tid. Df var tjänstledig under ett år från sin tjänst. Hon hade inget extraarbete under studietiden. Df:s avsikt var att senare söka in på socialhögskola för att utbilda sig till kurator. Kassan, som inte ansåg att studierna var att betrakta som utbildning inom eget yrkesområde, beslöt den 19 december 1978 att df skulle vara sjukpenningförsäkrad som hemmamake fr o m den 11 januari 1979. – I brev som inkom till fk den 15 februari 1980 begärde df ny prövning av sin SGI. Df uppgav härvid att hon skulle studera t o m den 9 maj 1980 och att hon därefter skulle återgå till sitt tidigare arbete. Hon hade även arbetat där under sommarlovet 1979. Df var nu gravid med beräknad nedkomst i början av september 1980. Hon uppgav att hennes månadsinkomst var 4.700 kr när hon arbetade. Fk meddelade att df även fortsättningsvis skulle var försäkrad som hemmamake. – I besvär till FRS yrkade df att nytt beslut skulle fattas om hennes sjukpenningplacering och anförde att en förutsättning för att hon skulle kunna vidareutbilda sig var att hon hade gymnasiekompetens. Fr o m den 1 juli 1979 fick studerande med vuxenstudiestöd kvarstå i sin tidigare SGI. Detta borde gälla även henne, eftersom hon menade sig uppfylla förutsättningar härför. Hon hade arbetat, i huvudsak i sin ordinarie tjänst, under ferierna. Under tiden maj–augusti 1979 var hennes inkomst 11.030 kr och under påsk- och sommarferierna 1980 15.600 kr. Hon arbetade även mellan jul och nyår 1978. Hennes avsikt vid studiernas början var att arbeta under ferierna. Det var nästan ett krav från arbetsgivaren för att hon skulle få tjänstledigt. – FRS framhöll att bestämmelsen att fastställd SGI inte skall sänkas för den som uppbär särskilt vuxenstudiestöd trädde i kraft den 1 juli 1979 och att bestämmelsen inte medför att tidigare sänkt inkomst skall höjas. Men rätten fann med hänsyn till de uppgifter som sedan framkommit, att df under studietiden fick anses ha haft återkommande feriearbeten under tre månader varje år. Inkomsten därav kunde fr o m februari 1980 beräknas till (3 x 4.700 kr =) 14.100 kr. Detta kom att utgöra df:s SGI, därför att det var den inkomst som df enligt rätten kunde antas komma att för år räknat tills vidare åtnjuta av eget arbete (FRS 810109 mål nr 2845/80). FÖD ändrade inte FRS:s dom (820317 mål nr 235/81:2).

De följande domarna rör frågan huruvida df:s utbildning är planerad i samråd med arbetsmarknadsmyndighet.

Df arbetade som kansliskrivare. Redan efter ett års tjänstgöring hade hon upplevt olika besvär, vilka efter hand konstaterades vara av psykosomatisk karaktär. Under fyra år hade hon kontinuerligt varit i kontakt med arbetsförmedlingen och hennes utbildning var planerad i samråd med förmedlingen. Utbildningen innefattade två års studier vid folkhögskola samt därefter studier till textillärare. FD ansåg att den arbetsmarknadsutbildning, som df beviljats i form av folkhögskolestudier, utgjorde ett led i sådan yrkesutbildning varom stadgas i AFL 3:5 tredje stycket och att sänkning av hennes SGI därför ej bort ske (FD 780112 dnr 770/77).

En liknande dom meddelades av FÖD 791004 (dnr 2088/78).

Df, som var inskriven vid Kronobergs läns allmänna försäkringskassa, var från och med den 7 januari 1977 sjukpenningförsäkrad för en inkomst av 76.800 kr av anställning som arkitekt hos K-konsult. Vid telefonkontakt med kassan den 23 december 1977 uppgav df, att han skulle vara tjänstledig ett år från sitt arbete som arkitekt för att studera pedagogik samt att utbildningen syftade till att ge honom behörighet som lärare. Kassan beslöt att df från och med den 22 januari 1978 skulle vara sjukförsäkrad som hemma-make, eftersom kassan ansåg att ifrågavarande studier inte var att betrakta som studier inom eget yrkesområde. Över fk:s beslut anförde df besvär hos RFV. Han yrkade därvid i första hand att få behålla sin SGI om 76.800 kr och i andra hand att få en SGI om minst 50.000 kr. RFV ändrade ej kassans beslut. – I besvären hos FÖD anförde df, att bakgrunden till att han vidareutbildade sig till bygglärare var, att han under sommaren 1977 drabbats av tilltagande stress- och psykosomatiska besvär i sin dåvarande arbetssituation. Detta hade lett till att han sjukskrevs. I samband därmed tog han kontakt med yrkesvägledningen på arbetsförmedlingen för att få hjälp att byta arbete. Arbetsförmedlingen förmedlade en anlagsprövning, psykologsamtal och ett samtal med yrkesvägledare, vilket ledde till att han sökte och kom in på utbildningen vid lärarhögskola. Mot denna bakgrund yrkade df, att ingen ändring skulle göras av hans sjukpenningförsäkring under yrkesutbildningen, eftersom denna skett genom förmedling av arbetsmarknadsmyndighet. – FÖD fann att den yrkesutbildning, som df genomgått i form av studier i pedagogik, fick anses ha skett efter förmedling av arbetsmarknadsmyndighet, varför df hade rätt att behålla sin tidigare SGI.

Df hade (på egen begäran) slutat sin anställning som verkstadsarbetare vid en metallindustri och därefter beviljats arbetsmarknadsutbildning. Kassan lät honom behålla tidigare SGI under ett år under denna utbildning genom länsarbetsnämnden. Df avsåg därefter att fortsätta studierna för att få grundskolekompetens och sedan utbilda sig till maskiningenjör. Kassan hemmamakeförsäkrade df. Df:s yrkande att få behålla sin "gamla" SGI under ett år räknat från arbetsmarknadsutbildningens slut bifölls ej. FÖD var av samma mening (790208 dnr 1178/78).

I domen 801230 mål nr 2565/78 hänvisade FÖD till den rättstillämpning som gällde, då de i målet relevanta omständigheterna inträffade och menade, att dessa gav vid handen, att df under studier genom länsarbetsnämndens försorg inte skulle få sin SGI anpassad till löneutvecklingen. Samma resultat kom man till i flera andra domar (FÖD 800410 mål nr 553/79:3, FRN 790926

mål nr 323/79, FD 770922 dnr 861/76 och FD 770201 dnr 1205/76. FRN:s dom 790926 mål nr 323/79 överklagades till FÖD, där RFV yrkade att df:s SGI under studietiden skulle anpassas till löneutvecklingen inom hans yrkesområde (OE dnr 03/5152:79). FÖD fann att df av flera skäl hade rätt att behålla sitt sjukpenningförsäkringsskydd under studietiden. I och med detta borde också df:s SGI anpassas till löneutvecklingen inom hans yrkesområde /FÖD 811215 mål nr 1309/79:1).²¹

Frågan om högskolestudier kommit till stånd genom förmedling eller medverkan av arbetsmarknadsmyndighet prövades av Kopparbergs läns allmänna försäkringskassa 790329. Kassan ansåg så ej ha skett efter en förfrågan hos länsarbetsnämnd. Nämnden svarade "att den genomförda arbetsmarknadsutbildningen (grundskolekompetensutbildningen) planerades med målinriktning på högskolestudier med utbildning till hälsovårdsspektör som slutmål". Varken FRN (801006 mål nr 2732/79) eller FÖD (810908 mål nr 1567/80:10) var av annan mening.

Som framkommit ovan föreligger vissa problem i samband med bedömningen om en yrkesutbildning skall anses förmedlad av arbetsmarknadsmyndighet eller inte. För att en yrkesutbildning skall kunna anses förmedlad av arbetsmarknadsmyndighet krävs, att en aktiv förmedling har förekommit. Ett exempel på en sådan aktiv förmedling anses vara, att df beviljats utbildningsbidrag oavsett var yrkesutbildningen sker (exempelvis AMU-center, folkhögskola m m). Enligt praxis skall df:s SGI då inte sänkas och df får följa löneutvecklingen.

I andra fall kan problem uppstå, då df efter inrådan/förmedling bedriver yrkesutbildning och bekostar denna med egna medel. Samma problem uppstod före 850101, då df studerade med lånade medel, t ex studiemedel. I dessa fall krävs/krävdes att en i reell bemärkelse aktiv förmedling varit för handen. En aktiv förmedling anses föreligga om en arbetsförmedling förmedlar anlagsprovning, psykologsamtal och samtal med yrkesvägledare, vilket leder till att df söker och kommer in på föreslagen utbildning. Detta framgår av FÖD:s dom 791004 dnr 2088/78 (se ovan).

Att df efter endast samråd med och efter rekommendationer av en yrkesvägledare beslutar sig för att söka viss utbildning anses inte utgöra förmedling av en arbetsmarknadsmyndighet.

5.4 Åtgärder rörande SGI vid studier

Om nu df har rätt att behålla sin SGI under pågående studier följer härmed en rätt för df att få denna lön *anpassad till löneutvecklingen* inom ifrågavarande yrkesområde.

Avsikten med att df får behålla sin SGI har inte varit och är inte heller nu med de nya reglerna om vilande SGI, att hon/han skall kvarstå i sin befintliga SGI, tills studierna avslutats. Har det medgivits, att vissa studerande med hänvisning till deras fasta anknytning till arbetslivet skall ha rätt att behålla sitt SGI-skydd, måste det följdriktigt innebära, att detta skydd är anpassat till df:s förvärvssituation. Skulle en studerande försäkrad, som är tjänstledig, av någon orsak avbryta studierna och återgå till sitt arbete, skall SGI-skyddet vara anpassat till den lönenivå som motsvarar hennes/hans faktiska tjänst. Detta torde framstå som naturligt vid jämförelse med de grupper arbetslösa, som enligt praxis har rätt att få sitt SGI-skydd anpassat till en tänkt arbetssituation.²²

Har väl konstaterats att df studerar inom eget yrkesområde, vilket ger df rätt att behålla sin SGI, brukar löneanpassningen inte ge upphov till några problem i rättstillämpningen.

Avslutningsvis kan framhållas att i RFFS 1981:5 3 § sägs att om någon av punkterna 1–7 är tillämplig löneanpassning får ske till löneutvecklingen inom df:s yrkesområde. Någon uttalad praxis föreligger inte om hur uttrycket "försäkrades yrkesområde" skall tolkas. RFV anser, att försäkrade som regel alltid har rätt att följa löneutvecklingen inom det yrkesområde som ligger till grund för den aktuella SGI:n, oavsett hur länge df förvärvsarbetat inom yrket. I vissa fall kan svårigheter att fastställa df:s yrkesområde föreligga. I de fall det är helt omöjligt att fastställa visst yrkesområde, anser verket, att en skälig löneanpassning av df:s SGI ändå måste göras.

Den nu nämnda tillämpningen av tolkningen "eget yrkesområde" skiljer sig jämfört med den rättspraxis som gäller vad avser samma uttryck i RFFS 1981:5 3 § p 6 och 7. I det senare fallet måste df ha förvärvsarbetat mer än ett års tid inom yrket för att ett "eget yrkesområde" anses föreligga. Således sker en betydligt restriktivare tillämpning av kriteriet "eget yrkesområde" i samband med att df studerar inom eget yrkesområde, än då frågan avser, huruvida df har rätt att följa löneutvecklingen eller inte.

5.5 Slutsatser

I detta avsnitt har rättstillämpningen rörande df:s rätt att behålla sin SGI under förvärvsavbrott p g a studier undersökts. Materialet

härör från senare delen av 1970-talet fram till 1985. Som framhållits ovan har reglerna om en vilande SGI, vilka införts 850101, kommit att medföra, att de rättsfrågor rörande studerandes SGI som dittills varit synnerligen ofta förekommande i rättstillämpningen nu är aktuella endast för ett mindre antal studerande. Men eftersom rättsfrågorna fortfarande har aktualitet, är kunskap om tidigare rättstillämpning, där dessa frågor ofta förekom, av stort intresse. Insikt om rättstillämpningen rörande studerandes SGI under tiden före 1985 års lagändring kan också vara betydelsefull, om man vill försöka avgöra, om den nya lagstiftningen innebär förbättrade sjuksättningsmöjligheter för df jämfört med vad som tidigare varit fallet. Då min undersökning inte sträcker sig längre än t o m 1984, kan dock en sådan jämförelse inte ske inom ramen för detta arbete.

Vid rättstillämpningsanalysen har det visat sig, att man bortser från vissa av de kriterier som utmärker kompensationsprincipen, medan man fortfarande tillmäter andra betydelse. Principen förutsätter, som framkommit ovan, förekomsten av ett arbetstagarförhållande. Df skall vara anställd som arbetstagare och tidigare ha utfört ett förvärvsarbete, för vilket df erhållit lön. Vidare krävs att df måste ha varit "etablerad" i detta förvärvsarbete. Rättstillämpningen har utvisat att denna etablering innebär, att df måste ha varit förvärvsaktiv i minst ett år inom ett visst yrkesområde. Om df varit förvärvsverksam en kortare tid tas frågan över huvud inte upp om df:s studier är inom samma yrkesområde.

Rättstillämpningen utvisar även att df under studietiden fortfarande måste ha kvar sin anställning, dvs df får endast vara tjänstledig från sin tjänst. Dessutom måste föreligga ett orsakssamband mellan tjänstledigheten och studierna. Om df har slutat sin anställning, finns en regel i RFFS 1981:5 som säger, att df har rätt att ha kvar sin SGI under ett år, om studierna bedrivs inom eget yrkesområde. I och med att anknytningen till tidigare förvärvsarbete då ytterligare uttunnats, har df, även om studierna i och för sig faller inom yrkesområdet, en reducerad rätt att behålla en SGI som härör från detta arbete.

Eftersom sp utgör en kompensation för ett inkomstbortfall som df har, utgör den omständigheten att df uppbär lön under studier en faktor av intresse för df:s SGI under studietiden. Rättstillämpningen visar att man inte uppställt lön som ett krav för df:s eventuella rätt att ha en SGI under studierna. Men i de fall lön ändå utgått, har man ibland låtit denna vara avgörande för df:s SGI, dvs ersättningen har ansetts utgöra lön för utfört förvärvsarbete, medan i andra fall

ersättningen inte har uppfattats som lön för utfört förvärvsarbete, utan ersättningen har utgivits av något annat skäl, t ex som någon form av utbildningsarvode. Härvidlag framstår rättstillämpningen som något ojämn.

Men vad avses då med kravet, att df måste studera inom eget yrkesområde för att ha rätt att behålla tidigare SGI? Vilka slutsatser kan man dra av den gjorda rättsfallsgenomgången? Rättsfallen har delats upp i dels fall som rör grundskolestudier, gymnasiestudier och yrkesinriktade studier dels fall som rör studier vilka förmedlats av arbetsmarknadsmyndighet. De senare fallen följer en särskild reglering, varför de tills vidare lämnas åsido. För de övriga fallen kan man ställa frågan, huruvida studierna, om de leder fram till en allmän förkovran och/eller vidareutbildning, är att betrakta såsom inom eget yrkesområde. Krävs det vidare att df utbildar sig till samma eller likartade arbetsuppgifter, att df får samma lönereglering, att df i sitt "nya" yrke får samma ansvar som tidigare och att df har samma arbetsvillkor som tidigare?

Grundskolestudier liksom gymnasiestudier, som inte är yrkesinriktade, har ej uppfattats som studier inom eget yrkesområde, såvida de inte ingått i ett större "studiepaket", i vilket slutstudierna har uppfattats som studier inom eget yrkesområde. Detta innebär att studier, som leder till en utökad allmänbildning och en förkovran, som i och för sig skulle komma df till godo i hennes/hans arbete, som regel inte uppfattats som studier inom eget yrkesområde, om de inte samtidigt kan ses som vidareutbildning. Gymnasiestudier har dock ibland uppfattats som studier inom eget yrkesområde med motiveeringen, att de lett till en allmän förkovran för df i hennes/hans tidigare arbete. Bakom ett dylikt resonemang ligger att det uppfattas som allmänt sett positivt, att människor förkovrar sig i sitt arbete, men även arbetsgivarintressena torde i vissa fall ha beaktats. Exempel på motsatsen finns dock också.

"Direkt" yrkesinriktade studier får dock i de flesta fall uppfattas som vidareutbildning, som leder till att df kan få ett nytt och i bästa fall bättre betalt arbete, dvs df avser inte att stanna kvar i sitt tidigare yrke utan avsikten är, att df genom studierna skall bli behörig i ett nytt yrke. Det är företrädesvis i dylika fall av vidareutbildning, som frågan uppkommer, om studierna är inom eget yrkesområde. Att det inte är fråga om att df skall fortsätta inom samma yrke som tidigare torde stå klart. I stället uppkommer frågan hur man avgränsar begreppet *yrkesområde*. Att det inte kan krävas att det skall vara

fråga om samma arbetsuppgifter inom det "gamla" och det "nya" yrket torde också vara tämligen uppenbart. Just skillnaderna i arbetsuppgifter avgör, om man är verksam i det ena eller det andra yrket. Att kräva att arbetsuppgifterna skall vara desamma är alltså uteslutet för att avgöra om villkoret eget yrkesområde är uppfyllt. Men eftersom det alltså är fråga om yrkesområde och ej samma yrke, kan man då kräva, att det skall finnas en viss likhet i arbetsuppgifterna, för att det skall vara berättigat att anse, att två yrken tillhör samma yrkesområde? Om man ser till de ovan anförda fallen, då df alltså har begärt att hennes/hans studier skall anses som studier inom eget yrkesområde, har i de flesta fall samma eller likartade arbetsuppgifter i df:s "gamla" respektive "nya" yrke varit tämligen få. De har snarare legat inom samma övergripande intresseområde.

Som framkommit ovan har i viss mån hänvisning skett till olika dokument för vägledning vid avgränsningen av olika yrkesområden, bl a till Nordisk Yrkesklassificering, som innebär en systematisk yrkesklassificering, uppbyggd efter internationella riktlinjer. En uppdelning görs i nivåerna yrkesområden, yrkesgrupper, yrkesfamiljer och individualyrken. Enligt RFV:s uppfattning sammanfaller begreppet yrkesområde såsom det kommer till uttryck i RFFS 1981:5 med begreppet yrkesgrupp i nämnda yrkesklassificering. Även om ett konsekvent användande av begreppet eget yrkesområde på nu nämnt sätt förhoppningsvis skulle leda till en mera enhetlig rättstillämpning, skulle det inte kunna vara en vägledning i alla situationer. Ibland torde osäkerhet föreligga om dels på vilken nivå, dels till vilken kategori man skall hänföra en viss utbildning. Man kan också ifrågasätta om en dylik tolkning av begreppet eget yrkesområde är den lämpligaste för att uppfylla det villkor RFV ställt för rätten att behålla SGI under långvariga studier, nämligen "att studierna skall leda till arbete av i huvudsak likartad typ som det som ligger till grund för sjukpenningförsäkringen" (se ovan). Som framkommit är arbetsuppgifterna ofta helt olika i df:s "gamla" och df:s "nya" arbete, även i de fall FÖD funnit att df studerat inom eget yrkesområde. Detsamma har gällt sådana faktorer som ansvarfördelning, lönereglering och arbetsvillkor. Inga av dessa går alltså att använda som skiljelinjer mellan eget yrkesområde och ej eget yrkesområde.

Enligt mitt förmenande bör i stället tonvikten läggas på begreppet vidareutbildning. Detta begrepp uttrycker en strävan att nå ytterligare kunskap, insikt och färdigheter i syfte att kunna utföra mera kvalificerade arbetsuppgifter och uppnå högre kompetens. I flera

ovan redovisade domar har FÖD också gått på denna linje. Ett mera konsekvent ställningstagande härför skulle leda till större likformighet och förutsägbarhet på detta rättsområde samt stå i överensstämmelse med de motiv som ligger bakom senare års insatser vad gäller vuxenutbildning i form av återkommande utbildning, rätt till ledighet för studier samt studiestöd för vuxna. Detta har vid flera tillfällen påpekats i skiljaktiga vota i olika FÖD-avgöranden: "Praxis vad gäller beslut om sjukpenninggrundande inkomst bör inte förändras så att den avskräcker på arbetsmarknaden etablerade förvärvsarbetande att ta de möjligheter till vidareutbildning som statsmakterna nu erbjuder."

Eftersom antalet avgöranden rörande frågan om eget yrkesområde nu är relativt litet i jämförelse med vad som var fallet innan reglerna om vilande SGI infördes för studerande, kan inte heller ekonomiska skäl andras mot en vid tolkning av begreppet eget yrkesområde, där faktorerna ökad kunskap och utvidgad kompetens tillmätts större betydelse än likheten i arbetsuppgifterna.

Även sådana mål, där problemet är att avgöra, om studierna är förmedlade av arbetsmarknadsmyndighet, har minskat i antal fr o m 850101, då reglerna om vilande SGI infördes för dem som uppbär studiemedel. I de fall df bekostar sin utbildning själv kan ibland osäkerhet uppkomma, huruvida denna kommit till stånd genom förmedling av arbetsmarknadsmyndighet. För att df skall få behålla sin tidigare SGI krävs, att en aktiv förmedling förekommit i form av anlagsprövning, samtal med yrkesvägledare och psykolog samt att dessa omständigheter lett till att df kunnat påbörja föreslagen utbildning.

Noter kapitel 5

¹ SOU 1944:15, s 217 f.

² Genom biståndsutbildningsnämndens försorg anordnas en ettårig bistånds- och katastrofutbildning. Deltagare i utbildningen kan antingen vara värnpliktig, vapenfri tjänstepliktig eller frivillig. Den som genomgår bistånds- och katastrof-utbildning får behålla sin SGI; fr o m 790701, se prop 1978/79:162.

³ Se cirkulär från Malmöhus allmänna försäkringskassa, nr 513/1979. Handbok S1 AB 90.40.

⁴ Exv studiestödsutredningens betänkande Ds U 1981:11 Studiestöd, kom-vux-utredningens betänkande SOU 1982:29 Komvux – kommunal utbildning för vuxna, sjukpenningkommittens betänkande SOU 1983:48 Egenföretagares sjukpenning, m m (III 3 Sjukpenninggrundande inkomst för elever som genomgår grundutbildning för vuxna).

- ⁵ Ds U 1981:11, s 143.
- ⁶ Prop 1978/79:162 om sjukförsäkringsförmåner vid arbetsmarknadsutbildning och vissa vuxenstudier m m.
- ⁷ Ds S 1977:4, Stödet vid sjukdom för deltagare i arbetsmarknadsutbildning m fl.
- ⁸ Prop 1978/79:162, s 12.
- ⁹ Sjukförsäkringssektionen vid andra tillsynsbyrån vid RFV har under de senaste åren utarbetat en hel del material rörande studerandes SGI, såsom skrivelserna 801208 Angående rätten att behålla SGI i samband med studier, 840130 Elever som fr o m 1 januari 1984 erhåller särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa (SVUXA) har inte rätt att kvarstå i SGI, 840206 Synpunkter på förslag till proposition om förbättrad studiehjälp och vissa försäkringsfrågor samt 840216 angående proposition om förbättrad studiehjälp och vissa sjukförsäkringsfrågor.
- ¹⁰ AB 60.09.
- ¹¹ Se ovan 3.3.2.2.1, Studier.
- ¹² Kvinnors många gånger dåliga förankring inom sp-försäkringen aktualiseras ofta i samband med studier. Om en gravid kvinna gör förvärvsavgift p g a studier, uppkommer ofta frågan om detta beror på studierna eller på graviditeten. I åtskilliga fall blir df endast hemmamakeförsäkrad eller får en låg SGI (se FÖD 791018 dnr 1774/78 och FRM 790720 mål nr 811/79; denna dom ändrade dock FÖD 800422 i mål nr 836/79:10, eftersom domstolen fann att hennes språkstudier var inom eget yrkesområde (sekreterare vid teknisk högskola). De i reglerna om SGI-beräkningen ingående utstöttnings- eller utestängningsfunktionerna slår ofta hårt mot kvinnor.
- ¹³ Av rättsfallet (FD 771230 dnr 895/77) framgår att grundskolestudier i största allmänhet inte är att betrakta såsom inom eget yrkesområde (df var förrådsarbetare), att vuxenstudiebidrag inte är att hänföra till inkomst av anställning eller inkomst av annat förvärvsarbete, att studier som inte är inom eget yrkesområde endast ger rätt att kvarstå med den "gamla" SGI:n, om studierna omfattar högst sex månader samt att studier, som varar under två terminer, inte ger rätt att tillgodoräkna inkomst under sommaren före respektive efter (dvs de räknas inte som ferier). I rättsfallet medförde detta, att df blev hemmamakeförsäkrad i stället för att få en SGI på 7.000 kr baserad på feriearbete. Detta ändrades av de högre instanserna, därför att studierna kom att omfatta tre terminer i stället för beräknade två.
- ¹⁴ En maskinreparatör, som utbildade sig på gymnasium för fortsatta studier till maskin- eller driftstekniker, ansågs av FRM i domen 800702 mål nr 4307/79 ej ha bedrivit studier inom eget yrkesområde.
- ¹⁵ Frågan om tjänstledighet torde ha varit aktuell i följande rättsfall: Df blev genom Malmöhus allmänna försäkringskassas beslut 790109 försäkrad för enbart sjukvårdsförmåner, därför att han slutat förvärvsarbete p g a utlandsresa och vidare för att han därefter ej hade för avsikt att återuppta förvärvsarbetet hos sin tidigare arbetsgivare. I stället avsåg han att studera. Studierna innefattade komplettering av tidigare gymnasiebetyg och bedömdes ej vara vidareutbildning inom tidigare yrkesområde. FRS (811019 mål nr 3714/79) och FÖD (821020 mål nr 1917/81:2) ändrade inte kassans beslut. Fallet är mycket knapphändigt motiverat varför det är vanskligt att avgöra om orsaken till att df förlorade sin SGI-placering berodde på utlandsresan, studierna eller (möjligtvis) förankringen till den tidigare arbetsgivaren (ej tjänstledighet).
- ¹⁶ SOU 1970:8, s 27.
- ¹⁷ Df hade tidigare haft en SGI baserad på anställning vid ett mindre bolag, där hade han sysslat med såväl bilförsäljning som bilreparationer (df stod som direktör). Df hade därefter slutat sin anställning p g a att företaget gått i konkurs. Han hade genomgått en fyraårig verkstadsskoleutbildning till bilmekaniker men nu påbörjat

en tvåårig gymnasial utbildning till maskiningenjör vid teknisk skola. – Han hade fått avslag på ansökningar om särskilt vuxenstudiestöd och utbildningsbidrag. Utbildningen betraktades inte såsom varande inom eget yrkesområde, varför df hemmamakeförsäkrades (FD 771230 dnr 774/77).

- 18 Följande rättsfall visar arbetslivets rika variationer på yrkesområden, i och med att jag inte kunnat placera in det under någon av de rubriker jag använt ovan: Df, som arbetade som demonstratris och försäljare hos Clinique, som är ett kosmetikaföretag, påbörjade ettåriga studier till kosmetolog. Dessa ansågs av Stockholms läns allmänna försäkringskassa i beslut 811022 ej vara studier inom eget yrkesområde. I domstolarna kom frågan att gälla ändring enligt AFL 20:10 i dess lydelse före 820401. FRM fann i dom 820817 mål nr 6262/81 att skäl till ändring av kassans beslut ej förelåg. FÖD meddelade ej prövningstillstånd (830322 mål nr 2302/82:11. Jfr FÖD 831129 mål nr 2338/83:10).
- 19 Se ovan 5.2.
- 20 FRM fann i domen 800923 mål nr 7131/79 att målare med allergi hade rätt att behålla sin SGI, emedan han felinformerats om sin rätt till utbildningsbidrag och i stället påbörjat studierna med studiestöd. Studierna utgjorde ej vidareutbildning.
- 21 I FD:s dom 780530 dnr 2318/77 fann domstolen i likhet med RFV att df, som var skorstensfejmästare, varit egen företagare och att han så länge arbetsmarknadsutbildning pågick, skulle vara att anse som egen företagare vid bestämmande av SGI för honom. På samma sätt som gällde för anställd borde företagare under pågående sjukdomsfall i sjukförsäkringshänseende följa inkomstutvecklingen inom det egna verksamhetsområdet. Emellertid gällde för egen företagare, som under en följd av år deklarerat för lägre inkomst än vad i orten brukar åtnjutas av en anställd person i motsvarande ställning, att SGI skulle bestämmas med utgångspunkt i för honom vid taxering till statlig inkomstskatt fastställd nettointäkt.
- 22 Se ovan kap 3; se även T2 sjukförsäkringssektionen 801208 Angående rätten att behålla SGI vid studier.

6 Förvärvsavbrott p g a havandeskap och vård av nyfött barn

6.1 Problemställning

Kvinnor som gör förvärvsavbrott p g a havandeskap och vård av nyfött barn har alltid utgjort en "problemgrupp" vid SGI-beräkningen. Liksom andra förvärvsarbetande som gör förvärvsavbrott har de i regel inget inkomstbortfall vid sjukdom,¹ som inträffar under ifrågavarande avbrott. Tidigare har konstaterats att arbetslösa har rätt att behålla sin tidigare SGI (och att få denna löneanpassad) om de står till arbetsmarknadens förfogande. Studerande, som inte får "vilande" SGI, har också rätt att behålla sin SGI under hela studietiden, om de är tjänstlediga från sitt arbete och studerar inom eget yrkesområde, uppbär tidsättning vid grundutbildning för vuxna eller är föremål för arbetsmarknadsutbildning o dyl. I dessa fall anses df ändå vara en arbetstagare, med allt vad detta innebär, trots att df inte uppbär inkomst. Uppfyller en kvinnlig försäkrad, som är ledig från sitt arbete p g a havandeskap och vård av nyfött barn, kriterierna för att vara en arbetstagare, trots att hon (som regel) saknar inkomst? Den följande undersökningen av rättsreglerna och rättstillämpningen i detta avseende skall ge svar härpå. Jag hänvisar också till vad som framkommit i frågan ovan i avsnittet om stadigvarande respektive tillfälligt arbete eller arbetsomfång i kap 3.

Av grundläggande betydelse är givetvis att söka fastställa, vilka krav på *arbetsetablering* som uppställs, för att en gravid kvinna, som gör förvärvsavbrott, med hopp om framgång skall kunna kräva att få behålla sin tidigare SGI. Skall denna arbetsetablering så att säga vara avklarad minst sex månader före den beräknade nedkomsten, för att df skall kunna göra förvärvsavbrott före nedkomsten utan att riskera att förlora sin SGI eller räcker det, att den är gjord före den beräknade nedkomsten? Hur påverkar sådana faktiska omständigheter som en inträdd arbetslöshet, studier, förändring av arbetsomfånget, sjukdom, tjänstledighet, uppsägning av arbete (exv i samband med en flyttning) under havandeskapstiden df:s rätt att behålla

sin SGI (under förutsättning att df kan uppfattas som etablerad på arbetsmarknaden)? Efter att ha sökt besvara dessa och andra frågor som rör df:s SGI under tiden före den beräknade nedkomsten, undersöks df:s SGI-situation under tiden efter nedkomsten. Vilka kriterier måste då vara uppfyllda, för att df skall få behålla sin SGI? Kan det få konsekvenser för df:s SGI, att nedkomsten inträffar vid en annan tidpunkt än den beräknade? Måste df "hålla fast" vid sin tidigare styrkta arbetsetablering eller kan df säga upp sitt tidigare arbete kanske i avsikt att ej längre stå till arbetsmarknadens förfogande? Vilka tidsmarginaler gäller för df:s förvärvsavbrott i samband med barnafödande? Hur påverkar olika svårigheter med tidpunkten för återgång till arbete df:s SGI, såsom exv svårighet att ordna barnomsorgen? Om df:s aktuella arbetsutbud efter nedkomsten skiljer sig från det df hade före förvärvsavbrottet, vilken betydelse får detta för SGI-beräkningen för df? Hur inverkar en inträdd arbetslöshet på df:s rätt att behålla sin SGI, speciellt om df på nytt väntar barn?

Den följande framställningen bygger på de regler som finns i RFV:s cirkulär och författningstexter samt utbildats i kassornas och domstolarnas praxis. Först undersöks RFV:s regler och tillämpningen av dessa. Därefter undersöks olika yttre faktorer som påverkar SGI-bedömningen under df:s graviditet. Alla rör mer eller mindre frågan om df:s arbetsetablering, vilken är en grundläggande förutsättning för rätten att tillgodoräkna sig en SGI. Slutligen utreds vilka faktorer som påverkar SGI-bedömningen för df efter det att df fött barnet, dvs vilka förutsättningar som då måste vara förhållanden för att df skall få behålla sin SGI (och eventuellt få denna löneanpassad). Kapitlet avslutas med sammanfattande slutsatser.

6.2 RFV:s regler och tillämpningen av dessa

I detta avsnitt avser jag att undersöka SGI-beräkningen för kvinnor som p g a havandeskap och/eller förlossning inte arbetar i sitt vanliga förvärvsarbete. Sedan 70-talet² har regelbildningen inom detta område skett både genom rättstillämpningen och RFV:s anvisningar.³ Genom RFV:s cirkulärserie nr 6/1971 kom den första anvisningen rörande placering i sjukpenningklass av försäkrad som fött barn. Där hänvisades till en dom från FD 710602, i vilken

domstolen funnit, att en förlängning borde ske av den tid om sex månader, varunder, enligt tidigare praxis, en tilläggsjukpenningförsäkrad kvinna ägt rätt att kvarstå i sin sjukpenningklass efter barnsbörd utan att förvärvsarbete. Förlängningen skulle utgöra sex månader, om inte särskilda skäl föranledde något annat. Denna dom fick RFV att komma med ytterligare preciseringar, vilka hade följande lydelse:

”Tilläggsjukpenningförsäkrad kvinna, som fött barn, äger rätt att utan att återuppta förvärvsarbete stå kvar i sin sjukpenningklass intill månadsskiftet efter det att tolv månader förflutit efter barnsbörden. Denna tid kan emellertid förlängas i vissa fall. Skulle exempelvis en försäkrad tolv månader efter nedkomsten ha för avsikt att återuppta sitt förvärvsarbete men är hon förhindrad att göra detta på grund av skolferier, semesterstängning, driftsuppehåll hos företaget eller liknande orsak, bör nedklassning ej ske. Ej heller bör nedklassning ske i fall där försäkrad åter blivit gravid med beräknad nedkomst inom sex månader från månadsskiftet efter det att tolv månader förflutit efter barnsbörden.

Alltjämt gäller att försäkringskassa sex månader efter försäkrads nedkomst skall ta kontakt med henne för bedömning av klassplaceringen. Visar det sig därvid att den försäkrade bestämt sig för att inte återgå till arbete utom hemmet (förvärvsarbete), bör – utan hinder av vad ovan sagts – hennes sjukpenningförsäkring omedelbart ändras till att avse enbart hemmamakeförsäkring (såvida förutsättning härför föreligger). I övrigt skall givetvis när som helst efter nedkomsten en försäkrad som själv hemställer därom – liksom hittills – placeras i sjukpenningklass för hemmamakar (om förutsättning föreligger).”

Detta cirkulär upphörde att gälla under året därpå, då det efterträddes av cirkulär nr 4/1972. Detta cirkulär var nästan identiskt med cirkulär nr 6/1971. Den enda ändringen bestod däri, att satsen ”Visar det sig därvid att den försäkrade bestämt sig för att inte återgå till arbete utom hemmet (förvärvsarbete), bör –” utbyts mot ”Uppgav den försäkrade därvid att hon med hänsyn till kostnaden för försäkringsavgift eller av annan anledning ej längre vill kvarstå i sin sjukpenningklass skall –”.

Orsaken till denna ändring av cirkulärtexten var, att det hade uppmärksamats, att orsaken till att en kvinna inte ville fortfa ra att vara tilläggsjukpenningförsäkrad inte endast var, att hon inte ville börja förvärvsarbete igen. I den senare versionen spelar det ingen roll, av vilken anledning hon inte vill (eller kan) vara fortsatt tilläggsjukpenningförsäkrad.

Cirkuläret från 1972 upphörde att gälla och efterträddes av en kungörelse om sjukpenninggrundande inkomst i samband med

föräldraledighet m m utfärdad den 7 mars 1980. Kungörelsen ingår i RFFS (1980:3). Fr o m 850701 och 860101 kom vissa regler i RFFS 1980:3 att ingå i AFL 3:5 tredje stycket 4 och 5 punkterna och fr o m 860101 kommer vissa andra regler att ingå i 4:6 femte stycket. Eftersom jag avslutat min undersökning av rättstillämpningen redan 840701, kommer tillämpningen av dessa regler ej att bli föremål för närmare studium. Eftersom det materiella innehållet i reglerna är i det närmaste oförändrat med undantag av tidsvillkoret torde min analys av rättstillämpningen fram till 840701 kunna åtminstone delvis appliceras även på rättstillämpningen under tiden härefter. Jag redogör kortfattat för innehållet i de nya reglerna.

I AFL 3:5 stadgas att SGI:n ej får sänkas under tid då df är gravid och avbryter eller inskränker sitt förvärvsarbete tidigast sex månader före barnets födelse eller den beräknade tidpunkten härför eller är helt eller delvis ledig från förvärvsarbete för vård av eget barn som inte fyllt ett år. I 4:6 stadgas att om förälders SGI har sänkts med anledning av att barnet fyllt ett år, fp skall till dess barnet fyller två år beräknas på grundval av den SGI, som gällde innan sänkningen skedde, om föräldern avstår från förvärvsarbete för vård av barn. Är kvinnan gravid på nytt vid utgången av denna tid och beräknas barnets födelse ske inom sex månader, skall hennes fp även fortsättningsvis beräknas på motsvarande sätt.

Som kommer att framgå av det följande innebär de lagregler för vilka nu redogjorts vissa förändringar i förhållande till reglerna i RFFS 1980:3. Dessa, vilka upphör att gälla den 1 januari 1986, har följande innehåll.

1 § tar upp en regel som inte hade någon motsvarighet i cirkulär nr 4/1972 men som överensstämmer med regeln, att en inkomständering måste betraktas som varaktig, dvs överstiga sex månader, för att beaktas. För en gravid kvinnas del har detta lett till att hennes SGI inte får ändras under havandeskapstiden, om hon slutar förvärvsarbete eller minskar sin arbetstid tidigast sex månader före den beräknade tidpunkten för barnets födelse. Att denna regel även gällde före tillkomsten av RFFS 1980:3 framgår indirekt av följande rättsfall.

FRN ändrade i dom 810127 mål nr 3111/79 inte Kopparbergs läns allmänna försäkringskassas beslut 790713 att hemmakeförsäkra en SGI-försäkrad kvinna, då hon sju månader före beräknad förlossning slutade sin anställning p g a familjens flyttning från Avesta till Gävle. Df var p g a graviditeten inte arbetssökande.

2-4 §§ tar däremot upp samma ämnesområden som cirkuläret. 2 § stadgar att den tid under vilken en förälders SGI inte får sänkas efter ett barns födelse har utökats med ytterligare sex månader, dvs sammanlagt ett och ett halvt år. En förälders SGI skall alltså inte sänkas under den tid föräldern är helt eller delvis ledig från sitt förvärvsarbete för vård av barn, som inte uppnått ett och ett halvt års ålder. Detsamma skall gälla under den tid en förälder i oavbruten följd är ledig och erhåller hel fp eller en del därav som åtminstone svarar mot nedsättningen av arbetstiden. 3 § stadgar att, om en kvinna efter nämnda ett och ett halvt år är gravid på nytt och detta barn beräknas födas inom sex månader, hennes SGI ej får sänkas. 4 § slutligen stadgar att en förälder har rätt att behålla sin SGI under skälig tid, om föräldern p g a tillfälligt hinder såsom företagets semesterstängning eller därmed jämförlig orsak, inte kan återgå till förvärvsarbete efter ovannämnda ett och ett halvt år.

Följande fall kan nämnas som exempel på gränsdragningen mellan 1972 års cirkulär och 1980 års författning.

Df födde barn den 6 februari 1979. I februari 1980 gjorde kassan kontroll om hon återgått i arbete. Då hon inte hade gjort detta, fann kassan, att hon i enlighet med cirkulär nr 4/1972 inte längre hade rätt att behålla sin tidigare SGI. I samband med kontrollen upplyste df kassan om att hon skulle återgå i arbete i augusti 1980. Vid den tidpunkten fanns nuvarande rätt att ha kvar sin SGI i 18 månader efter förlossningen. Vid kontrolltillfället framkom att df inte var gravid. Den 4 augusti 1980 började df förvärvsarbete. Hon var då gravid med beräknad nedkomst 801231. Fk beslöt att df även fortsättningsvis skulle vara hemmameförsäkrad. Df överklagade och FRS meddelade 810901 (mål nr 4028/80) följande domslut: "Försäkringsrätten finner med tillämpning av riks-försäkringsverkets vid tidpunkten för det överklagade beslutet gällande kungörelse (RFFS 1980:3) om sjukpenninggrundande inkomst i samband med föräldraledighet m m och beaktande av försäkringskassans beslut att S fr o m den 2 mars 1980 skulle vara försäkrad som hemmame att det överklagade beslutet är riktigt."

Jag finner detta domslut vara felaktigt. Df hade innan barnsbördan arbetat deltid ca 10 år. I augusti 1980 återupptog hon deltidsarbetet omfattande 25 tim/vecka. Hon hade redan i februari 1980 upplyst kassan om att hon skulle göra detta i augusti. Även om hon med tillämpning av cirkulär nr 4/1972 blev hemmameförsäkrad efter 12 månader efter nedkomsten, visade hon med denna sin upplysning, att hon tänkt arbeta stadigvarande fr o m augusti månad. Att hon under tiden blir gravid, skall inte drabba henne i utestängande syfte så att hon, när hon börjar arbeta, inte skall få låta sin lön bilda underlag för SGI på den grund att anställningen i och med gravi-

diteten inte uppfattas vara av stadigvarande natur. Kort efter det att df blivit hemmamakeförsäkrad, nämligen den 1 april, började regeln i RFFS 1980:3 som innebar, att en förälder får behålla sin SGI under arton månader efter nedkomsten, att gälla. För min del framstår det som naturligt att tillämpa cirkulär nr 4/1972, eftersom RFFS 1980:3 inte började gälla förrän efter utgången av tolv månadersperioden efter barnets födelse. FRS tillämpade trots detta RFFS 1980:3 men kom ändå fram till att fk:s beslut var riktigt.

De två följande fallen rör vilken inverkan på SGI-beräkningen ett inträffat missfall respektive en för tidig nedkomst kan ha.

Med anledning av df:s barnsbörd i juni 1977 utsände fk i juni 1978 en inkomstförfrågan till henne. I en inkomstuppgift uppgav df, att hon var hemmamake fr o m juni 1977. Kassan beslutade med stöd av denna uppgift, att df skulle vara hemmamakeförsäkrad fr o m den 1 juli 1978. I ett den 26 februari 1979 till fk inkommet moderskapsintyg angavs, att df var gravid med beräknad nedkomst den 27 maj 1979. Kassan erhöll senare meddelande om att förlossningen ägde rum den 24 maj 1979. Kassan fann att df inte uppfyllde den i AFL 4:4 angivna förutsättningen att ha varit eller borde ha varit försäkrad för en sp överstigande 32 kr under minst 270 dagar i följd före den 27 maj 1979. Kassan utbetalade därför fp med 32 kr för dag fr o m den 24 maj 1979. Df yrkade fp med 96 kr per dag. Hon anförde bl a att hon den 26 maj 1978 hade fått ett missfall. Den beräknade dagen för förlossningen hade varit den 28 december samma år. Om hon hade fött barnet sistnämnda dag skulle hon, såvitt hon kunde förstå, ha varit berättigad till samma fp som efter ett tidigare barns födelse, eftersom hon inom 270 dagar före den beräknade förlossningen var försäkrad för 96 kr per dag. Den omständigheten att hon fick ett missfall och så snart som möjligt därefter ånyo kom att vänta barn, borde inte försätta henne i en sämre ekonomisk situation än om hon inte fått missfall. Annars skulle själva missfallet frånta henne rätten till fp utöver garantinivån. – Fk anförde i yttrande över besvaren att den omständigheten att df fick ett missfall i maj 1978 enligt kassans mening inte kunde föranleda att den i RFV:s cirkulär nr 4/1972 intagna tolv månaders-regeln frångicks. – FRM däremot fann att fk, när den i juni 1978 efter det att tolv månader förflutit sedan df fött barn den 22 juni 1977, gjorde en inkomstförfrågan hos henne – måste ha haft kännedom om att df ånyo varit gravid med beräknad nedkomst den 28 december 1978 men att hon fått ett missfall den 26 maj samma år och till följd härav varit sjukskriven viss tid. Med vetskap om dessa förhållanden borde kassan enligt rättens mening – med hänsyn till syftet med föreskrifterna i RFV:s cirkulär – ha avvaktat ytterligare sex månader med att fatta beslut rörande df:s SGI. Vid en inkomstförfrågan efter denna tids utgång skulle ha framkommit, att df ännu en gång var gravid. Någon ändring av hennes SGI om 38.800 kr skulle då inte ha skett. FRM fann alltså, att df uppfyllde förutsättningarna för rätt att erhålla fp med belopp som motsvarade sp vid nämnda inkomst (FRM 810210 mål nr 10622/79).

Df fick barn den 4 september 1978. Vid utredning av Göteborgs allmänna försäkringskassa framkom att df på nytt var gravid med beräknad förlossning den 4 april 1980. Med anledning av att den beräknade nedkomsten inte låg inom sex månader fr o m månadsskiftet efter det att tolv månader förflutit efter föregående barnsbörd, beslutade fk att hemmamakeförsäkra df. Barnet föddes tidigare än beräknat, nämligen den 17 mars 1980. Df ansåg sig då uppfylla ovannämnda krav. Hon ansåg sig därför ha rätt att behålla sin tidigare SGI. Kassen fann dock att df fortfarande skulle vara hemmamakeförsäkrad. – FRS fann i dom 820906 mål nr 3246/80 att den omständigheten att df fött barn redan 800317 inte medförde, att fk:s beslut blivit felaktigt enligt AFL 20:10 första stycket i dess lydelse före 820401, varför rätten lämnade besvären utan bifall. Df överklagade. RFV yrkade att besvären skulle lämnas utan bifall på samma grunder som rätten hade anfört (OE dnr 03/839:83). FÖD ändrade inte rättens dom (840529 mål nr 2457/82:11).

I samband med arbetet rörande RFFS 1981:5 hade RFV för avsikt att låta sin kungörelse (RFFS 1980:3) om sjukpenninggrundande inkomst i samband med föräldraledighet m m ingå i den nämnda författningen med vissa ändringar. Kungörelsen innehåller nämligen en del oklarheter, som leder till att några fk har bokstavstolkat författningen trots RFV:s anmaning att ej göra så när ifrågavarande situationer dyker upp. I RFFS 1980:3 2 § föreslogs ordet "sitt" i "sitt förvärvsarbete" utgå, eftersom dessa fk tolkat det så, att ett krav på att df verkligen har (kvar) sitt förvärvsarbete föreligger, för att SGI:n inte skall sänkas. Avsikten har dock hela tiden varit, att df har rätt att ha kvar sin SGI, även om hon/han sagt upp sitt arbete, blivit arbetslös eller av någon annan orsak inte längre har kvar arbetet i den utsträckning paragrafen i övrigt föreskriver. "Sitt förvärvsarbete" skall tolkas som *sitt förvärvsarbetande*.

Före tillkomsten av RFFS 1980:3 tillhörde det fk:s bevakningsrutiner att göra en inkomstutredning, när en kvinna (förälder) hade uppburit fp i samband med barns födelse under 180 dagar. Kvinnan fick då frågan om och när hon tänkte återgå i förvärvsarbete. Om hon uppgav, att hon tänkte vara hemarbetande, blev hon hemmamakeförsäkrad 30 dagar efter bevakningen (se ovan om 1972 års cirkulär). Detta kunde få konsekvenser för henne, vilka hon inte tänkt på, speciellt om hon fått upplysningen från fk att hon hade rätt att behålla sin SGI t o m artonde (tolfte) månaden efter barnets födelse. För dem som var mer insatta i regelsystemet och som visste vad de skulle svara, behövde problemet inte uppkomma men för dem som inte hade denna kunskap, kunde det få kännbara konsekvenser. Jag inleder med ett fall från den tid då 1972 års cirkulär tillämpades, vilket gav df rätt att behålla sin SGI t o m tolfte månaden efter

barnets födelse. I författningstexten uttrycktes detta med orden "utan att återuppta förvärvsarbete".

En kvinna hade en av fk fr o m den 20 juli 1977 fastställd SGI av anställning om 32.000 kr. Den 8 september samma år anmälde hon hos kassan, att hon önskade uppbära fp i samband med barns födelse. Kassan upplyste henne om att hon hade rätt att behålla sin SGI längst t o m tolfte månaden efter den då barnsörden ägt rum. Kvinnan födde ett barn den 15 november 1977. Hon uppbär fp i samband med barnets födelse under 180 dagar t o m den 6 mars 1978. Vid en bevakning den 5 maj 1978 uppgav hon, att hon slutat förvärvsarbete fr o m den 3 mars samma år och att hon skulle vara hemarbetande i fortsättningen. Fk hemmakeförsäkrade kvinnan. I besvär yrkade kvinnan att få behålla sin SGI om 32.000 kr t o m tolfte månaden efter den då barnsörden ägt rum. Hon anförde bl a att hon, eftersom hon tidigare blivit upplyst om sin rätt att kvarstå, inte reflekterade över betydelsen av ett nytt försäkringsbesked på 8 kr per dag. Inte förrän hon den 14 augusti 1978 begärde särskild fp, upptäckte hon, att hennes sp var sänkt. Hon ansåg att hon blivit vilseledd av fk. Men FR menade att man inte kunde räkna med att kvinnan skulle återgå i förvärvsarbete efter ledighet i samband med barns födelse, varför kassans beslut var riktigt (FRS 800627 mål nr 2379/79).

Följande rättsfall utgör en tillämpning av RFFS 1980:3 2 §.

Df var inskriven vid Örebro läns allmänna försäkringskassa. Df arbetade som bokbinderibiträde i tre år fram till sommaren 1980. Hon var därefter arbetssökande vid arbetsförmedlingen och erhöll några tillfälliga arbeten bl a vid Regionsjukhuset i Örebro under tiden 21 april – 12 juli 1981. Därefter var hon åter arbetssökande. Den 15 december 1981 inkom moderskapsintyg till kassan, i vilket det framgick, att df fött barn den 12 december 1981. Av denna anledning tillskrevs hon och ombads kontakta kassan. Den 21 december 1981 meddelade df i telefon, att hon efter den 12 juli 1981 inte erbjudits något arbete, eftersom lättare arbete saknades. Vidare uppgav hon, att hon var föräldraledig och inte skulle söka något arbete efter denna tid. Vid kontakt med arbetsförmedlingen den 30 december 1981 upplystes kassan om, att df varit arbetssökande fram till förlossningen men inte kunnat erbjudas något arbete. Vid förnyat telefonsamtal med df den 25 januari 1982 vidhöll hon, att hon inte skulle söka något arbete, när barnet var arton månader utan vara hemma fram till dess barnet började skolan. Med anledning av att df ej hade för avsikt, att arton månader efter förlossningen återuppta sitt förvärvsarbete beslutade kassan att fr o m den 14 januari 1982 fastställa hennes SGI till enbart hemmakeförsäkring. Kassan motiverade sitt beslut genom att hänvisa till AFL 3:5 och RFFS 1980:3 2 § och framhöll, att de uppgifter kassan fått om df:s framtida inkomstförhållanden visade, att hon inte skulle söka något arbete, innan barnet började skolan. Hon var inte heller helt eller delvis tjänstledig från förvärvsarbete för vård av barn under ett och ett halvt års ålder (Örebro läns allmänna försäkringskassa 820309). – FRM fann dock i domen 840907 mål

nr 1581/82, att fk med hänsyn till omständigheterna i målet inte ägt rätt att sänka df:s SGI, utan upphävde det överklagade beslutet och visade handlingarna i målet åter till fk för erforderlig handläggning.

Ett ur rättssäkerhetssynvinkel lämpligare tillvägagångssätt för kassan är, att, oberoende av kvinnans vid förfrågan ådagalagda avsikt om hemarbete/förvärvsarbete, alltid låta en kvinna behålla sin SGI, till dess barnet blivit ett och ett halvt år (fr o m 860101 ett år) eller bättre t o m det artonde månadsskiftet efter barnets födelse (fr o m 860101 det tolfte månadsskiftet). Man skulle då slippa sådana negativa konsekvenser som missförstånd av upplysningar från kassan, skillnader i olika försäkrades förmåga att "utnyttja" reglerna samt skillnader mellan mängden och innehållet vad beträffar information från olika fk. Många gånger kan det också vara så, att förvärvsarbete för kvinnan vid tidpunkten för förfrågan från kassan ännu framstår som tämligen avlägset och att hon kanske ger ett besked om hemarbete, som senare framstår som förhastat. En tid som hemmamakeförsäkrad, även om den är kort, kan komma att innebära fp uppgående enbart till garantinivån. Som en följd av FRM:s dom och RFV:s uppföljningsverksamhet bör denna bokstavstillämpning av RFFS 1980:3 2 § inte längre förekomma på kassanivå.

I rättstillämpningen har uppkommit en fråga som hänger ihop med den nu behandlade. Frågan har gällt hur bedömningen rörande SGI skall göras i de fall försäkrad, som exempelvis tidigare arbetat heltid och som, innan barnet uppnått ett och ett halvt år, börjar stadigvarande arbeta deltid. Av flera domar från FR framgår numera, att förälder som vårdar barn har rätt att kvarstå i tidigare SGI, till dess att barnet uppnår ett och ett halvt års ålder. Detta innebär således, att förälder som exempelvis stadigvarande minskar sin arbetstid efter graviditeten har rätt att kvarstå i sin tidigare högre SGI. Således skall förälder som under ett och ett halvt år efter barnets födelse över huvud taget inte förvärvsarbetar och den som inom denna tid påbörjar ett deltidsarbete i SGI-hänseende behandlas lika (se exv FRM 830809 mål nr 7072/81, FRM 831114 mål nr 2242/83 och FRM 840907 mål nr 1581/82, se ovan).

En annan oklarhet, som skapat viss osäkerhet för fk, finns i 2 mom i samma paragraf, dvs 2 §. Där sägs att "detsamma skall gälla under den tid en förälder i oavbruten följd är ledig" osv. Man föreslog att orden "i oavbruten följd" skulle tas bort. Orsaken var den, att formuleringen fått till följd, att vissa fk ansåg att bl a en dags sjukskrivning hade brutit ledigheten, vilket hade medfört sänkt SGI.

RFV förordar i sin utrednings-, uppföljnings- och utbildningsverksamhet vad avser uttrycket "i oavbruten följd", att en extensiv tolkning måste ske. En förälder, som p g a egen sjukdom inte har möjlighet att uppbära fp, skall ha rätt att efter sjukperioden återuppta vården av barnet och därvid erhålla fp efter tidigare fastställd SGI.

I det ovannämnda cirkuläret nr 4/1972, som upphävdes i och med att RFFS 1980:3 trädde i kraft, kopplades rätten att kvarstå i tidigare SGI till barnets födelse. I RFFS 1980:3 kopplas rätten i stället till barnets ålder. Enligt AFL 4:7 (före 860101) likställs tidpunkten för mottagandet av adoptivbarn med barns födelse. Som framgår av den följande rättstillämpningsanalysen äger denna regel i 4:7 inte motsvarande tillämpning på adoptivföräldrarnas SGI-skydd, om barnet vid mottagandet fyllt ett och ett halvt år (se nedan FÖD 801014 mål nr 452/80:7). Den inriktning på rättstillämpningen, vilken förmodligen har influerats av utformningen av RFFS 1980:3, hade man dock inte tänkt ändra på då man i förslaget till RFFS 1981:5 inarbetade RFFS 1980:3. Man lät alltså fortfarande barnets ålder vara det avgörande. RFFS 1980:3 kom dock inte att ingå i RFFS 1981:5, utan den förstnämnda kvarstår helt oförändrad. Detta innebär alltså, att det inte är barnets födelse (nedkomsten, barnsbörden), som bildar utgångspunkt för beräkningen av de arton månaderna, utan dessa knyter an till barnets ålder.⁴

I en dom (FRM 800122 mål nr 3208/79) fann fk, att en kvinna, som mottagit n ett 10 månader gammalt adoptivbarn, fick behålla sin SGI utan att återgå i förvärvsarbete under en tid av 12 månader räknat från den dag hon fick barnet i sin vård. OE överklagade och anförde som skäl, att i enlighet med hittills tillämpad praxis har kvinna som fött barn respektive försäkrad som fått adoptivbarn ansetts berättigad att utan att återuppta förvärvsarbete behålla sin SGI oförändrad intill månadsskiftet efter det att tolv månader förflutit efter barnets födelse (cirkulär nr 4/1972). Detsamma skall gälla under den tid fp utgått. RFV ansåg att kvinnan ägt rätt att behålla sin SGI, så länge hon uppbär fp, men att hon därefter skulle hemmakeförsäkras. – FÖD (801014 mål nr 452/80:7) var av samma mening som RFV och detta innebär, att den regel FÖD valt att tillämpa med tanke på kommande fall kan formuleras på följande sätt: försäkrad som mottagit adoptivbarn äger rätt att behålla sin SGI tills barnet uppnått ett och ett halvt års ålder (RFFS 1980:3), vilket i sin tur leder till regeln: tidpunkten då man får ett adoptivbarn i sin vård jämföras inte med tidpunkten för barns födelse. – En av ledamöterna var skiljaktig och anförde: Syftet med reglerna om fp är enligt lagens förarbeten att skapa ett skydd mot inkomstbortfall, då förälder stannar hemma för att vårda sitt barn. Enligt AFL 4:7 skall i visst hänseende tidpunkten då föräldrarna får ett adoptivbarn i sin vård jämföras

med tidpunkten för barnets födelse. Samma regel bör skäligen analogivis tillämpas för adoptivföräldrar med avseende på rätten att under 12 månader kvarstå i SGI som var fastställd för sådan förälder vid mottagandet av adoptivbarnet. I varje fall bör skäligen sådan rätt föreligga till dess adoptivbarnet fyllt 2 år, eftersom före denna ålder behov av närkontakt mellan barnet och dess nya föräldrar måste anses vara särskilt stort. Om så ej sker urholkas adoptivförälders inkomstskydd i så väsentlig grad att lagens syfte i detta avseende inte uppfylls.

Denna lösning finner jag vara mera tilltalande, eftersom den ger uttryck för den enhetliga syn på jämställandet av adoptivföräldrar med biologiska föräldrar, vilket helt klart varit lagstiftarens syfte i flera olika sammanhang. Skulle man följa den av FÖD:s majoritet rekommenderade linjen, skulle det för kvinnan (adoptivföräldern) få flera som jag ser det oönskade konsekvenser. Om kvinnan blir gravid och föder ett barn, kommer FÖD:s domslut att kunna få negativa konsekvenser för henne i samband med SGI-beräkningen för fastställandet av fp:ns storlek. I RFFS 1980:3 3 § stadgas, som framkommit ovan, att om en kvinna vid utgången ”av sådan tid som avses i 2 §” är gravid på nytt och barnet beräknas födas inom sex månader har 1 § motsvarande tillämpning, dvs SGI:n skall inte sänkas. Om en kvinna fått ett inte helt nyfött (det är det vanliga) adoptivbarn i sin vård, får hon behålla sin SGI under det halvår hon uppbär fp i samband med barns födelse (i AFL 4:7 jämställes tidpunkten då kvinnan får barnet i sin vård med tidpunkten för födelse) samt om hon väljer att förbruka sin särskilda fp (efter 860101 fp enligt 4:3) i ett sammanhang kan hon få stå kvar i sin SGI ytterligare ett halvår, medan en biologisk mor däremot får behålla sin SGI i ett och ett halvt år utan att behöva ”tumma på” fp:n (efter 860101 ”tills barnet blir ett år”). Föder hon ett nytt barn inom sex månader härfter, får hon behålla sin SGI. Adoptivmodern måste i en liknande situation föda sitt barn inom sex månader från den tid hon slutade uppbära fp, vilket alltså leder till att hon löper mycket större risk att bli hemmamakeförsäkrad en tid med 270-dagarsregelns verkningar som följd (AFL 4:4), dvs fp:n blir liktydig med garanti-nivån (efter 860101, se 4:6 om 240 dagar).

6.3 Förutsättningar för SGI vid havandeskap och vård av nyfött barn

6.3.1 Arbetsetablering

6.3.1.1 Problemställning

För att kunna avgöra om en försäkrad är etablerad i sitt arbete gäller, som framkommit ovan, bl a att fastställa hur länge en anställning har varat eller hur länge den kunde beräknas fortgå, då den för SGI-beräkningen relevanta omständigheten inträffade. Anställningsformen är härvid givetvis av betydelse, t ex om det är en tillsvidareanställning eller en tidsbegränsad anställning. Är det en tidsbegränsad anställning och anställningstiden understiger sex månader, uppfattas anställningen inom sjukpenningförsäkringen som tillfällig med den konsekvensen, att inkomsten från denna anställning ej uppfattas som sjukpenninggrundande. Om df påbörjar en tillsvidareanställning samtidigt som df blir gravid, har df rätt att behålla sin SGI, om df avbryter sitt arbete inom sex månader före den beräknade nedkomsten. Om df däremot påbörjar en till tiden begränsad anställning understigande sex månader, anses df som huvudregel inte etablerad på arbetsmarknaden och df får ej tillgodoräkna sig någon SGI från detta arbete under förvärvsavgrott p g a havandeskap och barnafödande. De problem som i rättstillämpningen uppstår i samband härmed behandlas ovan i kap 3.

Frågan om df:s arbetsetablering är så hållfast, att den ger df rätt att behålla en redan erhållen SGI (vilket alltså innebär att detta arbete inte uppfattats som tillfälligt), hör också ihop med frågan, om vad som kan bevisas om df:s avsikt att förvärvsarbeta under viss tid eller i viss omfattning (heltid eller deltid). Särskilt frågan om omfattningen av df:s förvärvsarbete aktualiseras ofta som en fråga rörande df:s etablerade arbetsomfång, då df ändrar sitt arbetsutbud i samband med graviditet. Jag anför nedan några rättsfall som belyser problematiken.

6.3.1.2 Ändrat arbetsomfång

Df hade 790430 en SGI om 34.600 kr av deltidсанställning. Df hade fött barn 790206. Vid en kontroll av kassan ett år senare framkom att df inte börjat arbeta, men att hon skulle börja arbeta i mitten av augusti samma år. Df blev hemmamakeförsäkrad fr o m 800302. I mitten av juli 1980 anmälades till fk, att df skulle börja arbeta i början av augusti och att hon väntade barn

med beräknad nedkomst den sista december samma år. Göteborgs allmänna försäkringskassa fann 800714 (dnr 661), att df även fortsättningsvis skulle vara hemmamakeförsäkrad. FRS var av samma mening (810901 mål nr 4028/80; fallet är anmärkt ovan som exempel på gränsdragningen mellan 1972 års cirkulär och 1981 års författning). RFV yrkade att df:s SGI skulle fastställas till att motsvara hennes inkomst av deltidsarbete (OE dnr 02/2196:81). När det gäller att fastställa SGI för gravida kvinnor, som återgår i förvärvsarbete inom sex månader före en beräknad förlossning, anser verket, att man i varje enskilt fall "*dels skall se till vad som varit och är 'normal' arbetstid för df, dels försöka utröna i vilken omfattning den försäkrade avser att arbeta i framtiden*". Normal arbetstid för df var i detta fall deltid. Den omständigheten att df under en förhållandevis kort period i sitt yrkesverksamma liv hade helt tjänstledigt p g a barnsbörd var enligt verket ej något skäl för att ej fastställa en SGI baserad på deltidsarbetet, oaktat df var gravid med beräknad förlossning inom sex månader. – FÖD fann att df:s deltidsanställning var av sådan stadigvarande natur, att inkomsten därav var sjukpenninggrundande (820223 mål nr 1867/81:7, ref FÖD 82:13).

Df var inskriven hos Uppsala läns allmänna försäkringskassa t o m december 1979. För henne hade nämnda kassa fastställt en SGI om 56.800 kr av anställning fr o m den 23 november 1978. Inkomsten hade grundats på df:s lön som sekreterare vid länsbostadsnämnden i Uppsala län. Den 17 april 1979 kom till samma kassa in en inkomstuppgift, i vilken df uppgav, att hon fr o m den 1 februari 1979 var tjänstledig för studier utom sitt yrkesområde. Kassan, som inhämtade att df var tjänstledig t o m januari 1980 samt företog viss utredning, beslöt att df fr o m den 26 april 1979 skulle vara försäkrad för enbart sjukvårdsförmåner. Df uppgav den 7 september 1979 för kassan, att hon den 15 augusti samma år anställts på deltid vid länsbostadsnämnden i Göteborg. Med anledning härav beslöt kassan att fastställa df:s SGI till 43.500 kr av anställning fr o m den 7 oktober 1979. – Df inskrevs fr o m januari 1980 hos Göteborgs allmänna försäkringskassa. I en inkomstuppgift som kom in till denna kassa den 10 januari 1980 uppgav df, att hon arbetade på heltid vid länsbostadsnämnden i Göteborg med en beräknad årsinkomst om 64.800 kr. Kassan fastställde df:s SGI i enlighet med inkomstuppgiften att gälla fr o m den 9 februari 1980. Den 13 februari 1980 meddelade df kassan genom insändande av moderskapsintyg, att hon var gravid med en beräknad nedkomst den 22 april samma år. Den 15 april 1980 födde df barn och återgick efter föräldraledigheten i arbete hos länsbostadsnämnden i Uppsala på halvtid fr o m den 1 augusti 1981. Enligt df:s egen uppgift begärde hon 50 procents tjänstledighet t o m den 31 december 1981 på grund av att hon inte lyckats få kommunal barnpassning utan tvingats anlita privat dagmamma och detta ställde sig så dyrt, att hon inte hade råd att anlita dagmamman på heltid. – Då fk fann, att df:s heltidsarbete inte kunde antas stadigvarande, fastställde fk en SGI som var baserad på deltidsarbete i beslut 800222. Df yrkade omprövning av fk:s beslut. Hon gjorde härvid gällande bl a att hennes studier, som pågått under tiden 6 februari – 31 augusti 1979, var tillfälliga. – FRS fann i domen 810225 mål nr 1610/80, att fk:s besked med anledning av den väntade nedkomsten den 22 april 1980 inte kunde

anses innefatta någon slutlig prövning av df:s rätt till fp vid ifrågavarande barns födelse. Df:s yrkande i denna del kunde därför inte i förevarande ordning tas upp till prövning av FR. – RFV yrkade bifall till besvärén såtillvida att, såvitt ansåg frågan om df:s SGI, FR:s dom och Göteborgs allmänna försäkringskassas beslut den 22 februari 1980 upphävdes. Verket anförde att det i övrigt delade fk:s och FR:s mening, att kassans besked med anledning av den beräknade nedkomsten den 22 april 1980 inte kunde anses innefatta slutlig prövning av df:s rätt till fp vid hennes barns födelse.⁵ RFV ansåg vidare, att man – när det gäller att fastställa SGI för gravida kvinnor som ökar förvärvsintensiteten inom sexmånadersperioden före beräknad förlossning – måste i varje enskilt fall *dels* se till vad som varit och är "normal" arbetstid för df, *dels* försöka utröna, i vilken omfattning df avser att arbeta i framtiden. I förevarande fall var normal arbetstid för df heltid. Den omständigheten, att df under en förhållandevis kort period i sitt yrkesverksamma liv hade helt eller delvis tjänstledigt för att studera, var enligt verkets mening inte något skäl för att inte fastställa hennes SGI till 64.800 kr (vilket motsvarade hennes årsinkomst av anställning heltid) fr o m den 9 februari 1980 – oaktat hon vid denna tidpunkt var gravid med beräknad förlossning inom sex månader (OE dnr 02/1132:81). – FÖD fann utredningen i målet utvisa, att den heltidstjänst, som df tillträdde den 1 januari 1980, varit att anse som anställning av sådan stadigvarande natur att inkomsten därav var sjukpenninggrundande (820302 mål nr 636/81:10).

6.3.1.3 Arbetslöshet

I rättsfallet FRM 791214 mål nr 3705/79 hade fk sänkt en ung gravid kvinnas SGI, därför att hon slutat den anställning, på vilken hennes SGI var baserad (deltidsarbete som städerska, SGI 22.000 kr) p g a flyttning till annan ort. Hon hade på den nya orten i juli fått anställning som barnflicka med en beräknad årlig inkomst om 12.420 kr. Nedkomsten var beräknad till februari. Kvinnan sökte emellertid arbete liknande det hon haft tidigare och med motsvarande lön. Hon hade dock inte anmält sig på arbetsförmedlingen. Kassan fann att hennes arbete som barnflicka var stadigvarande och sänkte alltså SGI:n. Men FRM fann att hon slutat sin anställning p g a flyttning till annan ort och att hon på denna ort haft för avsikt att skaffa sig arbete med inkomst motsvarande den hon haft tidigare. Att hon inte var anmäld till arbetsförmedlingen, när kassan gjorde sin utredning i oktober, fick ses mot bakgrund av att hon väntade barn i februari. Hon fick behålla sin tidigare SGI. OE klagade inte.

FRS 800421 mål nr 3873/79 gällde också en gravid kvinna som sökte arbete, men som inte var arbetssökande på arbetsförmedlingen, varför kassan sjukpenningförsäkrat henne som hemmamake. Hon besvarade sig och yrkade att stå kvar i den SGI som grundats på hennes senaste anställning. Som skäl härför uppgav hon att hon, sedan hon slutat sitt arbete den 15 juli 1977, under hösten 1977 sökt arbete per telefon hos olika arbetsgivare men utan resultat. I december sökte hon arbete hos landstinget, men något ledigt arbete fanns inte för tillfället. Telefonkontakterna med landstinget fortsatte hela vintern 1978. Den 29 mars 1978 sände hon in en platsansökan till

landstinget, vilken resulterade i tre kortare vikariat under tiden 5 juli – 28 augusti 1978. Hon sökte enbart arbete på landstinget, eftersom hon arbetat där t o m 1976. FR fann att kvinnan, efter det att hon slutat sin anställning i juli 1977, ej stått till arbetsmarknadens förfogande på det sätt som fordras för att kvarstå i sin SGI. Fk hade gjort rätt som hemmamakeförsäkrade henne. De tillfälliga anställningarna fann FR inte SGI-grundande.

Frågan om begränsat arbetsutbud och tillfälliga anställningars betydelse vid arbetslöshet aktualiserades också i FRS 800627 mål nr 3065/79. I detta fall var kvinnan arbetssökande genom arbetsförmedlingen, som ansåg att hennes arbetsutbud var svårt att tillgodose. Hon var endast intresserad av fast arbete om åtta timmar per dag som lokalvårdare, där arbetstiden var förlagd efter kl 16.00. Hon hade erbjudits arbeten men avböjt dessa, då de endast var tillfälliga. Hon hade inte heller antagit erbjudande om att genomgå arbetsmarknadsutbildning, varför hon hade avstängts från ersättning från sin arbetslöshetskassa. Hon väntade barn inom sex månader. Fk hemmamakeförsäkrade henne. Kvinnan besvarade sig och anförde, att hon gjort allt för att få ett arbete och att hon också påbörjat arbetsmarknadsutbildning. FR fann inte skäl att ändra fk:s beslut.

I målet FRS 800331 mål nr 2332/79 yrkade en gravid dagbarnvårdare att få sin SGI baserad på en årsinkomst, där arbetsomfånget innefattande vård av fyra heltidsbarn och ett halvtidsbarn (48.000 kr). Hon anförde att hennes arbetsgivares uppgift om en inkomst på 30.000 kr berodde på, att hon inte fått några nya dagbarn, när två slutade. Orsaken till att hon ej erhöll fler dagbarn var antingen att det inte fanns några barn eller att kommunen inte hade medel att placera ut flera barn just då. Fk och FR baserade SGI:n på en årsinkomst om 30.000 kr och lät alltså kvinnans aktuella arbetsutbud vara avgörande. En ledamot i FR var skiljaktig och framhöll, att den inkomst, som df haft under förfluten tid, kunde tjäna till ledning för beräkningen av den framtida inkomsten men hade inte någon avgörande betydelse. Att inkomsten skall beräknas som årsinkomst innebär, att tillfälliga inkomstständringar och inkomstvariationer under olika delar av året inte skall påverka SGI:n. Kvinnans inkomst, liksom flertalet dagbarnvårdares inkomster, är inte enbart avhängiga av deras *arbetsutbud* utan även till stor del av barnens frånvaro på grund av sjukdom och den vård föräldrarna under sin semester eller annan ledighet själva ombesörjer. Den skiljaktige fann, att kvinnan som etablerad dagbarnvårdare under den i målet aktuella tiden hade haft ett arbetsutbud motsvarande tre dagbarn på heltid och ett på deltid och ville, att hennes SGI skulle baseras härpå. Detta arbetsutbud var också det som kvinnan hade *efter* det att hon varit föräldraledig, dvs ett senare ådagalagt arbetsutbud. – Huruvida den omständigheten, att kvinnan var gravid under den aktuella tiden, påverkat rättens avgörande rörande omfattningen av hennes arbetsutbud låter sig svårligen med säkerhet fastställas. – FÖD fann i domen 820303 mål nr 795/80:1 att df:s arbetsinkomster sedda över hela perioden mellan två graviditetsledigheter inte motsvarade hennes dåvarande arbetsutbud. Hennes SGI borde därför bestämmas med huvudsaklig ledning av hennes faktiska inkomster dessförinnan. Vid en sådan bedömning fann domstolen inte skäl att bestämma SGI:ns storlek annorlunda än som skett av fk och FRS.

Följande fall berör df:s svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden med ett heltidsarbete efter avslutade studier. Är df dessutom gravid, blir svårigheterna än större för df att få basera sin SGI på ett heltidsarbete.

Df hade efter att i december 1979 ha avslutat sin utbildning till tandsköterska sökt sig ut på arbetsmarknaden. Hon hade fr o m januari 1980 fått en fast deltidstjänst som tandsköterska hos en tandläkare med en årsinkomst om 26.136 kr. Df framhöll att hon hela tiden sökt ett heltidsarbete. Df hade yrkat att få höja sin sp till att motsvara arbete på heltid. Df var gravid med beräknad nedkomst i maj 1981. Varken fk eller rätten biföll df:s yrkande utan df:s SGI fastställdes till 26.100 kr. FÖD meddelade inte prövningstillstånd (830316 mål nr 2557/82:1), då df överklagade FRM:s dom 821018 mål nr 1030/81.

6.3.1.4 Studier med lön

Df var småskollärare och anställd hos skolstyrelsen i L. Hennes SGI var fr o m den 8 december 1976 fastställd till 51.000 kr av anställning. Df gjorde den 22 oktober 1979 förfrågan hos fk angående sin sjukpenningförsäkring. Hon uppgav att hon var gravid med beräknad nedkomst den 12 april 1980. Hon hade vidare fött barn den 9 oktober 1976. Sedan dess hade hon inte återgått i förvärvsarbete. Hon hade sin tjänst kvar men var tjänstledig för studier. – Östergötlands läns allmänna försäkringskassa beslöt 791101 att hemmameförsäkra df. Df yrkade omprövning och anförde, att hon utan avdrag på lönen hade varit tjänstledig för barns födelse från den 4 oktober till den 21 december 1976 och den 6 januari–den 16 maj 1977. Tiden den 17 maj–den 10 juni 1977 hade hon erhållit C-avdrag på lönen. Under sommaren 1977 hade hon erhållit full lön. Läsåret 1977–1978 hade hon varit tjänstledig med C-avdrag på lönen. Under sommaren 1978 hade hon åter erhållit hel lön från mitten av juli till höstterminens början. Hösten 1978 hade hon börjat studera pedagogik (20 poäng) vid universitetet i Linköping. Dessa studier var av stort värde för henne som lärare. Under tiden den 18 augusti–den 21 december 1978 och den 8 januari–den 10 juni 1979 hade hon varit partiellt tjänstledig (till hälften) för vård av barn och partiellt tjänstledig (till hälften) för studier. Hon hade då erhållit halv lön med B-avdrag. Sommaren 1979 hade hon erhållit halv lön utan B-avdrag. Under läsåret 1979–1980 var hennes förhållanden desamma som under föregående läsår. Df åberopade som skäl för överklagandet, att hon hade erhållit lön utan uppehåll fr o m den 18 augusti 1978 och utan B-avdrag under julen 1978 och sommaren 1979, att skatt och sjukförsäkringsavgifter hade erlagts och att hon fortfarande innehade tjänst. – Fk fann att df rätteligen skulle ha varit hemmameförsäkrad fr o m den 31 oktober 1977, då hon fött barn den 9 oktober 1976 och sedan dess inte återgått i förvärvsarbete. Anledningen till att så inte skett var, att bevakning och ändring av hennes SGI av misstag inte gjorts tolv månader efter barnets födelse. Kassen avstyrkte alltså bifall till besvären. – FRM fann i domen 810223 mål nr 706/80, att df före

påbörjandet av studierna hösten 1978 inte längre uppfyllde förutsättningarna att behålla sin tidigare SGI. Hon kunde därför inte heller på grund av studierna erhålla denna SGI. – RFV yrkade att df:s besvär hos FÖD skulle lämnas utan bifall (OE dnr 01/1021:81), vilket också skedde (FÖD 820609 mål nr 705/81:2).

6.3.1.5 Sjukdom och graviditetskomplikationer

Om df ändrar sitt arbetsomfång eller helt upphör att förvärvsarbete tidigare än sex månader före den beräknade nedkomsten kan detta ibland bero på sjukdom. Om förvärvsavgiften beror på sjukdom gäller som huvudregel, att df:s SGI inte får att sänkas (se nedan kap 7). Detta gäller givetvis vare sig sjukdomen är orsakad av graviditeten eller inte har något samband med denna. Är sjukdomsrekvisitetet och arbetsoförmågerekvisitetet väl uppfyllda, har df rätt att behålla sin SGI från tidigare förvärvsarbete. Men vad gäller om df p g a graviditetskomplikationer, som inte uppfattas som sjukdom i sjukförsäkringsrättsligt hänseende,⁶ av läkare avråtts att förvärvsarbete tidigare än sex månader före den beräknade förlossningen?

I några försäkringsrättsdomar⁷ kan man finna stöd för att hänsyn måste tas till faktiska eller befarade graviditetskomplikationer vid bedömningen av om kvinnan äger rätt att behålla sin SGI. I de fall det är uppenbart – exempelvis konstaterat genom läkarkontakter – att det skulle innebära fara för kvinnan eller barnet, om hon fortsätter sitt förvärvsarbete, bör regeln ges en vidsträckt tillämpning.

I detta sammanhang kan nämnas att 860101 införs en tilläggsparagraf till AFL 3:7, 3:7 a, som innebär, att en gravid kvinna har rätt till sp om hon är förhindrad att utföra sitt vanliga arbete eller ett därmed jämförligt arbete p g a särskilda förhållanden hos henne, vilka medför risk för fostrets liv och hälsa.

6.3.2 Återinträde på arbetsmarknaden

6.3.2.1 Allmänt

En annan förutsättning för SGI är df:s förvärvsavsikt efter vårdtidens slut, dvs df måste återinträda på arbetsmarknaden.

En förälder, som på grund av tillfälligt hinder, såsom företags semesterstängning eller därmed jämförbar orsak, inte kan återgå till

förvärvsarbete efter utgången av sådan tid som avses i RFFS 1980:3 2 §, skall ändå ha rätt att behålla sin SGI under skälig tid.

I RFV:s cirkulärserie nr 4/1972 angavs utöver semesterstängning även skolferier och driftsuppehåll hos företaget som skäl för att inte ändra kvinnans SGI. Dessa skäl är exempel på orsaker som skall jämföras med uttrycket "jämförlig orsak".

Som en allmän regel anses sådana omständigheter som föräldern inte själv kan påverka utgöra orsak som berättigar denne att under skälig tid kvarstå i tidigare SGI.

6.3.2.2 "Lämplig" tidpunkt samt beviljad tjänstledighet

I rättsfallet FRM 800717 mål nr 8840/79 aktualiserades två frågeställningar, nämligen dels vad som för df kunde vara en lämplig tidpunkt att återvända till förvärvsarbete efter det att barnet fyllt ett och ett halvt år (eller som tidigare liksom efter 860101 ett år) om df ville ha kvar sin SGI, dels den ofta förekommande missuppfattningen, att df har rätt att stå kvar i sin gamla SGI under den tid df blivit tjänstledig från sitt arbete (tjänstledighet med C-avdrag för vård av barn).

En kvinna, som tjänstgjorde som lärare, ansåg att denna tjänstgöring medförde svårigheter att återgå i arbete mitt i en termin. Det lämpligaste tillfället att återgå i tjänst var i stället vid terminsstart. FRM var inte av samma mening utan framhöll, att man skall ha för avsikt att återuppta sitt förvärvsarbete men vara *förhindrad* att göra detta p g a skolferier, semesterstängning och driftsuppehåll. Några aspekter på lämpligheten ur arbets-kvalitetssynvinkel lades inte. Det torde också vara klart, att argument om den lämpliga tidpunkten för återupptagande av arbete ur df:s egen arbets-sociala synvinkel inte beaktades. FÖD ändrade i princip inte FRM:s dom (FÖD 810526 mål nr 1302/80:10).

I rättsfallet FRM 800123 mål nr 1640/79 blev en föräldraledig lärare, som fött barn 30 april, hemmamekaförsäkrad fr o m 1 maj året därpå. Hon var då sjuk med den konsekvensen, att sp utgick med 82 kr per dag under tiden 26–30 april men med 8 kr per dag 1–21 maj. En invändning om tjänstledighet till terminsslutet (11 juni) tillmättes ingen betydelse. FÖD var av samma mening (801022 mål nr 283/80:4; se nedan 6.3.2.5).

Invändningar från df, att hon av arbetsgivaren blivit upplyst om rätten att kvarstå i tidigare SGI så länge tjänstledigheten varade, har som regel ej beaktats av de rättsliga instanserna. Stora krav ställs på df rörande kunskaper om regelssystemet, trots att rättsläget många gånger framstår som förvirrande och oklart t o m för de rättstilläm-

pande organen. Jag har inte funnit något fall i materialet, där ett argument från df om (egentlig) rättsvillfarelse har hörsammats i positiv riktning för df.⁸ RFV menar dock att anledning kan finnas att låta föräldern kvarstå i tidigare SGI, i de fall föräldern p g a felaktig information från arbetsgivare beviljats tjänstledighet under en något längre tid än den tid som finns intagen i lag (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn m m. I vissa fall kan förekomma att föräldern av rent administrativa skäl, exempelvis vikariatsfrågan, beviljats tjänstledighet under hela den kalendermånad, i vilken "ett och ett halvt-årsdagen" inträffar.

6.3.2.3 Semester- och kompensationsledighet

Det är inte helt ovanligt att försäkrade, efter det att ett och ett halvt år förflutit efter barnets födelse, begär *semesterledighet* eller *kompensationsledighet* under viss tid, innan förvärvsarbetet återupptas.

Bohusläns allmänna försäkringskassa hemmamakeförsäkrade df fr o m 801031, då arton månader förflutit från barnsbördan, utan att hon återgått i förvärvsarbete. Df:s arbetsgivare meddelade, att df återgått i tjänst fr o m 801019. Df påbörjade sin tjänst med att ta ut tidigare intjänad semester, fem veckor. Semestern varade fr o m 801019 t o m 801123. Kassan fann inte att sådan semester utgjorde förutsättning för att låta df kvarstå i SGI. FRS var dock i domen 830222 mål nr 82/81 av annan mening och fann, att df genom att ha semester under ifrågavarande tid återgått i förvärvsarbete i direkt anslutning till en period, under vilken hon enligt RFFS 1980:3 ägt rätt att behålla sin SGI. Kassans beslut att hemmamakeförsäkra df var alltså felaktigt.

Semesterledig eller kompensationsledig tid som förläggs i direkt anslutning till utgången av de SGI-skyddade arton månaderna (fr o m 860101 tolv månaderna) skall alltså betraktas som förvärvsarbetad tid, varför df har rätt att behålla sin SGI.

6.3.2.4 Svårighet att ordna tillsyn för äldre barn

En kvinna hade varit barnledig i tolv månader, då fk gjorde inkomstutredning. Kvinnan meddelade att hon hade kvar sin tidigare anställning under ytterligare ett halvt år, men att hon måste vara hemma, då hon inte erhållit daghemsplats för barnet ("Söker dagligen (förtvivlat) efter passningsmöjlighet. Alltså ingen inkomst för tillfället, men hoppas på ändring snarast.") Fk hemmamakeförsäkrade kvinnan (790931). Kvinnan anmälde tre veckor senare, att hon skulle återuppta sin anställning den 1 november, eftersom barnpassningen ordnats. I besvär över fk:s beslut anförde hon bl a: "Snarast

möjligt efter vår sons födelse önskade vi ytterligare ett barn, men jag lyckades inte bli gravid förrän en månad innan vi fick besked om att min sjukpenning var ändrad fr o m 790831." – RFV yrkade i svaromål att besvären skulle lämnas utan bifall och anförde, att tjänstledighet p g a svårigheter att ordna barntillsyn i praxis inte ansetts vara skäl, som hindrar sänkning av SGI:n. Regeln i RFFS 1980:3 2 § skulle inte tillämpas, eftersom kungörelsen ej har retroaktiv verkan enligt RFV:s mening. – FRS menade också, att, eftersom kvinnan fött barn 780821 och återupptagit förvärvsarbetet 791101, hon passerat tolv månadersgränsen enligt cirkulär nr 4/1972. Den omständigheten att hon innan barnet fyllt ett år haft för avsikt att återuppta sitt förvärvsarbete men p g a svårighet att erhålla barntillsyn varit förhindrad att göra detta, kunde enligt domstolens mening inte utgöra något skäl, som berättigade henne att behålla sin SGI (FRS 800630 mål nr 8378/79). FÖD ändrade inte FRS:s dom (FÖD 810421 mål nr 1049/80:9).

Svårighet att ordna barnomsorg är alltså ingen omständighet jämförbar med skolfrier, semesterstängning, driftsuppehåll o dyl.

En invändning från en kvinna att hon ville stanna hemma ytterligare något utöver arton månader, därför att hon hade flera barn i förskoleåldern och fann det vara lämpligt både för dem och henne själv att hon var hemma, beaktades inte, trots att hon kunde styrka sin förankring på arbetsmarknaden genom att hänvisa till tjänstledighet från förvärvsarbetet. Här sammanfaller de försäkringsekonomiska intressena med de officiella jämställdhetssträvandena: kvinnan skall inte vara enbart hemarbetande (se FRS 791212 mål nr 79/79).

6.3.2.5 Tillfälliga hinder

I följande tre fall har försäkringsadministrationen prövat i vad mån tillfälliga hinder att återuppta förvärvsarbete såsom smittbärande barn, sjukdom och mottagande av adoptivbarn skall påverka df:s rätt att behålla sin SGI.

Den 23 mars 1977 mottog df, en kvinna, i Bogota, Colombia, ett barn, fött den 27 januari 1977, för adoption. Hon återkom till Sverige den 1 april. Under tiden 1 april – 27 oktober 1977 uppbar df fp. Df var sedan den 24 november 1977 försäkrad för en SGI av anställning om 49.700 kr. I januari 1978 upptog fk till prövning frågan om eventuell ändring av hennes SGI. I inkomstuppgift, som inkom till kassan den 7 mars 1978, uppgav df att hon sedan den 1 april 1977 var hemmama. Kassan beslöt att fr o m den 23 mars 1978 försäkra df som hemmama. Df överklagade och framhöll, att barnet var smittbärare och att hon därför inte kunnat återgå till sitt arbete som barnsjuksköterska. Det hade inte heller varit möjligt att ordna barnpassning, då barndaghem inte tog emot smittbärande barn. Df hade fått förlängd

tjänstledighet utan lön t o m den 26 januari 1979. Hon var gravid och väntade barn i december 1978 eller januari 1979. Df yrkade att få behålla sin sp, 123 kr per dag, till samma dag som tjänstledigheten utgick och åberopade ett av stadsläkaren utfärdat intyg, varav framgick att barnet var smittbärare med salmonella och kontrollerades genom miljö- och hälsovårdsförvaltningens försorg. – FRM fann i domen 790928 mål nr 2617/79 att df haft för avsikt att, sedan ett år förflutit efter barnets födelse, återuppta sitt förvärvsarbete. Emellertid fick hon med hänsyn till vad som upplysts i målet anses ha varit förhindrad att börja arbeta av omständigheter, som inte borde medföra, att omfattningen av hennes SGI ändrades. Df skulle därför även för tid fr o m den 23 mars 1978 vara försäkrad för en SGI av anställning på 49.700 kr.

FRM (800123 mål nr 1640/79) och FÖD (801022 mål nr 283/80:4, se ovan) fann till skillnad från RFV (OE dnr 02/148:80), att sjukdom inte ger rätt till förlängning av den dåvarande tolv månadersperioden, vad gäller ändring av SGI efter barnsbörd. – Enligt verkets mening borde df:s SGI inte ändras, under den tid hon på grund av sjukdom inte kunde återgå i tjänst. Verket ansåg vidare, att det förhållandet att df inte kunnat ordna barntillsyn, inte skulle leda till en annan bedömning av rätten till sp enligt tidigare SGI. – FÖD framhöll att av handlingarna i målet framgick, att df den 1 maj 1978, då tolv månader förflutit efter barnsbörden, var arbetsoförmögen på grund av sjukdom. Vid sjukperiodens slut den 21 maj 1978 återgick hon inte i arbete. Vid sådant förhållande och då vad RFV åberopat inte gav anledning att frångå huvudregeln i verkets nämnda cirkulär, ändrade domstolen inte rättens dom.

I rättsfallet FRS (840406 mål nr 3770/82) har frågan om vad som kan betraktas som tillfälligt hinder också varit föremål för prövning. Det tillfälliga hindret gällde mottagande av adoptivbarn.

Fallet avsåg en lärare, som i januari 1981 mottagit ett adoptivbarn, som i augusti samma år uppnådde 18 månaders ålder. Hon erhöll därefter särskild fp t o m den 12 december 1981. Jullovet inföll den 21 december 1981–10 januari 1982 och den 27 januari 1982 fick hon den faktiska vårdnaden om ytterligare ett adoptivbarn. Av ärendet framgår att adoptionen var beräknad att ske under tiden december 1981 – januari 1982. Vidare var det enligt uppgift från arbetsgivaren orimligt, att hon skulle gå in och arbeta, intill dess hon ånyo skulle vara tjänstledig med anledning av adoptionen av det nya barnet. Med hänsyn till bestämmelsen om tillfälligt hinder och till förhållandet att adoptionsprocessen i utlandet fördröjdes fann FRS, att df ägde rätt att kvarstå i sin tidigare SGI.

6.4 Slutsatser

De flesta kvinnor i fertil ålder är nuförtiden förvärvsarbetande och föder barn någon eller några gånger under sin förvärvsverksamma

tid. Genom olika lagregler har kvinnans/förälderns rättsliga ställning i samband med havandeskap och barnafödande förstärkts såsom exv genom föräldraledighetslagen och föräldraförsäkringen. RFFS 1980:3, som ger kvinna/förälder rätt att kvarstå i SGI under viss föräldraledighet, kan ses som ett led i den positiva inställning till denna fråga, som råder på de rättsliga områden som rör förvärvslivet, även om lagändringen efter 860101 innebär en viss försämring för förälder i och med att den SGI-skyddade tiden efter barnets födelse sänks från arton till tolv månader (se 3:5 tredje stycket 5 p). Den rättsliga grunden för att få behålla SGI:n under havandeskapet och barnsörden utgörs av en tidigare arbetsetablering. I RFFS 1980:3 1 § stadgas som ovan framkommit vilken rätt en kvinna har att få tillgodoräkna sig SGI under tiden före beräknad förlossning. Av paragrafen framgår att en kvinnas SGI inte skall sänkas under havandeskapstid, om hon slutat förvärvsarbete eller minskar sin arbetstid tidigast sex månader före den beräknade tidpunkten för barnets födelse. Denna regel finns efter 850701 införd i lagtexten (AFL 3:5 tredje stycket 4 p).

Ett problem som visat sig förekomma i rättstillämpningen är, hur SGI-bedömningen skall ske för kvinnor, som inte förvärvsarbetar under tid före graviditeten men som av något skäl har haft rätt att kvarstå i SGI. Uttrycket förvärvsarbete får inte tolkas så snävt, att endast ett faktiskt förvärvsarbete skall avses. En förälder, som kvarstår i SGI och som exempelvis slutar helt eller delvis att studera eller upphör att vara anmäld som arbetssökande för att vara graviditetsledig, bör ha rätt att kvarstå i eventuell tidigare SGI.

Vid övergången från icke SGI-skyddad till SGI-skyddad tid, dvs tiden före och efter sex månader före den beräknade nedkomsten, påverkar df:s arbetsetablering, liksom df:s avsikt att förvärvsarbete, SGI-beräkningen. En dålig arbetsetablering, exv i form av ett tillfälligt arbete, kan leda till att df inte får tillgodoräkna sig inkomsten från detta arbete som SGI-grundande, vilket i sin tur påverkar df:s rätt till SGI under sexmånadersperioden före den beräknade nedkomsten. Den arbetsetablering och det arbetsomfång som df hade före den SGI-skyddade tiden har i rättstillämpningen varit omständigheter, som ansetts utvisa, huruvida df haft för avsikt att förvärvsarbete eller framför allt förvärvsarbete i viss omfattning.⁹

I 6.2 ovan framkom att ett annat tillämpningsproblem föreligger vad beträffar rekvisitet "beräknad tidpunkt" för barnets födelse. Av reglerna i AFL 4:2 och 4 (före 860101) framgår att, vid bedömningen

av rätten till fp och beräkningen av storleken av denna i vissa fall hänsyn skall tas till den beräknade tidpunkten för förlossningen, eller om detta är fördelaktigare för föräldern, barnets faktiska födelse. I de flesta fall framgår vilken tidpunkt som är fördelaktigast i samband med att föräldern gör anspråk på ersättning. I de fall kvinnan däremot gör anspråk på fp för tid före den beräknade tidpunkten för barnets födelse, måste kassan i vissa fall ompröva ärendet, i samband med att den faktiska förlossningen inträffar.

Frågan om ordalydelsen i 1 § i kungörelsen ger utrymme för motsvarande tillämpning som den som nu nämnts beträffande AFL har diskuterats. FÖD:s dom 840529 mål nr 2457/82:11 kan tas till intäkt för att kungörelsens bestämmelse inte skall ges denna vidsträckta innebörd. Detta innebär således att bedömningen av om kvinnan har rätt att kvarstå i SGI skall göras endast med hänsyn till den beräknade tidpunkten för förlossningen.

Att notera i detta sammanhang är emellertid, att om datum för beräknad förlossning är uppenbart felaktigt, en prövning av det tidigare SGI-beslutet kan ske enligt reglerna i AFL 20:10 a. En ändring till df:s nackdel torde med hänvisning till tredje stycket i detta sammanhang inte kunna göras.

Detta synsätt har uttryckligen ändrats fr o m 850701 i AFL 3:5 tredje stycket 4 p, som stadgar att df:s SGI inte får sänkas om df är gravid och avbryter eller inskränker sitt förvärvsarbete tidigast sex månader före barnets födelse eller den beräknade tidpunkten härför.

RFFS 1980:3 2 § handlar, som ovan framgått, om tiden efter förlossning. En förälders SGI skall inte sänkas under den tid föräldern är helt eller delvis ledig från sitt förvärvsarbete för vård av barn, som inte uppnått ett och ett halvt års ålder. Detsamma skall gälla under den tid en förälder i oavbruten följd är ledig och erhåller hel fp enligt AFL 4 kap eller en del därav, som åtminstone svarar mot arbetstidens nedsättning. Denna paragraf har givit upphov till vissa tolkningssvårigheter bl a rörande uttrycket "sitt förvärvsarbete", vilket enligt RFV bör uppfattas som "sitt förvärvsarbete".

Av paragrafen framgår att det bl a är barnets ålder som är avgörande för hur länge en förälder har rätt att kvarstå i SGI. Detta åldersvillkor får till följd, att föräldrar, vilka *adopterat barn*, som är mer än ett och ett halvt år gammalt endast har rätt att kvarstå i SGI, så länge som villkoren i paragrafens andra mening är uppfyllda.

Som framhållits ovan har regeln 860101 införts i lagtexten (AFL 3:5 tredje stycket 5 p) men ändrats så att SGI:n inte får sänkas för

den, som är helt eller delvis ledig från "förvärvsarbete" för vård av eget barn som inte fyllt ett år.

I RFFS 1981:5 3 § anges att den fastställda SGI:n inte skall sänkas och får anpassas till löneutvecklingen inom df:s yrkesområde under vissa förutsättningar. I RFFS 1980:3 finns ingenting stadgat om denna möjlighet. Regeln i RFFS 1981:5 skall dock tillämpas även vad avser dem, som har rätt att kvarstå i SGI enligt de regler som finns i RFFS 1980:3, dvs en analog tolkning skall göras i detta fall.

Rättstillämpningen visar att havandeskap och barnafödande är faktorer som tillsammans med en dålig förankring på arbetsmarknaden kan leda till att de rättstillämpande organen anser, att df har ett begränsat arbetsutbud eller en begränsad arbetssökande aktivitet, vilket kan påverka df:s rätt till SGI i negativ riktning. Har df redan vid inträdet i den SGI-skyddade tiden en dålig arbetsetablering, leder detta i många fall till att de rättstillämpande organen inte anser det vara styrkt, att df kommer att återgå till förvärvsarbete eller förvärvsarbeta heltid.

Avbryter kvinnan sitt förvärvsarbete, innan hon inträtt i den SGI-skyddade tiden p g a graviditetskomplikationer, löper hon risken att förlora sin SGI, enär hon då inte anses stå till arbetsmarknadens förfogande. Eftersom sjukdoms- och arbetsoförmågerekvisen är uppfyllda i de allra flesta fall gäller dock, att df skall ha rätt att behålla sin SGI enligt RFFS 1981:5 3 § 2 p. Denna situation beskrives i kap 7, varför jag hänvisar dit.

Som framkommit ovan har den förälder som inte kan återgå till förvärvsarbete efter utgången av sådan tid som avses i RFFS 1980:3 2 § rätt att behålla sin SGI under skälig tid. Utöver semesterstängning, skolferier och driftsuppehåll anses sådana omständigheter som föräldern inte själv kan påverka utgöra sådan orsak, som berättigar df att kvarstå i tidigare SGI under skälig tid. Man är dock i rättstillämpningen tämligen sträng, när det gäller att avgöra om en omständighet skall anses ligga utanför df:s påverkningsområde. En mer bestående omständighet, som hindrar df från att förvärvsarbeta, leder till att df förlorar sin tidigare SGI. Hindret måste vara av tillfällig natur. Uppfattas hindret som tillfälligt och utanför df:s påverkningsområde, anses som regel skälig tid vara så länge hindret består.

Avslutningsvis kan nämnas ett problemområde som ej behandlats i förevarande sammanhang, nämligen SGI-reglerna i samband med föräldrapenningärenden. I dessa ärenden föreligger många gånger

inte någon anledning för kassan att informera df om de effekter ett SGI-beslut kan få i samband med eventuella kommande ersättningsfall vid nya graviditeter. Det stora problemet för många försäkrade är det krav, som finns i AFL 4:4, om att df måste ha varit eller bort vara försäkrad för en sp överstigande garantibeloppet under minst 270 (240 efter 860101) dagar, för att fp över garantibeloppet skall kunna utgå. Allmänt kan därför framhållas att fk bör till df, vars SGI sänks till motsvarande garantibeloppet eller lägre, försöka ge information om de regler som gäller i samband med föräldraledighet och om 270-dagarsregelns effekter.¹⁰

Noter kap 6

- ¹ Under ett förvärvsavgrott p g a barnafödande och barnavård uppbär df som regel fp utgörande minst 48 kr per dag. Är fp större utgör den en kompensation för den inkomstförlust df gör genom att avstå från förvärvsarbete för att vårda barn. Df kan aldrig uppbära fp samtidigt som sp.
- ² Familjepolitiska kommittén utgick i sitt betänkande SOU 1972:34, Familjestöd, från att de kostnader ett barn medförde schematiskt sett var av tre slag: inkomstbortfall, tillsynskostnader och konsumtionskostnader. Inkomstbortfallet inträdde enligt kommittén vanligen i och med att modern i samband med eller viss tid före förlossningen avbröt sitt förvärvsarbete. Var modern studerande, fick hon i stället avbryta studierna, vilket kunde ses som ett bortfall (uppskjutande) av framtida inkomster. Detta inkomstbortfall, som tillägssjukpenningen vid barnsbörd var avsedd att ge viss kompensation för, fortsatte så länge någon av föräldrarna avstod från förvärvsarbete (eller studier) för barnets vård och tillsyn. – I familjepolitiska kommitténs första betänkande (SOU 1967:52 s 100 ff) konstaterade kommittén, att de befolkningspolitiska synpunkter som tidigare spelat stor roll, trätt tillbaka för rättvis- och valfrihetsmotiv. Man såg nu familjepolitiken som ett led i en allmän socialpolitisk strävan att minska skillnaderna i levnadsstandard mellan olika skeden i en människas liv. Man skilde mellan å ena sidan "rättvisemotiv", som ansågs motivera en utjämning mellan barnfamiljer och barnlösa, och å andra sidan "socialpolitiska motiv", som ansågs tala för ett stöd till låginkomstgrupper. Som ett särskilt "rättvisemotiv" anfördes att samhället borde medverka till en utjämning mellan barnfamiljer och icke-barnfamiljer i samma inkomstläge oavsett hur högt det var. – "Kommitténs bedömning att stödet i första hand bör ökas för de familjer som har det största behovet av ökat stöd är självfallet en politisk värdering. Sådana värderingar kommer också in vid bedömningen av vilka grupper det är som idag har det största behovet av ökat stöd. Om sedan dessa bedömningar skall anses vara grundade på 'rättvisemotiv' eller 'socialpolitiska motiv' är en etiketteringsfråga av mindre intresse. Det finns ingen objektiv 'rättvisa' i avvägningar av detta slag." (S 199.) Kommittén hade en utförlig beskrivning av de senare decenniernas samhällsutveckling och familjemönster, speciellt den radikala förändringen av förutsättningarna för kvinnors deltagande i arbetslivet (s 200 ff). Kommittén framhöll, att det förhållandet att det blivit allt vanligare, att båda föräldrarna förvärvsarbetade, gav ökad tyngd åt frågan, i vilken utsträckning man kunde gå vidare för att skapa likställighet mellan föräldrarna i fråga om det

ekonomiska stödet och därigenom möjlighet till likställighet även när det gällde barns vård och tillsyn.

³ SGI-beräkningen (tidigare sp-klassplaceringen) för den gravida och barnafödande kvinnan har/hade flera gemensamma beröringspunkter med överväganden som familjepolitiska kommittén gjorde i betänkandet Familjestöd (SOU 1972:34). Kommittén framhöll att för en familj, där modern är ute på arbetsmarknaden nio månader före nedkomsten, hade ett relativt vävlönat arbete och fortsatte att arbeta till några dagar före nedkomsten och kunde återuppta förvärvsarbete sex månader senare gav tilläggssjukpenningen ett relativt tillfredsställande skydd mot inkomstbortfall, även om den inte som vid sjukdom var förenad med en löpande grundsjukpenning. Men många andra drabbades av ett inkomstbortfall, som moderskapsförsäkringen inte ersatte. Det gällde bl a kvinnor som nio månader före nedkomsten inte hade hunnit ut i förvärvslivet på allvar. Det gällde också kvinnor som måste avbryta sitt förvärvsarbete en eller flera månader före nedkomsten och alltså bara hade fyra till fem månaders ledighet kvar efter barnets födelse, likaså kvinnor som hade svårt att ordna barntillsynen på ett tillfredsställande sätt omedelbart när ersättningstiden tog slut. – Kommittén framhöll som ytterligare en väsentlig svaghet i moderskapsstödet, att man som förvärvsarbetande endast räknade mödrar, som var i förvärvslivet tiden närmast före nedkomsten. Den kvinna, som t ex var hemma under tiden mellan första och andra barnets födelse och sedan gick ut i förvärvslivet, borde med samma rätt betraktas som förvärvsarbetande, men hon var inte berättigad till tilläggssjukpenning i samband med andra barnets födelse. – Kommittén fann det inte vara möjligt att utforma det dåvarande stödet med sådana hänsynstaganden och menade att, eftersom det stora flertalet kvinnor var – eller skulle komma att bli – förvärvsarbetande i denna mening, ett generellt försörjningsstöd borde ges åt alla i samband med barnafödande (s 200).

⁴ RFV, Sjukpenninggrundande inkomst för icke förvärvsarbetande. Diskussionsunderlag, T2. Sthlm sept 1984.

⁵ Angående förhåndsbesked, se min uppsats i FT 1983 s 155.

⁶ Se min bok Sjukdom och arbetsoförmåga, s 192 ff.

⁷ Se exv FRS 830704 mål nr 4097/81.

⁸ Se RFV, Sjukpenninggrundande inkomst för icke förvärvsarbetande. Diskussionsunderlag, T2. Sthlm sept 1984.

⁹ Att arbete utomlands kan påverka en gravid kvinnas SGI framkommer i följande rättsfall. – Df meddelade 811027 att hon skulle sluta att arbeta 811106 för att resa utomlands och segla. Df beräknade återkomma till Sverige i maj 1982 och då vistas i Sverige över sommaren och eventuellt sedan åter resa utomlands. Df beräknades inte ha någon arbetsinkomst. Fk fastställde df:s SGI till 0 kr men lät df tills vidare kvarstå som inskriven i kassan. 820205 underrättade df fk om att hon återvänt till Sverige och att hon börjat en tillfällig kommunal anställning fr o m 820201. Df hade för avsikt att arbeta heltid. Df:s SGI fastställdes till 58.300 kr fr o m 820307. 820429 erhöi fk vetskap om att df var gravid med beräknad nedkomst 820918. Df hade vikariat fram till detta datum. 820616 beslöt fk att df endast var berättigad till garantinivåbeloppet. Df överklagade och yrkade att fk:s beslut om "nollklassning" skulle omprövas, eftersom hon ansåg sig ha "blivit lurad till 0-placeringen". – FRM fann att för fk inte förelegat skäl enligt AFL 20:10 i dess lydelse före 820401 att ändra sitt beslut avseende df:s SGI (821112 mål nr 4331/82). FÖD beviljade ej prövningstillstånd (831130 mål nr 2803/82:5).

¹⁰ Jag anför här ett rättsfall för att belysa vad denna regel innebär och hänvisar i övrigt vad gäller denna viktiga frågas behandling i rättstillämpningen till vad jag anför i uppsatsen "Föräldraförsäkringen – en jämställdhetslagstiftning?" s 174 ff i TfR 1983 s 163 ff. – FÖD:s beslut 830518 mål nr 2336/82:2 att ej ge prövningstillstånd

till FRM:s dom 820830 mål nr 4146/81 gällde en försäkrad, som tidigare hade varit hemmamakeförsäkrad men som den 27 augusti 1980, då hon började arbeta, erhållit en SGI på 37.100 kr. Df födde barn den 12 maj 1981. 270 dagar före förlossningen var den 15 augusti 1981. Fk (Östergötlands läns allmänna försäkringskassa 810629) och FRM fann, att df endast var berättigad till fp motsvarande garantinivåbeloppet om 37 kr per dag.

7 Förvärvsavgrott p g a långvarig sjukdom

7.1 Problemställning

Enligt RFFS 1981:5 3 § 2 p skall SGI:n inte sänkas och får anpassas till löneutvecklingen för den som inte förvärvsarbetar av anledning som berättigar till ersättning enligt AFL 3 kap 7–8 §§ eller motsvarande ersättning enligt lagstiftningen om arbetsskadeförsäkring eller om annan jämförbar ekonomisk förmån. Sjukdom medför med nödvändighet, att df inte kan vara aktuellt förvärvsarbetande.

Som regel har df fortfarande kvar sin anställning, till vilken hon/han kan återvända efter tillfrisknandet, men många gånger torde det förhålla sig så, att sjukdomen eller snarare det långvariga sjukförsäkringsfallet har medfört, att df har måst säga upp sin anställning. Df kan också ha blivit arbetslös under pågående sjukdom, exv genom arbetsnedläggelse eller permittering eller den omvända ordningen, dvs först blivit arbetslös och därefter sjuk. Sjukdomen hindrar df att få liksom att kunna acceptera ett erbjudet arbete.

Frågan om beräkningen av en långvarigt sjuk försäkrads SGI har i flera hänseenden samma innehåll som frågan om SGI-beräkningen för arbetslösa. Även om huvudregeln är att en arbetslös försäkrad har rätt att behålla sin SGI under en arbetslöshetsperiod kräver denna regel dock, att flera villkor är uppfyllda. På samma sätt förhåller det sig med rätten att behålla en SGI under långvarig sjukdom. Vilka dessa villkor är skall nedan med hjälp av rättsfall söka fastställas. Det visar sig att det centrala problemet i många rättsfall är att avgöra, till vilket arbete eller till vilket arbetsomfång df:s SGI skall relateras. Ett annat ofta förekommande fall, är att fk vill avsluta sjukpenningärendet, men df anser sig fortfarande vara sjuk och arbetsoförmögen. Om df då inte återgår i arbete, uppkommer en situation, som ur försäkringsadministrationens synvinkel är snarlik en arbetslöshetssituation. Möjligheterna till löneanpassning av SGI:n, då df:s förvärvsavgrott beror på långvarig sjukdom, är

liksom vid andra förvärvsavgrottssituationer av intresse. Frågor om relationen mellan arbete/arbetsomfång och SGI, om kopplingen mellan ej styrkt arbetsoförmåga och SGI-beräkningen och om löneanpassningen kommer följaktligen att behandlas i de tre följande avsnitten. Kapitlet avslutas med några sammanfattande synpunkter.

7.2 Frågan om relationen mellan arbete/arbetsomfång och SGI

Den lön, som skall läggas till grund för SGI-beräkningen och som sedan skall anpassas till aktuella löneförhöjningar, är den lön som df uppbar från den anställning hon/han innehade, då df p g a sjukdomen upphörde att arbeta. Det kan många gånger vara svårt att avgöra, vilken anställning eller oftast vilket omfång på anställningen, som df hade, då det aktuella sjukfallet började, eftersom df kanske just p g a sjukdomen ändrat sitt arbetsomfång, innan df helt upphörde att förvärvsarbeta i samband med sjukskrivningen.¹ Frågan uppkommer då, till vilket arbete eller till vilket arbetsomfång SGI:n relateras. Olika faktiska omständigheter, som i och för sig inte rör arbetet eller arbetsomfånget och som inträffar under det pågående sjukfallet, kan då påverka SGI-beräkningen. I fallet nedan var de närmast av "privat" karaktär. RFV tillmätte nämligen en sådan omständighet som ingående av äktenskap betydelse då verket skulle avgöra om df hade rätt att tillgodoräkna sig en SGI.

Df ville i FD 770208 dnr 1586/76, att hennes SGI skulle relateras till den lön hon haft som kontorselev vid en mekanisk verkstad och anpassas till den aktuella löneutvecklingen. Denna anställning hade hon inte innehaft på flera år p g a sjukdom. Fk biföll ej df:s yrkande. Under sjukskrivningstiden ingick hon äktenskap och flyttade i samband därmed. I ett yttrande till RFV hade fk ändrat uppfattning och menade att yrkandet borde bifallas. RFV fann dock att df genom sin flyttning och sina ändrade förhållanden till följd av giftermålet med en svårt handikappad man inte längre hade sådan anknytning till sin "gamla" arbetsgivare, att lönen där skulle läggas till grund för hennes SGI. FD var av annan mening och gjorde gällande, att df, om hon varit frisk och fortsatt sitt yrke, sannolikt skulle ha den yrkade SGI:n, varför domstolen fastställde denna.

FD fann alltså att en dylik omständighet såsom giftermål inte skall tillmätas en sådan betydelse att df:s anknytning till arbetsmarknaden därmed anses ha upphört.

I fallet FD 780622 dnr 2560/77 hann df inte påbörja sin anställning som rörmontör, innan han blev sjuk en vecka före anställningens början. Det företag, med vilket han gjort upp om anställning, hade inte kunnat vänta, tills han blev friskskriven. Företaget hade inte heller ansett, att sjukdomen inträffat i anställningen, eftersom han inte hunnit börja den. FD fann att den lön df skulle ha haft från den tilltänkte arbetsgivaren om han varit frisk, skulle ligga till grund för SGI:n. Df fick sedan en annan anställning i ett annat företag, varvid df erhöll en något högre SGI. Detta måste ha påverkat domstolen i dess bedömning av den sannolika storleken av df:s SGI.

Vid långvarig sjukdom kan ibland frågan hur stadigvarande df:s anställning är uppkomma och oklarheter angående df:s rätt till SGI och storleken härav (se även nedan om löneanpassning) kan då aktualiseras.

FRN slog i domen 790320 mål nr 1330/79 fast, att en försäkrad, som erhållit en tillsvidareanställning och som aldrig sagts upp från denna, har rätt att ha kvar sin SGI av detta arbete, samtidigt som SGI:n skall följa löneutvecklingen inom detta yrkesområde, även om df inte varit verksam i sin anställning på mycket lång tid (6 år) på grund av sjukdom. Rätten fann vidare att, "oavsett om df vid tidpunkten för inkomstanmälan var att anse såsom anställd hos viss arbetsgivare eller inte, det inte var osannolikt, att df:s arbetsinkomst om han fått förbli frisk skulle uppgå till ett visst belopp där hänsyn till löneutvecklingen inom det egna yrkesområdet tagits, df hade rätt till denna SGI".

Av rättsfallet, som inte kom att prövas av FÖD, kan man sluta sig till att om df har innehaft en tillsvidareanställning, som hon/han inte sagts upp ifrån, kan inkomsten från denna läggas till grund för beräkning av df:s SGI, även om mycket lång tid förflutit från det att df var förvärvsaktiv i anställningen. Domstolen går t o m längre, då den uttryckligen framhåller, att oberoende av om anställningsförhållandet består eller inte df har rätt till en SGI, som till omfattningen utgörs av inkomsten från ifrågavarande anställning jämte de löneförstärkningar som ägt rum under årens lopp. Motiveringen härtill är att domstolen presumerar, att df skulle ha haft en dylik inkomst, om han varit frisk och ej blivit arbetsoförmögen av ifrågavarande sjukdom. Även om df:s arbetsetablering ligger mycket långt tillbaka i tiden och även om banden till denna arbetsetablering är helt upplösta, kan den alltså ändå tjäna som rättslig grund för df:s möjligheter att behålla sin SGI. En rättsutveckling av detta innehåll torde enligt författarens uppfattning ligga helt i linje med det "inkorporerande syfte" som en trygghetslagstiftning av detta slag bör ha.

I följande rättsfall var df:s anställning tillfällig och df:s etablering i arbetet något oklar.

Df skadade sig i arbetet 1973 och var därefter sjukskriven under några år. Han fullgjorde militärtjänstgöring 1975–1976, varefter han genomgick arbetsmarknadsutbildning 1977–1979. Livränta på grund av yrkesskada utgick fr o m den 8 januari 1976 efter en beräknad årsinkomst om 36.500 kr. Df hade sedan han skrevs in i fk haft endast tillfälliga anställningar. Vid tidpunkten för yrkesskadan var han anställd vid dåvarande Norrbottens Järnverk. Anställningen var tillfällig och avsedd att bli fast efter tre månaders provtjänstgöring. Han avfördes dock från anställningen i oktober 1973 under motivering att arbetet slutförts. Han skulle enligt arbetsgivaren ha sagts upp då, även om han inte drabbats av yrkesskadan. Fr o m den 1 januari 1974 fastställde fk df:s SGI till 28.700 kr av anställning. Den 21 maj 1979 begärde df, att hans SGI skulle ändras till 36.500 kr med retroaktiv verkan. Genom beslut den 30 maj 1979 förklarade fk, att df:s begäran inte kunnat bifallas, enär tidigare beslut om df:s SGI syntes vara i enlighet med gällande bestämmelser. Df besvårade sig. FRN fann i dom 810212 mål nr 2709/79, att det fick hållas för sannolikt att df, om han inte drabbats av ifrågasatt yrkesskada, skulle ha kunnat fortsätta att förvärvsarbeta och därvid förskaffa sig en arbetsinkomst som med hänsyn till den allmänna löneutvecklingen skulle ha uppgått till minst 36.500 kr vid tidpunkten för det överklagade beslutet. Df:s SGI fastställdes till 36.500 kr fr o m den 20 juni 1979. RFV yrkade att besvären skulle lämnas utan bifall (OE dnr 01/1542:81), vilket FÖD också gjorde (820427 mål nr 644/81:10), dvs df erhöll ej den högre SGI:n med retroaktiv verkan.

Bortsett från frågan om retroaktiviteten framgår även av denna dom att df har rätt till en SGI baserad på en inkomst från en anställning, som upphört sedan lång tid tillbaka, därför att df, om han inte varit arbetsoförmögen p g a sjukdom, antas ha kunnat vara förvärvsaktiv i ett arbete med ifrågasatt lön.

Följande rättsfall rörde en försäkrad som under sin tjänstledighet utförde beredskapsarbete. Rättsfrågan gällde, huruvida SGI:n skulle baseras på df:s tidigare förvärvsarbete eller på beredskapsarbetet.

I rättsfallet FRM 810424 mål nr 6898/79 hade en kvinnlig försäkrad, som arbetade som tvätteriarbetare med en SGI om 62.000 kr och som led av ryggbesvär, genomgått 40 veckors arbetsmarknadsutbildning innefattande kontorskurs. Hon var hela tiden tjänstledig från sin anställning som tvätteriarbetare. Södermanlands läns allmänna försäkringskassa beslöt 790316 att sänka df:s SGI till 54.600 kr motsvarande ett beredskapsarbete som df erhållit. I besvären yrkade df att "få stå kvar i sin tidigare sjukpenningklass". Hon anförde bl a följande. Hon var fortfarande anställd vid tvätteriföretaget och åtnjöt tjänstledighet under tiden för beredskapsarbetet. Hennes ordinarie arbetsgivare kunde inte bereda henne ett lämpligt arbete och hon kunde inte återgå till sina tidigare arbetsuppgifter på grund

av sina ryggbesvär. FRM menade dock att kassans beslut var riktigt och fann, att lönen från beredskapsarbetet skulle vara SGI-grundande.

Man har tydligen funnit att df:s möjligheter att återgå till arbetet som tvätteriarbetare varit i det närmaste obefintliga. Hennes deltagande i arbetsmarknadsutbildningen och innehav av beredskapsarbetet utvisar, att anknytningen till det ursprungliga arbetet definitivt har brutits inte endast vid fastställandet av arbetsförmågan² utan även vid SGI-beräkningen. Om df inte anses arbetsförmögen i sitt ursprungliga arbete, är det lättare att vid SGI-beräkningen släppa relateringen till inkomsten från detta arbete och i stället låta inkomsten från exv ett beredskapsarbete vara SGI-grundande, till skillnad från vad som är fallet, då df är arbetslös och utför beredskapsarbete. Som ovan framgår har df i dessa fall fått behålla sin SGI från ett tidigare förvärvsarbete.

Men inkomstbortfall p g a sjukdom kan också medföra, att df riskerar att utförsäkras.

Df som arbetade som lärare hade under vårterminen känt sig dålig och uppgivit för fk att han under höstterminen endast skulle ge privatlektioner uppgående till 6.000 kr. Df yrkade att få behålla sin SGI om 44.000 kr men samtliga instanser sjukförsäkrade honom för 6.000 kr (FD 761125 dnr 1915/76).

Denna dom är enligt mitt förmenande diskutabel. En person som minskar sitt arbetsomfång p g a sjukdom skall ha rätt att behålla den SGI df "brukar" ha precis som en försäkrad som blir helt arbetsoförmögen p g a sjukdom och gör ett fullständigt förvärvsavbrott. Df:s SGI borde ha relaterats till hans heltidsarbete som adjunkt vid en skola och sedan anpassats till löneutvecklingen inom läraryrket. Även följande två rättsfall rörde lärare, som p g a långvarig sjukdom förlorade/riskerade att mista sin SGI.

Regeln, att SGI beräknad på heltidsarbete inte får sänkas, då försäkrad arbetar halvtid p g a sjukdom, aktualiserades i FRN 800226 mål nr 1449/79 och 3220/79. Df innehade t v förordnande som e o lärare på heltid. Hon hade sedan höstterminen 1975 med kortare uppehåll varit tjänstledig på halvtid men avsåg att fr o m höstterminen 1978 återgå i full tjänst. Detta gjorde hon dock inte p g a försämrat hälsotillstånd med åtföljande sjukskrivning, varför fk fastställde hennes SGI att motsvara halvtidsanställning. Df hade dock under läsåret 1978/79 innehaft hel lärartjänst men p g a sjukskrivning tjänstgjort på halvtid. I juni 1979 återgick hon till heltidstjänstgöring. FR fann att df fr o m höstterminen 1975 skulle ha en SGI baserad på heltidslön (jfr FD 770215 dnr 1824/76).

Df var sedan den 8 februari 1978 försäkrad för en SGI av 76.400 kr av

anställning. Df sjukanmälades hos fk den 25 juli 1978 och uppbar motsvarande sp. I inkomstuppgift, som kom in till kassan den 10 augusti 1978, uppgav df en beräknad årsinkomst fr o m den 1 oktober av 79.716 kr som adjunkt. Vid kassans utredning framkom att df var tjänstledig utan lön sedan vårterminen 1976. Vidare framkom att df var gift och att han inte hade några andra inkomster. Han uppgav sig inte som arbetssökande, eftersom han hade kvar sin tjänst vid skolstyrelsen. Malmöhus Allmänna Försäkringskassa hemmamakeförsäkrade df 781101. Df ansökte i maj 1979 hos kassan om förtidspension (sjukbidrag). I ansökan uppgav df såsom arbetshinder latent magsår och att han hade tagit tjänstledigt från sin lärartjänst på grund av dålig hälsa. Enligt ett läkarutlåtande fick df år 1967 blödande magsår. Sedan dess hade han haft flera magblödningar. Han hade haft psykiska besvär under studietiden och magsårsbenägenhet. Df hade svårt att fungera i sitt nuvarande arbete som lärare. Han kände sig spänd och nervös och hade svårt att tåla stress och påfrestningar. Df måste sannolikt omplaceras, om han skulle kunna återgå i förvärvsarbete. Eventuellt skulle han kunna fungera i ett arbete, där stressmoment saknades. Även FRS i domen 801230 mål nr 3901/79 och 7623/79 fann, att df skulle hemmamakeförsäkras, trots att orsaken till att df inte kunde förvärvsarbeta i sitt yrke var sjukdom. – RFV yrkade att besvären avseende df:s SGI skulle lämnas utan bifall (OE dnr 02/759:81 och 02/760:81), vilket också FÖD gjorde (820915 mål nr 496/81:2 och 500/81:2).

Trots att df endast var tjänstledig, har de rättstillämpande organen funnit, att man vid SGI-beräkningen inte skall relatera df:s SGI till tjänsten, vilket alltså torde innebära, att man inte uppfattat denna som ett realistiskt arbete för df. I och med att df inte försökt skaffa sig ett annat arbete, fanns tydligen inga faktorer, som pekade på att df fortfarande skulle uppfattas som arbetstagare, tjänstledigheten till trots.

I detta sammanhang kan konstateras, att en försäkrad, som p g a "successiv" sjukdom har sin arbetsförmåga nedsatt utan att vara minst halvt arbetsoförmögen, och därför väljer att trappa ner sin förvärvsarbetsinsats, löper stor risk att få sin SGI sänkt eller att rentav bli utförsäkrad. I sådana fall är det särskilt viktigt, att fk informerar om de effekter en sådan nedtrappning får för eventuella framtida ersättningar – både vad gäller sp och pension – i de fall sjukdomsbesvären tilltar och df blir helt eller halvt sjukskriven. Det är också av stor vikt att kassorna noggrant utreder de ärenden, vari försäkrad meddelar kassan, att en sänkning av den beräknade inkomsten kommer att ske. Framför allt gäller detta i de fall försäkrade har för avsikt att minska sin förvärvsinsats. Utredningen måste visa, av vilken orsak df:s årsinkomst kommer att minska. Om anledningen är att df p g a sjukdom inte längre klarar av sitt tidigare

förvärvsarbete, skall df ha rätt att ha kvar sin tidigare SGI. Följande fyra domar är exempel på att df:s ändrade inkomstförhållanden hade sin grund i ett försämrat hälsotillstånd för df.

Df överklagade Jämtlands läns allmänna försäkringskassas beslut att sänka df:s SGI (800929, 801105, 801106) och yrkade att få behålla sin tidigare SGI. FRN gjorde i domen 830622 mål nr 306/81 och 310/81 följande bedömning: Df led vid tiden för överklagade besluten av svår astma. Såvitt utredningen visade, ställdes mycket speciella krav på den miljö som df skulle kunna vistas i utan att hans sjukdomstillstånd förvärrades. Att df kunde fullfölja studier under ett år vid folkhögskola, där sådana speciella förhållanden synes ha förelegat, kunde därför inte tas som intäkt för att df, om studierna avbröts, skulle ha kunnat återgå i någon form av arbete. Tvärtom talade utredningen för att df:s förvärvsförmåga fortfarande i september 1980 varit fullständigt nedsatt. Emellertid kunde den medicinska utredningen inte sägas ge tillräckligt stöd för antagandet, att denna nedsättning av df:s arbetsförmåga skulle bli varaktig eller bestående under avsevärd tid. Df uppfyllde alltså inte förutsättningarna för sjukbidrag vid denna tidpunkt men borde äga rätt till sp även för tiden efter den 19 september 1980. Med hänsyn till denna utgång i fråga om df:s rätt till sp, borde kassans beslut att sänka df:s SGI-inkomst upphävas. Df hade rätt att behålla tidigare fastställd SGI även efter den 25 oktober 1980.

Kopparbergs läns allmänna försäkringskassa fann i beslut 800523, att df inte längre hade rätt att behålla sin SGI om 29.000 kr. Df överklagade beslutet och anförde i sina besvär bl a följande: I april 1979 fick hon besvär med smärtor i vänstra armen och slutade därför sin anställning hos Falu kommun. Hon ansåg sig inte orka med mer än ett halvtidsarbete och dessutom var bussresorna till och från Falun ansträngande. Under våren 1980 hade hon ett kortare vikariat som städerska hos Falu kommun och i slutet av maj samma år fick hon kallelse till mammografiundersökning, varvid upptäcktes att hon hade en cancertumör i vänstra bröstet. Hon intogs den 30 juni 1980 på Falu lasarett för operation. Dessförinnan hade hon från fk fått meddelande om sänkt SGI utan att förstå orsaken därtill. – FRN fann med hänsyn till vad som upplysts i målet, att df:s ändrade inkomstförhållanden fick anses ha sin grund i hennes försämrade hälsotillstånd. Under sådana omständigheter var hon berättigad att behålla sin SGI om 29.000 kr även för tid efter den 30 maj 1980 (FRN 820111 mål nr 1672/80).

Stockholms läns allmänna försäkringskassa beslutade 790518 att inte längre låta df få behålla sin SGI grundad på förvärvsarbete, eftersom hon inte stod till arbetsmarknadens förfogande. Df yrkade i FRM att få kvarstå i en SGI om 56.600 kr av anställning. Hon uppgav att det förelegat risk för nya hjärnhinneinflammationer, om hon fortsatt med förvärvsarbete. Hon åberopade ett läkarutlåtande, vari anförts bl a följande: "Patienter med detta komplicerade tillstånd i form av hjärnvätskeläckage med många gånger upprepade besvärliga undersökningar och behandlingar är i allmänhet 100% sjukskrivna om ej patienterna själva önskar annat." Även FRM:s sakkunniga i neurologi avgav utlåtande, som avslutades på följande sätt: "Jag anser inte att man under dessa omständigheter dvs med upprepade livshotande

komplikationer och dessemellan allvarlig risk för nya komplikationer kan kräva att hon skall ha stått till arbetsmarknadens förfogande sedan 1978.” – FRM fann utredningen i målet ge stöd för att df år 1978 lämnat sin anställning hos skyddskonsulenten på grund av sjukdom och att hon därefter på grund av sjukdom inte stått till arbetsmarknadens förfogande. Hon ägde därför rätt att även för tid efter den 17 mars 1979 kvarstå i sin tidigare SGI om 56.600 kr av anställning (FRM 821119 mål nr 921/80).

Södermanlands läns allmänna försäkringskassa beslutade 820418 att registrera df för enbart sjukvårdsförsäkring, eftersom df, som inte förvärvsarbetade, inte varit sjukskriven och uppburit sp sedan den 30 april 1981 och inte heller varit arbetssökande på arbetsförmedlingen (se även kassans omprövningsbeslut 821006). Av en journalanteckning i fk:s handlingar framgick att df haft psykiska problem i ett par år med vid tiden för anteckningen tilltagande besvär och att det verkade helt klart, att df led av depression. Fk:s förtröendeläkare hade den 19 augusti 1982 uttalat, att df sannolikt mycket tidigt och i alla fall fr o m maj 1981 haft psykisk sjukdom och att hon sedan dess varit arbetsoförmögen. – Df anförde till stöd för sin talan bl a följande. Hon arbetade i flera år som sjukvårdsbiträde. Under våren 1981 insjuknade hon med hörselhallucinationer och tvångstankar. I början av april 1981 gick hon hem från arbetet. Hon sjukanmälades till fk från arbetet och det ordnades så, att hon sjukskrevs av företagsläkaren t o m den 30 april 1981. Hon hade då själv inget intresse av sjukskrivningen. Hon vägrade besöka läkare. Hon besökte inte heller arbetsförmedlingen. Därefter vistades hon i sitt föräldrahem, till dess hon den 14 maj 1982, efter vårdintyg, infördes till psykiatriska kliniken i X. Df var på grund av sin svåra sjukdom okunnig om de följder som en uppsägning och frånvaro från arbetet utan att söka läkare givit. Med stöd av journalanteckningarna från psykiatriska kliniken vid N:s lasarett och den övriga utredningen i målet fann FRM, att df, som vid tiden för fk:s beslut vårdades vid ovannämnda klinik, hade sin arbetsförmåga på grund av sjukdom nedsatt i sådan omfattning som berättigar till hel sp enligt AFL 3:7. Fk hade därför inte ägt sänka df:s SGI (FRM 830425 mål nr 3/83).

Ur domarna kan utläsas, att orsaken till att fk inte låtit df behålla sin SGI i första hand varit att kassan inte tillräckligt har utrett, varför df upphört med förvärvsarbetet helt eller delvis. Det sist redovisade målet avsåg också en försäkrad, som inte uppburit ersättning enligt den regel som finns omnämnd i kungörelsen (RFFS 1981:5), därför att hon p g a sitt sjukdomstillstånd inte varit medveten om sina rättigheter att erhålla sp. I följande fall har df p g a sin sjukdom inte insett vilka skyldigheter han har för att ha rätt att behålla SGI:n under en sjukdomsperiod.

Df inkom i januari 1979 till Malmöhus Allmänna Försäkringskassa med en inkomstuppgift, i vilken han beräknade sin årsinkomst av anställning till 47.000 kr som metallarbetare. Kassan fastställde med anledning härav df:s SGI till 47.000 kr fr o m den 5 februari 1979. Den 25 mars 1979 sjukanmälde

df sig hos kassan. I försäkran för sjukpenning, som inkom till kassan den 2 april 1979, saknades uppgift om df:s arbetsgivare. Samma dag inkom till kassan en inkomstuppgift, i vilken df uppgav, att han var arbetslös sedan hösten 1978. Vid utredning som kassan företog angående df:s arbets- och inkomstförhållanden framkom, att han inte sökt arbete vid arbetsförmedling sedan mars 1978. Df sjukanmälde sig på nytt den 9 april 1979. Enligt läkarintyg var han helt sjukskriven för tiden 9 april 1979–10 maj 1979 under diagnosen psykisk insufficiens. Fk bestämde att df skulle vara försäkrad för enbart sjukvårdsförmåner fr o m den 2 maj 1979. Df yrkade omprövning av fk:s beslut. I skrivelse, som inkom till fk den 31 juli 1979 från tf klinikchefen vid Statens Rättsspsykiatriska klinik i Uppsala, anförde denne bl a, att df varit intagen under diagnosen persona pathologica antisocialis och persona paranoides. Den 22 december intogs df på nytt med stöd av 5 § lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård under diagnosen schizofrenia. Df försöksutskrevs i mars 1979. I maj 1979 häktades han. Klinikchefen ansåg att df under år 1978 inte befunnit sig i ett sådant psykiskt skick, att han varit arbetsförmögen och att han inte heller varit i stånd att anmäla sig som arbetssökande eller på ett riktigt sätt kunnat sköta sina kontakter med fk. FRS fann i domen 820615 mål nr 7473/79 med hänsyn till vad i målet uppkommit, att df skäligen ägt rätt att kvarstå som förvärvsarbetande sjukpenningförsäkrad även för tid efter den 23 april 1979.

De rättsfrågor, som ovan behandlats, rör df:s *arbetsetablering* i olika hänseenden. Huruvida arbetsetablering föreligger beror i sin tur på arbetets/arbetsomfångets karaktär av att vara stadigvarande, tillfälligt respektive regelbundet återkommande.³ Även inträffade händelser i df:s privatliv såsom giftermål och flyttning inverkar på hur man uppfattar df:s etablering i det ifrågavarande arbetet/arbetsomfånget. Även typen av sjukdom kan, speciellt om den relateras till ett visst arbete, en viss yrkeskategori, medföra, att arbetsetableringen uppfattas som försvagad, exv stressjukdomar hos yrkeskategorin lärare. Sjukdomar, som helt "slår ut" df, kan medföra, att df:s arbetsetablering anses ha upphört. Dessa fall ligger mycket nära de rättsfall jag nedan behandlar under rubriken Kopplingen mellan ej styrkt arbetsoförmåga och SGI-beräkningen.

7.3 Kopplingen mellan ej styrkt arbetsoförmåga och SGI-beräkningen

De följande anförda rättsfallen, som rör kopplingen mellan ej styrkt arbetsoförmåga och SGI-beräkningen, har flera beröringspunkter med de fall som rör förvärvsavbrott p g a arbetslöshet, eftersom df,

som fortfarande anser sig arbetsoförmögen och sjuk, av fk uppfattas som självförvällat arbetslös.

Df var försäkrad för en SGI på 33.600 kr av anställning. I en den 10 oktober 1977 till fk inkommen inkomstuppgift meddelade df, att hon slutat att förvärvsarbeta den 1 maj 1977 samt att hon från denna tidpunkt var arbetslös och ej arbetssökande. Som anledning till detta angav hon "synrubbning". Av handlingarna i ärendet framgick även att df varit sjukskriven för nämnda besvär under tiden 4–30 april 1977. Vid fk:s utredning framkom att df uppgivit, att hon sagt upp sin anställning, eftersom det kunde ta upp till ett halvår, innan hennes sjukdom var utläkt. Hon hade även uppgivit att hon skulle börja arbeta så snart hon blivit återställd. Fk beslutade att inte ändra df:s SGI. Efter inkomstförfrågan i februari 1978 beslöt fk att försäkra df som hemmamake fr o m den 1 februari 1978. – Df besvärade sig över fk:s beslut "om sänkt sjukpenning". Hon uppgav att hon hade arbetat på en revisionsbyrå och sysslat med sifferarbete hela dagarna. Det var omöjligt att fortsätta ett sådant arbete, när hennes ögon inte blev bättre. Hon slutade arbetet med den förhoppningen att "en tids vila skulle läka ut besvärerna", vilket tyvärr inte blev fallet. Läkarna hade inte lyckats finna anledningen till synförändringen och därför inte sjukskrivit henne. Om hennes synbesvär skulle komma att förvärras, ansåg hon, att den sp hon hade när hon blev sjuk, skulle ligga till grund för en eventuell pension. – FRM fann i domen 801215 mål nr 5796/79, att df på grund av arbetslöshet saknat förvärvsinkomst sedan den 1 maj 1977. Df hade inte varit arbetssökande och inte heller förmått styrka, att hennes arbetsförmåga efter den 30 april samma år varit nedsatt med minst hälften på grund av sjukdom. Fk hade därför ägt ompröva hennes tillhörighet till sjukpenningförsäkringen samt besluta, att df skulle vara försäkrad som hemmamake. – RFV yrkade att besvärerna skulle lämnas utan bifall (OE dnr 02/12:81), vilket även FÖD gjorde (820302 mål nr 381/81:6).

Ett likartat fall är det fall som framgår av FÖD:s dom 811215 mål nr 531/81:3.

Df, som sedan en lång tid tillbaka haft en rad psykosomatiska besvär, hade av Skaraborgs läns allmänna försäkringskassa 800513 blivit hemmamakeförsäkrad samt fått sin sp indragen. Df själv gjorde gällande att han varit i kontakt med arbetsförmedlingen och arbetsvården, men att arbetsvården "inte ställde upp", så länge hans besvär kvarstod. FRS fann i domen 810126 mål nr 3303/80 och 4951/80 att utredningen i målen inte gav vid handen, att df:s arbetsförmåga i ett för honom lämpligt arbete varit p g a sjukdom nedsatt med minst hälften. Beträffande df:s SGI fann rätten, att df inte förvärvsarbetat under de perioder, som han inte uppburit sp och att han under dessa perioder inte heller stått till arbetsmarknadens förfogande. Även omständigheten att df inte varit föremål för arbetsvårdande åtgärder påverkade bedömningen. RFV bestred bifall till df:s besvär hos FÖD (OE dnr 02/828:81). Men FÖD, som inhämtade medicinskt sakkunnigutlåtande, fann att df under lång tid varit sjuk samt att hans arbetsförmåga varit p g a detta sjukdomstillstånd fullständigt nedsatt. Df har alltså haft rätt till sp. På

grund härav fann domstolen vidare, att fk inte haft fog för sitt beslut att sänka df:s SGI.⁴

Df, som i besvär till FRS uppgav att han besvärades av oral galvanism, hade genom Kalmar läns allmänna försäkringskassas beslut 811202 blivit försäkrad för enbart sjukvårdsförmåner. Df uppgav att han p g a sjukdom ej orkade arbeta eller vara arbetssökande. Df hade haft långa sjukskrivningsperioder under diagnoserna alkoholism chronic och nervösa besvär. Df betraktades ej som aktivt arbetssökande och ansågs ej stå till arbetsmarknadens förfogande. Fk ändrade ej sitt tidigare beslut vid omprövning. – FRS ändrade i princip inte fk:s beslut (830503 mål nr 4703/82) och FÖD meddelade ej prövningstillstånd (840214 mål nr 1573/83:11). – FRS fann också i domen 830217 mål nr 1049/81 att df inte kunde anses stå till arbetsmarknadens förfogande, varför df blev försäkrad för enbart sjukvårdsförmåner. FÖD meddelade ej prövningstillstånd (840313 mål nr 571/83:7).

Skaraborgs läns allmänna försäkringskassa (810209 och 810430) hade ändrat df:s SGI till att enbart omfatta fosterbarnersättning⁵ och funnit, att avseende inte kunde fästas vid df:s invändning, att det var p g a sjukdom som df tillfälligtvis inte kunde arbeta som hemsamarit. Df anförde besvär, men FRS fann i domen 830209 mål nr 2465/81, att utredningen i målet inte gav vid handen att df tvingats sluta sitt arbete som hemsamarit p g a sådan sjukdom som ger rätt till sp. FÖD meddelade ej prövningstillstånd (840327 mål nr 987/83:8).

FRS fann i domen 800325 mål nr 2423/79, 4906/79 och 5439/79, att df:s SGI inte borde ha sänkts, då df inte kunnat arbeta p g a sjukdom och att df borde ha ansetts som arbetsoförmögen fram till tiden för *sjukbidrag*. Bohusläns allmänna försäkringskassa hade hemmamakeförsäkrat df, då df p g a sjukdom slutat att arbeta och det var tvivelaktigt, huruvida df var arbetssökande. Df genomgick sedan arbetsträning och blev av läkare sjukskriven under ett halvår. Fk ansåg dels att df skulle vara hemmamakeförsäkrad, dels att df inte var arbetsoförmögen. Rätten ändrade alltså fk:s beslut.

SGI-beräkningen för df påverkades av att df i anslutning till ett inträffat längre sjukfall beviljades sjukbidrag. Beviljandet av ett sådant bidrag innebär, att fk konstaterat arbetsnedsättning under avsevärd tid.⁶

I och med att fk finner att df är arbetsoförmögen, blir ett därpå följande förvärvsavgrott att betrakta som en självförvårdad arbetslöshet, såvida df skulle ha haft möjligheter att utföra förvärvsarbete, om man härvid bortser från df:s egen uppfattning om sin arbetsoförmåga. Til syvende og sist blir det alltså fråga om df har *förvärvsavsikt* eller ej.

7.4 Löneanpassning

Före den 1 januari 1974 kunde enligt AFL 3:5 tredje stycket i dess dåvarande lydelse ändring av försäkrads placering i sjukpenningklass inte ske under tid då df led av sjukdom jämlikt 3:7.

Genom FÖD-domen 760518 dnr 1745/75 accepterades en av RFV underställningsvis föreslagen princip att, såvitt avser tiden efter den 1 januari 1974, df:s SGI även under pågående sjukdom skulle kunna anpassas till löneutvecklingen inom hans yrkesområde. Detta mål avsåg inte det fallet, att sjukdomen föregåtts av arbetslöshet.

Liksom SGI:n för den som är arbetslös skall följa löneutvecklingen i det yrkesområde där df varit etablerad före arbetslöshetens inträde, skall SGI:n för den som är sjuk (långtidssjuk) följa löneutvecklingen i det yrkesområde, där df varit etablerad före sjukdomens inträde. SGI-anpassningen vid sjukdom var aktuell exv i FD-domarna 761214 dnr 1316/76 och 770113 dnr 1322/76.

I FRN 790320 mål nr 1330/79 yrkade en långvarigt sjukskriven försäkrad, att löneförhöjningar inom df:s bransch skulle leda till en höjning av SGI:n. Kassan ville inte anpassa df:s SGI till aktuella lönelöft med motiveringen, att han inte haft stadigvarande anställning under de senaste åren. Df, som var skogsarbetare, hade haft anställning vid ett skogsbolag, men denna anställning hade han mestadels varit sjukskriven från. Han hade under sjukskrivningstiden varit föremål för arbetsvårdande åtgärder. Under en kortare tid hade han dock varit i arbete vid det ifrågavarande bolaget. Han hade utfört beredskapsarbete. Bolaget hade inte kunnat visa eller ens påstått, att han uppsagts från anställningen. Hans anställning var att anse som tillsvidareanställning, vilken måste uppsägas för att upphöra. – Att som kassan ta df:s enligt dess mening något lösliga förankring på arbetsmarknaden till intäkt för att df:s SGI inte skall anpassas till löneutvecklingen är felaktigt. Har man väl beslutat sig för att relatera df:s SGI till ett visst arbete eller en viss anställning följer därmed regelmässigt, att SGI:n skall anpassas till löneutvecklingen inom det aktuella arbetsområdet. Detta var också FRN:s mening. FRN bedömde att df skulle ha haft en arbetsinkomst motsvarande den yrkade om han varit frisk, dvs en inkomst där hänsyn tagits till löneutvecklingen inom df:s yrkesområde.

Samma dag som FRN meddelade denna dom, meddelade FÖD en sedan refererad dom, FÖD 79:1. Målet gällde frågan om anpassning av df:s SGI till löneutvecklingen inom hans yrkesområde.

Df hade en SGI baserad på en anställning som betongarbetare på 44.600 kr. Df hade därefter haft beredskapsarbete och sedan börjat utbildning vid ett AMU-center. Denna utbildning hade han tvingats avbryta p g a sjukdom. Df var alltjämt sjukskriven, då han yrkade en högre löneanpassad SGI. Västernorrlands läns allmänna försäkringskassa ville inte ändra df:s SGI med

motiveringen, att df var sjukskriven och att han vid insjuknandet genomgick arbetsmarknadsutbildning (770824). RFV ändrade inte fk:s beslut (780217). FÖD fann i domen 790320 dnr 786/78 att df:s SGI skulle anpassas till löneutvecklingen i det byggnadsarbete, som df lämnat i november 1975. Domstolen fann det "sannolikt att M, om han haft oförändrad arbetsförmåga och hade fortsatt ifrågavarande arbete skulle ha haft en årsinkomst" motsvarande den av df yrkade.

I ett annat referatfall, FÖD 80:16, fastslogs principen, att vid anpassning av SGI till löneutvecklingen inom df:s yrkesområde skall beaktas, om inkomsten under de år, som närmast föregick långvarig sjukdom, varit lägre än genomsnittsinkomsten inom yrkesområdet. Omständigheterna var följande:

Df var betongarbetare inom byggnadsbranschen. Df yrkade en SGI om 65.000 kr, men Kopparbergs läns allmänna försäkringskassa fastställde den till 52.000 kr (780728). Som skäl härför anfördes att df under de senaste åren haft viss oregelbundenhet i sina anställningar och att hans SGI därför fastställdes till belopp, som motsvarade den högsta årsinkomsten under åren 1975–1977. FRN fann i dom 791101, att df under en följd av år på grund av återkommande arbetslöshetsperioder haft oregelbundna arbetsförhållanden, varför hans årsinkomster inte uppgått till belopp, som motsvarade inkomster av helårsarbete. Eftersom df:s oregelbundna arbetsförhållanden inte var av tillfällig art, fastställde rätten df:s SGI till samma belopp som fk bestämt. – RFV tillstyrkte bifall till df:s talan med motiveringen, att SGI för delårsarbetare skulle beräknas enligt de regler som gäller vid beräkning av s k antagandepoäng enligt AFL 13:2. En sådan beräkning gav en inkomst på 65.898 kr beräknad med pensionspoängen för år 1975 och 1976 och det basbelopp som gällde för juli 1978. Df:s SGI borde enligt verkets mening (med tillämpning av FPL 29 §) fastställas till 65.800 kr. – FÖD tog del av df:s allmänna självdeklarationer för inkomståren 1976, 1977 och 1978. Domstolen fann att df:s SGI borde anpassas till vad han skulle ha förtjänat, om han varit frisk och kunnat fortsätta sitt arbete som betongarbetare i samma omfattning som tidigare. Df hade under de år som närmast föregick hans sjukdom haft en inkomst, som understeg genomsnittsinkomsten för betongarbetare, varför domstolen fann, att df:s SGI borde fastställas till belopp som understeg den då gällande genomsnittsinkomsten för betongarbetare. Domstolen gjorde en skälighetsbedömning och fastställde df:s SGI till 55.000 kr (FÖD 801001 dnr 1283/79).

Omständigheterna var av likartad beskaffenhet i följande rättsfall:

Kopparbergs läns allmänna försäkringskassa menade i sitt beslut 790906 att vid inkomstberäkningen skulle kassan, vilket tidigare flera gånger påpekats,⁷ i regel utgå från df:s aktuella inkomst och därvid bedöma, om denna kunde bli bestående under den närmaste framtiden, varmed menas ett år framåt i tiden. Om det föreligger svårigheter att beräkna den aktuella årsinkomsten, kan den inkomst df haft under förfluten tid – i regel de tre senaste åren –

vara till ledning. Utifrån detta synsätt och med stöd av den inkomstuppgift som df den 17 december 1974 inlämnade till kassan, skulle hans SGI fastställas till 45.000 kr fr o m den 16 januari 1975. Dessförinnan var hans SGI fastställd till 39.000 kr sedan den 1 januari 1974. Hos FRN (810312 mål nr 3558/79) yrkade df i första hand, att hans SGI måtte fastställas till 64.200 kr och i andra hand till 60.000 kr. Han anförde att hans senaste arbetsgivare före en AMU-utbildning var Avesta Schakt AB. Där förtjänade han som byggnadsarbetare 30 kr 27 öre per timme inklusive semesterersättning. Om han arbetat som byggnadsarbetare 1979, skulle hans årsförtjänst ha uppgått till 64.200 kr. FRN fann visserligen, att df:s SGI borde anpassas till vad han skulle ha förtjänat, om han varit frisk och kunnat fortsätta sitt arbete som byggnadsarbetare i samma omfattning som tidigare. Med hänsyn till hans arbets- och inkomstförhållanden åren 1974–1977 fann rätten emellertid fog antaga, att hans inkomst fr o m augusti 1979 inte skulle ha kommit att överstiga 45.000 kr för år räknat. Fk hade därför inga skäl att ändra df:s SGI. RFV yrkade att df:s besvär hos FÖD skulle lämnas utan bifall. FÖD ändrade inte heller FRN:s dom (FÖD 820323 mål nr 827/81:8).

Sammanfattningsvis kan alltså framhållas att df har rätt till löneanpassning. Förutsättningen är dock givetvis att df överhuvud har möjlighet att tillgodoräkna sig SGI under ett förvärvsavgrott p g a långvarig sjukdom. Har man väl konstaterat det senare, följer rätten till löneanpassningen i det närmaste automatiskt, även om huvudregeln är, att df själv måste yrka om dylik anpassning. Om df inte avancerat lönemässigt under ett antal år, som df borde ha gjort inom yrkesområdet i fråga, påverkar detta även omfattningen av löneanpassningen.

7.5 Slutsatser

Kapitlet ovan innehåller en beskrivning av rättstillämpningen rörande SGI-beräkningen, då df varit långvarigt sjuk. De rättsliga problem, som även i denna situation visat sig vara mest förekommande är de, som rör arbetsetableringen och löneanpassningen. Men det finns också en omständighet, som påverkar SGI-bedömningen och som endast förekommer vid ifrågavarande rättsliga situation, nämligen kopplingen mellan ej styrkt arbetsoförmåga och SGI-beräkningen. Som framkommit ovan är visserligen huvudregeln, att df skall få behålla sin SGI under den tid df gör förvärvsavgrott p g a sjukdom. Det är själva idén med en sjukpenningförsäkring, att df skall erhålla en ekonomisk kompensation, då df går miste om sin

inkomst p g a sjukdom. Det ligger i försäkringens konstruktion, att df med nödvändighet måste göra förvärvsavgrott i en sådan situation. Ingenstädes finns regler om att detta förvärvsavgrott är tidsbegränsat. Av reglerna rörande sjukbidrag/förtidspension framgår dock, att om arbetsförmågan kommer att vara nedsatt under avsevärd tid/varaktig tid, nämnda förmåner är de mest adekvata. Df är dock som regel berättigad till en SGI även under en i och för sig långvarig sjukdom. Men eftersom df:s SGI kan ändras under pågående sjukperiod innebär det, att en dålig arbetsetablering före det aktuella sjukfallet p g a exv tidigare sjukperioder eller arbetslöshet kan leda till en sänkning eller förlust av SGI:n. Även den situationen kan påverka df:s SGI, vilken innebär, att df gör arbetsförsök i ett deltidsarbete eller beredskapsarbete. Frågan om df:s anställning är stadigvarande eller inte kan då uppkomma och påverka df:s SGI. Problem uppstår, till vilket arbetsomfång eller till vilket arbete, det tidigare arbetet eller beredskapsarbetet, df:s SGI skall relateras. Sjukdomen anses då ha försvagat df:s arbetsetablering i det tidigare arbetet, varför SGI-anknytningen till detta upphör. Som en speciell grupp kan de fall nämnas, som rör lärare, som p g a psykiska besvär i sitt arbete själva uppfattar sig som arbetsoförmögna i detta arbete och som av kassan hemmamakeförsäkras.

Som ovan framkommit är huvudregeln den, att df får behålla sin SGI från det förvärvsarbete df utförde, innan df blev långvarigt sjuk. Motiveringen till denna regel möter inte så sällan i domslut, där FR eller FÖD överprövat tidigare avgöranden, där regeln inte tillämpats. Domstolen har då funnit att det varit "sannolikt, att df vid oförändrad arbetsförmåga och samma arbete skulle ha haft en inkomst motsvarande den yrkade". Citatet torde få tydas så, att om df p g a sjukdomen inte fått sin arbetsförmåga nedsatt, hon/han skulle ha kunnat förvärvsarbeta i samma arbete i samma utsträckning, som innan sjukdomen debuterade. När fk/domstolen gör en bedömning, som går ut på att df i samband med långvarig sjukdom skall försäkras med avseende på ett beredskapsarbete eller deltidsarbete eller hemmamakeförsäkras, anses tydligen inte df:s "gamla" SGI realistisk längre. Men hur stämmer detta med den citerade motiveringen ovan? Kan man inte alltid med fog göra gällande, att df vid oförändrad arbetsförmåga skulle kunna tjäna lika mycket som tidigare i samma arbete? Är inte en sådan lokution helt meningslös att använda som motivering till att df i det ena fallet skall få behålla sin "gamla" SGI och i det andra fallet förlora den?

För att motiveringen skall få någon mening, kan man tolka den på två sätt. Man kan ha utgått från att det är realistiskt, att df:s arbetsförmåga i detta arbete upphör i framtiden. Något underlag för denna bedömning redovisas inte i besluts- eller domskälen. Hur man resonerat, i de fall man skulle kommit fram till motsatt ståndpunkt, framgår inte heller. Man kan också ha utgått från, att df är "arbetsovillig" på något sätt, dvs SGI-bedömningen hör ihop med df:s *vilja* och inte endast hans *förmåga* att stå till arbetsmarknadens förfogande. Denna tolkning kan ha fog för sig, vad gäller exv lärare med tjänstledighet p g a psykiska besvär, i och med att det endast är df:s uppfattning om sin arbetsförmåga eller arbetsnedsättning och inte försäkringsadministrationens som är det enda som manifesteras utåt. Konstaterandet, att både rekvisiten sjukdom och arbetsförmåga är uppfyllda objektivt sett, låter sig nog inte alltid göras.

De nu nämnda fallen kan jämföras med de fall då försäkringsadministrationen drar in df:s sp med motiveringen, att det inte är styrkt, att df:s arbetsförmåga är nedsatt med minst hälften. Om df inte återupptar sitt arbete eller ställer sig till arbetsmarknadens förfogande genom att vara aktivt arbetssökande, förlorar df sin SGI baserad på det tidigare arbetet. I åtskilliga av de ovan anförda rättsfallen har fk beslutat att dra in eller sätta ned df:s sp. Många gånger anser df, att hon/han fortfarande är arbetsoförmögen och bryr sig därför inte om att anmäla sig som arbetssökande på arbetsförmedlingen. Df har kanske överklagat kassans beslut och vill ha detta prövat, innan hon/han anser, att det är någon idé att anmäla sig på arbetsförmedlingen. I dessa fall är det viktigt, att kassan åtminstone informerar df om vilka förutsättningar som gäller, för att df skall ha rätt att kvarstå i tidigare SGI. Kontakter med arbetsförmedlingen för att informera om de regler som kassan tillämpar kan givetvis vara lämpligt.

JO har i ett ärende för ett par år sedan uppmärksammat ovan nämnda förhållande. Fallet gällde i korthet en person, som förvägrades sp på grund av att han inte bedömdes vara arbetsoförmögen. Samtidigt avslogs en ansökan om KAS för samma person med motiveringen, att han bedömdes vara arbetsoförmögen. Utan att lägga någon av de inblandade myndigheterna det inträffade till last såsom fel eller försummelse konstaterade JO, att det hela fick tillskrivas den bristande administrativa samordningen mellan de olika stödformerna.

Det finns följaktligen en stark koppling mellan konstaterandet av arbetsoförmåga och beräkningen av SGI. Denna koppling är egentligen inte förutsedd i vare sig konstruktionen av SGI:n eller beräkningen av densamma. Innehållet i begreppet arbetsoförmåga är vagt och skiftande. En närmare analys visar att, när begreppet används för att avgöra rätten till sp, det många gånger endast har juridisk-tekniska funktioner.⁸ I samma utsträckning som begreppet arbetsoförmåga kan användas i inkorporerande eller utestängande syfte för rätten till sp i det enskilda fallet, kan även rätten överhuvud att omfattas av sjukpenningförsäkringen genom rätten till eller förlusten av SGI göras avhängig av ett dylikt användningssätt. SGI-beräkningen, som utåt sett framstår som en renodlad juridisk-teknisk konstruktion,⁹ visar sig alltså vid en noggrannare analys vara uppbyggd av skiftande materiella värderingskriterier. Att diskrepans i uppfattningen av innehållet i arbetsoförmågebegreppet mellan df själv och försäkringsadministrationen på detta sätt kan påverka rätten till en SGI är viktig att påvisa ur den enskildes rättssäkerhets-synvinkel.¹⁰

Motiveringen att det varit "sannolikt att df vid oförändrad arbetsförmåga och samma arbete skulle haft en inkomst motsvarande den yrkade" användes även för att motivera löneanpassning av df:s SGI. Har man väl bestämt att df skall erhålla SGI och avgjort, vilket arbete som denna skall baseras på, uppkommer frågan, huruvida löneanpassning skall ske och hur den i så fall skall genomföras. FÖD lät i den refererade domen 79:1 df:s SGI anpassas till löneutvecklingen i ett byggnadsarbete, som df lämnat långt tidigare (df hade också haft beredskapsarbete samt undergick vid insjuknandet arbetsmarknadsutbildning /se ovan/). FÖD ansåg, att huvudregeln, att df under en sjukperiod, även om denna blir långvarig, har rätt att behålla sin SGI och löneanpassa densamma, skulle gälla i den situationen där df under pågående sjukskrivning genomgår arbetsmarknadsutbildning. Det ovannämnda tolkningsförslaget rörande den citerade motiveringen, att försäkringsadministrationen uppfattar det som realistiskt, att df efter sjukdomens botande återgår i det arbete som SGI:n baseras på torde ha mindre fog för sig i detta sammanhang. Arbetsmarknadsutbildningen är ju ett tecken på att man utgått från att df:s möjligheter att återvända till sitt gamla arbete är små. Motiveringen är alltså tämligen intetsägande och säger endast, att om nu df får behålla sin SGI, denna skall löneanpassas. Hur löneanpassningen skall ske går inte att utläsa av en dylik

motivering. I och för sig kan under lokutionen "vad han skulle ha förtjänat om han varit frisk" hänsyn tas dels till inkomst i förfluten tid dels till inkomst i framtiden.

Att hänsyn tas till inkomst i förfluten tid, om df inte under denna tid har tjänat vad han genomsnittligt borde ha tjänat, framgår av referatet FÖD 80:16. Av detta rättsfall framgår alltså, att vid anpassning av SGI till löneutvecklingen inom df:s yrkesområde man skall ta hänsyn till om df:s inkomst under de år, som närmast föregick den långvariga sjukdomsperioden, varit lägre än genomsnittsinkomsten inom området. Ofta är orsaken till att df tjänat mindre än genomsnittsinkomsten sjukdom (kanske "förstadier" till den sjukdom, för vilken df sedan blev långvarigt sjukskriven), arbetslöshet eller någon annan situation, som innebär en dålig arbetsmarknadsförankring. Trots att huvudregeln är, att df i dylika situationer av förvärvsavgrott skall få behålla och löneanpassa sin SGI, kan dessa ändå inverka negativt på df:s SGI.

Noter kap 7

¹ Fall där frågan uppkommit, till vilken anställning SGI:n skall relateras, är exv FD 770517 dnr 2424/76, 770524 dnr 302/72, 770524 dnr 764/76, 770623 dnr 260/77. I samtliga fall hade domstolen bifallit df:s yrkande samt anpassat SGI:n till löneutvecklingen inom det aktuella yrkesområdet. I FD 780822 dnr 766/77 och 1467/78 gällde frågan tidpunkten, då kassan fick vetskap om de arbets- och inkomstförhållanden, som skulle varit rådande för df, om han varit frisk. Angående tidpunkten och frågan om en retroaktiv "användning" av df:s SGI vid avsaknad av aktuellt arbete p g a sjukdom se FD 781026 dnr 7/78, FÖD 790116 dnr 1158/78, FÖD 791211 dnr 2000/78, FÖD 800513 mål nr 375/80:10.

² Se min bok Sjukdom och arbetsoförmåga, s 262 ff samt i det följande 7.4.

³ Se ovan kap 3.

⁴ Se även FÖD 840207 mål nr 823/81:6 (FRM 810313 mål nr 7840/79 och 2974/80), FÖD 830224 mål nr 1876/81:2 (FRS 811014 mål nr 2671/80, 5041/80 och 5168/80), FÖD 820706 mål nr 917/81:9 (FRS 810323 mål nr 3745/80 och 3969/80), FÖD 820706 mål nr 854/81:9 (FRS 810323 mål nr 4038/79), FÖD 840125 mål nr 51/82:1 (FRS 811117 mål nr 4293/79, 1388/80, 3766/80 och 1448/81), FÖD 840214 mål nr 2389/82:7.

⁵ I AFL 3:12 stadgas att om försäkrad vårdar annans barn under 18 år i hemmet som fosterbarn eller under därmed jämförliga förhållanden och ersättning utgår för vården för tid då sp kommer i fråga, rätten till sp bedömes med bortseende från ersättningen. Sp:ns storlek fastställs därvid på grundval av SGI som ej omfattar sådan ersättning. Enligt AFL 4:20 (före 860101) skall motsvarande tillämpas i fråga om fp. Man skiljer mellan en omkostnadsdel och en arvodesdel inom fosterbarnsersättningen, varvid arvodesdelen låg till grund för beräkningen av SGI. Enligt cirkulär nr S 12/1977 från Malmöhus Allmänna Försäkringskassa stadgas angående ersättning till kontrakterade familjehem, att ersättning till sådant familjehem utgår dels i form av en omkostnadsersättning, dels som arvode och beräknas utifrån viss procent av basbeloppet. Enligt av RFV tidigare avgjorda besvärssärenden läggs

såväl grundersättningen (exkl ersättning för rum) som den rörliga ersättningen (exkl omkostnadsersättningen) till grund för fastställandet av df:s SGI. Både grundersättning och rörlig ersättning anses som inkomst av anställning. Ersättningen beaktas vid tillämpning av AFL 3:12 och 4:12 (före 860101). Anvisningar rörande handläggning av fosterförälders rätt till sp och fp har meddelats i RFV:s cirkulärskrivelse 1976-06-21. Föreskrifter rörande ändring av SGI återfinns i handbok S 1 AB 40.10 punkt 2.12, se även 40.05, 41.10 och 42. Nu gällande regler skall tills vidare tillämpas på följande sätt enligt Cirkulär från Malmöhus Allmänna Försäkringskassa (nr S 2/1980): I det fall df:s SGI utgörs helt av fosterlön och uppgår till minst 6.000 kr och den situationen inträder, att df insjuknar och tas in på sjukhus och vården av fosterbarnet överlämnas till annan person (ev mot ersättning), men df fortsätter att själv uppbära fosterlönen, har fosterföräldern rätt till hel sp. – I det fall df:s SGI utgörs dels av fosterlön dels av annan inkomst och df under sjukskrivningstiden uppbär fosterlön, skall sp fastställas på grundval av den faktiska inkomst, som df har av annat arbete än fosterbarnsvård. Sp beräknas således på den faktiska inkomsten av det andra arbetet.

⁶ Den omständigheten att df erhållit sjukbidrag efter det att ett sjukfall avslutats, har ofta påverkat bedömningen av rätten till sp för den mellanliggande tiden, se Sjukdom och arbetsoförmåga, s 280 ff.

✓ ⁷ Svårigheterna att beräkna en framtida inkomst då df insjuknat i en långvarig sjukdom framkommer i FRS:s dom 821202 mål nr 3407/81, som ej innebar bifall till df:s besvär om högre SGI (Kalmar läns allmänna försäkringskassa 810508; se även samma kassas beslut 810310). FÖD lämnade ej prövningstillstånd (831115 mål nr 2836/82:10).

⁸ Se Sjukdom och arbetsoförmåga, s 221 ff.

⁹ Se ovan kap 2 och kap 3.

✓ ¹⁰ Ofta motiverar man denna diskrepans med att det inte är styrkt, att df haft för avsikt att inträda i arbetslivet.

8 Förvärvsavgång och pension

8.1 Bakgrund och problemställning

Sjukpenningförsäkringens samordning med avtalsgrundade och lagfästa ålderspensioner har vid ett flertal tillfällen utretts. Det har då gällt sp:s samordning med tjänstepensioner, ålderspensioner i form av folkpension och ATP. Granskningen av sjukpenningersättningens samordning med de lagfästa ålderspensionerna samt med de avtalsgrundade tjänstepensionerna har i första hand syftat till att visa på svagheter i samordningen av olika förmånssystem, vilka kan leda till en kompensation utöver vad som kan anses skäligt.

Allmän ålderspension (folkpension och ATP) erhålls normalt från 65 års ålder, men efter viss jämkning av förmånsbeloppen kan pensionen tas ut i förtid (från 60 års ålder) eller skjutas upp (till 70 års ålder). Allmänt sett utgör löneinkomster från arbete efter pensioneringen endast en begränsad del av ålderspensionärernas totalt disponibla inkomster, år 1981 ca 4%.¹

En del ålderspensionärer förblir således yrkesverksamma och har förvärvsinkomster.² Den som förvärvsarbetar och uppbär allmän ålderspension har rätt till sp och ersättning för sjukhusvård, men sjukhjälpstiden är begränsad. Sp-rätten är till sina grunddrag densamma för förvärvsarbetande ålderspensionärer som för andra yrkesverksamma. Men i och med att en ålderspensionär kan förvärvsarbета utan att pensionen reduceras, kan vederbörande uppnå en inkomst, som överstiger hennes/hans förvärvsinkomst före pensioneringen. En förvärvsarbetande ålderspensionär kan också normalt få en kompensation vid sjukskrivning (sp förutom pension), som överstiger personens tidigare förvärvsinkomst som yrkesverksam och som också överstiger lönen för de yrkesverksamma som inte är ålderspensionärer. Detta beror på att pensioner och sp inte samordnas och att varje försäkringsgren i sig syftar till att i olika situationer täcka ett inkomstbortfall eller ge ett visst grundskydd. Den sammantagna ersättningen från den allmänna försäkringen i form av pension och sp blir därmed jämförelsevis hög.

Nuvarande lagregler om ålderspensionärernas sjukpenningrätt har sin grund i de försäkringsvillkor, som utformats och tillämpats av de erkända sjukförsäkringskassorna. I propositionen (1946:312) med förslag till lag

om allmän sjukförsäkring fann föredragande statsråd "spörsmålet om folkpensionärernas sjukpenningersättning vara tveksamt". Han framhöll att "utformningen av folkpensionerna i stort sett bygger på samma försörjningsprincip som sjukpenningförsäkringen"³ men ansåg, att rätten till folkpension inte borde utesluta någon från att även höra till sjukpenningförsäkringen. Lagbestämmelser om samordning av de båda grenarna av socialförsäkringen befanns erforderliga. I lagen om allmän sjukförsäkring (§ 27) intogs en begränsning av folkpensionärernas sjukpenningrätt. Sjukhjälpstiden maximerades till 90 dagar vid varje "sammanhängande sjuklighetstillstånd". Bestämmelsen hade emellertid en utgångspunkt i den tidens utformning av pensionsreglerna. Skälen angav föredraganden vara, att "den pensionär, vars pensionsinkomster varit reducerade med hänsyn till förefintligheten av egen inkomst, lär under den angivna tidsrymden kunna erhålla den förhöjning av pensionen som betingas av att inkomsten bortfaller till följd av sjukdomen".

Föredragandens motivering innebär att pensioner tidigare reducerades med hänsyn till förefintligheten av egen inkomst. Någon sådan reducering sker inte numera. De principiella grunderna för att erhålla pension har ändrats i och med att pensionens storlek inte längre påverkas av förvärvsinkomster efter pensioneringen. De ursprungliga motiven för ålderspensionärernas sjukpenningrätt i AFL 3:3 saknar följaktligen aktualitet.

I samband med 1962 års lagändring diskuterades behovet av sp efter den allmänna ålderspensioneringen (då vid fyllda 67 år). I sitt betänkande Förtidspensionering och sjukpenningförsäkring m m (SOU 1961:29) anförde 1958 års socialförsäkringskommitte följande:

"Frågan om behovet av sjukpenning efter fyllda 67 år har kommit i ett delvis annat läge genom de senaste årens reformer på pensioneringens område. Folkpensioneringens ålderspension har sålunda höjts väsentligt och ytterligare höjningar planeras under de närmaste åren. Dessutom kommer ålderspensioner från tilläggspensioneringen att utgivas fr o m ingången av år 1963. Pensioneringen kommer sålunda att på ett helt annat sätt än tidigare tillgodose försörjningsbehoven i förevarande fall. Med hänsyn till de omställningssvårigheter, som uppkommer vid av sjukdom förorsakat bortfall av förvärvsinkomst, anser kommittén det likväl motiverat, att förvärvsarbetande ålderspensionärer kan vara sjukpenningförsäkrade och erhålla sjukpenning för en begränsad tid."⁴

Ifrågavarande förslag genomfördes och bestämmelsen gäller alltså (AFL 3:3). Regeln innebär att för försäkrad, som fyllt 70 år eller dessförinnan börjat åtnjuta hel ålderspension, sjukhjälpstiden har

begränsats genom en maximeringsregel. Denna anger att sp inte utgår för mer än sammanlagt 180 dagar.

Den allmänna pensionsåldern är numera normalt 65 år, men df har rätt att från 60 års ålder ta ut sin pension i förtid dock med följd att pensionen reduceras på visst sätt. Denna rättighet har utnyttjats endast i begränsad omfattning. För många yrkeskategorier ger ingångna pensionsavtal de anställda en sänkt pensionsålder eller förmånen att få avgå under vissa fastställda pensioneringsperioder före 65 års ålder. Pensionen erhålls då från tjänstepensionssystemen fram till dess att den allmänna pensionen träder i kraft. Därefter är tjänstepensionen en komplettering till folkpension och ATP. För den som varit yrkesverksam kan nämligen allmän folkpension och ATP kompletteras med avtalsgrundade personalpensionsförmåner, bl a egen ålderspension. Personalpensionerna regleras huvudsakligen i kollektivavtal mellan arbetsmarknadens parter. Sedan början av 1970-talet finns sådana tjänstepensioner inom i stort sett samtliga avtalsområden på svensk arbetsmarknad. Med tjänstepension menas enligt kommunalskattelagen⁵ pensionsförsäkring som har samband med tjänst och för vilken df:s arbetsgivare åtagit sig att ansvara för betalning av hela avgiften. Tjänstepension kan också avse efterlevandeskydd.⁶ Ålderspension från tjänstepensioneringen får inte börja utgå vid lägre ålder än 55 år utan regeringens eller i enskilda fall RSV:s medgivande. Ålderspensioner som utgår före 60 års ålder förekommer dock endast i ett fåtal yrken. Avtalsgrundad ålderspension från 60 och 63 års ålder eller med en pensioneringsperiod mellan 60 och 63 års eller 63 och 65 års ålder är däremot ganska vanligt förekommande, särskilt inom offentlig verksamhet.

I de följande avsnitten beskrivs de regler som finns rörande försäkrads möjligheter att behålla/erhålla SGI, då df inte är aktuellt förvärvsarbetande utan det förvärvsavgift som uppkommit beror på att df blivit pensionerad, samt rättstillämpningen rörande denna fråga. Jag skiljer härvid mellan allmän ålderspension och tjänstepension. Förvärvsavgift p g a ålderspension och tjänstepension har många gånger beröringspunkter med förvärvsavgift p g a arbetslöshet, som de i det följande angivna rättsfallen kommer att utvisa. Jag finner det dock naturligare att härleda förvärvsavgiftssituationen till det faktum att df pensionerats från sitt tidigare förvärvsarbete och av den orsaken inte är aktuellt förvärvsarbetande än till det faktum att df ej kunnat erhålla något annat arbete i stället för det arbete, från vilket df pensionerats.

8.2 Allmän ålderspension

Tidigare utgick en på visst sätt tidsbegränsad arbetslöshetsersättning till den som uppbar allmän ålderspension. År 1974 upphörde rätten till arbetslöshetsersättning för den som fyllt 67 år (numera 65 år) i samband med att en ny lag om arbetslöshetsförsäkring genomfördes.⁷ Motiven härtill var, enligt föredragande statsråd, att ålderspensionärerna av principiella, administrativa och ekonomiska skäl inte borde tillhöra arbetslöshetsförsäkringen.⁸ Föredraganden framhöll vidare att tillkomsten av tilläggspensioneringen inom den allmänna försäkringen (ATP) hade medfört, att pensionsförmånerna förbättrats i sådan omfattning, att det inte fanns någon anledning att ha kvar möjligheten att få ersättning från två socialförsäkringsgrenar samtidigt. För dem som före den allmänna pensionsåldern uppbar allmän ålderspension eller pension som utgår på grund av anställning, infördes bestämmelser som innebär, att arbetslöshetsersättningen reduceras med hänsyn till storleken av den utgående pensionen.

Vissa tillämpningsproblem med anknytning till frågan om ålderspensionens betydelse för df:s rätt att behålla tidigare SGI har förekommit vad beträffar frågan om hur länge en arbetslös försäkrad har rätt att kvarstå i tidigare SGI. Enligt RFFS 1981:5 3 § 4 p skall SGI:n inte sänkas och får löneanpassas för försäkrad som är arbetslös före ingången av den månad, varunder df fyller 65 år.

Regeln är avsedd att tolkas så, att arbetslös försäkrad har rätt att kvarstå i tidigare SGI och få denna löneanpassad t o m månaden före den då df fyller 65 år. I och med att df uppnår 65 års ålder, anses hon/han i princip inte längre utgöra ett "försäkringsfall", vilket innebär, att vissa regler upphör att gälla för denna kategori försäkrade. Skäl anses således inte föreligga att låta arbetslös försäkrad kvarstå i SGI, även efter den tid hon/han fyllt 65 år. För att rätt till SGI skall föreligga för denna kategori krävs, att hon/han de facto förvärvsarbetar eller har avtalat om en anställning.

I samband med att hel ålderspension beviljas, skall df:s SGI utredas.⁹ Begränsad ersättningstid räknas från ingången av den månad fr o m vilken hel ålderspension börjat utgå. Även i samband med att halv ålderspension beviljas, skall df:s SGI utredas. I detta fall finns dock inte någon begränsning i ersättningstidens längd. Ändringar av utgående ålderspensionsförmån är sådana som sker i samband med att förtida uttag av ålderspension återkallas och i stället annan pensionsförmån beviljas. När förtida uttag av ålderspension

utbyts mot förtidspension (sjukbidrag), gäller SGI-ändringen fr o m ingången av den månad för vilken förtidspension (sjukbidrag) utgår.

När det gäller förutsättningar för rätt till sp för df efter fyllda 65 år och därmed att få tillgodoräkna sig SGI, har RFV i skrivelse 761222 anfört följande. "Försäkrad, som uppnått 65-års ålder och vars förvärvsarbete därmed eller dessförinnan upphört, antas normalt ha för avsikt att sluta förvärvsarbete i och med pensioneringen. För att sjukpenninggrundande inkomst skall fastställas efter fyllda 65 år förutsätts, att den försäkrade *påbörjat* eller i *vart fall avtalat om påbörjande av visst förvärvsarbete*. Den omständigheten att han genom anmälan till arbetsförmedlingen eller på annat sätt ådagalagt sin önskan om något arbete framdeles anses inte tillräckligt för att sjukpenninggrundande inkomst skall fastställas för honom. Till följd härav kan sjukpenning ej utgå."

Beräkningen av SGI vid arbetslöshet för ålderspensionerad aktualiserades i rättsfallet FD 771124 dnr 815/77. RFV fann att förutsättningarna för att SGI skulle fastställas för df som fyllt 65 år och vars förvärvsarbete upphört, var att df påbörjat eller i varje fall avtalat om påbörjande av förvärvsarbete. FD var av samma mening och fann också, att enbart den omständighet det var fråga om i detta fall, att df avsett att någon tid efter pensionsavgången söka ett för honom lämpligt arbete, inte kunde läggas till grund för bestämmande av SGI för honom. Df hade, när han pensionerats från sin anställning, haft ett par månaders ledighet och därefter haft svårigheter att söka arbete p g a en inträffad ryggskada. Han hade sett på listor över lediga platser hos arbetsförmedlingen men hade inte velat "stämpla", därför att han med sin höga pension var diskvalificerad för arbetslöshetsstöd. Ett halvår senare hade han dock erhållit stämpelkort och "stämplat" ett antal gånger. Frågan är vilken betydelse det skulle ha haft, om df "stämplat" genast efter pensioneringen.

Df hade avgått med kommunal pension den 1 februari 1976. Dagen innan hade han sjukanmält sig till kassan och han var fortfarande sjukskriven den 1 juli 1976, då han beviljades ålderspension. Kassan, som betraktade df som arbetslös, försäkrade honom då för enbart sjukvårdsförmåner. Df överklagade och yrkade att sp skulle utgå till honom för tiden till och med den 31 juli 1976, eftersom han ansåg sig vara berättigad till sp under 180 dagar räknat från dagen då han erhöll kommunal pension. RFV fann att df före juli 1976, från och med vilken månad han beviljats ålderspension, upphört med förvärvsarbete och att han vid nämnda månads ingång saknat förvärvsinkomst. På grund härav skulle han försäkras för enbart sjukvårdsersättning. FD var av samma mening (770526 dnr 111/77. FD meddelade en dom med liknande innehåll i FD 780606 dnr 2614/77).

Df hade enligt egen uppgift slutat förvärvsarbete 770401 p g a pensionering, varvid han blev hemmamakeförsäkrad. Fr o m 771001 stod han till arbetsmarknadens förfogande och uppbar ersättning från arbetslöshetsför-

säkringen. Både FRS (790426 mål nr 734/79) och FÖD (800318 mål nr 616/79:2) menade att han fortfarande skulle vara hemmamakeförsäkrad.¹⁰

8.3 Tjänstepension

RFV har i cirkulärskrivelsen 760420 till fk meddelat anvisningar för hanteringen av tjänstepensionärernas SGI.¹¹ RFV framhåller att fk, så snart som den får kännedom om att en försäkrad skall lämna sin anställning med tjänstepension, skall sända ut en förfrågan om beräknad framtida inkomst av förvärvsarbete. Av skrivelsen framgår vidare att för den, som inte har för avsikt att stå kvar i förvärvslivet, sedan hon/han erhållit tjänstepension, skall SGI ändras till 0 eller, om villkoren härför uppfylls, en SGI-placering som hemmamake ske. För den som vill arbeta föreskrivs i nämnda cirkulärskrivelse följande:

”För försäkrad, som slutat sitt arbete men har för avsikt att kvarstå i förvärvslivet (visat t ex genom att han anmält sig som arbetssökande hos arbetsförmedlingen), skall SGI fastställas till belopp som motsvarar den försäkrades vid pensionsavgången beräknade framtida inkomst av förvärvsarbete. Vad nu sagts skall även gälla försäkrad, som är sjukskriven vid pensioneringstillfället.”

I än högre grad än som är fallet för försäkrade som ålderspensionerats enligt den allmänna försäkringen gäller, att SGI-reglerna vid arbetslöshet aktualiseras för dem som tjänstepensioneras. Som tidigare framkommit finns föreskrifter i RFFS 1981:5 3 § 4 p för SGI-beräkningen för dem, som förlorar sitt arbete, men vill stå kvar i arbetslivet.

Den för närvarande relativt höga arbetslösheten i landet har bl a fått till följd, att för vissa kategorier försäkrade, bl a tjänstepensionärer, fungerar en anmälan till arbetsförmedlingen många gånger som en formalitet endast i syfte att erhålla arbetslöshetsersättning. Detta har bl a framförts i en rapport från RRV.¹²

Den pensionär som ställer sig till arbetsmarknadens förfogande kommer i praktiken sällan att erbjudas arbete. Arbetsförmedlingarnas arbete planeras och bedrivs med tonvikt på långtidsarbetslösa och arbetssökande under 25 år, medan arbetssökande pensionärer kommer i sista hand i förmedlingsarbetet. De arbetssökande pensionärerna förs till den grupp arbetssökande, vars arbetskraftsutbud är så svårbedömt och/eller begränsat i tiden, att förutsättningarna för åtgärder är mycket begränsade. I revisionsrapporten

har gjorts bedömningen "att arbetsförmedlingarnas kontrollfunktion för denna grupp sannolikt får en mycket liten praktisk betydelse särskilt i regioner med hög arbetslöshet".

Även om de arbetslösa tjänstepensionärerna – enligt RRV:s tidigare nämnda rapport – ej prioriteras vid arbetsförmedlingens försök att skaffa dem arbete, måste de bedömas i enlighet med de formella regler som gäller för andra kategorier arbetslösa. Detta innebär att för arbetslösa tjänstepensionärer, som uppfyller de krav som gäller för arbetslösa i RFFS 1981:5 3 § 4 p, SGI:n inte skall sänkas och får anpassas till löneutvecklingen inom df:s yrkesområde.

Att df i enlighet med 21 § i lagen (1973:370) om arbetslöshetsförsäkring börjar uppbära ålderspension med en tjänstetidsfaktor som uppgår till 0,8 eller mer, påverkar enligt gällande regler inte df:s möjlighet att kvarstå i SGI.¹³

Av rättstillämpningen framgår att den tjänstepensionär, som anmäler sig som arbetssökande hos arbetsförmedlingen i direkt anslutning till pensioneringstillfället – i överensstämmelse med RFFS 1981:5 – får behålla den SGI hon/han haft som yrkesverksam närmast före pensioneringstillfället. Den tjänstepensionär däremot, som anmäler sig som arbetssökande först efter någon tid, blir enbart sjukvårdsförsäkrad eller blir, om villkoren härför uppfylls, hemmamekeförsäkrad.

Får tjänstepensionären ett arbete och därmed faktisk förvärvsinkomst, påverkar denna inkomst df:s SGI endast om inkomsten överstiger den tidigare slutliga inkomsten som df uppbar som yrkesaktiv. Om så är fallet är det den nya förvärvsinkomsten som ligger till grund för SGI:n. I annat fall får df fortfarande lägga den "gamla" inkomsten till grund för SGI:n.

Df, en 63-årig kvinna, hade varit halvt respektive helt sjukskriven under flera år. Hon ingav den 1 februari 1980 till fk en inkomstuppgift, enligt vilken hon från och med samma dag slutat förvärvsarbeta. På förfrågan per telefon samma dag från en tjänsteman vid fk uppgav hon, att hon ej var arbetssökande och att hon ej heller skulle ha sökt arbete om hon varit frisk. Kassan meddelade därefter beslutet den 6 februari 1980. I den inkomstuppgift df ingav till kassan sistnämnda dag uppgav hon, att hon slutat förvärvsarbeta den 31 januari 1980, att hon uppbar tjänstepension från och med den 1 februari 1980 samt att hon var arbetssökande. Arbetsförmedlingen uppgav till kassan den 12 februari 1980, att df ej var anmäld som arbetssökande. Df uppgav till kassan den 14 februari 1980 enligt tjänsteanteckning, att hon vid inkomstutredningen den 1 februari 1980 inte vetat, att hon hade rätt att "stämpla A-kassa" och att hon skulle anmäla sig som arbetssökande efter friskskrivning. Hon ville därför ha kvar sin tidigare SGI, eftersom hon var

arbetssökande men sjukskriven. – Enligt FRN (801216 mål nr 596/80) gav utredningen vid handen, att df i samband med sin tjänstepensionering för fk tillkännagivit sin avsikt att ej längre stå till arbetsmarknadens förfogande. Kassans beslut bedömdes därför vara helt riktigt.

Df var fr o m den 13 oktober 1977 av fk sjukpenningförsäkrad för en SGI om 48.600 kr av anställning. Med anledning av att df fr o m den 1 augusti 1978 beviljats pension från Kommunernas Pensionsanstalt, företog kassan utredning rörande hennes inkomstförhållanden. I en inkomstuppgift, som df lämnade till kassan den 25 augusti 1978, uppgav hon att hon slutat förvärvsarbete den 31 juli 1978 samt att hon inte var arbetssökande. Df, som var sjukskriven sedan den 25 juli 1978, uppgav vidare att hon efter friskskrivning skulle "stämpla ut". Hon skulle emellertid inte utföra något förvärvsarbete i fortsättningen. – Fk fastställde df:s sjukpenningförsäkring att fr o m den 31 augusti 1978 endast omfatta s k hemmamakeförsäkring. Df yrkade att få behålla den för henne tidigare fastställda SGI:n av förvärvsarbete fram till dess hon började uppbära ålderspension. Hon anförde härvid bl a att hon var berättigad till ersättning från sin arbetslöshetskassa med 180 kr per dag fram till dess hon fyllde 65 år. – FRS fann i domen 810120 mål nr 3061/79 det inte vara styrkt, att df haft för avsikt att förvärvsarbete efter den 31 juli 1978, varför df blev fortsatt hemmamakeförsäkrad.

I inkomstuppgift som inkom till Bohusläns allmänna försäkringskassa den 31 maj 1977 uppgav df, att han slutat förvärvsarbete den 1 april 1977 på grund av pensionering. Med ledning av dessa uppgifter beslöt kassan att sjukpenningförsäkra df som hemmamake från och med den 1 maj 1977. I besvär yrkade df att få behålla den SGI han hade före pensioneringen, eftersom han från och med den 1 oktober 1977 stod till arbetsmarknadens förfogande och uppbar ersättning från arbetslöshetsförsäkringen. Men FRS ändrade ej fk:s beslut (790426 mål nr 734/79). FÖD ändrade inte FRS:s dom (FÖD 800318 mål nr 616/79:2).

Efter anmälan från df:s arbetsgivare att df avgått med rätt till egenpension enligt SPR, beslutade fk att df skulle vara försäkrad som hemmamake (Kristianstads läns allmänna försäkringskassa 821206). Df yrkade att få behålla sin tidigare fastställda SGI och anförde, att han var anmäld som arbetssökande hos arbetsförmedlingen. FRS ändrade inte fk:s beslut (FRS 830526 mål nr 365/83). FÖD beviljade inte prövningstillstånd (FÖD 840207 mål nr 1845/83:12).

Svårigheter kan i vissa fall föreligga för fk att i ifrågavarande tjänstepensionsfall bedöma, om df uppfyller de krav som gäller för arbetslösa att få kvarstå i tidigare SGI. Att speciella problem har uppstått i den praktiska handläggningen av dessa ärenden hos kassorna, beror på att vissa försäkrade vid kontakt med kassan uppgett, att de inte haft för avsikt att förvärvsarbete, trots att de var anmälda på arbetsförmedlingen antingen för att uppbära A-kasseersättning eller för att söka arbete.

Har df vid samtal med fk uppgivit sig inte vara intresserad av fortsatt förvärvsarbete, bör detta som regel inte läggas df till last. Sådana uttalanden kan ibland vara mindre väl genomtänkta och mera uttrycka allmänna önskemål från df:s sida. Först när hon/han genom egna åtgärder eller underlåtelser förorsakat, att förvärvsarbete inte kommit till stånd, upphör df:s möjligheter att få kvarstå i SGI.

I de fall tjänstepensionären över huvud taget inte är anmäld som arbetssökande på arbetsförmedling, föreligger som regel inte någon rätt att kvartstå i SGI. Även i dessa fall måste emellertid en bedömning göras beträffande avsikten att även fortsättningsvis vilja förvärvsarbeta. Därvid bör samma tillämpning gälla som för övriga arbetslösa försäkrade. Då det bland de försäkrade som uppbär tjänstepension före 65 års ålder finns sådana som faktiskt har för avsikt att förvärvsarbeta om möjlighet ges, kan man konstatera, att det inte är möjligt att särbehandla de försäkrade som är arbetssökande på arbetsförmedlingen. Detta har också visat sig i rättstillämpningen.

8.4 Slutsatser

Som inledningsvis anförts har sjukpenningförsäkringens samordning med allmän ålderspension och tjänstepension diskuterats i olika sammanhang. RRV har senast i revisionsrapporten Den allmänna sjukpenningens samordning med tjänstepensioner, folkpensioner och ATP (dnr 1983:600) framhållit en rad omständigheter, som enligt verket talar för att ålderspensionärernas och tjänstepensionärernas sjukpenningrätt blir föremål för utförlig belysning. Härvid kan närmare prövas om motiven för ålderspensionärernas sjukpenningrätt äger fortsatt giltighet. En analys av dessa frågor bör enligt RRF innefatta en bedömning av i vad mån de med tiden förbättrade pensionerna bör påverka rätten till sp och hur kompensationsnivån bör bestämmas.

När det gäller tjänstepensionärernas sjukpenningrätt visar RRV på två tänkbara lösningar. Den ena lösningen går ut på att faktisk förvärvsinkomst får grunda rätt till sjukpenningersättning. För tjänstepensionärer med ålderspension skall SGI enligt denna lösning fastställas med utgångspunkt i den faktiska förvärvsinkomst som pensionären kan antas komma att få för eget arbete under det

närmaste året. I övrigt behövs inte några ändringar av grunderna för att fastställa SGI. Det förhållandet att en tjänstepensionär med ålderspension är arbetssökande skall således enligt denna lösning inte längre påverka pensionärens inplacering i SGI och därmed rätten till sjukpenningersättning. Dessa pensionärer skall således undantas från författningsbestämmelsen (RFFS 1981:5 3 § 4 p) om att arbetslöshet inte skall medföra en sänkning av tidigare fastställd SGI. Den här skisserade lösningen innebär en anpassning av bestämmelserna för tjänstepensionärer med ålderspension till de regler för sjukpenningersättning, som redan nu gäller för pensionärer med allmän ålderspension.

Den andra lösningen går ut på att förmånsbelopp från allmän sjukförsäkring och tjänstepensionssystem samordnas. Redan i dag finns vissa bestämmelser om samordning mellan tjänstepensionsförmåner och sjukförsäkringsförmåner. Statlig tjänstepension i form av sjukpension skall t ex under vissa förutsättningar minskas med sp som eventuellt utgår samtidigt. Det är således möjligt att utforma regler som innebär, att ersättning i form av ålderspension från tjänstepensionssystemen samordnas med utgående sjukpenningförmåner. En sådan lösning skulle innebära, att man även i fortsättningen godtar, att tjänstepensionärer behåller sin sjukpenningrätt från den yrkesverksamma tiden oreducerad genom att mer eller mindre reellt söka arbete vid arbetsförmedlingen. I stället kan regler som innebär, att utgående förmåner begränsas, komma att införas. Detta kräver emellertid förändringar i avtalen för tjänstepensionärer. För att bli effektiv förutsätter samordningen kontroller i varje enskilt ärende, varvid uppgifter skall hämtas från förmånssystem med olika huvudmän. Detta är en nackdel från integritetssynpunkt. Kontrollerna fordrar även en jämförelsevis tung och därmed kostnadskrävande administration.

Noter kap 8

- ¹ Enligt beräkningar gjorda av 1984 års långtidsutredning (SOU 1984:6) har också lönernas relativa betydelse minskat sedan år 1975 för de drygt en miljon pensionärshushållen, medan pensionernas relativa betydelse har ökat.
- ² RRV framhåller i sin revisionsrapport, dnr 1983:600, att en industriarbetare med en genomsnittlig inkomst numera kompenseras genom folkpension, ATP och avtalsgrundad tilläggspension (STP) med ca 75–80% av sin slutlön vid pensioneringstillfället – en näst intill dramatisk förändring jämfört med förhållandena i början av 1960-talet. Kompensationsgraden höjs också successivt vid en utveckling med sjunkande reallöner och värdesäkrade pensioner, dvs en situation som faktiskt förelegat under senare år. För den som pensionerades i slutet av 1970- eller början av 1980-talet kan kompensationen från pensionssystemen utgöra ca 90% av lönen (dvs en ersättning i nivå med sp för de fortsatt yrkesverksamma).
- ³ S 187.
- ⁴ S 285.
- ⁵ 31 § anvisningar 1 punkten.
- ⁶ Pensonsvillkoren för statligt anställda regleras sedan år 1974 genom kollektivavtal. Avtalet innebar att huvuddelen av innehållet i statens tjänstepensionsreglemente (SPR) och vissa andra pensionsförfattningar antogs som kollektivavtal. Administrationen handhas av statens löne- och pensionsverk (SPV). Anställda inom kommuner och landsting har också sin pension reglerad i kollektivavtal. Kommunernas pensionsanstalt (KPA) handhar till övervägande del administrationen av pensioneringen. På arbetsmarknaden i övrigt finns det flera olika avtal om tjänstepensioner. Privattjänstemän har sina tjänstepensioner reglerade i den s k ITP-planen. Svenska Personal-Pensionskassan (SPP) står för huvuddelen av administrationen. Anställda inom SAF-LO-området har personalpensioner i form av en särskild tilläggspension (STP). Försäkringsgivare är Arbetsmarknadsförsäkringar (AMF). Förutom de nämnda tjänstepensionssystemen grundade på kollektivavtal förekommer personalpensioner grundade på avtal mellan företag och arbetstagare. T ex förekommer ett stort antal pensionsstiftelser.
- ⁷ Prop 1973:56. InU 1973:23, rskr 251.
- ⁸ S 195.
- ⁹ I S-handboken under rubriken Pensionsbeslut finns i AB 42.10 en rad handlingsregler, vilka rör de beslut fk skall fatta, då df beviljas pensionsförmån och vilka rör df:s SGI. I AB 42.20 stadgas om vilka åtgärder fk skall vidta rörande df:s SGI, då en till df utgående pensionsförmån ändras, i AB 42.30 då pensionsförmånen upphör och i AB 42.40 då pensionsförmån inte har beviljats.
- ¹⁰ Pensionär som rätteligen borde ha haft SGI, se FD 760609 dnr 1225/75.
- ¹¹ De tjänstemän, bl a i statlig verksamhet, som haft sjuklön vid sjukdom förlorar denna förmån i samband med att de ålderspensioneras enligt tjänstepensionsreglerna och i stället träder den allmänna försäkringens sjukpenningregler in, fram till den allmänna ålderspensioneringen.
- ¹² Arbetssökande och deras kontakter med arbetsförmedlingen Dnr 1982:975.
- ¹³ Bestämmelsen, som trätt i kraft den 1 juli 1982, innebär att den som före 65 års ålder uppbär ålderspension i form av tjänstepension, som grundar sig på ett inte oväsentligt antal tjänsteår, inte har rätt att samtidigt uppbära ersättning från arbetslöshetsförsäkring. Arbetssökande tjänstepensionärer med *hel* ålderspension får således inte någon arbetslöshetsersättning. För den som har *reducerad* tjänstepension kan däremot arbetslöshetsersättning bli aktuell. Ersättning kan då utgå för den del av inkomstbortfallet, som inte kan anses täckt av pensionen.

9 Avslutning

Huvudprincipen vid SGI-beräkningen innefattar ett prognosställande rörande df:s inkomst av förvärvsarbete ett år framåt i tiden räknat från tidpunkten för prognosställandet. Lagtext, förarbeten och rättstillämpning utvisar vilka faktiska omständigheter som tillmäts relevans, då man ställer denna prognos. Det är fråga om faktiska omständigheter, beträffande vilka man vid beslutstillfället kan fastslå, att de med en tämligen hög grad av sannolikhet skall inträffa i framtiden. Det är exv fråga om framtida månatliga utbetalningar av lön från df:s arbetsgivare. Men det kan också vara fråga om faktiska omständigheter, som föreligger redan vid beslutstillfället. Om df då har en anställning, från vilken df uppbär en viss lön, är detta givetvis ett faktum, som har stor betydelse vid prognosställandet avseende df:s framtida inkomst. Även faktiska omständigheter som inträffat före beslutstillfället har många gånger stor betydelse vid fastställandet av framtida inkomst. Redan lagtexten ger vid handen att tidigare års taxerade inkomst kan tjäna som underlag vid fastställandet av en tänkt framtida inkomst. Detta gäller framför allt inkomst för en egenföretagare. Men även för att fastställa framtida anställningsinkomster kan inkomstdeklarationen avseende tidigare år få betydelse, framför allt vid förvärvsavbrott. Av rättstillämpningen framgår också att i mål som gått till högre instans faktiska omständigheter, som har legat i framtiden och som inte tillmätts betydelse eller ansetts bevisade med den grad av sannolikhet som krävts, då första instans prövade ärendet, men som har inträffat vid beslutstillfället i högre instans, denna instans låtit ifrågavarande omständigheter få avgörande betydelse vid SGI-beräkningen.

Är df fast etablerad på arbetsmarknaden och har hon/han en stadigvarande anställning, blir beräkningen av SGI:n förhållandevis enkel. Framtida omständigheter, omständigheter vid beslutstillfället och omständigheter i förfluten tid har betydelse, även om det i de flesta fall anses som ett tillräckligt underlag för SGI-beräkningen att

utgå från ännu ej inträffade faktiska omständigheter, vilka med stor sannolikhet kommer att inträffa. Men om df inte har någon aktuell anställning, dvs ej förvärvsarbetar p g a arbetslöshet, studier, barnafödande, långvarig sjukdom och pension, vilka faktiska omständigheter tillmäts då betydelse för SGI-beräkningen? Några påtagliga faktiska omständigheter, såsom en vid beslutstillfället månatlig löneutbetalning, som i sin tur kan peka på även en framtida inkomst saknas som regel i dylika situationer. Ibland kan faktiska omständigheter vid beslutstillfället få avgörande betydelse för fastställandet av df:s SGI, men i de allra flesta fall är det faktiska omständigheter i förfluten tid som har betydelse för SGI-beräkningen.

Men att man skall tillmäta faktiska omständigheter i förfluten tid betydelse vid SGI-beräkningen vid förvärvsavbrott säger inte mycket och framför allt inte hela sanningen. Det finns mycket av prognosställande även i dessa fall. Först måste dock avgöras om df över huvud har rätt att tillgodogöra sig en SGI, då df inte förvärvsarbetar. Först därefter uppkommer frågan, vilken storlek denna SGI i så fall skall ha. Integrerad i denna fråga ligger rätten för df till en löneanpassning av SGI:n.

Rätten att få en SGI fastställd för df baseras på att df gör en inkomstförlust. Motivet för sjukpenningförsäkringen är kompensations tanken. SGI:n är alltså som huvudregel konstruerad som en *inkomstbortfalls-SGI*. Den inkomst som bortfaller är en på ett så verklighetsnära sätt som möjligt beräknad framtida inkomst. Men all sådan inkomst är dock ej SGI-grundande. All inkomst som bortfaller för df kompenseras ej. Det ställs vissa krav på det förvärvsarbete df har, för att inkomsten från detsamma skall vara SGI-grundande. Huvudregeln är att arbetet skall vara stadigvarande, dvs df skall beräknas inneha sin anställning under en obestämd framtid. Inkomst från andra anställningar är alltså ej SGI-grundande. Det finns dock två undantag från denna huvudregel. Även inkomst från en tillfällig anställning är SGI-grundande, om anställningen i tiden överstiger sex månader. Ett regelbundet återkommande förvärvsarbete är också SGI-grundande, även om anställningarna inte överstiger sex månader åt gången. Av det nu sagda följer att karaktären av den anknytning som df har till arbetsmarknaden kvalificerar respektive diskvalificerar df för rätten att få en inkomst SGI-grundande.

Arbetsmarknadsanknytningen för df är mycket viktig för beräkningen av SGI, även då df inte är aktuellt förvärvsarbetande.

Anställningens varaktighet, anställningens omfång (heltid-deltid) och anställningsformen är faktorer, som har betydelse för att avgöra frågan om etablering i ett arbete eller i ett yrke. Arbetsetableringen har nämligen en specifik betydelse för möjligheten att tillgodoräkna sig SGI vid förvärvsavbrott. Om df blivit arbetslös, studerar, gör förvärvsavbrott p g a havandeskap och/eller vård av nyfött barn, är långvarigt sjuk eller blivit ålderspensionerad är den första förutsättningen, som måste vara uppfylld, att df före förvärvsavbrottet varit arbetsetablerad. Att det ställts olika krav på innehålllet i arbetsetableringen beroende på orsaken till förvärvsavbrottet har framkommit ovan. För att vara etablerad i ett yrke för rätten att behålla SGI vid studier krävs, att df varit verksam i detta yrke under minst ett år. Den arbetsetablering som krävs för rätten att behålla SGI vid förvärvsavbrott p g a havandeskap och vård av nyfött barn liksom vid arbetslöshet och långvarig sjukdom är, att df påbörjat en anställning av stadigvarande natur, då förvärvsavbrottet inträffar.

Men räcker det för att df skall få tillgodoräkna sig en SGI under förvärvsavbrott, att df tidigare varit arbetsetablerad? Det skulle i så fall innebära, att om man väl en gång förvärvat rätten till SGI, man skulle behålla denna oberoende av orsaken till förvärvsavbrottet. Även om detta berodde på någon av de ovan anförda orsakerna, har av rättstillämpningsanalysen framgått, att ytterligare krav uppställs för rätten att behålla SGI. Det viktigaste kravet för rätten att behålla SGI är df:s *förvärvsavsikt*. Detta krav gäller oberoende av orsaken till förvärvsavbrottet. Eftersom detta krav är av sådan grundläggande betydelse för df:s möjligheter att tillgodoräkna sig en SGI, då df inte har en inkomstförlust som behöver kompenseras p g a avsaknad av förvärvsarbete, kan denna SGI i motsats till en inkomstbortfalls-SGI betecknas som en *förvärvsavsikts-SGI*. Df:s avsikt att förvärvsarbeta efter förvärvsavbrottets upphörande torde tillsammans med kravet på en tidigare arbetsetablering utgöra det rättsliga motivet till att låta df behålla SGI även under förvärvsavbrott. Anknytningen till det krav som uppställs vid en inkomstbortfalls-SGI, nämligen innehav av förvärvsarbete, dvs att df är *arbetstagare* och innehar en *anställning*, från vilken df uppbär *lön*, blir genom kraven på tidigare arbetsetablering och på förvärvsavsikt för framtiden tillräcklig för att grunda rätten att få tillgodoräkna sig en SGI. Ibland krävs att df:s förvärvsavsikt rör samma yrkesområde, i vilket df varit verksam under den tidigare arbetsetableringen. Är df tjänstledig från sitt tidigare arbete för studier inom eget yrkesområde, anses både

arbetsetableringen och förvärvsavsikten uppenbara, vilket ger rätt till SGI under hela studietiden. Om df slutat sitt tidigare arbete för studier inom eget yrkesområde anses inte arbetsetableringen lika påtaglig som i förra fallet, varför df får rätt att behålla sin SGI under endast ett år. Då studierna förmedlats av arbetsmarknadsmyndighet innefattar kravet på förvärvsavsikt, att df i framtiden skall förvärvsarbeta inom det yrkesområde, vartill studierna syftar.

Vid arbetslöshet är kravet på förvärvsavsikt formulerat genom författningsvillkoret "stå till arbetsmarknadens förfogande". Här krävs att df:s förvärvsavsikt omfattar alla arbeten, som ger en lön svarande mot df:s tidigare fastställda SGI. Förvärvsavsikten måste i princip styrkas genom det formella kravet, att df är anmäld som arbetssökande på arbetsförmedlingen. Att i vissa fall andra beviskrav på förvärvsavsikt uppställts har framgått ovan. Orsaken till förvärvsavbrottet och därmed till arbetslösheten kan sägas ha en speciell betydelse för arbetsetableringen. Om df själv orsakat arbetslösheten genom att lämna sitt arbete, har hon/han inte rätt att behålla SGI:n under förvärvsavbrottsperioden. Df:s arbetsetablering har genom df:s agerande inte längre kvalificerande inverkan på rätten att behålla SGI:n.

Har df gjort ett förvärvsavbrott p g a havandeskap och vård av nyfött barn, krävs för rätten att behålla SGI:n under förvärvsavbrottet, att df efter viss i författningstext angiven tid återupptar förvärvsarbete. Även om författningstexten tycks kräva, att df:s förvärvsavsikt rör det arbete, som df före avbrottet varit etablerad i, visar rättstillämpningen, att förvärvsavsikten rör förvärvsarbete över huvud. Rättstillämpningen visar också, att df måste ha acceptabla skäl att inte uppta förvärvsarbete efter tidsperiodens utgång, för att förvärvsavsikten fortfarande skall anses föreligga. Någon längre fortsättning på förvärvsavbrottet godtas dock ej, utan oberoende av vilka skäl som anförts anses en förlängning av förvärvsavbrottsperioden utöver vad som kan betraktas som "tillfälligt" styrka, att df inte har den förvärvsavsikt som krävs i sammanhanget.

En fråga som jag inte har ställt i de tidigare kapitlen är om den arbetsetablering som krävts av df i de olika fallen av förvärvsavbrott varit helt oberoende av kön liksom om kraven på innehållet i respektive bevisning av den förvärvsavsikt som df måste ådagalägga för att få tillgodoräkna sig en SGI under förvärvsavbrott varit olika beroende på om df är en man eller en kvinna. Arbetsetablering för en försäkrad innebär som ovan framkommit att hon/han varit

förvärvsaktiv i ett stadigvarande arbete, i vissa fall under ett års tid. Eftersom man ur tillgänglig statistik kan utläsa, att kvinnors "medel-SGI" är lägre i förhållande till deras "medellön" än vad mäns "medel-SGI" är i förhållande till deras "medellön", kan man dra slutsatsen, att en större andel av kvinnors lön inte blir sjukpenninggrundande i förhållande till i vad mån mäns löner blir sjukpenninggrundande.¹ En förklaring härtill kan vara, att fler kvinnor än män uppbär lön från tillfälliga anställningar, varför denna lön i enlighet med sexmånadersregeln inte blir sjukpenninggrundande. Om så skulle vara fallet, skulle detta också innebära, att kvinnor har mindre möjlighet att uppfylla villkoret om arbetsetablering för tillgodoräkande av SGI vid förvärvsavbrott. I ett visst fall torde orsaken i sig till förvärvsavbrottet påverka både innehållet i och bevisningen av arbetsetableringskravet, nämligen vid det "kvinnspecifika" förvärvsavbrott, som beror på havandeskap och vård av nyfött barn. En period av förvärvsverksamhet mellan två förvärvsavbrott p g a havandeskap och spädbarnsvård uppfattas ganska ofta i rättstillämpningen som ej kvalificerande nog för att grunda arbetsetablering, varför följderna blir att kvinnan inte får tillgodoräkna sig lönen härav såsom sjukpenninggrundande. Visserligen finns en regel som säger att kvinnan får behålla sin SGI, om hon beräknas föda barn på nytt inom sex månader efter det att det första barnet fyllt ett år (ett och ett halvt år före 860101). Men om df under denna tid börjar förvärvsarbeta i ett arbete med högre lön eller ändrar sitt arbetsomfång från deltid till heltid, anses sällan detta senare arbete grunda rätt till SGI. Df anses ej etablerad i detsamma utan i stället fortfarande etablerad i det "gamla" arbetet. Förhållandet är detsamma om df inte är gravid vid den SGI-skyddade tidens utgång och hon då börjar arbeta på det sätt som ovan framhållits. Hon får då ofta inte tillgodoräkna sig SGI från detta arbete, om hon p g a graviditet slutar detsamma, innan hon arbetat sex månader. Man presumerar då, att det varit fråga om ett tillfälligt arbete. Redan påbörjandet av ett stadigvarande arbete anses ju i de flesta fall grunda arbetsetablering, även om man sedan måste göra ett förvärvsavbrott. Det finns inget krav att df måste ha varit förvärvsverksam i yrket i fråga under viss tid med undantag av förvärvsavbrott p g a studier. Den omständigheten att en kvinna blivit gravid så snart efter påbörjandet av ett nytt arbete eller efter ändrat arbetsomfång anses diskvalificerande vad gäller arbetsetableringen.

I den nu beskrivna situationen är det givetvis av största vikt att

fastställa df:s förvärvsavsikt. Att kvinnan ej får tillgodoräkna sig en yrkad SGI i en dylik situation beror givetvis också på att hennes förvärvsavsikt inte anses styrkt. Det faktum att kvinnan är gravid och snart kommer att föda barn anses många gånger vara ett tillräckligt bevis för att hon inte har förvärvsavsikt eller att en förvärvsavsikt inte är tillräckligt styrkt. Också i den situationen att kvinnan är arbetslös och fråga uppkommit, om hon har förvärvsavsikt, dvs avser att stå till arbetsmarknadens förfogande, kan just havandeskap och spädbarnsvård vara faktorer som talar för att kvinnan överhuvud inte, dvs inte endast under den aktuella vårdtiden, står till arbetsmarknadens förfogande. Detsamma kan gälla då kvinnan gör förvärvsavbrott p g a studier eller sjukdom och föder/vårdar barn under denna tid. Ofta hjälper det inte att andra faktorer talar för att df har förvärvsavsikt. Df:s förvärvsavsikt anses sällan omfatta exv heltidsarbete, då df har ändrat sitt arbetsomfång från deltid till heltid.

”Biologiskt kvinnokön”² är alltså en faktor som påverkar rättstillämpningen i de nu angivna situationerna. En försäkrad kvinna torde i färre fall än en försäkrad man anses vara arbetsetablerad och visa förvärvsavsikt beroende på hennes könstillhörighet. Eftersom konstaterandet av arbetsetablering och förvärvsavsikt medför rätt att tillgodoräkna sig SGI vid förvärvsavbrott, leder ett dylikt synsätt till att försäkrade kvinnor i dessa situationer kan bli föremål för en negativ särbehandling.³

Även i de fall långvarig sjukdom givit upphov till frågan om df har rätt att behålla sin SGI, krävs förutom en tidigare arbetsetablering, att df har för avsikt att återuppta förvärvsarbete så snart sjukdomen upphört och arbetsförmågan inträtt. Om df och försäkringsadministrationen har olika uppfattningar om förhandenvaron av sjukdom och arbetsoförmåga kan detta komma att påverka huruvida df:s förvärvsavsikt är styrkt. Om df:s sp dras in med motiveringen, att det inte längre är styrkt, att df:s arbetsförmåga är nedsatt med minst hälften, och df själv anser sig fortsatt arbetsoförmögen (en arbetsoförmåga som i många fall är styrkt av läkarintyg)⁴ och av den anledningen ej upptar förvärvsarbete, anses df:s förvärvsavsikt ej styrkt, varför df förlorar rätten till sp och, något som är viktigt i detta sammanhang, rätten att tillgodoräkna sig en SGI.

För att df skall ha rätt till SGI efter det att df fyllt 65 år och blivit ålderspensionerad enligt AFL, uppställs starka krav på df, att hon/han skall styrka sin förvärvsavsikt. Eftersom presumtionen i dessa fall är, att df upphör med förvärvsarbete, krävs något utöver

det vanliga för att styrka förvärvsavsikten, nämligen att df har påbörjat ett förvärvsarbete eller i varje fall avtalat om påbörjande av visst förvärvsarbete. Om df däremot har blivit tjänstepensionerad uppställs ej så höga krav på styrkande av förvärvsavsikten. Det räcker att df styrker sin avsikt att kvarstå i förvärvslivet genom att t ex anmäla sig som arbetssökande på arbetsförmedlingen.

Här har nu framhållits de krav som uppställts för rätten att tillgodoräkna sig en SGI i en förvärvsavbrottssituation. Om denna rätt väl fastslagits, varpå skall SGI:n baseras? Df har ju ingen aktuell inkomst, som kan bilda underlag för densamma. I samtliga förvärvsavbrottssituationer med undantag av ålderspension bildar df:s SGI vid förvärvsavbrottets början underlag för df:s SGI. SGI:n baseras alltså på den inkomst som df senast före förvärvsavbrottet uppbar från det arbete df härleder sin arbetsetablering till. Även om det ej stadgas i författningstext för samtliga ovan anförda förvärvsavbrottssituationer att df:s SGI skall löneanpassas, anses sådan löneanpassning dock böra ske. Att så inte alltid sker i praktiken framgår av rättstillämpningen. Av denna framgår också att osäkerhet råder om i vilken utsträckning fk skall beakta frågan om löneanpassning ex officio. När det sedan gäller ålderspension har framgått ovan, att df har rätt till SGI först om df står i begrepp att påbörja ett förvärvsarbete, varför det naturligt nog blir lönen från detta arbete, som bildar underlag för df:s SGI.

Slutligen kan framhållas att, eftersom rätten till SGI är av absolut avgörande betydelse för df:s möjligheter att tillgodogöra sig sjukpenningförsäkringens ekonomiska skyddseffekter, vilka är lika viktiga att uppnå, då df inte är aktuellt förvärvsarbetande då sjukfallet inträffar, som då df är förvärvsarbetande, det är av vikt, att SGI-begreppet ges en tolkning som är vidsträckt och inkorporerande, så att inte grupper av försäkrade, som är i stort behov av försäkringsskydd, hålles utanför sjukpenningförsäkringen.

Noter kapitel 9

¹ Se mer härom i min uppsats Hur ser trygghetslagstiftningen ut ur kvinnors synvinkel? i Kvinnor och ekonomi, där jag jämfört lönestatistik med RFV:s statistik i Allmän försäkring m m, Sveriges officiella statistik. I den senaste utgåvan från 1982, se särskilt tabellerna 2:2-2:15.

² Angående termen, se exv Den kvinnovetenskapliga forskningen i Vetenskap, makt och patriarkat, Rapport från Kvinnouniversitetet i Umeå 1982. Se även min bok

Kvinnor och rätt. Översikt över de viktigare sambanden mellan kvinnokön och rättsreglerna.

³ Se exv Översikt över dansk, norsk och svensk kvinnorättslig forskning. Deskription och systematisering av kvinnorrättens bakgrund och yttre ramar, av kvinnorättslig teori och metod samt av olika kvinnorättsliga problemområden, Arbetslivscentrum 1982. Se även min bok *Kvinnor och rätt. Översikt över de viktigare sambanden mellan kvinnokön och rättsreglerna*.

⁴ Se min bok *Sjukdom och arbetsförmåga*, s 243 ff.

Litteratur

- Adlercreutz, Axel: Arbetstagarbegreppet, Institutet för rättsvetenskaplig forskning XXXIX, Lund 1964
- Allmän försäkring m m 1982. Sveriges officiella statistik. Riksförsäkringsverket
- Andra lagutskottet 1962:27 Utlåtande i anledning av dels Kungl Maj:ts proposition med förslag till lag om allmän försäkring m m, i vad propositionen hänvisats till lagutskott, dels ock i ämnet väckta motioner
- Bratthall, Kenneth – Stenberg, Anna Märta: Lagen om allmän försäkring. Lagtext och kommentarer. Publica, Stockholm 1984
- Broberg, R – Lindell, I – Samuelsson, Y: Den allmänna sjukförsäkringen, Stockholm 1956
- Christensen, Anna: Kvinnorna och arbetslöshetsersättningen i Årbog for Kvinderet 1979, Köpenhamn
- Christensen, Anna: Barntillsyn och arbetslöshetsersättning i Årbog for Kvinderet 1980, Köpenhamn
- Christensen, Anna: Avstängning från arbetslöshetsersättning, Norstedts, 1980
- DsB 1980:10 Den grå arbetskraften och skattekontrollen
- DsS 1977:4 Stödet vid sjukdom för deltagare i arbetsmarknadsutbildning m fl
- DsU 1981:11 Studiestöd. Handikappade studerande. Försäkringskydd. Studiesociala undersökningen
- Hamdahl, B – Danielsson, G – Lindbom, C: Den allmänna försäkringen, 2:a uppl, Stockholm 1962
- Hetzler, Antoinette: Rättens roll i socialpolitiken, Liber, Lund 1984
- InU 1973:23 Inrikesutskottets betänkanden i anledning av propositionen 1973:56 med förslag till lag om arbetslöshetsförsäkring m m jämte motioner
- JO:s beslut 840911 dnr 2497–1982 och 666–1983

Kjønstad, Asbjørn: Om rett till økonomisk kompensasjon ved uførhed, Oslo 1978

Lagen om allmän försäkring och andra författningar om socialförsäkring m m. Juli 1985. Utg av Riksförsäkringsverket

Lavin, Rune: Rätten till sjukpenning i FT 1982 s 220 ff

Lavin, Rune: Rätten till sjukpenning, Studentlitteratur 1983

Lundberg, Allan – Malm, Erik: Hitta rätt i allmän försäkring, Trygg-Hansa 3:e uppl 1974

Lunning, Lars: Kommentar till anställningsskyddslagen, Liber, Stockholm 1982

Nielsen, Ruth: Laerebog i arbejdsret, Jurist- og økonomforbundets Forlag 1984

P-handbok

Prop 1946:312 med förslag till lag om allmän sjukförsäkring m m

Prop 1962:90 med förslag till lag om allmän sjukförsäkring m m

Prop 1966:113 med förslag om förbättrad sjukpenningförsäkring

Prop 1973:46 angående utformningen av beskattad sjukpenning m m

Prop 1973:47 angående förbättrade familjeförmåner inom den allmänna försäkringen m m

Prop 1973:56 med förslag till lag om arbetslöshetsförsäkring m m

Prop 1975:97 angående rörlig pensionsålder m m

Prop 1975/76:46 om enhetliga regler för beräkning av socialförsäkringsavgifter på uppdragsinkomster m m

Prop 1977/78:20 med förslag till ändrad organisation för besvärspörning inom socialförsäkringen m m

Prop 1978/79:69 om delpension för egenföretagare m m

Prop 1978/79:162 om sjukförsäkringsförmåner vid arbetsmarknadsutbildning och vissa vuxenstudier m m

Prop 1978/79:202 om avgiftsuttaget till försäkringen för tilläggspension och arbetsskadeförsäkringen under åren 1980–1984, m m

Prop 1980/81:20 om besparingar i statsverksamheten, m m

Prop 1981/82:88 om åtgärder för att förbättra försäkringsdomstolarnas arbetsläge m m

Prop 1982/83:177 om bestämmelser som begränsar småhus- och lägenhetsägarnas uppgifts- och avgiftsskyldighet

Prop 1983/84:100 med förslag till statsbudget för budgetåret 1984/85

Prop 1983/84:109 om förenklad administration av försäkringsersättningar vid statsanställdas sjukfrånvaro

Prop 1983/84:127 om förbättrad studiehjälp och vissa sjukersättningsfrågor

Prop 1984/85:78 Förbättringar inom föräldraförsäkringen, havandeskapspenningen och vissa regler inom sjukpenningförsäkringen
Riksförsäkringsverkets cirkulärskrivelse nr 29/1957 angående sjukpenningförsäkring för studerande p g a förvärvsarbete

Riksförsäkringsverkets cirkulärskrivelse nr 33/1959 angående sjukpenningförsäkring i vissa fall vid arbetslöshet

Riksförsäkringsverkets cirkulärskrivelse nr 6/1971 angående placering i sjukpenningklass av försäkrad som fött barn

Riksförsäkringsverkets cirkulärskrivelse nr 4/1972 angående placering i sjukpenningklass av försäkrad som fött barn

Riksförsäkringsverkets cirkulärskrivelse nr 2/1973 angående placering i sjukpenningklass av studerande

Riksförsäkringsverkets cirkulärskrivelse nr 5/1975 angående hem-sjukvårdsbidrag

Riksförsäkringsverkets kungörelse (RFFS 1980:3) om sjukpenninggrundande inkomst i samband med föräldraledighet m m

Riksförsäkringsverkets kungörelse (RFFS 1981:5) om sjukpenninggrundande inkomst

Riksförsäkringsverkets kungörelse (RFFS 1982:23) om uppskattning av värdet av naturaförmån i form av bil vid bestämmande av avgiftsunderlag för beräkning av arbetsgivaravgift för år 1983

Riksförsäkringsverkets kungörelse (RFFS 1983:20) om uppskattning av värdet av naturaförmån i form av bil vid bestämmande av avgiftsunderlag för beräkning av arbetsgivaravgift för år 1984

Riksrevisionsverkets rapport dnr 1982:975 Arbetssökande och deras kontakter med arbetsförmedlingen

1 Riksrevisionsverkets rapport dnr 1983:600 Den allmänna sjukpenningens samordning med tjänstepensioner, folkpensioner och ATP

S-handbok

SfU 1975:8 Socialförsäkringsutskottets betänkande med anledning av motioner om beräkning av sjukpenning

SfU 1975/76:27 Socialförsäkringsutskottets betänkande med anledning av motioner om beräkning av sjukpenning

SfU 1983/84:3 Socialförsäkringsutskottets betänkande om socialavgifter

Sjukpenninggrundande inkomst för icke-förvärvsarbetande. Diskussionsunderlag av RFV, T2, Stockholm september 1984

Socialförsäkringsstatistik. Fakta 1984. Riksförsäkringsverket. Matematisk-statistiska byrån

- SOU 1944:15 Lag om allmän försäkring
- SOU 1952:39 Sjukförsäkring och yrkesskadeförsäkring
- SOU 1961:29 Förtidspensionering och sjukpenningförsäkring m m
- SOU 1961:57 Socialstyrelsen och de s k beroende uppdragstagarna
- SOU 1967:52 Barnbidrag och familjetillägg
- SOU 1970:8 Yrkesteknisk högskoleutbildning
- SOU 1972:34 Familjestöd
- SOU 1972:60 Beskattade förmåner vid sjukdom och arbetslöshet
m m
- SOU 1975:1 Demokrati på arbetsplatsen
- SOU 1977:86 Beskattning av företag
- SOU 1979:94 En allmän socialförsäkring
- SOU 1981:22 Sjukersättningsfrågor
- SOU 1982:18 Förvärvsarbete och föräldraskap
- SOU 1982:29 Komvux – kommunal utbildning för vuxna
- SOU 1983:48 Egenföretagares sjukpenning m m
- SOU 1984:6 Särskilda studier LU84 Bilagedel 2
- Strömberg, Håkan: Speciell förvaltningsrätt, 7:e uppl, Lund 1983
- Strömberg, Håkan: Allmän förvaltningsrätt, 12:e uppl, Lund 1984
- Strömberg, Håkan: Normgivningsmakten enligt 1974 års regeringsform, Juridiska Föreningen i Lund, Lund 1983
- U-handbok
- Westerhäll-Gisselsson, Lotta: Kvinnor och rätt. Översikt över de viktigare sambanden mellan kvinnokön och rättsreglerna, Liber 1979
- Westerhäll-Gisselsson, Lotta: Hur ser trygghetslagstiftningen ut ur kvinnors synvinkel? i Kvinnor och ekonomi, Affärsförlaget, Stockholm 1981
- Westerhäll-Gisselsson, Lotta: Översikt över dansk, norsk och svensk kvinnorättslig forskning. Deskription och systematisering av kvinnorättens bakgrund och yttre ramar, av kvinnorättslig teori och metod samt av olika kvinnorättsliga problemområden, Arbetslivscentrum 1982 (stencil).
- Westerhäll-Gisselsson, Lotta: Föräldraförsäkringen – en jämställdhetslagstiftning? i TfR 1983 s 163 ff
- Westerhäll-Gisselsson, Lotta: Några problem rörande de allmänna försäkringskassornas verksamhet i FT 1983 s 155
- Westerhäll-Gisselsson, Lotta: Det privata omsorgsarbetet och sjukförsäkringen i Årbog for Kvinderet 1983, Köpenhamn

Westerhäll-Gisselsson, Lotta: Sjukdom och arbetsoförmåga. Om rätten till sjukpenning, Norstedts Lund 1983

Westerhäll-Gisselsson, Lotta: Hemmamakesjukpenningen och havandeskapspenningen. Socialförsäkringsrättsliga uppsatser, Juridiska Föreningen i Lund, Lund 1984

Rättsfallsregister

Försäkringsrätten för Södra Sverige (FRS)

Kap 2 och 3

FRS 790215 mål nr 514/79 (FÖD 800226 mål nr 311/79:7)
FRS 790508 mål nr 500/79 (FÖD 800304 mål nr 650/79:7)
FRS 791112 mål nr 6419/79
FRS 791127 mål nr 1089/79
FRS 791205 mål nr 3033/79
FRS 800326 mål nr 507/79
FRS 800415 mål nr 1912/79
FRS 800428 mål nr 7123/79
FRS 800613 mål nr 3219/79
FRS 801117 mål nr 4031/79
FRS 801125 mål nr 1563/79
FRS 801205 mål nr 3973/80
FRS 801230 mål nr 5782/79 (FÖD 810923 mål nr 351/81:3)
FRS 810121 mål nr 8569/79
FRS 810309 mål nr 2368/79
FRS 810714 mål nr 2226/80 (FÖD 820302 mål nr 1616/81:7)
FRS 811020 mål nr 5425/79 (FÖD 820608 mål nr 1881/81:7)
FRS 821208 mål nr 8395/79 (FÖD 840228 mål nr 301/83:10)
FRS 830128 mål nr 416/82 (FÖD 840207 mål nr 406/83:11)
FRS 830131 mål nr 2430/81 (FÖD 840313 mål nr 552/83:8)
FRS 830211 mål nr 2477/81 (FÖD 840327 mål nr 900/83:9)
FRS 830302 mål nr 3201/81 (FÖD 840403 mål nr 846/83:10)
FRS 830321 mål nr 2041/80 (FÖD 840411 mål nr 903/83:2)

Kap 4

FRS 790426 mål nr 526/79 (FÖD 800422 mål nr 728/79:5)
FRS 800229 mål nr 1439/79
FRS 800328 mål nr 2423/79, 4906/79 och 5439/79

FRS 800421 mål nr 1515/79
 FRS 800421 mål nr 3873/79
 FRS 800623 mål nr 2227/79 (FÖD 810630 mål nr 1206/80:5)
 FRS 801030 mål nr 1502/79
 FRS 810317 mål nr 5028/79
 FRS 810713 mål nr 8302/79
 FRS 810824 mål nr 6112/80 och 6400/80
 FRS 811117 mål nr 1388/80 och 1448/81 (FÖD 840125 mål nr 51/82:1)
 (se även 4293/79 och 3766/80)
 FRS 820823 mål nr 53/81 (FÖD 840214 mål nr 2389/82:7)
 FRS 821021 mål nr 1094/82 (FÖD 830208 mål nr 2452/82:5)
 FRS 830126 mål nr 6138/79 (FÖD 840607 mål nr 338/83:5)
 FRS 830429 mål nr 3740/82 (FÖD 840411 mål nr 1578/83:3)

Kap 5

FRS 790813 mål nr 1035/79 (FÖD 800521 mål nr 985/79:4)
 FRS 791105 mål nr 3213/79 (FÖD 801125 mål nr 3/80:5)
 FRS 791203 mål nr 2731/79 (FÖD 810617 mål nr 299/80:4)
 FRS 791212 mål nr 1136/79
 FRS 800409 mål nr 1635/79
 FRS 800617 mål nr 5346/79
 FRS 800721 mål nr 4150/79
 FRS 800829 mål nr 1468/79
 FRS 800908 mål nr 2556/79
 FRS 800908 mål nr 3221/79
 FRS 800916 mål nr 4039/79 och 9090/79 (FÖD 811014 mål nr 1596/80:3)
 FRS 801121 mål nr 2329/79 (FÖD 811229 mål nr 122/81:6)
 FRS 801124 mål nr 5828/79
 FRS 801125 mål nr 1563/79
 FRS 810109 mål nr 2845/80 (FÖD 820317 mål nr 235/81:2)
 FRS 810202 mål nr 5079/79
 FRS 810202 mål nr 6876/79 (FÖD 820706 mål nr 649/81:7)
 FRS 810225 mål nr 4722/79 (FÖD 811230 mål nr 418/81:6)
 FRS 810401 mål nr 962/80 (FÖD 811209 mål nr 958/81:4)
 FRS 810717 mål nr 2644/79
 FRS 810820 mål nr 5078/79
 FRS 810828 mål nr 2062/81 (FÖD 821110 mål nr 1898/81:4)
 FRS 811019 mål nr 3714/79 (FÖD 821020 mål nr 1917/81:2)
 FRS 820907 mål nr 3366/82 (FÖD 830201 mål nr 2255/82:6)

FRS 821216 mål nr 54/81 (FÖD 831122 mål nr 9/83:11)

FRS 830214 mål nr 2035/81 (FÖD 840612 mål nr 883/83:10)

Kap 6

FRS 791212 mål nr 79/78

FRS 800331 mål nr 2332/79 (FÖD 820303 mål nr 795/80:1)

FRS 800421 mål nr 3873/79

FRS 800627 mål nr 2379/79

FRS 800627 mål nr 3065/79

FRS 800630 mål nr 8378/79 (FÖD 810421 mål nr 1049/80:9)

FRS 810108 mål nr 2574/79

FRS 810221 mål nr 1610/80 (FÖD 820302 mål nr 636/81:10)

FRS 810901 mål nr 4028/80 (FÖD 820223 mål nr 1867/81:7, ref FÖD 82:13)

FRS 820906 mål nr 3246/80 (FÖD 840529 mål nr 2457/82:11)

FRS 830222 mål nr 82/81

FRS 840406 mål nr 3770/82

Kap 7

FRS 800325 mål nr 2423/79, 4906/79 och 5439/79

FRS 801230 mål nr 3901/79 och 7623/79 (FÖD 820915 mål nr 4961/81:2 och 500/81:2)

FRS 810126 mål nr 3303/80 och 4951/80

FRS 810323 mål nr 3745/80 och 3969/80 (FÖD 820706 mål nr 917/81:9)

FRS 810323 mål nr 4038/79 (FÖD 820706 mål nr 854/81:9)

FRS 811014 mål nr 2671/80, 5041/80 och 5168/80 (FÖD 830224 mål nr 1876/81:2)

FRS 811117 mål nr 4293/79, 1388/80, 3766/80 och 1448/81 (FÖD 840125 mål nr 51/82:1)

FRS 820615 mål nr 7473/79

FRS 821202 mål nr 3407/81 (FÖD 831115 mål nr 2836/82:10)

FRS 830209 mål nr 2465/81 (FÖD 840327 mål nr 987/83:8)

FRS 830217 mål nr 1049/81 (FÖD 840313 mål nr 571/83:7)

FRS 830503 mål nr 4703/82 (FÖD 840214 mål nr 1573/83:11)

FRS 830704 mål nr 4097/81

Kap 8

FRS 790426 mål nr 734/79 (FÖD 800318 mål nr 616/79:2)

FRS 810120 mål nr 3061/79

FRS 830526 mål nr 365/83 (FÖD 840207 mål nr 1845/83:12)

Försäkringsrätten för Mellansverige (FRM)

Kap 2 och 3

FRM 790202 mål nr 567/79
 FRM 790216 mål nr 230/79 (FÖD 800401 mål nr 209/79:9)
 FRM 790626 mål nr 6773/79 (FÖD 800422 mål nr 991/79:6)
 FRM 790821 mål nr 3302/79
 FRM 800312 mål nr 4321/79
 FRM 800707 mål nr 7399/79
 FRM 800911 mål nr 7615/79 (FÖD 810902 mål nr 1520/80:4)
 FRM 801002 mål nr 9342/79
 FRM 801006 mål nr 7359/79
 FRM 801010 mål nr 8956/79
 FRM 801217 mål nr 8993/79
 FRM 810109 mål nr 6463/79
 FRM 810225 mål nr 8121/79 (FÖD 820629 mål nr 771/81:6)
 FRM 810318 mål nr 9782/79
 FRM 810318 mål nr 10680/79
 FRM 810327 mål nr 7467/79
 FRM 810409 mål nr 8327/79 (FÖD 811124 mål nr 859/81:7)
 FRM 810514 mål nr 2807/79
 FRM 821021 mål nr 3011/81 (FÖD 831129 mål nr 2896/82:7)
 FRM 821125 mål nr 2609/82 (FÖD 831129 mål nr 91/83:10)
 FRM 830112 mål nr 2078/81 (FÖD 840221 mål nr 530/83:13)
 FRM 830221 mål nr 2152/79, 11026/79 och 2184/80 (FÖD 840612 mål nr 1073/83:10)

Kap 4

FRM 790226 mål nr 1901/79
 FRM 790430 mål nr 678/79 (FÖD 801111 mål nr 540/79:6)
 FRM 790917 mål nr 1289/79
 FRM 791203 mål nr 5310/79 (FÖD 801021 mål nr 84/80:6)
 FRM 800320 mål nr 5550/79
 FRM 800417 mål nr 3241/79 (FÖD 810415 mål nr 655/80:3)
 FRM 800707 mål nr 7073/79
 FRM 801229 mål nr 7274/79 (FÖD 811230 mål nr 341/81:10)
 FRM 810109 mål nr 6463/79
 FRM 810826 mål nr 6880/79
 FRM 821101 mål nr 2597/81 (FÖD 831116 mål nr 2659/82:5)
 FRM 821203 mål nr 3328/82 (FÖD 830208 mål nr 2769/82:5)

FRM 821209 mål nr 7087/81 (FÖD 840530 mål nr 318/83:5)
FRM 830214 mål nr 7553/81 (FÖD 840417 mål nr 1205/83:9)
FRM 830519 mål nr 5152/80 (FÖD 840612 mål nr 1640/83:13)
FRM 830617 mål nr 4454/81
FRM 830726 mål nr 2164/82 (FÖD 840703 mål nr 2134/83:9)

Kap 5

FRM 790627 mål nr 1525/79 (FÖD 810624 mål nr 954/79:1)
FRM 790720 mål nr 811/79 (FÖD 800422 mål nr 836/79:10)
FRM 790814 mål nr 1872/79 (FÖD 800611 mål nr 1047/79:2)
FRM 791116 mål nr 3378/79
FRM 800128 mål nr 3985/79 (FÖD 810630 mål nr 397/80:7)
FRM 800702 mål nr 4307/79
FRM 800707 mål nr 7399/79
FRM 800827 mål nr 6523/79
FRM 800827 mål nr 7453/79
FRM 800910 mål nr 9277/79
FRM 800923 mål nr 7131/79
FRM 801217 mål nr 7430/79
FRM 801217 mål nr 676/80 (FÖD 820525 mål nr 330/81:7)
FRM 801217 mål nr 2060/80 (FÖD 820309 mål nr 312/81:8)
FRM 801217 mål nr 4070/80 (FÖD 810714 mål nr 291/81:5)
FRM 801217 mål nr 6416/80 (FÖD 820407 mål nr 431/81:2, ref FÖD 82:19)
FRM 801219 mål nr 5994/80 (FÖD 820622 mål nr 76/81:8)
FRM 810121 mål nr 5641/79 (FÖD 811208 mål nr 354/81:6)
FRM 810121 mål nr 339/79 (FÖD 820413 mål nr 922/81:8)
FRM 810428 mål nr 752/80 (FÖD 820210 mål nr 932/81:4)
FRM 811117 mål nr 3038/80 (FÖD 820914 mål nr 201/82:9)
FRM 820119 mål nr 804/80 (FÖD 831011 mål nr 562/82:10)
FRM 820125 mål nr 6379/81 (FÖD 820602 mål nr 752/82:2, ref FÖD 82:20)
FRM 820416 mål nr 2851/80 (FÖD 830215 mål nr 1528/82:10)
FRM 820817 mål nr 6262/81 (FÖD 830322 mål nr 2302/82:11)
FRM 820922 mål nr 393/81 (FÖD 831011 mål nr 2584/82:9)
FRM 821209 mål nr 4711/81 (FÖD 840320 mål nr 427/83:10)

Kap 6

FRM 790928 mål nr 2617/79
FRM 791214 mål nr 3705/79

FRM 800122 mål nr 3208/79 (FÖD 801014 mål nr 452/80:7)
 FRM 800123 mål nr 1640/79 (FÖD 801022 mål nr 283/80:4)
 FRM 800717 mål nr 8840/79 (FÖD 810526 mål nr 1302/80:10)
 FRM 810210 mål nr 10622/79
 FRM 810223 mål nr 706/80 (FÖD 820609 mål nr 705/81:2)
 FRM 820830 mål nr 4146/81 (FÖD 830518 mål nr 2336/82:2)
 FRM 821018 mål nr 1030/81 (FÖD 830316 mål nr 2557/82:1)
 FRM 821112 mål nr 4331/82 (FÖD 831130 mål nr 2803/82:5)
 FRM 830809 mål nr 7072/81
 FRM 831114 mål nr 2242/83
 FRM 840907 mål nr 1581/82

Kap 7

FRM 801215 mål nr 5796/79 (FÖD 820302 mål nr 381/81:6)
 FRM 810313 mål nr 7840/79 och 2974/80 (FÖD 840207 mål nr 823/81:6)
 FRM 810424 mål nr 6898/79
 FRM 821119 mål nr 921/80
 FRM 830425 mål nr 3/83

Försäkringsrätten för Norra Sverige (FRN)

Kap 2 och 3

FRN 790314 mål nr 377/79
 FRN 791009 mål nr 831/79
 FRN 791105 mål nr 65/79
 FRN 791127 mål nr 1368/79 (FÖD 810317 mål nr 147/80:7)
 FRN 791130 mål nr 1063/79
 FRN 800124 mål nr 1054/79 (FÖD 810203 mål nr 257/80:8)
 FRN 800626 mål nr 2108/79
 FRN 801124 mål nr 3137/79 (FÖD 811103 mål nr 83/81:5)
 FRN 801203 mål nr 2282/79
 FRN 810122 mål nr 2727/79 (FÖD 811103 mål nr 357/81:9)
 FRN 810212 mål nr 2999/79 (FÖD 820223 mål nr 650/81:8)
 FRN 810409 mål nr 8327/79
 FRN 810427 mål nr 1152/80

Kap 4

FRN 800418 mål nr 628/79
 FRN 810212 mål nr 3422/79

FRN 810526 mål nr 3776/79 (FÖD 820706 mål nr 1410/81:6)

FRN 830222 mål nr 1242/81 (FÖD 830927 mål nr 604/83:8)

Kap 5

FRN 790926 mål nr 323/79 (FÖD 811215 mål nr 1309/79:10)

FRN 790927 mål nr 945/79

FRN 791018 mål nr 1356/79

FRN 791214 mål nr 1097/79

FRN 800612 mål nr 2188/79

FRN 801006 mål nr 2732/79 (FÖD 810908 mål nr 1567/80:10)

FRN 810410 mål nr 1189/80 (FÖD 820511 mål nr 914/81:10)

FRN 810826 mål nr 2562/79

FRN 811214 mål nr 809/81 (FÖD 830118 mål nr 405/82:7)

FRN 821223 mål nr 1976/81 (FÖD 840320 mål nr 650/83:12)

Kap 6

FRN 810127 mål nr 3111/79

Kap 7

FRN 790320 mål nr 1330/79

FRN 800226 mål nr 1449/79 och 3220/79

FRN 810212 mål nr 2709/79 (FÖD 820427 mål nr 644/81:10)

FRN 810312 mål nr 3558/79 (FÖD 820323 mål nr 827/81:8)

FRN 820111 mål nr 1672/80

FRN 830622 mål nr 306/81 och 310/81

Kap 8

FRN 801216 mål nr 596/80

Försäkringsdomstolen/Försäkringsöverdomstolen (FD/FÖD)

Kap 2 och 3

ref FD 67:30:I och II

ref FD 69:32

ref FD 71:9

FD 760504 dnr 345/76

FD 760511 dnr 427/76

FD 760520 dnr 243/76

FD 760615 dnr 747/76

FD 760617 dnr 559/76

FD 760617 dnr 602/76
 FD 760622 dnr 762/76
 FD 760914 dnr 1087/76
 FD 761026 dnr 715/76
 FD 761123 dnr 968/76
 FD 761125 dnr 1503/75
 FD 761214 dnr 1968/76
 FD 761230 dnr 1612/76
 FD 770120 dnr 616/76
 FD 770203 dnr 1376/76
 FD 770301 dnr 1385/76
 (ref FD 77:21)
 FD 770303 dnr 123/76
 FD 770322 dnr 1450/76
 FD 770407 dnr 1956/76
 FD 770407 dnr 2245/76
 FD 770510 dnr 788/76
 FD 770524 dnr 2338/76
 FD 770602 dnr 1904/76
 FD 770614 dnr 1386/76
 FD 770616 dnr 2475/76
 FD 770621 dnr 677/77
 FD 770927 dnr 1292/77
 FD 771006 dnr 1296/77
 FD 771013 dnr 8/77
 FD 771020 dnr 1427/77
 FD 771101 dnr 671/76
 FD 771201 dnr 1194/77
 FD 771201 dnr 1302/77
 FD 771208 dnr 249/77
 FD 771208 dnr 688/77
 FD 771222 dnr 1039/77
 FD 771230 dnr 1182/77
 FD 771230 dnr 1415/77
 FD 771230 dnr 1424/77
 FD 780110 dnr 1893/77
 FD 780112 dnr 2573/77
 FD 780207 dnr 2426/77
 FD 780207 dnr 10/78
 FD 780221 dnr 1880/77

FD 780228 dnr 446/77
 FD 780228 dnr 1797/77
 FD 780314 dnr 1362/77
 FD 780406 dnr 1992/77
 FD 780418 dnr 2140/77
 FD 780523 dnr 2274/77
 FD 780523 dnr 2479/77
 FD 780530 dnr 2101/76
 FD 780829 dnr 591/78
 FD 781024 dnr 2943/77
 FD 781114 dnr 2646/77
 FD 781128 dnr 770/78
 FD 781130 dnr 2645/77
 FD 781212 dnr 527/78
 FD 781214 dnr 1069/78
 FD 781219 dnr 2422/77
 FD 781229 dnr 1834/77
 FD 781229 dnr 2902/77
 FÖD 790213 dnr 1170/78
 FD 790222 dnr 2709/77
 FÖD 790227 dnr 901/78
 FÖD 790306 dnr 439/78
 FÖD 790313 dnr 1445/78
 FÖD 790426 dnr 1329/78
 FÖD 790508 dnr 1592/78
 FÖD 790508 dnr 1796/78
 FÖD 790522 dnr 1475/78
 FÖD 790607 dnr 2909/77
 FÖD 790703 dnr 1886/78
 FÖD 790719 dnr 2392/78
 FÖD 791115 dnr 2571/78
 FÖD 791206 dnr 2693/78
 FÖD 791228 dnr 2534/78
 FÖD 791228 dnr 2855/78
 FÖD 800117 dnr 262/78
 FÖD 800226 mål nr 305/79:10
 FÖD 800226 mål nr 311/79:7
 FÖD 800304 mål nr 650/79:7
 FÖD 800325 mål nr 403/79:4
 FÖD 800401 mål nr 209/79:9

FÖD 800422 mål nr 991/79:6
 FÖD 801022 mål nr 976/79:1
 (ref FÖD 81:1)
 FÖD 801104 mål nr 683/79:5
 FÖD 801217 mål nr 2819/78
 (ref FÖD 81:6)
 FÖD 810203 mål nr 257/80:8
 FÖD 810317 mål nr 147/80:7
 FÖD 810623 mål nr 1160/79:6
 (ref FÖD 81:24)
 FÖD 810902 mål nr 1520/80:4
 FÖD 810923 mål nr 351/81:3
 FÖD 811103 mål nr 83/81:5
 FÖD 811103 mål nr 357/81:9
 FÖD 811124 mål nr 859/81:7
 FÖD 820223 mål nr 650/81:8
 FÖD 820302 mål nr 1616/81:7
 FÖD 820608 mål nr 1881/81:7
 FÖD 820629 mål nr 771/81:6
 FÖD 831129 mål nr 2896/82:7
 FÖD 831129 mål nr 91/83:10
 FÖD 831221 mål nr 323/82:5
 (ref FÖD 84:8)
 FÖD 840207 mål nr 406/83:11
 FÖD 840221 mål nr 530/83:13
 FÖD 840228 mål nr 301/83:10
 FÖD 840313 mål nr 552/83:8
 FÖD 840327 mål nr 900/83:9
 FÖD 840403 mål nr 846/83:10
 FÖD 840411 mål nr 903/83:2
 FÖD 840612 mål nr 1073/83:10
 FÖD 840703 mål nr 1714/83:9
 (ref FÖD 84:43)

Kap 4

FD 750513 dnr 1683/74
 FD 760518 dnr 1745/75
 (ref FD 76:27:I)
 FD 760617 dnr 397/76
 FD 760706 dnr 1717/75

FD 770224 dnr 2101/75
 FD 770315 dnr 1741/76
 FD 770405 dnr 1406/75
 FD 770512 dnr 275/77
 FD 770607 dnr 1578/75
 FD 770623 dnr 260/77
 (ref FD 77:41)
 FD 770920 dnr 1865/76
 FD 771108 dnr 638/77
 FD 780207 dnr 873/77
 (ref FD 78:7)
 FD 780330 dnr 418/77
 (ref FD 78:12)
 FD 780330 dnr 2632/77
 FD 780418 dnr 2176/77
 FD 780622 dnr 5/78
 FD 781012 dnr 2863/77
 FD 781229 dnr 2902/77
 FÖD 790320 dnr 786/78
 (ref FÖD 79:1)
 FÖD 790329 dnr 146/78
 (ref FÖD 79:1)
 FÖD 790405 dnr 1133/77
 (ref FÖD 79:1)
 FÖD 790420 dnr 502/78
 FÖD 790531 dnr 1678/78
 FÖD 790621 dnr 1434/78
 FÖD 790906 dnr 2383/78
 FÖD 791025 dnr 2830/77
 FÖD 810407 mål nr 765/80:7
 FÖD 800410 mål nr 636/79:4
 FÖD 801021 mål nr 84/80:6
 FÖD 801111 mål nr 540/79:6
 FÖD 810415 mål nr 655/80:3
 FÖD 810630 mål nr 1206/80:5
 FÖD 820706 mål nr 1410/81:6
 FÖD 830208 mål nr 2452/82:5
 FÖD 830927 mål nr 604/83:8
 FÖD 831116 mål nr 2659/82:5
 FÖD 840125 mål nr 51/82:1

FÖD 840214 mål nr 2389/82:7
 FÖD 840411 mål nr 1578/83:3
 FÖD 840417 mål nr 1205/83:9
 FÖD 840530 mål nr 318/83:5
 FÖD 840607 mål nr 338/83:5
 FÖD 840612 mål nr 1640/83:13
 FÖD 840703 mål nr 2134/83:9
 (ref FÖD 84:44)

Kap 5

FD 690613 dnr 168/68
 ref FD 72:35:I, II, III
 ref FD 77:65
 FD 761230 dnr 1213/76
 FD 770201 dnr 1205/76
 FD 770224 dnr 2102/75
 FD 770609 dnr 2021/76
 FD 770609 dnr 316/77
 FD 770922 dnr 861/76
 FD 770922 dnr 849/77
 FD 770927 dnr 248/77
 FD 771025 dnr 84/77
 (ref FD 77:46)
 FD 771025 dnr 85/77
 FD 771213 dnr 23/77
 FD 771230 dnr 774/77
 FD 771230 dnr 895/77
 FD 771230 dnr 1415/77
 FD 780112 dnr 770/77
 FD 780124 dnr 1428/77
 FD 780207 dnr 2097/77
 FD 780307 dnr 1132/77
 FD 780530 dnr 2318/77
 (ref FD 77:20)
 FD 780630 dnr 2972/77
 FD 781116 dnr 276/78
 FD 781229 dnr 717/78
 FD 781229 dnr 986/78
 FD 790208 dnr 1178/78
 FD 790626 dnr 1495/78

FD 790904 dnr 1921/78
 FD 791004 dnr 2088/78
 FD 791018 dnr 1774/78
 FD 791025 dnr 1232/78
 FD 791220 dnr 2013/78
 FÖD 800122 dnr 2822/78
 FÖD 800205 dnr 416/78
 FÖD 800205 dnr 2329/78
 FÖD 800212 dnr 2652/78
 FÖD 800212 mål nr 121/79:6
 FÖD 800226 dnr 2109/78
 FÖD 800304 mål nr 716/79:10
 FÖD 800410 mål nr 553/79:3
 FÖD 800422 mål nr 836/79:10
 FÖD 800521 mål nr 985/79:4
 FÖD 800611 mål nr 1047/79:2
 FÖD 801125 mål nr 3/80:5
 FÖD 801230 mål nr 2565/78
 FÖD 810617 mål nr 299/80:4
 FÖD 810624 mål nr 954/79:1
 FÖD 810630 mål nr 397/80:7
 FÖD 810714 mål nr 291/81:5
 FÖD 810908 mål nr 1567/80:10
 FÖD 811014 mål nr 1596/80:3
 FÖD 811208 mål nr 354/81:6
 FÖD 811209 mål nr 958/81:4
 FÖD 811215 mål nr 1309/79:10
 FÖD 811229 mål nr 122/81:6
 FÖD 811230 mål nr 418/81:6
 FÖD 820202 mål nr 752/82:2
 (ref FÖD 82:20)
 FÖD 820210 mål nr 932/81:4
 FÖD 820309 mål nr 312/81:8
 FÖD 820317 mål nr 235/81:2
 FÖD 820407 mål nr 431/81:2
 (ref FÖD 82:19)
 FÖD 820413 mål nr 922/81:8
 FÖD 820511 mål nr 914/81:10
 FÖD 820525 mål nr 330/81:7
 FÖD 820602 mål nr 752/82:2

FÖD 820622 mål nr 76/81:8
 FÖD 820706 mål nr 649/81:7
 FÖD 821020 mål nr 1917/81:2
 FÖD 821120 mål nr 1898/81:4
 FÖD 820118 mål nr 405/82:7
 FÖD 820201 mål nr 2255/82:6
 FÖD 830215 mål nr 1528/82:10
 FÖD 830315 mål nr 291/83:10
 FÖD 830322 mål nr 2302/82:11
 FÖD 831011 mål nr 562/82:10
 FÖD 831011 mål nr 2584/82:9
 FÖD 831122 mål nr 9/83:11
 FÖD 831129 mål nr 2338/83:10
 FÖD 840320 mål nr 427/83:10
 FÖD 840320 mål nr 650/83:12
 FÖD 840612 mål nr 883/83:10

Kap 6

FÖD 801014 mål nr 452/80:7
 FÖD 801022 mål nr 283/80:4
 FÖD 810421 mål nr 1049/80:9
 FÖD 810526 mål nr 1302/80:10
 FÖD 820223 mål nr 1867/81:7
 (ref FÖD 82:13)
 FÖD 820302 mål nr 636/81:10
 FÖD 820303 mål nr 795/80:1
 FÖD 820609 mål nr 705/81:2
 FÖD 830518 mål nr 2336/82:2
 FÖD 831130 mål nr 2803/82:5
 FÖD 840529 mål nr 2457/82:11

Kap 7

FD 760518 dnr 1745/75
 (ref FD 76:27:I)
 FD 761214 dnr 1316/76
 FD 770113 dnr 1322/76
 FD 770208 dnr 1586/76

FD 770215 dnr 1824/76
 FD 770517 dnr 2424/76
 FD 770524 dnr 302/76
 FD 770524 dnr 764/76
 FD 770623 dnr 260/77 (ref FD 77:41)
 FD 780622 dnr 2560/77
 FD 780822 dnr 766/77 och 1467/78
 FD 781026 dnr 7/78
 FÖD 790116 dnr 1158/78
 FÖD 790320 mål nr 786/78
 (ref FÖD 79:1)
 FÖD 791211 dnr 2000/78
 FÖD 800513 mål nr 375/80:10
 FÖD 801001 mål nr 1283/79:4
 (ref FÖD 80:16)
 FÖD 811215 mål nr 531/81:3
 FÖD 820302 mål nr 381/81:6
 FÖD 820323 mål nr 827/81:8
 FÖD 820427 mål nr 644/81:10
 FÖD 820706 mål nr 854/81:9
 FÖD 820706 mål nr 917/81:9
 FÖD 830224 mål nr 1876/81:2
 FÖD 831115 mål nr 2836/82:10
 FÖD 840125 mål nr 51/82:1
 FÖD 840207 mål nr 823/81:6
 FÖD 840214 mål nr 2389/82:7
 FÖD 840214 mål nr 1573/83:11
 FÖD 840313 mål nr 571/83:7
 FÖD 840327 mål nr 987/83:8

Kap 8

FD 770526 dnr 111/77
 FD 771124 dnr 815/77
 FD 780606 dnr 2614/77
 FÖD 800318 mål nr 616/79:2
 FÖD 840207 mål nr 1845/83:12

9 Sakregister

- adoption 204
- allmän självdeklaration 51 f
- anmälan 49 ff
- anställning 19 f, 22 ff
- arbetsförmedlingen 105 ff
- arbetsgivaravgifter 144, 145
- arbetslöshet 72 ff, 89 ff, 195 ff
- arbetslöshetsersättning 233 f
- arbetslöshetsförsäkring 89, 96
- arbetsmarknaden 101 ff
- arbetsmarknadsmyndighet 171 ff
- arbetsoförmåga 217 ff
- arbetsomfång 143 ff, 193 f, 210 ff
- arbetssökande 105 ff, 109 ff
- arbetstagare 22 ff
- arvodesbefattning 43

- barnavård 74 ff, 182 ff
- barntillsyn 200
- basbelopp 13
- behovsprincipen 83
- beredskapsarbete 115 f

- dagbarnvårdare 107 f, 152 f
- delpension 63
- deltidsarbete 113 f

- egenföretagare 26 ff
- ekonomibiträde 153 f
- ekonomiföretståndare 153 f

- felräkningspengar 41
- fördelningspolitik 32, 85 ff
- företagsnämndsarvoden 40
- förtidspension 61 ff
- förvärvsarbete 19 ff
 - annat förvärvsarbete 26 ff
- förvärvsavsikt 219, 241 f

- gratifikation 63
- graviditetskomplikationer 198, 205
- grundsjukpenning 83
- grundskolestudier 149 ff
- gymnasiestudier 15 ff

- havandeskap 74 ff, 103 f, 182 ff
- helgdagsersättning 40
- högskolestudier 157 ff

- inkomst 30 ff
- inkomstbortfall 30 ff
- inkomstunderlag 39 ff
- inkomständring 53 ff

- jämställdhet 201, 242 ff

- klassplacering 90 ff, 183 ff
- komensation 30 ff
- kompensationsledighet 200
- konkurrensklausul 42
- kontant arbetsmarknadsstöd 89
- kontors- och kassöraryrken 169 f
- kontroll 49 ff
- kostersättning 40
- kostnadsersättningar 41

- likställighetsavtal 43 f
- långvarig sjukdom 79 f, 198, 209 ff
- lärarutbildning 163 ff
- löneanpassning 55 ff, 112 f, 174 f, 220 ff
- löneutveckling 55 ff

- naturaformåner 43

partiell arbetslöshet 113 ff
 pensionsgrundande inkomst 51 ff
 periodisering 36
 personalpensionsförmåner 230
 provanställning 79 f
 provision 40

regelbundet återkommande
 arbete 65 ff, 124
 representationsbidrag 41
 resa 79 f
 resekostnadsersättning 41
 resursfördelning 32, 85 ff
 retroaktiv höjning 60 ff

semester 200
 semesterlön 40
 SGI-anpassning 55 ff
 SGI-beräkning 63 ff
 "SGI-skyddad tid" 110 f, 203
 SGI-ändring 53 ff
 sjukbidrag 61 f
 sjukdom 198
 sjukpenninggrundande inkomst
 18 ff
 stadigvarande arbete 65 ff, 124
 studier 68 ff, 123 ff, 197 ff
 studiestöd 130 ff
 studietids-SGI 132 ff
 styrpolitiska effekter 32, 85 ff
 särskilt vuxenstudiestöd 128 f
 särskilt vuxenstudiestöd för
 arbetslösa 129 f

säsongarbete 116 ff

tantiem 40
 tillfälligt arbete 65 ff
 timersättning vid grundutbildning
 för vuxna 134
 tjänstepension 233 ff
 tjänstledighet 137 ff, 199 f
 traktamentsersättning 41

uppdragstagare 40
 utbildningsbidrag för AMU 132
 utbildningsbidrag för doktorander
 128 f

vikariat 111
 vikariatsersättning 40
 vilande SGI 132 ff
 vuxenstuderande 126 f
 väntetid 57 f

yrken inom industrisektorn 170
 yrken inom samhällssektorn 164 ff
 yrken inom vårdsektorn 157 ff
 yrkesetablering 70 f, 145 ff,
 193 ff, 217
 yrkesinriktade studier 157 ff
 yrkesområde 145 ff

ålderspension 231 ff
 återinträde på arbetsmark-
 naden 198 ff

overtidsarbete 63
 overtidsersättning 40

INSTITUTET FÖR RÄTTSVETENSKAPLIG FORSKNING (IFRF)

- I *Hjalmar Karlgren*, Skadeståndsrätt. 252 s. 5:e uppl. 1972
- II *Håkan Nial*, Internationell förmögenhetsrätt. 159 s. 2:a uppl. 1953. *Slut*
- III *Lars Welamson*, Om anslutningsvad och reformatio in pejus. 201 s. 1953. *Slut*
- IV *Karl Olivecrona*, Rättegången i brottmål enligt RB. 379 s. 3:e uppl. 1968
- V *Gunnar Lagergren*, Delivery of the goods and transfer of property and risk in the law on sale. 151 s. 1954. *Slut*
- VI *Hjalmar Karlgren*, Avtalsrättsliga spörsmål. 214 s. 2:a uppl. 1954. *Slut*
- VII *Håkan Nial*, Handelsbolag och enkla bolag. 436 s. 2:a uppl. 1983
- VIII *Per Olof Ekelöf*, Processuella grundbegrepp och allmänna processprinciper. 292 s. 1956. *Slut*
- IX *Lars Welamson*, Domvillobesvär av tredje man. 252 s. 1956. *Slut*
- X *Hans Thornstedt*, Om rättsvillfarelse. 323 s. 1956. *Slut*
- XI *Knut Rodhe*, Obligationsrätt. 838 s. 1956. *Slut*
- XII *Tore Strömberg*, Åtalspreskription. 252 s. 1956. *Slut*
- XIII *Per Olof Bolding*, Skiljeförfarande och rättegång. 251 s. 1956. *Slut*
- XIV *Åke Malmström*, Föräldrarätt. 192 s. 3:e tr. 1969. *Slut*
- XV *Per Olof Ekelöf*, Rättegång I. 165 s. 6:e uppl. 1980
- XVI *Nils Regner*, Svensk juridisk litteratur. 642 s. 1957. *Slut*
- XVII *Nils Herlitz*, Nordisk offentlig rätt I. 111 s. 1958. *Slut*
- XVIII *Nils Herlitz*, Nordisk offentlig rätt II. 222 s. 1958. *Slut*
- XIX *Per Olof Ekelöf*, Rättegång II. 185 s. 6:e uppl. 1980
- XX *Hjalmar Karlgren*, Säkerhetsöverlåtelse. 238 s. 1959. *Slut*
- XXI *Folke Schmidt*, Tjänsteavtalet. Nyskriven uppl. 1968. 229 s. 2:a tr. 1970. *Slut*
- XXII *Ivar Agge*, Straffrättens allmänna del I. 176 s. 4:e uppl. 1970. *Slut*
- XXIII *Hjalmar Karlgren*, Kutym och rättsregel. 112 s. 1960. *Slut*
- XXIV *Karl Olivecrona*, Rätt och dom. 352 s. 2:a uppl. 1966
- XXV *Lennart Vahlén*, Avtal och tolkning. 329 s. 2:a tr. 1966. *Slut*
- XXVI *Ole Westerberg*, Skatter, avgifter och pålagor. 363 s. 1961. *Slut*
- XXVII *Per Olof Ekelöf*, Rättegång III. 190 s. 4:e uppl. 1980

- XXVIII *Seve Ljungman – Per Stjernquist, Den rättsliga kontrollen över mark och vatten I. 202 s. 5:e uppl. 1970. Slut*
- XXIX *Kurt Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap. 397 s. 1961. Slut*
- XXX *Ivar Agge, Straffrättens allmänna del II. 186 s. 3:e tr. 1970. Slut*
- XXXI *Sigurd Dennemark, Om svensk domstols behörighet i internationellt förmögenhetsrättsliga mål. 376 s. 1961. Slut*
- XXXII *Lars Welamson, Konkursrätt. 846 s. 1961*
- XXXIII *Hilding Eek, Internationell privaträtt. 279 s. 2:a uppl. 1967. Slut*
- XXXIV *Seve Ljungman – Per Stjernquist, Den rättsliga kontrollen över mark och vatten II. 152 s. 3:e uppl. 1970. Slut*
- XXXV *Per Olof Bolding, Skiljedom. 252 s. 1962*
- XXXVI *Nils Herlitz, Nordisk offentlig rätt III. 831 s. 1963. Slut*
- XXXVII *Folke Schmidt, Äktenskapsrätt. 208 s. 5:e uppl. 2:a tr. 1976*
- XXXVIII *Per Olof Ekelöf, Rättegång IV. 208 s. 5:e uppl. 1982*
- XXXIX *Axel Adlercreutz, Arbetstagarbegreppet. 499 s. 1964*
- XL *Ivar Agge, Straffrättens allmänna del III. 119 s. 3:e tr. 1970. Slut*
- XLI *Lars Welamson, Konkurs. 207 s. 7:e uppl. 1979*
- XLII *Hjalmar Karlgren, Passivitet. 247 s. 1965. Slut*
- XLIII *Peter Westerlind, Studier över tomträttsinstitutet I. 529 s. 1965*
- XLIV *Lennart Vahlén, Fastighetsköp. 250 s. 2:a uppl. 3:e tr. 1971 a.*
- XLV *Åke Hassler, Skiljeförfarande. 218 s. 1966. Slut*
- XLVI *Per Olof Ekelöf, Rättegång V. 202 s. 5:e uppl. 1979*
- XLVII *Knut Rodhe, Lärobok i obligationsrätt. 307 s. 5:e uppl. 1979*
- XLVIII *Bertil Bengtsson, Hävningsrätt. 675 s. 1967*
- XLIX *Nils Börje Lihné, Lagsökning. 377 s. 1968*
- L *Kurt Grönfors, Successiva transporter. 332 s. 1968*
- LI *Hilding Eek, Folkrätten. 488 s. 3:e uppl. 1980*
- LII *Nils Regner, Rättspraxis i litteraturen. 407 s. 1969. Slut*
- LIII *Ole Westerberg, Förfarandet i förvaltningen. 151 s. 1969. Slut*
- LIV *Nils Herlitz, Elements of Nordic Public Law. 287 s. 1969. Slut*
- LV *Jacob W. F. Sundberg, Familjerätt i omvandling. 244 s. 1969*
- LVI *Fredrik Sterzel, Riksdagens kontrollmakt. 260 s. 1970*
- LVII *Hjalmar Karlgren, Produktansvaret. 197 s. 1971*
- LVIII *E. G. Westman, Kommunal förvaltning genom avtal. 119 s. 1971. Slut*
- LIX *Bertil Bengtsson, Särskilda avtalstyper I. 188 s. 2:a uppl. 2:a tr. 1979*
- LX *Anders Agell, Växel, check och materiell fordran. 262 s. 1971*
- LXI *Nils Regner, Svensk juridisk litteratur II. 398 s. 1971*
- LXII *Ole Westerberg, Allmän förvaltningsrätt. Utges på annat förlag*
- LXIII *Åke Hassler, Specialprocess. 155 s. 1972*

- LXIV *Folke Schmidt, Arbetsrätt I. 284 s. 1972. Slut*
 LXV *Hilding Eek, Lagkonflikter i tvistemål. 307 s. 1972*
 LXVI *Åke Lögberg, Personlighetsrätt. 176 s. 1972*
 LXVII *Holger Wiklund, God advokatsed. 641 s. 1973. Slut*
 LXVIII *Halvar Lech, Skadeersättning för personskada. 254 s. 1973*
 LXIX *Henrik Hessler, Allmän sakrätt. 590 s. 1973*
 LXX *Folke Schmidt, Arbetsrätt II. 270 s. 2:a uppl. 1975. Slut*
 LXXI *Hans Ragnemalm, Extraordinära rättsmedel i förvaltningsprocessen. 293 s. 1973*
 LXXII *Nils Börje Lihné, Betalningsföreläggande. 329 s. 1973*
 LXXIII *Folke Schmidt, Allmänna och privata pensioner. 239 s. 1974*
 LXXIV *Bertil Bengtsson, Nyttjanderätt till fast egendom. 226 s. 2:a uppl. 1976. Slut*
 LXXV *Lars Welamson, Rättegång VI. 265 s. 2:a uppl. 1978*
 LXXVI *Per Henrik Lindblom. Processhinder. 292 s. 1974*
 LXXVII *Carl Martin Roos, Grupplivskyddet. 277 s. 1974*
 LXXVIII *Nils Jareborg, Begrepp och brottsbeskrivning. 293 s. 1974*
 LXXIX *Per Olof Ekelöf, Supplement till Rättegång I–V. 59 s. 3:e uppl. 1979*
 LXXX *Håkan Nial, Svensk associationsrätt. 326 s. 3:e uppl. 1985*
 LXXXI *Gösta Walin, Separationsrätt. 222 s. 1975*
 LXXXII *Nils Jareborg, Förmögenhetsbrotten. 393 s. 1975*
 LXXXIII *Bertil Bengtsson, Skadestånd vid myndighetsutövning I. 439 s. 1976*
 LXXXIV *Hjalmar Karlgren, Prestation och "fara" i köprätten. 196 s. 1976*
 LXXXV *Gillis Erenius, Criminal Negligence and Individuality. 282 s. 1976*
 LXXXVI *Ivar Strahl, Allmän straffrätt i vad angår brotten. 450 s. 1976*
 LXXXVII *Fritjof Lejman, Den nya hyresrätten efter hyresregleringens avskaffande. 466 s. 1976*
 LXXXVIII *Jan Sandström, Hembud och lösningsrätt vid övergång av aktie. 352 s. 1976*
 LXXXIX *Folke Schmidt, Facklig arbetsrätt. 276 s. 2:a uppl. 1979*
 XC *Nils Mattsson, Aktiebolagens finansieringsformer. 244 s. 1977*
 XCI *Gustaf Lindencrona, Arbetstagare och aktieägare i aktiebolagsstyrelser. 168 s. 1978*
 XCII *Nils Jareborg, Brotten II. 255 s. 1978*
 XCIII *Bertil Bengtsson, Skadestånd vid myndighetsutövning II. 319 s. 1978*
 XCIV *Folke Schmidt, Löntagarrätt. 270 s. 1978*
 XCV *Hilding Eek, Lagkonflikter i tvistemål II. 114 s. 1978*
 XCVI *Stig Strömholm, Idéer och tillämpningar. 344 s. 1978*
 XCVII *Gustaf Lagerbielke, Om mened. 264 s. 1979*

- XCVIII *Bertil Bengtsson – Anders Victorin*, Hyra och annan nyttjanderätt till fast egendom. 285 s. 2:a uppl. 1985
- XCIX *Nils Jareborg*, Brotten I. 367 s. 2:a uppl. 1984
- C *Nils Regner*, Svensk juridisk litteratur III. 264 s. 1980
- CI *Torgny Håstad*, Studier i sakrätt. 190 s. 1980
- CII *Lars Gorton*, Rembursrätt. 480 s. 1980
- CIII *Anders Victorin*, Kollektiv hyresrätt. 403 s. 1980
- CIV *Anna Christensen*, Avstängning vid arbetslöshetsersättning. 464 s. 1980
- CV *Gösta Walin*, Materiell konkursrätt. 234 s. 1980
- CVI *Lars Heuman*, Reklamationsnämnder och försäkringsnämnder. 884 s. 1980
- CVII *Henrik Hessler*, Obehöriga förfaranden med värdepapper. 296 s. 1981
- CVIII *Stig Strömholm (editor)*, An Introduction to Swedish Law. 436 s. 1981
- CIX *Stig Strömholm*, Rätt, rättskällor och rättstillämpning. 476 s. 2:a uppl. 1984
- CX *Nils Regner – Nils-Olof Berggren – Ove Lindh*, Rättspraxis i litteraturen, Nytt Juridiskt Arkiv 1930–1980. 597 s. 1982
- CXI *Hjalmar Karlgren*, Obehörig vinst och värdeersättning. 123 s. 1982
- CXII *Bertil Bengtsson*, Om jämkning av skadestånd. 337 s. 1982
- CXIII *Torgny Håstad*, Sakrätt avseende lös egendom. 299 s. 1982
- CXIV *Nils Jareborg*, Brotten III. 274 s. 1982
- CXV *Jan Ramberg*, Spedition och fraktavtal. 240 s. 1982
- CXVI *Madeleine Löfmarck*, Gåldenärsbrotten. 374 s. 1982
- CXVII *Fredrik Sterzel*, Parlamentarismen i författningen. 216 s. 1983
- CXVIII *Torkel Gregow*, Utsökningsrätt. 293 s. 1983
- CXIX *Michael Bogdan*, Internationell konkurs- och ackordsrätt. 434 s. 1984
- CXX *Nils Regner, Hans Regner, Göran Regner*, Svensk juridisk litteratur IV. 436 s. 1984
- CXXI *Gösta Walin*, Borgen och tredjemanspant. 398 s. 1984
- CXXII *Gertrud Lennander*, Återvinning i konkurs. 435 s. 1985
- CXXIII *Ulf Peyron*, Det upphovsrättsliga anställningsförhållandet. 280 s. 1985
- CXXIV *Knut Rodhe*, Handbok i sakrätt. 685 s. 1985
- CXXV *Suzanne Wennberg*, Försök till brott. 373 s. 1985
- CXXVI *Lotta Westerhäll*, Sjukpenninggrundande inkomst. 268 s. 1986

SJUKPENNING- GRUNDANDE INKOMST

Denna bok behandlar konstruktionen av den inkomstrelaterade ersättning som utges vid sjukdom. Storleken av denna ersättning baseras på en försakrads sjukpenninggrundande inkomst (SGI). Syftet är att belysa innebörden av de principer enligt vilka SGI:n är uppbyggd men framför allt att undersöka om och i vilken omfattning ett förvarisavbrott inverkar på en fastställd SGI. De vanligaste förekommande orsakerna till förvarisavbrott är arbetslöshet, studier, havandeskap och vård av nyfött barn, långvarig sjukdom samt pension. De frågor som ställs i boken handlar om huruvida och i vad mån en försäkrad har rätt att behålla den av försäkringskassan beslutade SGI:n i dessa förvarisavbrottssituationer. Vidare behandlas frågor om på vilken rättslig grund en sådan eventuell SGI vilar, enligt vilka principer den beräknas och enligt vilka principer den förändras.

Boken vänder sig till jurister och berörd personal inom försäkringsadministrationen.

Lotta Westerhall är docent vid Lunds universitet. Hon har på Norstedts också utgivit *Sjukdom och arbetsoförmåga* om rätten till sjukpenning.

